

კულტურათაშორისი კომუნიკაციები
INTERCULTURAL COMMUNICATIONS
МЕЖКУЛЬТУРНЫЕ КОММУНИКАЦИИ

INTERCULTURAL RELATIONS SOCIETY

ISSN 1512-4363

საერთაშორისო სამეცნიერო-პერიოდული გამოცემა
International scientific periodical edition
Международное научно-периодическое издание

კულტურათაშორისი კომუნიკაციები

INTERCULTURAL COMMUNICATIONS

МЕЖКУЛЬТУРНЫЕ КОММУНИКАЦИИ

№ 12

თბილისი – Tbilisi – Тбилиси
2010

UDC (უკ) 008 (100)

კ-897

მთავარი რედაქტორი
Editor-in-chief
Главный редактор

ინდირა ძაგანია
Indira Dzagania
Индира Дзагания

რედაქტორები
ლირა გაბუნია
ოლღა პეტრიაშვილი
მარინე ტურავა
ირინე ჯობავა

Editors
Lira Gabunia
Olga Petriashvili
Marina Turava
Irina Jobava

Редакторы
Ли́ра Габу́ния
О́льга Пётриа́швили
Ма́рина Тура́ва
Ири́на Джоба́ва

**კომპიუტერული
რედაქტირება**
რობერტ მესხი

**Computer
Editing**
Robert Meskhi

**Компьютерное
редактирование**
Роберт Месхи

**პასუხისმგებელი
მდივანი**
ლიანა გვასალია

**Executive
Secretary**
Liana Gvasalia

**Ответственный
секретарь**
Лиана Гвасалия

სარედაქციო საბჭო

ჯონი აფაკიძე (საქართველო), დელვინ ჰარნიში (აშშ), ბილალ დინდარი (თურქეთი), ქემალ აბდულა (აზერბაიჯანი), ენდრიუ ჰარისი (დიდი ბრიტანეთი), ღორის ფოგელი (ავსტრია), სვეტლანა ტერ-მინასოვა (რუსეთი), პეტრე კონონენკო (უკრაინა), ილონა მანელიდუ (საბერძნეთი), ილიას უსთონიერი (თურქეთი), ანა აგრანატი (ისრაელი), ლალა ახმედოვა (აზერბაიჯანი), აიტენ მუსტაფაევა (აზერბაიჯანი), დავით გოცი-რიძე (საქართველო), ლეონიდე ჯახაია (საქართველო), მიხეილ ბოგუცკი (პოლონეთი), მარსაბო ჯაბაროვა (ტაჯიკეთი), ვილემ ჰენდრიკ დე ბოფორტი (ნიდერლანდების სამეფო), ვენტა კოცერე (ლატვია), სვეტლანა ფერხო (ყაზახეთი), ჟანა ტოლისბაევა (ყაზახეთი), ზაირინისო იუსუფი (ტაჯიკეთი), მერი მადარშახი (საფრანგეთი), მარია კონსოლატა პრასკო (იტალია), იორდან ლუცკანოვი (ბულგარეთი), ქემალ მაკილი-ალიევი (აზერბაიჯანი).

Editorial Board

Joni Apakidze (Georgia), Delwyn Harnisch (USA), Billal Dindar (Turkey), Kamal Abdulla (Azerbaijan), Andrew Harris (Great Britain), Doris Fögel (Austria), Svetlana Ter-Minasova (Russia), Peter Kononenko (Ukraine), Iлона Manelidu (Greece), Ilyas Ustunyer (Turkey), Ann Agranat (Israel), Lala Akhmedova (Azerbaijan), Ayten Mustafaeva (Azerbaijan), David Gotsiridze (Georgia), Leonid Jakhiaia (Georgia), Mikhael Bogutski (Poland), Marhabo Jabbarova (Tajikistan), Willem Hendrik de Beaufort (the Netherlands), Venta Kotsere (Latvia), Svetlana Ferho (Kazakhstan), Jhana Tolisbaeva (Kazakhstan), Hairiniso Yusufi (Tajikistan), Mehri Madarshahi (France), Maria Consolata Priasco (Italy), Yordan Lyutskanov (Bulgarian), Kamal Makili-Aliyev (Azerbaijan).

Редакционный совет

Джони Апакидзе (Грузия), Делвин Гарнишч (США), Билял Диндар (Турция), Кямал Абдулла (Азербайджан), Эндрю Харрис (Великобритания), Дорис Фегель (Австрия), Светлана Тер-Минасова (Россия), Петр Кононенко (Украина), Илона Манелиду (Греция), Ильяс Устуньер (Турция), Анна Агранат (Израиль), Лала Ахмедова (Азербайджан), Айтен Мустафаева (Азербайджан), Давид Гоциридзе (Грузия), Леонид Джахия (Грузия), Михаил Богущкий (Польша), Мархабо Джаббарова (Таджикистан), Виллем Хендрик де Бофорт (Нидерланды), Вента Коцере (Латвия), Светлана Ферхо (Казахстан), Жанна Толысбаева (Казахстан), Хайринисо Юсуфи (Таджикистан), Мери Мадаршахи (Франция), Мария Консолата Приаско (Италия), Йордан Люцканов (Болгария), Кямал Макили-Алиев (Азербайджан).

EAN 9771512 43 6007

ღალი თავადე

(საქართველო)

სივრცე და ღიქისი.

ლოკალური სემანტიკის მქონე ღიქისიური ერთეულები

როგორ ავხსნათ, სად მდებარეობს საგანი? როგორ აღვწერთ კერძო საგნების სივრცით ნიშნებს? მათ განზომილებებს სივრცეში და მათ ფორმას? ეს ის საკითხებია, რომელთა განხილვასაც ჩვენ შევეცდებით.

პიროვნების სამყაროში – იმ სამყაროში, რომელსაც ადამიანი აღიქვამს და აღწერს ენის საშუალებით – ის, პირდაპირი გაგებით, ყველაფრის საზომად შეიძლება ჩაითვალოს. ანთროპოცენტრიზმი მისი ენის სტრუქტურის ძირითად შემადგენელ ნაწილს წარმოადგენს (Козлова, 1997).

თუ ჩვენ გვსურს ავუხსნათ ვინმეს საგნის ადგილმდებარეობა, უნდა დავადგინოთ მიმართულების მაჩვენებელი ისეთი ხერხები, რომლებიც გვიჩვენებენ სივრცეში ერთი ადგილიდან მეორისაკენ მიმართებას. უფრო მეტიც, მოსახერხებელია, თუ აუცილებელი არა, საზომი ერთეულების შემოღება. აქ შეიძლება ორ მნიშვნელოვან საკითხზე გაგამახვილოთ ყურადღება. პირველი საკითხი იმაში მდგომარეობს, რომ x და y -ის შორის არსებული მანძილი შეიძლება ორნაირად განვსაზღვროთ: 1) იმ დროის საშუალებით, რომელიც x -დან y -ისკენ მსვლელობის დროს განსაზღვრული ან დადგენილი სიჩქარიდან გამომდინარეობს; და 2) რაიმე საზომის საშუალებით. პირველი მეთოდის გამოყენებით, შეიძლება ითქვას – x ერთი საათის მანძილითაა დაშორებული y -სგან, რომლის კონტექსტიც შეიძლება ფეხით, ცხენით, მანქანით და ა.შ. მგზავრობას გულისხმობდეს, ხოლო მეორე მეთოდის გამოყენებისას კი – x რამდენიმე იწიით, ფუტით, იარღით თუ მილითაა დაშორებული y -სგან.

რაც შეეხება მეორე საკითხს, უნდა აღინიშნოს, რომ მანძილი – x -დან y -მდე შეიძლება ზუსტად არ დაემთხვას y -დან x -მდე მანძილს. ეს, ცხადია, ასე იქნება, თუ მანძილი პირველი მეთოდის საშუალებითაა დადგენილი, მაგრამ მეორე მეთოდის გამოყენების შემთხვევაშიც შეიძლება იგივე მოხდეს; მუდამ გვექნება საქმე ვარაუდთან. ყოველ შემთხვევაში, ჩვეულებრივი გზა x -დან y -მდე შეიძლება უფრო მოკლე ან გრძელი დარჩეს, ვიდრე იგივე გზა y -დან x -მდე. ეს მნიშვნელოვანი საკითხია. ამიტომ უკეთესია შემდეგი კითხვა დავსვათ „How far is it from x to y ?“, ვიდრე „what is the distance between x and y ?“ (Levinson, 1996).

უნდა აღინიშნოს, რომ ადგილი არ არის საგანი და მათ შორის განსხვავებას განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა. რადგანაც ადგილი არ არის საგანი, რაიმე მთლიანობა, ე. ი. არც საგანი მიიჩნევა ადგილად. მაგრამ იმდენად, რამდენადაც ისინი ადგილს იკავებენ, ხელს გვიწყობენ იმ ადგილის დადგენაში, რომელიც უკავიათ. მაგალითად:

I'll meet you at the car.

„the car“ ადგილის არაპირდაპირ მსაზღვრელად შეიძლება მივიჩნიოთ, ე. ი. ის ადგილი, სივრცე, რომელსაც მანქანა იკავებს. მაშასადამე, მივიღვართ დასკვნამდე,

რომ ზემოთ მოყვანილი მაგალითი შემდეგს გულისხმობს: „მე შეგხვდები იქ, სადაც მანქანაა გაჩერებული“. იგივე შეიძლება ითქვას შემდეგ მაგალითზეც: *John is with Peter* – ე. ი. ჯონი არის იქ, სადაც პიტერი იმყოფება (*ibid.* 1996).

ამ ანალიზით შორს ვერ წავაღო. აღსანიშნავია მხოლოდ, რომ ეს წინადადებები სემანტიკურად შესაბამისი იქნებოდა ისეთ შეკითხვებზე პასუხის გასაცემად, როგორებიცაა – *where will you meet me?* და *where is John?* ის, რაზეც უნდა გავამახვილოთ ყურადღება, არის მათი ადგილებთან დაკავშირების ფაქტი.

ისეთი ტერმინების, როგორებიცაა *north, south, east* და *west* გამოყენება წარმოადგენს საგანთა ზუსტი ადგილმდებარეობის განსაზღვრის ერთ-ერთ მეთოდს. ასევე შესაძლებელია საგანთა განლაგება მოვახდინოთ მზის ამოსვლისა და ჩასვლის მიხედვით, ვარსკვლავების, წელიწადის რომელიმე დროს ქარის სიმძლავრის ან ხმელეთის ცნობილი ორიენტირის მიხედვით (ზღვა, მდინარე, მთის ზღვარი და ა.შ.). საინტერესო იქნებოდა აღგვენიშნა, რომ ძველ ირლანდიურში სიტყვები – *front, back, right, left* გამოიყენება შემდეგი სიტყვების – *east, west, south* და *north*-ის თარგმნისას (*Thurneyson, 1946:305*).

ბევრ ენაში ასეთი სახის ორიენტაციული სხვაობები არა მარტო ლექსიკალიზებული, არამედ გრამატიკალიზებულია, მაგრამ აქ ჩვენ ყურადღებას ვამახვილებთ საგანთა ადგილმდებარეობის ან მათი მოძრაობის მიმართულების დადგენის უფრო ჩვეულებრივ გზაზე საპირისპირო მნიშვნელობის მქონე სიტყვების საშუალებით: *up/down, front/back, right/left*. ინგლისურისა და სხვა ენებისათვის ასეთი სახის განმასხვავებელი ნიშნები, დიქსურ ნიშნებთან *here/there* ერთად, უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე ის სხვაობები, რომლებიც მიუთითებენ ხმელეთის კონკრეტულ ორიენტირს ან რაიმე ბუნებრივ ფენომენს (*Lyons, 1995*).

მაგალითად, ინგლისურში შეუძლებელია ისეთი წინდებულების მნიშვნელობის დადგენა, როგორებიცაა: *above, below, behind, beside, in front of* და *at the side of* – შემდეგი ოპოზიციის გათვალისწინების გარეშე: *up/down, front/back* (*Bennett, 1975*).

ის პრინციპები, რომლებიც შემდეგი სიტყვების – *top, bottom, front, back* და *side* გამოყენებას განსაზღვრავენ, საკმაოდ რთულია ინგლისურში, მაგალითად:

There are some nails in the top of the cupboard.

„*top of the cupboard*“ – სამი შესაძლო ინტერპრეტაცია შეიძლება მოეძებნოს, თუმცა რომელი ინტერპრეტაცია იქნება შესაფერისი, ეს ჩვეულებრივ გაირკვევა იმ წინდებულებიდან გამომდინარე, რომელთანაც ის იქნება გამოყენებული (მაგალითად: *on/in*), ან კიდევ, კონტექსტის დამატებითი ინფორმაციის საშუალებით (*Leech, 1969; Teller, 1969*).

განვიხილოთ კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი მომენტი: როდესაც ორი ადამიანი საუბრობს, ისინი, ჩვეულებრივ, ერთმანეთის პირისპირ დგანან. აქედან გამომდინარე, ყველაფერი, რაც *x*-სა და *y*-ის შორისაა მათი ერთმანეთთან პირისპირ დგომის დროს, ორივე მათგანის წინ იქნება მოთავსებული; მაგრამ ის, რაც *x*-ის მარჯვნივ მდებარეობს, *y*-ის მარცხნივ აღმოჩნდება და რაც *x*-ის უკანაა, *y*-ის წინ იქნება მოთავსებული, მაგალითად:

The church is behind the town-hall – ეს წინადადება შესაძლოა შემდეგნაირად აიხსნას: ერთი ინტერპრეტაციით მოსაუბრე ეკლესიას მუნიციპალიტეტის უკანა ნაწილთან ახლომდებარე ადგილზე ათავსებს, ხოლო მეორე ინტერპრეტაციის მიხედვით, ის უგულებელყოფს კანონიკურ ორიენტაციას და მუნიციპალიტეტს ისევე უდგება, როგორცაა ის მიუდგებოდა ხეს ან რაიმე სხვა საგანს, რაც თვით მოსაუბრესა და ეკლესიას შორის მდებარეობს (*Leech, 1969:168*). რა თქმა უნდა, ეს ორი

ინტერპრეტაცია ერთმანეთს დაემთხვევა, თუ მუნიციპალიტეტის რეალური ორიენტაცია, მოსაუბრის გათვალისწინებით, კანონიკურ ორიენტაციას დაემთხვევა.

მეორე საკითხი, რომელზეც ყურადღება უნდა გავამახვილოთ, იმაში მდგომარეობს, რომ თითქმის ყველა ლოკატიური გამოთქმა, რომელიც მოიცავს განზომილებასა და ორიენტულობას, იმპლიციტურად თუ არაპირდაპირად მიმართულების მქონედ აღიქმება, ე. ი. აღიქმება, როგორც დინამიკური და არა სტატიკური. განვიხილოთ შემდეგი მაგალითი – Gwyneth walked through the kitchen.

ბევრი მოსაზრება გამოითქვა ანალოგიურ წინადადებებთან დაკავშირებით. იმისათვის, რომ მოხდეს მიმართულების მქონე მსგავსი წინადადების ინტერპრეტაცია, ყურადღება უნდა მივაქციოთ იმ გამოთქმებს, რომლებიც ბილიკზე (თუ გზაზე) მისათითებლად გამოიყენება (Bennett, 1975:18).

ეს საკითხი ბევრად უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე ერთი შეხედვით შეიძლება მოგვეჩვენოს. ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, რომ დინამიკური კონსტრუქცია – How far is it from x to y? შეიძლება უფრო მნიშვნელოვნად ჩავთვალოთ, ვიდრე სტატიკური კონსტრუქცია – What is the distance between x and y? დისტანცია ყოველთვის მითითების პუნქტიდან იზომება. თუ ვამბობთ, რომ x სამი მილით არის დაშორებული y-საგან, ვგულისხმობთ, რომ პიროვნებამ სამი მილი უნდა გაიაროს მითითების პუნქტიდან. ამ შემთხვევაში იგულისხმება y-ის ადგილმდებარეობა, იმისათვის, რომ იმ ადგილს მიაღწიოს, სადაც X იმყოფება. თუკი არ მოგვეპოვება მითითების ადგილი, არც ექსპლიციტურად და არც იმპლიციტურად, როგორც ეს შემდეგ გამონათქვამში გვაქვს – The church is three miles away – მაშინ, ჩვეულებრივ, მოსაუბრის ადგილმდებარეობა უნდა ჩაითვალოს რეალური თუ შესაძლებელი მგზავრობის დაწყების წერტილად. ორიენტაციის მქონე ლოკატიური გამოთქმები, up/down, front/back ისეთი გამოთქმის მსგავსია, როგორცაა – three miles away, რადგან მათ შემცველ გამონათქვამებში ექსპლიციტურად თუ იმპლიციტურად, მაინც მოიპოვება მითითების პუნქტი (ადგილი).

ინგლისურ ენაში საგნებისა და ადგილების ფორმას, განზომილებასა და ორიენტაციას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ისეთი პოზიციური და რაოდენობრივი ზედსართავი სახელების ანალიზისას, როგორებიცაა: long, short, far, near, high, low, deep, shallow, wide, narrow, thick, thin. პოზიციური ზედსართავები, სემანტიკური თვალსაზრისით მაინც შეიძლება მივიჩნიოთ პრედიკატულ ლოკატიური სტრუქტურებიდან ნაწარმოებ ზედსართავ სახელებად. მაგალითად, a distant building, გულისხმობს იმ შენობას, რომელიც გარკვეულწილად დაშორებულია მითითების წერტილიდან; a long building, მეორე მხრივ, ის შენობაა, რომელიც გარკვეულ სივრცობრივ განზომილებაშია გადაჭიმული და მისი სივრცე შეიძლება ჩაითვალოს ერთ-ერთ თვისებად, რომელიც სივრცეში მის ადგილმდებარეობაზე არაა დამოკიდებული.

ტერმინი „ადგილობრივი გამოთქმა“ (localism) აქ იმ ვარაუდს გამოხატავს, რომ სივრცითი გამოთქმები გრამატიკულად და სემანტიკურად უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე სხვადასხვა სახის არასივრცითი გამოთქმები (Anderson, 1979, 1973a).

სივრცით გამოთქმებს დიდი ლინგვისტური მნიშვნელობა აქვთ; ფსიქოლოგებიც ამ აზრს უჭერენ მხარს, რადგან მიაჩნიათ, რომ სივრცით ორგანიზაციას ცენტრალური მნიშვნელობა აქვს ადამიანთა ცნობიერებასა და აღქმაში (Miller G, 1976).

ადგილობრივი გამოთქმების ძლიერი და სუსტი ვარიანტების გარჩევა შესაძლებელია იმ გრამატიკული კატეგორიებისა და კონსტრუქციების მიხედვით, რომ-

ლებიც ამ სფეროში შედიან. აღნიშნავენ, რომ ბევრ ენაში ხდება ტემპორალური გამოთქმების ლოკატიური გამოთქმიდან წარმოება. მაგალითად, თითქმის ყველა წინდებული თუ ნაწილაკი, რომელიც ლოკატიურია ინგლისურში, აგრეთვე ტემპორალურიც არის (Traugott, 1975). წინდებულები *for*, *since* და *till*, რომლებიც თანამედროვე ინგლისურში უფრო ტემპორალურად ითვლებიან, ვიდრე ლოკატიურად, ისტორიულად ლოკატივებისაგან მომდინარეობენ და იმ წინდებულებმა, რომლებიც გამოიყენებიან, როგორც სივრცითი, ასევე ტემპორალური თვალსაზრისით, მოგვიანებით, ყველა შემთხვევისათვის ტემპორალური მნიშვნელობა გამოამჟღავნეს (Traugott, 1975).

ის, რაც დამახასიათებელია და რაც შეიძლება ითქვას წინდებულებისა და ნაწილაკების შესახებ, ასევე ახასიათებს ძალიან ბევრ ზმნას, ზმნიზედას, ზედსართავსა და კავშირს, არა მხოლოდ ინგლისურში, არამედ სხვა ენებშიც.

რაც შეეხება ადგილობრივ გამოთქმებს, გასათვალისწინებელია დროისა და ასპექტის გრამატიკული კატეგორიები. როგორც ვიცით, დრო დეიქსურ კატეგორიას წარმოადგენს; და აშკარა პარალელიც არსებობს სივრცით და ტემპორალურ დეიქსის შორის. იმდენად, რამდენადაც *here* და *there* შეიძლება შემდეგნაირად განვმარტოთ – *at this place* და *at that place*, ასევე შესაძლებელია *now* და *then* განისაზღვროს, როგორც *at this time* და *at that time*. გასაკვირი არ უნდა იყოს, რომ სხვადასხვა ენის დროის სისტემებში უნდა მოხდეს ლოკატიური, უფრო კონკრეტულად რომ ვთქვათ, დეიქსური ფორმებისა და გამოთქმების გამოყენება იმისათვის, რომ ერთმანეთისაგან განვასხვაოთ წარსული და არაწარსული. მოგვიანებით ვნახავთ, რომ ის, რაც წარსულ დროდაა მიჩნეული, სულ ცოტა, ზოგიერთ ენაში მაინც განიხილება, როგორც მოძალური სიშორის ცნება.

ასპექტური სხვაობებიც დროსთან და სივრცესთან მიმართებაში, უფრო სივრცით სხვაობებს უკავშირდება. მოვლენა ხდება დროის განსაზღვრულ მომენტში მაშინ, როდესაც მდგომარეობა და პროცესი გრძელდება დროის განსაზღვრული პერიოდის მანძილზე. თუკი რაიმე მომენტი (წერტილი) შეიძლება მოთავსდეს ხაზზე, ასევე მოვლენაც შეიძლება განთავსდეს მდგომარეობის ან პროცესის ხანგრძლივობაში, მაგალითად:

Our first child was born (at a time) when we were very hard up; He was run over (at a time) when he was crossing the road.

ბევრ ენაში პროგრესულობისა და სტატიკურობის ასპექტური ცნებები გამოხატულია ისეთი კონსტრუქციებით, რომლებიც წარმოშობით ლოკატიურია (Anderson, 1973b; Comrie, 1976).

რა თქმა უნდა, პროგრესული დრო ინგლისურ ენაში, დიაქრონულად (ისტორიულად) ლოკატიური კონსტრუქციიდან მომდინარეობს. მაგალითად: *I've been a-courting Mary Jane*, სადაც დიალექტური, ახლა უფრო არქაული ფორმა *a-courting*, შესაძლოა აიხსნას, როგორც შემდეგიდან ნაწარმოები: *at (on, in) courting*.

ზოგიერთი ენათმეცნიერი ტემპორალურ განლაგებას სივრცით განლაგებასთან შედარებით ნაკლებად კონკრეტულად მიიჩნევს, მაგრამ მას სხვადასხვა სახის ეგრეთ წოდებულ აბსტრაქტულ განლაგებაზე წინ აყენებს (Anderson, 1971; Pottier, 1974). მაგალითად, თუ ამ შემთხვევას განვიხილავთ, მაშინ შემდეგი გამონათქვამი – *in despair*, ნაკლებად კონკრეტულად შეიძლება ჩავთვალოთ, ვიდრე გამონათქვამი – *in London*.

მაშასადამე, საკამათოა ის მოსაზრება, რომ არსებობა სხვა არაფერია, თუ არა ადგილმდებარეობის (ლოკაციის) შეზღუდული სახე აბსტრაქტულ, დეიქსურად

ნეიტრალურ სივრცეში (Lyons, 1995), და რომ ის არის დეიქსურად ნეიტრალური სახე ზმნიზედისა *there*, რაც განსაზღვრულ არტიკლში ზედსართავის ფუნქციას იძენს. მიუხედავად იმისა, ამ შეხედულებას მნიშვნელობას მივანიჭებთ თუ არა, ეგ-ზისტენციალური კონსტრუქციების ლოკატიური ფუძე უძრავლეს ენაში ეჭვს არ იწვევს და საკმაოდ ფართოდაცაა აღიარებული.

ლიტერატურა:

1. Козлова Н.Н. Социальная философия. Москва, 1997.
2. Levinson S C. in preparation Space in Language and Cognition: Explorations in Linguistic Diversity. Cambridge University Press, Cambridge. 1996.
3. Lyons, J. *Linguistic Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press. 1995;
4. Miller G, Johnson-Laird P. *Language and Perception*. Cambridge University Press, Cambridge. 1976.

Lali Tavadze Space And Deixis. Localisms. Summary

The article deals with the linguo-cultural problem and the ways to connect it with the time and space deixis. The purpose of the article is to show the means of the proximity and distance, to set the deictic centre that depends on the context of the utterance.

XI century linguistics thoroughly investigates the cases where language is seen as not only the means of communication but as cultural code as well. That is why there is no use of studying culture without linguistics.

The article shows different ways to define local and spatial dimensions with the connection of culture, state deictic centre and its great importance in the communication.

The importance of locational specifications in general can be shown from the fact that there seem to be two basic ways of referring to objects – by describing or naming them on the one hand, and by locating them on the other.

Our observation on deixis made it clear that in «time-space» structural complex time is dominant, that eventually implies temporalization of space .

Лали Тавадзе Пространство и Деиксис. Локальные Измерения. Резюме

Статья касается языково-культурной проблемы и способов соединения ее с деиксисом времени и пространства. Цель статьи состоит в том, чтобы показать средства близости и расстояния, установить дейктический центр, который зависит от контекста произнесения.

Лингвистика XXI столетия полностью исследует случаи, где язык представляет собой не только средство коммуникации, но и культурный код. Именно поэтому нет смысла изучать культуру без лингвистики.

Статья указывает на различные способы определения местных и пространственных измерений в связи с культурой, на дейктический центр и на его большую важность в коммуникации.

Важность локальной спецификации в общем можно показать исходя из факта, что, есть два основных пути отношения к объектам – описание или название их, с одной стороны, и определение их местонахождения, с другой.

Наше наблюдение относительно с деиксисом показало, что структурное сложное время во "времени-пространстве" является доминирующим, которое, в конечном счете, подразумевает темпорализацию пространства.

ნათია ქათამაძე

(საქართველო)

პრესუპოზიციის როლი კომუნიკაციაში

პრესუპოზიციის კონსტრუქციული ორგანიზაცია ენაში ძალზე მრავალფეროვანია, თუმცა საკუთრივ ფუნქციიდან გამომდინარე, ერთიანია, რამდენადაც ის მიმართულია მხოლოდ ტექსტის სწორი გაგებისაკენ და იყენებს იმ ენობრივ ერთეულებს, რომლებიც თავიანთ მომხმარებელს ერთი აზრის ნათლად გამოხატვის საშუალებას აძლევს, მეორე მხრივ, ხელს უწყობს მსმენელს, მთლიანი აზრობრივი დატვირთვითა და სიცხადით გაიგოს ტექსტი.

მაგალითად, წინადადების „Martha doesn't regret drinking wine“ პრესუპოზიცია მსმენელს აწვდის ინფორმაციას, რომ Martha drank wine.

უფრო ფართოდაა გავრცელებული პრესუპოზიციები, რომლებიც იმ ტექსტის აზრობრივ ელემენტთა ჯაჭვზეა აგებული, რომლის საფუძველი ჩვენებითი ნაცვალსახელებაა.

პრესუპოზიციის შედარებით რთულ სახეობას ქმნის წინადადებათა ჯაჭვი, სადაც ლოგიკური წყობიდან გამომდინარე, წინა წინადადებების მნიშვნელობა განაპირობებს მომდევნო წინადადების გაგებას (Leech, 1985:89). ამგვარად, პრესუპოზიციურ გამონათქვამთა ჯაჭვი საკმაოდ მკაცრ ერთიანობას ქმნის. მაგალითად, „ციოდა, ჩვენ უნდა გვეჩქარა“. გამონათქვამი „ჩვენ უნდა გვეჩქარა“ მნიშვნელობას იძენს იმ პრესუპოზიციის საფუძველზე, რომელიც გულისხმობს, რომ სიტყვა „დავიანება“, შეიძლება სავალალო შედეგები გამოიწვიოს. მოცემული პრესუპოზიცია გამორიცხავს ზემოთ მოყვანილი გამონათქვამის სხვაგვარ გაგებას.

ენობრივი კომუნიკაცია, რომელიც კონკრეტულ პირობებში კონკრეტულ პირებს შორის მყარდება, რომლებიც, თავის მხრივ, თანამდებობრივი და ასაკობრივი კატეგორიების მიხედვით, განსაზღვრულ სოციალურ ჯგუფს მიეკუთვნებიან, ასევე ქმნის საფუძველს პრესუპოზიციისათვის.

მაგალითად, ენობრივი ფორმა, რომელსაც ხელმძღვანელი თავისი დაქვემდებარებული პირის მიმართ იყენებს, შეიცავს ბრძანების ან მითითების პრესუპოზიციას.

პრესუპოზიციის ყველაზე გავრცელებული ის ტიპია, რომელიც კომუნიკანტთა ცოდნას ანუ ფონურ ცოდნას ემყარება და რომელიც ხელს უწყობს გამონათქვამის სწორ გაგებას (Levinson, 1983:56). ქვემოთ, პრესუპოზიციის საფუძველზე, უფრო დაწვრილებით განვიხილავთ ტექსტის კონტექსტუალური ანალიზის ძირითად გზებს.

პრესუპოზიცია, რომელიც მოცემულია არა წინადადების, არამედ უფრო ფართო კონტექსტში, მეტად საინტერესო მოვლენაა. ამ შემთხვევაში რომელიმე ფრაგმენტის გაგება ხდება სიტყვის ან გრამატიკული ფორმის შინაარსის გაშიფვრით, რომელიც კომუნიკაციური აქტის წინა მონაკვეთშია მოცემული.

აღნიშნული სახის პრესუპოზიცია რეალობაში ძალზე ხშირად გვხვდება, რადგან მასზე იგება ზეპირი თუ წერილობითი სახის ყოველდღიური კომუნიკაცია.

აღნიშნული პრესუპოზიციის სახესხვაობაა ჩვენებით ნაცვალსახელთა გამოყენება, რომელთა მნიშვნელობის გაგებაც ტექსტის წინა ფრაგმენტში სიტყვათა კავშირის შედეგადაა შესაძლებელი. იმავდროულად, აღნიშნული კავშირი მხოლოდ პრესუპოზიციურ ხასიათს ატარებს და არა გრამატიკულს, რამდენადაც სიტყვასა

და მის შემცველ სახელს შორის პირდაპირი კავშირი არ არის. აღნიშნული კავშირი შეიძლება წარმოვიდგინოთ მხოლოდ სიტუაციის ცოდნის შემთხვევაში. მაგალითად: შეიძლება ითქვას, რომ ნებისმიერი სახის კომუნიკაცია შედგება სიტუაციათა მთელი ჯაჭვისაგან, რომელთა სიტყვიერი გამოხატულება კომუნიკაციის მონაწილეებისათვის გასაგები მხოლოდ პრესუპოზიციის საფუძველზე ხდება. პრესუპოზიცია სინამდვილეში ლინგვისტური კომპეტენციის მოდელსა და კომუნიკაციური კომპეტენციის მოდელს შორის შუალედური რგოლია.

პრესუპოზიციის მეორე ტიპი გარკვეულ ცოდნაზეა დამყარებული. აღნიშნულ შემთხვევაში გამონათქვამის მნიშვნელობის გაგება უკვე შეუძლებელია ამ გამონათქვამის წინა ფრაგმენტიდან. ეს შესაძლებელია კომუნიკანტთა შორის დაგროვილი ცოდნის საფუძველზე (Strowson, 1991:78).

აქვე ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ კონტექსტის ცნების განმარტება სხვადასხვა ავტორთან სხვადასხვაგვარია. ზოგი მას უფრო ვიწრო, ხოლო ზოგი პირიქით, უფრო ფართო ასპექტში განიხილავს. მაგალითად, რ. ლაკოფი თვლის, რომ კონტექსტის ზოგიერთი ასპექტი უნივერსალური ლინგვისტური მნიშვნელობისაა და ყველა ენისთვისაა მისაღები, თუმცა არსებობს კონტექსტუალური პირობებიც, რომლებიც მხოლოდ კონკრეტულ სამეტყველო სიტუაციაში მქადავდება (Lakoff, 1970:102). მაგალითის სახით, ის ინგლისური ენის მასალაზე განიხილავს მოსაუბრის მიერ თავაზიანობისა და პატივისცემის გაგებას, კონტექსტუალური გამოხატულების საკითხს. სხვადასხვა პრესუპოზიციის საფუძველზე (ასაკი, თანამდებობა, საზოგადოებრივი მდგომარეობა) შესაძლებელ სიტუაციათა ვარიანტები მან სამ გამონათქვამში განიხილა:

- You must have some of this cake.
- You should have some of this cake.
- You may have some of this cake.

ყველა ზემოთ მოცემულ გამონათქვამს ძალუქს ამა თუ იმ პიროვნებისადმი ამა თუ იმ სიტუაციაში სხვადასხვა ხარისხის თავაზიანობა და პატივისცემა გამოხატოს (Ibid,120). მსგავსი ენობრივი მოვლენა მოცემულია შემდეგ გამონათქვამშიც: Come in, won't you? Please come in. come in. come in, will you?

ავტორმა, ზემოთ მოყვანილი კონკრეტული მაგალითების საფუძველზე, უდავოდ სწორად განსაზღვრა კონტექსტის დიდი როლი გამონათქვამის აგების პროცესში. გამონათქვამი სხვადასხვა კომუნიკაციურ მნიშვნელობას შესაბამისი პრესუპოზიციების საფუძველზე იძენს. მოცემული მაგალითებიდან ცხადად ჩანს, რომ კონტექსტი უბრალოდ კი არ ასრულებს თავის ფუნქციას, არამედ იგი ნებისმიერი სამეტყველო აქტის ძირითად ბირთვს წარმოადგენს და მჭიდროდაა დაკავშირებული გამონათქვამის ლექსიკურ და გრამატიკულ მნიშვნელობასთან.

მკითხველი ზოგჯერ ვერ აცნობიერებს, რომ ნებისმიერი ფრაზის გაგება, ფაქტობრივად, დამოკიდებულია პრესუპოზიციზე, რომელსაც მკითხველის თეზაურუსი ქმნის.

ლინგვისტურად რთული სტრუქტურა შეიცავს მთელ რიგ დეტალებს, რომელთა უმეტესობასაც მსმენელი კონკრეტულ სიტუაციაში შეიძლება არც შეეხოს, თუმცა, ის დეტალები, რომლებსაც ის ეხება, უნდა შეესაბამებოდეს სტრუქტურას, სხვაგვარად მსმენელი ვერ გაიგებს წინადადებას. მაგ.:

„ჯონმა თავისთვის გაიფიქრა: მერი ეს წუთია შევიდა სამზარეულოში“. იმ შემთხვევაში, თუ მსმენელს აინტერესებს, სად იმყოფება მერი, ის იგნორირებას

გაუკეთებს პრესუპოზიციას „შევიდა“, რადგან შესაძლებელია ჯონიც იმყოფებოდეს სამზარეულოში. ამ შემთხვევაში „შევიდას“ უფრო „გადაადგილების“ მნიშვნელობა აქვს.

ხოლო თუ მსმენელი დაინტერესებულია ჯონის ადგილმდებარეობით, მაშინ ის, ბუნებრივია, იგნორირებას ვერ გაუკეთებს აღნიშნულ პრესუპოზიციას. მის წარმოდგენაში, ზმნა „შევიდა“ ასოცირდება „გადაადგილებასთან“ და მას ემატება პრესუპოზიცია.

საგულისხმოა, რომ მსმენელმა როგორც არ უნდა გამოავლინოს ზმნა „შესვლის“ პრესუპოზიცია, ის ყოველთვის მის შეთანხმებას შეძლებს მისივე კონტექსტთან. აკადემიკოს პ. ლიხაჩევის ცნობილი გამოთქმა „აღმოვაჩინეთ ლიტერატურა ლიტერატურაში“ ზუსტად შეესაბამება იმ ნიშნის კონტექსტუალური განმარტების ფართო შესაძლებლობებს, რომელიც აკებულობს ლიტერატურის ფართო პრესუპოზიციაზე. აღნიშნული პრესუპოზიციის საფუძველზე, ლიტერატურათმცოდნეებმა ამა თუ იმ ლიტერატურული ნაწარმოების არსი მკითხველისათვის უნდა გახსნან.

აღნიშნული ტიპის კონტექსტს, პირველ რიგში, რეალიათა ცოდნა მიეკუთვნება. პრესუპოზიციის ეს ტიპი საჭიროებს კომუნიკანტთა სათანადო კულტურულ დონეს, განსაკუთრებით იგი დიდ როლს წერილობითი ურთიერთობისას და მთარგმნელობით საქმიანობაში თამაშობს. მაგალითად, წინადადებაში – *The proposed plan is a Metrical Program for Latin America* – ვერც ერთი მკითხველი ვერ ჩაწვდება, ამერიკელი კონგრესმენის მიერ წარმოთქმული სიტყვის აღნიშნული ფრაგმენტის აზრს, თუ აღნიშნული ტექსტის საზღვრებს გარეთ არსებულ ინფორმაციას არ ფლობს. ეს შესაძლებელია მხოლოდ პრესუპოზიციის საშუალებით, ე.ი. აუცილებელია იმის ცოდნა, რომ სიტყვა *metrical* აღნიშნავს აბებს, რომელსაც იღებენ შიმშილობის დიეტის დროს. ეს გაუადვილებს მკითხველს, მოცემული ფრაზის მთავარი აზრის გაგებას, („შიმშილობის“ ამერიკული გეგმა ამერიკისათვის).

ამრიგად, რეალურ კომუნიკაციაში ნებისმიერი ტექსტის გაგება მჭიდროდაა დაკავშირებული პრესუპოზიციის გრძელ ჯაჭვთან, რომლის ერთი რგოლის დარღვევაც, პრაქტიკულად, არღვევს კომუნიკაციის აქტს, რომელშიც აკუმულირებულია მთელი გამოცდილება, ლინგვისტური და ადამიანის ცოდნის ჩათვლით.

ლიტერატურა:

1. Lakoff P. Linguistic and natural logic. – University of Michigan, 1970.
2. Levinson, S.C. *Pragmatics*. Cambridge University Press. 1983.
3. Leech G. *Semantics*-London, 1985.
4. Strawson T. *Intension and Convention in speech acts* – New-York, 1991.

Natia Katamadze *The role of presupposition in communication* **Summary**

The paper deals with the study of semantic and pragmatic peculiarities of the theory presupposition. Nowadays the term presupposition is a problematic category because it seems to lie somewhere between the pragmatics and semantics. In fact, there are two rival theoretical approaches to presupposition - a logical theory which treats presupposition as a relation

between propositions , defined in terms of their truth and falsehood; and a pragmatic theory which treats presupposition as a question of the status of a speech act in relation to the speaker's or hearer's beliefs. Pragmatic theories of presupposition consider two basic concepts in particular: appropriateness and mutual knowledge. An utterance A pragmatically presupposes a proposition B, A is appropriate only if B is mutually known by participants. We conduct a detailed analysis to discover different types of presuppositions. It must be said that it is difficult to think of any language which does not contain the different types of presupposition.

Натия Катамадзе
Роль прессупозиции в коммуникации
Резюме

На сегодняшний день категория прессупозиции изучается двумя разными теориями: логической (семантической) теорией, которая изучает предположение по отношению к теореме с точки зрения „правды-неправды», и прагматической теорией, которая объясняет предположение с точки зрения статуса. В частности, она исследует акт речи, который основывается на вере говорящего или слушателя. Существует и иной подход, который рассматривает прессупозицию, как синтез логического и прагматического.

По прагматическим теориям прессупозиции рассматриваются две основные концепции: уместность и взаимное знание. Например: выражение «А» прагматически предполагает выражение «В». «А» является подходящим только в том случае, когда «В» хорошо знакомо для участников коммуникации.

Исходя из вышесказанного, прессупозиция не что иное, как способ семантического анализа текста, который объясняет связь между выражениями и основывается на предполагаемом значении входящих в текст слов, словосочетаний и предложений. Надо отметить, что не существует языков, в которых не встречаются разные типы прессупозиций.

Сонаханым Садик

(Азербайджан)

**О НЕКОТОРЫХ СЕМАНТИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЯХ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ
ТЕКСТЕ
(на материале английского и азербайджанского языков)**

В работе мы будем понимать под текстом, согласно определению И.Р.Гальперина, такую упорядоченную и письменно зафиксированную совокупность языковых знаков, которая вместе с заголовком образует законченное литературно-обработанное речевое произведение (Гальперин, 1981:18). Это определение содержит в сжатом виде все основные характерные особенности текста, а именно: выраженность, структурность и связность.

Текст осуществляется в определенных рамках, для того, чтобы постичь «максимально-эффективную передачу информации» (Абдуллаев, 1984:275) по определенной конкретной теме. Этим обуславливается его цельность. Но чтобы быть цельным, текст должен быть связным. Связность текста в первую очередь осуществляется повторными компонентами разного уровня. Для азербайджанского литературного языка характерны такие виды повтора, как лексический, в художественных стилизованных текстах имеет место также синтаксический повтор. В английском языке связность, в основном, осуществляется через дейктические элементы, которые функционируют вместо разных лексических (полных, неполных) видов повтора.

В рамках текста наблюдаются различные формальные и семантические связи между его компонентами. Следует отметить, что эти связи, которые в лингвистической литературе именуется соответственно как когезия и когерентность, находятся в очень тесных отношениях и могут функционировать совместно (Halliday, 1976:374; Rudolph, 1989:175-180). Наконец, они представляют собой сложную систему семантических отношений между компонентами текста. Семантические отношения и их эксплицитные формальные показатели необходимы с точки зрения пояснения связи между компонентами текста. Многие исследователи в области лингвистики текста (Г.Я.Солганик, М.А. К. Халлидей, Э.Рудольф, К.М.Абдуллаев и др.) рассматривали данную проблематику на материале русского, английского, азербайджанского и других языков (Солганик, 1973:213; Halliday, 1976:374; Абдуллаев, 1984:275). Конечно же, обычно передаваемая в тексте мысль изменяется в соответствии с контекстуально обусловленным смыслом текста и коммуникативными установками автора. В общем смысле семантические отношения в тексте диктуются так называемым presuppositional фондом.

В рассматриваемом материале в качестве важных семантических отношений в тексте чаще всего выделяются причинно-следственные, аддитивные и адверсативные связи. Причиной нашего обращения к данным связям заключается в том, что именно они очень тесно переплетены между компонентами художественного текста и вместе с эксплицитными средствами когезии, а также имплицитными ассоциациями формируют дискурсивное пространство (Enkvist, 1989:369-382). Рассмотрим следующие примеры:

1) Major said Hazan was buried with full military honours in that section of the military cemetery reserved for Air Force officers who had died in the service of the Syrian Arab

Republic. There was a large turnout of dignitaries and senior ranking officers. The cause of death, as announced in the Damascus morning newspapers, was given as heart failure brought on by the ravages of an old war wound, bravely borne. Amongst those who carried the coffin to the deep cut grave was Fawzi. He wore a new uniform for the occasion, and the uniform carried the insignia of a captain, and the brigadier who headed Air Force Intelligence and who was the pallbearer immediately ahead of Fawzi, had told the young man that in the circumstances he was right to have shot the Jew. And no doubt the brave major had been so severely injured in his throat that the Jew's very first assault was fatal (Seymour, 1993:505)

2) Kelly had never been in a jungle. In preparation for this trip, she had scanned books and articles, but the first sight of the rain forest was not what she had expected.

As she followed the four Rangers in the lead, she craned around in wonder. Contrary to old movies, the understory of the Amazon rain forest was hit a clothed mess of clinging vines and overgrows vegetation. Instead it was more like they were marching through a green cathedral. A dense company of woven tree branches arched overhead absorbing most of the sunlight and casting everything in a greenish low. Kelly had read that less than 10 percent of the sun's light pierced through the unbroken green tent to reach the jungle floor. Because of this, the lowest level of the forest, where they walked now, was surprisingly clear of vegetation. Here the jungle was a world of shadow and decomposition, the domains of insects, fungi, and roots. (Rollins, 2007:50-51).

3) Qız-gəlin yığılmışdı anamın başına. Babamın ətli-canlı, döşlərinin hər biri balaca bir qarpız boyda, zarafatlı bacısı qızı Güləndan nə isə məzəli bir əhvalat danışır, anamgil isə gülüşürdü. Onlardan bir az aralı güneydə Səkinə nənə, atam, bir də Eyvaz dayı oturub söhbət edirdilər. Fatma nənəm isə alaçıqın ağzında, təkçə oturub, bir əlində papirosu tüstülənən müştüyü, uzaq üfüqdən dumanlı dağlara baxırdı. Hiss olunurdu ki, arvadın fikri də uzaqlardadır. «Kim bilir...Bəlkə nənəm, Kürdüstan meşələri arasındakı bacı-qardaşlarını, qohum-əqrabalarını xatırlayır». Ürəyimi anlaşılmaz qəm-qüssə bürüdü, nə üçün isə «Yazıq nənə»...deyə düşündüm. Bəlkə də bu, ondan idi ki, Fatma nənəm bu obada qərib görünürdü, hiss edirdim ki, hamı arvada yad kimi baxır, biruzə verməsələrdə mən hiss edirdim. Fatma nənəm də söhbətlərə qarışmağa, adamlarla qaynayıb-qarışmağa can atmırdı (Əfəndiyev, 1987:387).

Не отрицая возможности приема различными компонентами художественного текста дополнительных композиционных и экспрессивно-смысловых нагрузок, тем не менее, полагаем, что смысл всего текста не присутствует лишь на уровне речи, а создается также посредством взаимоотношений между значениями эксплицитных языковых единиц, которые объединены в его составе.

В английских текстах к этим языковым единицам относятся «cause», «and», «contrary», «as», «because of», которые являются носителями причинно-следственных, адверсативных и аддитивных отношений. В азербайджанском тексте мы наблюдаем более насыщенное употребление различных грамматических (частицы «bir də», «isə» и т.д.) и лексических (элемент «ondan») средств для указания на целый набор аддитивных, адверсативных и причинно-следственных отношений.

Таким образом, отправитель выбирает определенные модели и средства языковой системы для выражения соответствующих значений, что отражается в рамках текста. Именно благодаря семантическим отношениям текст формируется не только с помощью

структурной составляющей части, но и различного типа сложной содержательно-смысловой полноты.

Наряду с эксплицитными показателями различного рода семантических связей, существуют также и имплицитные связи которые четко характеризуют смысловые и логические ассоциации в тексте.

Имплицитные связи между компонентами текста требуют более глубокого проникновения в ткань всего дискурса.

1) The aircraft was late.

The aircraft was at the end of its flying life. At very stopover it required comprehensive maintenance testing. The aircraft was elderly because that way the premiums paid to Lloyds of London by Middle East Airlines for comprehensive insurance cover could be kept to a reasonable figure.

The aircraft landed from Paris in the middle of the afternoon. It had come in over the sea, the view of Beirut had been minimal in the heat haze. (Seymour, 1993:398)

2) Dayandım. Uşaqlardan eşitmişəm ki, Mehdi Hüseyn bizim ədəbiyyat fakültəsində yuxarı kursda bir neçə ay dərs deyib. Özü də Mirzə Cəlildən. Düz üç ay onun yaradıcılığından danışib. Son dərsdə tələbələrəndən biri dözməyib:

- Müəllim, - deyib - Cəlil Məmmədquluzadədən nə qədər danışacaqsınız, bəs deyilmi?

В данном отрезке когерентность обеспечивается путем извлечения имплицитных значений с помощью пресуппозиционного фонда участников этих художественных дискурсов.

Таким образом, в рассматриваемом материале связь между компонентами текста художественного дискурса может быть либо эксплицитной, либо имплицитной. Эксплицитная связь в тексте реализуется, как правило, с помощью грамматических и лексических средств, а имплицитная связь присутствует в нем не при помощи отдельных языковых средств, а через ассоциации, возникающие у партнера коммуникации, на основании сообщенного и сообщаемого. Именно такая связь в первую очередь, делает текст художественным дискурсом.

Так выглядит наша попытка описания некоторых семантических отношений в тексте через осмысление, ориентированное в дискурсивную информацию. Материалы английского и азербайджанского языков позволяют эффективное представление рассматриваемых отношений.

Литература:

1. Абдуллаев К.М. Теоретические проблемы синтаксиса азербайджанского языка. Дисс... доктора филологических наук. Баку, 1984.
2. Гальперин И.Т. Текст как объект лингвистического исследования. Москва, Наука, 1981.
3. Солганик Г.Я. Синтаксическая стилистика (сложное синтаксическое целое). Москва, Наука, 1973.
4. Enkvist N.E. From Text to Interpretability: A Contribution to the Discussion of Basic Terms in Text Linguistics//Convexity and Coherence; Reserved in theory/Ed. by W.Heydrich – Berlin – New York, 1989.

5. Halliday M.A.K., Hasa R. Cohesion in English. London, 1976.
6. Rudolph E. The role of conjunction and Particles for Text Convexity. Text and Discourse Connectedness. John Benjamins, 1989.
7. Seymour G. A song in the morning. At close quarters. Homerew. London, Harper, 1993, 768p. Rollins J. Amazonia. New York, Harper, 2007.
8. Əfəndiyev İ. Üç roman. Bakı, Gənclik, 1987.
9. Şıxlı İ. Məni itirməyin. Bakı, Gənclik, 1984.

სონახანიმ სადიკ

ზოგიერთი სემანტიკური ურთიერთობის შესახებ მხატვრულ ტექსტში

რეზიუმე

სტატიაში განხილულია მიზეზ-შედეგობრივი, ადეტიური და ადვერსატიური კავშირები, რომლებიც უზრუნველყოფენ ტექსტის კოგერენტულობას და ამით დისკურსიულ სივრცეს აყალიბებენ. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ტექსტის კომპონენტებს შორის ექსპლიციტურ და იმპლიციტურ კავშირებს. ფაქტობრივ ენობრივ მასალად გამოყენებულია ინგლისელი, ამერიკელი და აზერბაიჯანელი ავტორების მხატვრული ნაწარმოებები.

Sonakhanim Sadik

On Some Semantic Relations in Artistic Text (based on content in English and Azerbaijani)

Summary

The article considers the role of cause-effect, additive and adversative relations that ensure coherency of text and thus form discursive space. Particular attention is given to explicit and implicit relations between components of text. Artworks of English, American and Azerbaijani are used as factual linguistic content.

მერი მახარაძე

(საქართველო)

კვაზიმოდალი Have to-ს ბანვიტარების ახალი ხედი ინგლისურ ენაში

პრემოდალების ანალიზში ყველაზე მნიშვნელოვანი, ლაითფუტის მიხედვით, არის სემანტიკურად ერთი და იგივე, მაგრამ სინტაქსურად სრულმნიშვნელოვანი ზმნების განვითარება. ლაითფუტი ამ ზმნებს „კვაზიმოდალებს“, ანუ ნახევარ-მოდალებს უწოდებს (Lightfoot, 1979:112).

ინგლისურში კვაზიმოდალების განვითარება გრამატიკალიზაციის მიმდინარე პროცესის ნაწილია, რომელშიც სრულმნიშვნელოვანი ზმნების კონსტრუქცია ვერბალურ პერიფრაზად ვითარდება. ენის ნებისმიერ სინქრონულ მდგომარეობაში შესაძლებელია ვერბალური პერიფრაზის პოვნა განვითარების სხვადასხვა საფეხურზე. Have to კონსტრუქციის განვითარება ამ პროცესის ნათელი მაგალითია, რადგან თანამედროვე ინგლისურის ადრეულ ეტაპზე თავდაპირველი კონსტრუქცია, როგორც ჩანს, გაიყო ორ ცალკეულ კონსტრუქციად, რომლებიც ვერბალურ პერიფრაზამდე სხვადასხვა გზით მივიდნენ. Have to-ს განვითარების აქ წარმოდგენილი მოსაზრება არის მცდელობა იმისა, რომ დაიძლიოს ტრადიციული შეხედულების ზოგიერთი პრობლემა.

Have-ის კუთვნილების მნიშვნელობის დაკარგვა ტრადიციულად მიიჩნევა როგორც მისი გრამატიკალიზაციის განუყოფელი ნაწილი. როგორც ბაიბი და პაგლიუკა დამაჯერებლად ირწმუნებიან, „ლექსიკური შინაარსის დაცარიელება არის გრამატიკალიზაციის პრერეკვიზიტი, რადგან გრამატიკული ფუნქციები მათში აუცილებლად აბსტრაქტულია“ (Bybee and Pagliuca, 1985:71-74). არსებობს ლექსიკური განვითარების პერიოდი, როგორც ისინი თვლიან, რომელშიც ზმნა გარდაიქმნება „საკმარისად აბსტრაქტულად და განზოგადებულად“ იმისათვის, რომ გრამატიკალიზებისთვის შესაფერისი იყოს (Ibid,1985). ისინი ამ განვითარებას ფიზიკური, კონკრეტული მნიშვნელობის დაკარგვით ხსნიან: „to hold in one's hand“ შეიცვალა შემდეგი მნიშვნელობით „to have physically present“ შემდეგ, როგორც „to have or own (not physically present)“ და ბოლოს „to have abstract possession (e.g. time, idea)“. მნიშვნელობის ასეთი განზოგადება გვხვდება უკვე ძველ ინგლისურში ისეთ კონტექსტში, სადაც have-ს ახლავს ინფინიტივი და ისეთშიც, სადაც მას ახლავს მარტივი არსებითი სახელი.

Have-ის კუთვნილების მნიშვნელობის დაკარგვა ასევე ტრადიციულად მიჩნეულია დესემანტიზაციის მაგალითად, რომელსაც ლეჰმანი „კლებას“ უწოდებს (Lehmann 1985:307-309). მიუხედავად ამისა, უფრო აბსტრაქტული მნიშვნელობის შექმნა გაიკება როგორც მნიშვნელობაში ცვლილება.

განზოგადებული have-ის გამოჩენა ვერბალურ კომპლიმენტთან ერთად ქმნის კუთვნილების სტრუქტურისაგან სრულიად განსხვავებულ სტრუქტურას. ამ სტრუქტურაში ინფინიტივი ფუნქციონირებს როგორც ობიექტური კომპლიმენტი და არა როგორც ადიუნქტი და ის აუცილებელია, რადგან, თუ მას ამოვიღებთ, შეიცვლება კონსტრუქციის მნიშვნელობა. Have და ინფინიტივი არ ირჩევენ ცალკეულ თემა როლებს. არგუმენტული სტრუქტურა განსაზღვრულია ინფინიტივით და არა have-ით. ინფინიტივით გამოხატული მოქმედების მიმართ დამატება ლოიალურია, ხოლო have-ის სუბიექტი თანარეფერენტულია ინფინიტივის სუბიექტთან. ვიზერის ინტუი-

ცია, იმასთან დაკავშირებით, რომ „კონსტრუქციის დანარჩენი წევრი სემანტიკურად უფრო მნიშვნელოვანია“, ვიდრე *have*, როგორც ჩანს, მართლდება. კონსტრუქციის მნიშვნელობა მხოლოდ *have*-ის მნიშვნელობას კი არ ეყრდნობა, როგორც ეს კუთვნილებით კონსტრუქციაშია, არამედ განზოგადებული *have*-ის კომბინაციას ინფინიტური ფორმის მნიშვნელობასთან ერთად: კოპულასა და კუთვნილების მარკერის როლი იმაში მდგომარეობს, რომ ინფინიტური პრედიკაცია მიაკუთვნოს შემსრულებელს (ადრესანტს). ეს კი **მოვალეობის** მნიშვნელობას სძენს მას (Bybee and Pagliuca, 1985:111). მაშინ, როდესაც *have*-ს დამატებული ნამყოს მიმღეობა ქმნის დასრულებული მოქმედების (ე.ი. პერფექტის) მნიშვნელობას, *have*-ს დამატებული ინფინიტივი ქმნის „არადასრულებულ“ მოქმედებას: „პიროვნებას „აქვს“ დაუსრულებელი მოქმედება, რაც იმას ნიშნავს, რომ მას ეს მოქმედება ჯერ კიდევ შესასრულებელი აქვს ან როგორც აუცილებლობა (შინაგანი წყარო), ან როგორც ვალდებულება (გარეგანი, საზოგადო წყარო)“ (Ibid, 1985:73). აქ ჩვენ ვხედავთ ტრადიციულ წყაროს იმის შესახებ, რომ ეს კონსტრუქციები გამოხატავენ კუთვნილებას (ყველაზე აბსტრაქტულ და კავშირებით მნიშვნელობას) და მოვალეობის ერთობლიობას. ბრინტონს მიაჩნია, რომ მხოლოდ პრედიკატული სტრუქტურა და არა სრულმნიშვნელოვანი ზმნის სტრუქტურა მიდრეკილია გრამატიკალიზაციისადმი და მასში მოვალეობისა და აუცილებლობის მნიშვნელობები დომინირებს (Brinton, 1991).

მიუხედავად იმისა, რომ პრედიკატული სტრუქტურა მთლიანად გრამატიკალიზებული არ არის როგორც ვერბალური პერიფრაზი, ის ადიუნქტისგან განსხვავებით, მზადაა შემდგომი გრამატიკალიზაციისათვის.

ვერბალური პერიფრაზი ვითარდება პრედიკატული სტრუქტურისგან რამდენიმე თანდათანობით ცვლილებების გავლით, რომელიც შუა საუკუნეების ინგლისურის პერიოდში გვხვდება. ამ მოვლენათა თანამიმდევრობის დადგენა რთულია, მაგრამ ის კულმინაციას აღწევს პრედიკატული და პერიფრაზული სტრუქტურების სინტაქსურ და სემანტიკურ დიფერენციაციაში თანამედროვე ინგლისურის ადრეულ ეტაპზე.

შუა საუკუნეების ინგლისურის პერიოდში ჩნდება გარდაუვალი ინფინიტივი. ლეჰმანი (Lehmann, 1985:308-309) ამ ცვლილებას „კონდენსაციას“ უწოდებს. მიუხედავად იმისა, რომ ზოგიერთი მეცნიერი გარდაუვალ ინფინიტის გვიანი პერიოდით ათარიღებს, მთელი შუა საუკუნეების ინგლისურის პერიოდში არსებობს გარდაუვალი ინფინიტის მაგალითები, თუმცა, მთლიანობაში ისინი მაინც ცოტაა. გარდაუვალი ინფინიტის შემოსვლა სხვადასხვა გზით გაგრძელდა: ინფინიტის ახლავს ადვერბიული ფრაზა, მაგ.: **He hade ferrest to fare** ან წინდებულიანი დამატება **To yow have I to speke of o matere** („To you have I to speak of one matter“), ან ელიპტიკური სტრუქტურა განუსაზღვრელი დამატებით, როგორცაა **something** ან **enough**, მაგ.: **for þe sculleð habben to drinken** („for you shall have (something) to drink“).

have to კონსტრუქციის შემდგომი გაფართოება მდგომარეობს იმ ფაქტში, რომ გაჩნდა უსულო ქვემდებარე. რადგან ეს ძალიან იშვიათია, როგორც შუა საუკუნეების ინგლისურში, ისე თანამედროვე ინგლისურში, დასაშვებია ის ფაქტი, რომ ვალდებულების დეონტიკურ მნიშვნელობას ჩაენაცვლა ლოგიკური აუცილებლობის ეპისტემიკური მნიშვნელობა.

ეპისტემიკური მნიშვნელობის განვითარება *have to* კონსტრუქციაში სრულიად შეესაბამება მოდალურ ოგზილარებში და სხვა ფორმებში დეონტიკურიდან ეპისტემიკურ მნიშვნელობაზე გადასვლის პროგრესს. ბაიბი და პაგლიუკა მნიშვნელობაში

ასეთ ცვლილებას ხსნიან, როგორც მეტაფორული მნიშვნელობის განვითარების პროცესს (Bybee and Pagliuca, 1985:73), მაშინ როდესაც ტრაუგოტი მას მიიხნევს პრაგმატული მსჯელობის საგნად (Traugot, 1990:509).

მოგვიანებით იკლებს პარადიგმული ცვალებადობა, რასაც ლეჰმანი „ობლიგატორიფიკაციას“ უწოდებს (Lehmann, 1985:509).

მიუხედავად ამისა, ობლიგატორიფიკაცია არ არის დასრულებული შუა სს-ის ინგლისურში, სადაც, მაგალითად „ought to“-ს რამდენიმე სინონიმი არსებობს შუა სს-ის ინგლისურში, რომლებიც ვალდებულებას გამოხატავენ, როგორცაა *agan* (need) *pearfe*, *gabyreþ*, *behoove þ*, *ben due to*, *been bounde to*, და ა.შ. + infinitive, ხოლო „must“-ის სინონიმები, რომლებიც აუცილებლობას გამოხატავენ არის: *ben bound(en)*, *compelled*, *forced* და ა.შ., ან *haven-ს* + infinitive. მიუხედავად ამ ცვლილებისა, რომლებსაც *have-ის* შემდგომ გრამატიკალიზაციამდა მიყვავართ, ის ვერ აღწევს სრულ ოგზილარულ სტატუსს შუა სს-ის ინგლისურში.

თანამედროვე ინგლისურის ადრეულ ეტაპზე ვერბალური პერიფრაზის ჩამოყალიბების სამი საფეხური ჩნდება, ესენია: „პარადიგმატიზაცია“ „კოალიცია“ და „ფიქსაცია“ (Lehmann, 1985, 307:309).

პარადიგმატიზაციის პროცესი, რომელიც შუა სს-ის ინგლისურში დაიწყო, გრძელდება თანამედროვე ინგლისურის ადრეულ ეტაპზეც, რადგან *have to* მოდულურ პარადიგმაში ერთიანდება და იძენს ეპისტემიკურ მნიშვნელობას.

კოალიცია თავს იჩენს მაშინ, როდესაც *have* შემოკლება *to-სთან* შემდეგ კონსტრუქციაში *have to V (+object)* ან სუბიექტურ ნაცვალსახელთან შემდეგ კონსტრუქციაში *have + object + to V*.

ფიქსაცია *have to* კონსტრუქციის უფრო რთული პროცესია, რომელიც შეიცავს არა მარტო სინტაგმატურ ცვალებადობას, არამედ ამ ორი კონსტრუქციის სინტაქსური და სემანტიკური სხვაობის დადგენას, პრედიკატული *have+object+to V* და სრულად გრამატიკალიზებული *have to V (+object)* ორივე გამოხატავს მოვალეობას. აღსანიშნავია, რომ კუთვნილებითი სტრუქტურა *have + object + to V* დაცულია გრამატიკალიზაციისაგან.

თანამედროვე ინგლისურის ადრეულ ეტაპზე ეს ორი სიტყვათწყობა, რომლებსაც აქამდე ერთმანეთისაგან ვერ ასხვავებდნენ, დამკვიდრდა სხვადასხვა მნიშვნელობით, ერთი გამოხატავს შედეგის მიღწევის ვალდებულებას, ხოლო მეორე – მოქმედების შესრულების ვალდებულებას. სემანტიკური სხვაობა ამ ორ სიტყვათწყობას შორის შეიძლება შევადაროთ პერფექტს (*I have written a paper*) და „დასრულებულ პერფექტს“ (*I have a paper written*) შორის დიფერენციაციას (Brinton, 1991). მაშინ, როდესაც პერფექტი ყურადღებას ამახვილებს წერილის დაწერის წარსულ მოქმედებაზე, „დასრულებული პერფექტი“ კონცენტრირებას ახდენს შედეგად მიღებულ მდგომარეობაზე (წერილი დაიწერა). აგრეთვე, ინფინიტური სტრუქტურა, რომელშიც ინფინიტივი შუა პოზიციაზეა (*I have to write a paper*), როგორც ჩანს, ხაზს უსვამს მოქმედებას და მოქმედების შესრულების მოვალეობას, ამ შემთხვევაში წერილის დაწერას. ამის საწინააღმდეგოდ, სტრუქტურა, რომელშიც ინფინიტივი ბოლო ადგილზეა (*I have a paper to write*), ხაზს უსვამს მოქმედების შედეგს და შედეგის მიღწევის ვალდებულებას. ბრინტონის აზრით, ძალიან მნიშვნელოვანია ის ფაქტი, რომ ეს უკანასკნელი სიტყვათწყობა დომინირებს კაუზატიური ან ჯერ არარეალიზებული დამატებით. ვიზუალური აზრით, თანამედროვე ინგლისურის მაგალითებში, რომლებიც ვალდებულებას გამოხატავენ, დამატება წინასწარ კი არ არსებობს, არამედ შემოდის როგორც ინფინიტივით გამოხატული მოქმედების შედეგად.

გი, მაგ.: letters to write, visits to make, favours to request, this thing to deside, something further to say, dinner to get, a long story to tell, some work to clear up, ან a little proposition to put, ასევე თანამედროვე ინგლისურის მაგალითებში, რომლებიც ვაღდეულებასაც და კუთვნილებასაც გამოხატავენ, დამატება, უმეტეს შემთხვევაში, არარეალიზებულია: secret to disclose, request to make, an affair of consequence to communicate, some questions to ask, many interesting particulars to tell, some message to deliver. ამისგან განსხვავებით, როდესაც ინფინიტივი წინ უსწრებს დამატებას, მაშინ დამატება რეალიზებულია: to open this letter, to obey orders, to entertain these gentlemen and their ladies, to see you, to instruct the people ან to force himself (Visser, 1969: 1479).

ამ ორი სიტყვათწყობის დამკვიდრებას თან ახლავს სინტაქსური დაჯგუფება, კერძოდ:

I [have to write] [a paper]

I [have] [a paper to write]

პირველ მაგალითში უშუალო შემადგენელთა სტრუქტურას ქმნის have + infinitive, ხოლო მეორე მაგალითში nominal object + infinitive. პირველში have, რომელიც პერიფრაზული ფორმიდან მომდინარეობს, გვევლინება როგორც ინფინიტივის განმსაზღვრელი, „ოპერეტორი“ ან როგორც მოდალური მარკერი; ის ვაღდეულების მნიშვნელობაში სემანტიკურად შეზღუდულია. ხოლო მეორე მაგალითში have, რომელიც პრედიკატული ფორმიდან წარმოიქმნება, ნაკლებად ოგზილირებულია, თუმცა, არც სრულმნიშვნელოვანი ზმნისთვის დამახასიათებელი თვითმმართველობის უფლება გააჩნია (მაგალითად, ის სხვა ზმნებთან ურთიერთშენაცვლებადი არ არის); მისი მნიშვნელობა ნაკლებად შეზღუდულია, ის შეიცავს კუთვნილების, ისევე როგორც ვაღდეულების მნიშვნელობას. ამ ორი სტრუქტურის უარყოფითი ფორმა ხაზს უსვამს მათ მნიშვნელობებს შორის სხვაობას: I don't have to write a paper = 'not obliged to perform the action of writing a paper', ხოლო I don't have a paper to write = 'not obliged to produce a written paper'. ორივე შემთხვევაში მოდალობაა უარყოფილი და არა პრედიკაცია. როდესაც უარყოფილია პრედიკაცია, მაშინ მხოლოდ მეორე წყობაა დასაშვები; I have no paper to write. აღსანიშნავია, რომ შემდეგ წყობაში: I have to write no paper მოდალობა და პრედიკაცია კი არ არის უარყოფილი, არამედ დამატება, ვაღდეულება თავისთავად დადებითია.

ბოლოს უნდა აღინიშნოს, რომ ამ ორ სიტყვათწყობას შორის განსხვავება have-ის სხვადასხვა მნიშვნელობით არ განისაზღვრება, have ორივე სტრუქტურაში ვაღდეულებას და აუცილებლობას გამოხატავს. სხვადასხვა სინტაქსური ჯგუფები პირველ შემთხვევაში ვაღდეულებას უკავშირებს ინფინიტივით გამოხატულ მოქმედებას, ხოლო მეორე შემთხვევაში მოქმედების შედეგს, რომელიც დამატებითაა გამოხატული. სუბიექტი ვაღდეულებულია, მოქმედება შეასრულოს ან შედეგს მიადწიოს.

როგორც ვხედავთ, კვაზიმოდალების განვითარება გრამატიკალიზაციის მიმდინარე პროცესის ნაწილია, რომელშიც გრამატიკალიზირებული ფორმები თანდათან ვითარდება, შემდეგ სუსტდება ან ფართოვდება, განიცდის ფონეტიკურ რედუქციას ან საერთოდ იკარგება და საჭიროებს განახლებასა და ჩანაცვლებას.

ლიტერატურა:

1. Brinton Laurel J. - «The Origin and Development of Verbal Periphrases», 10th International Conference on Historical Linguistics (ICHL 10) Amsterdam, August 16, 1991.
2. Bybee, Joan L. and William Pagliuca. - «Cross-linguistic comparison and the development of grammatical meaning», 1985.

3. Lehmann Christian - «Grammaticalization: synchronic variation and diachronic change», 1985.
4. Lightfoot David W. – «Principles of diachronic syntax». Cambridge University Press, 1979.
5. Traugot Elizabeth Closs - «From less to more situated in language: The unidirectionality of semantic change», 1990.
6. Visser, F.Th. «An historical syntax of the English language»(1969).

Mary Makharadze
New view of the development of Quasimodal have to in English
Summary

According to Lightfoot, what is perhaps «most remarkable» about the reanalysis of the premodals is the subsequent development of a set of semantically identical but syntactically full verbs to fill the vacuum created. Lightfoot terms these verbs «quasimodals».

The development of quasimodals in English is part of an ongoing process of grammaticalization in which full verb constructions are developing into verbal periphrases. At any synchronic state of the language, then, one would expect to find verbal periphrases in various stages of development. The development of the *have to* construction is a particularly rich example of this process, because in Early Modern English the original construction seems to have split into two separate constructions, which have traveled different distances down the road towards verbal periphrasis. Of the two constructions with modal meaning, *have to* (+ object) is now almost fully grammaticalized, while *have* + object + infinitive is only partially grammaticalized. And the source for both of these constructions, the possessive *have* + object + infinitive construction, exists besides these grammaticalized forms in its original full verb state.

Мери Махарадзе
Новый взгляд на развитие квазимодального глагола
Have to в английском языке
Резюме

Согласно Лаитфуту, то, что является, возможно, самым важным в переосмыслении премодальных глаголов, является последующим развитием ряда семантически идентичных, но синтаксически знаменательных глаголов, чтобы заполнить созданный вакуум. Лаитфут называет эти глаголы «квазимодальными».

Развитие квазимодальных глаголов в английском языке - часть текущего процесса грамматикализации, в котором конструкции знаменательного глагола развиваются в словесные перифразы. В любом синхроническом состоянии языка можно найти словесные перифразы в различных стадиях развития. Развитие конструкции *Have to* - особенно богатый пример этого процесса, потому что в современном английском языке оригинальная конструкция, кажется, раскололась на две отдельные конструкции, которые различными путями пришли к словесной перифразе. Из этих двух конструкций с модальным значением, *have to* (+ object, теперь почти полностью грамматизировался, в то время как *have* + object + infinitive только частично. И источник для обоих из этих конструкций, притяжательное *have* + object + infinitive, существует помимо этих форм в его оригинальном состоянии знаменательного глагола.

Zhanna Tolyzbayeva

**ABOUT ONE BEHAVIORAL STRATEGY OF THE TEXT
(from the text-dictator to the text-democrat)**

... The thing opens, when
Loses the materiality ...
(Abdullaev, 2003:138)

The text (V.Toporov) the periods of development the literatures bearing change of all types of consciousness changes the strategy of behavior in "central". The randomness and entropy the designated intervals of time marks a text hysteria. On a culture surface in a large quantity surplus of the information is thrown out, and turns the Author-reader (both deep and superficial) into flight: from the logical-despotic Text to the Text which aesthetic focus is made *by not Expressed information*. On a boundary II - III millennia pressure from "texts-reasonable" amplifies in the quantitative and qualitative relation. And the maintenance is more aggressive, the resistance of an art material, i.e. a poetic diction which is leading up graphic-informative possibilities of the text to is absolute-inexpressible edge is stronger, from It is possible to It is impossible-comprehension. Probably, during such periods of bridling of the expressed despotism of the text, its reasonable-committing excesses maintenance it is restored the lost balance between conceivable and expressing there is no time.

The nature of the logical-read out authoritative text is reduced, from our point of view, to following positions:

1. Any distinct text is authoritative: art and inartistic, literary and nonliterary, oral and written (for ontologically any and furthermore, the literary text is authoritative (first, it is informative as a whole, secondly, carries out will of the author)). On this axiom all keeps and develops today advertising and a PR campaign: the information which is read out from texts of billboards, prospectuses, from screens of TVs, radio texts subordinate to itself unconditionally millions-strong audiences of recipients.

2. Unlike mass media texts, the art text suppresses only when on that is will of the perceiving subject (). Here again the literature, as though it strange sounded, it appears in dual lose-advantageous position before modern mass media: 1) to Get under unequivocal information hypnosis very easily since requirements "monoplane"/is horizontal the readable / literature are minimum. 2) At the same time: to get under unequivocal information hypnosis difficult since any reading demands from the reader not banal philological erudition, but readiness to find for the Text time. The elite fiction - so thin material, that the people who are able and wishing to understand *something* in the Text-interlocutor, becomes ever less. Guessing it, the mechanical popular literature left on such level of inventions of is formal-logistical shifts, that as a result the Reader greedy for a fascinating plot and "brilliant" style becomes very legible in fiction temptations. He the/reader / still asks Abdullaev-Marinin's book counters, but addresses with their texts as with readily available individuals.

The conclusion is interesting and strange: if rare there are attempts to get a grasp of the Text (read: the recipient gives the chance to the Text to operate itself less often) education of masochistic readiness to accept humiliation with the text as materialized another "I", too is reduced to a minimum. And the "new" Reader starts to put counter "conditions" which cardinally break "behavior" of the text (such is the mechanism of reread). And nevertheless:

3. The art text aspires to express the authoritativeness on all structure form levels. Categories of an art method, a sort, the author-demiurge, system of images and motives, space and time, the associative organization, the genre nature of the text are aimed at expression of the extremely categorical true embodied in this or that picture of the world and homogeneous system of values. Cannot withdraw from this dictatorial nature of the text interpretive variants of its perusal (for each variation is an impact of one and only one idea), «ideological polyphony» (for also it serves expression concrete and imposed of a position of the author). Probably, such behavior of the text its reaction to centuries-old violence from the author-creator (Here we will make a reservation: the problem «the author - the Text» is sufficient scale and within the limits of this report does not rise). Energy of suppression was fixed in the theory imitate, legalized the special right of art/literature to display so, and to influence a society life.

Habitual literature terminology also easily exposes the claim of the text for authoritarianism: if a plot - that "grasping", if the author - that the "Demiurge" allocated with "will", if heroes - that with obligatory differentiation on "main" and "minor" if the structure it is obligatory taking into account a principle of hierarchical submission (each new text subordinates to itself earlier created, trying to rise over them in categories of "transformation of traditions», «canon transformation», "interpretation", "reminiscence" etc.)

4. Does not leave feeling of depression artistic perfect text for it, subordinating itself(himself) resignedly and entirely (the plot of such product always "grasps", and the reader with pleasure gives itself «to a captivity»), leaves sensation of the taken place dialogue at the recipient. Certainly, here it is necessary to return to point 2 on correlation of intelligence of the reader and the text chosen by it.

5. The text can enter arrangement to other "representatives" of authoritative consciousness, such, as will of the reader-interpreter, an art method, the national attitude, dominating ideology. Totalitarian in itself, the text in such cases turns to a toy in hands skilful (and can and not so) the manipulator. Also becomes how much free, so and very dangerous for filled with the information unusual for it, it can «take in hostages» in what not the guilty recipient and for ever to convince the last that the Idea-true is final and demonstrable. Terror of such text is more dangerous nothing than literal terror.

6. Only sometimes the text loses the monarch force: in a situation time internal misbalance. The revolutionary agiotage in such situations is read out from a disorientation of all components of the text. Familiar «bottoms do not want, and tops cannot» are shown at level of principles suddenly declaring, unirahty simultaneous promotion in the centre of the text before secondary elements of poetics, decline of influence of the centre (the title, an author's position, presence of genre definition etc.).

But these times pass also the text again undertakes for old. Thus, I focus attention on it once again, that Text which applies for understanding-suggestion of logically comprehended information aspires to the absolute power over someone's consciousness only.

7. Post structure game with prefixes has given the chance to the Text to experience different the apostasy – behind-Text, over-Text, above-Text, super-Text, in-Text, inter-Text, implied sense. All designated categories try to steal up to the main idea of the Text. All. Except

incomprehensible For-text. In relations «the Text - behind Text» apriority remains a distance stands ones ground between Knowledge and Inexpressible True. Texts with expressing appeared behind-text recently becomes more. And this signs enough phenomenons. Such texts are rather democratic, i.e. do not press the force and will in-out of. The Text poetics in which the accent is exposed not on informatively-verbal, keeps that was imperceptible earlier, and now on the importance has increased repeatedly (a sound, a syllable, a sign, and intonation).

What mechanism of action so-called «irracio» the-text? And whether there is such text? After all at present absolutely any text became "speaking". We so have learnt to interpret, structure, and then destructive, that and poly informative punctuation marks became distinct even. In aspiration to dump from itself verbally-graphic dictatorship and to get out in space of absolute positively emptiness the modern Text rushes from an extreme measure to an extreme measure. Also accumulates the archive of receptions and methods of work with Inexpressible. We name some of them.

1. Actual there is an appeal of many poets to poetics of the children's-naive letter recreating an alogism and a paradoxicality, honesty and depth of children's thinking. It is interesting, that «the anti periodic anti commercial edition of newspaper type» «Ышшоодын» (Ышшоодын, 2009) founders have devoted the first release to a theme of the childhood and have proved the choice as follows: «*At first sight, the reference to the childhood seems banal ... the Childhood It does not disappear completely ... remains with us for ever ... the first collisions with the structured world of adults classified (sometimes very dishonestly), and comprehension of that fact, that once you will for ever pass in this world*» (Ышшоодын 2009:1). Therefore at the first (and while the only thing) number of this scandalous edition there is an experiment with the text, trying to escape from the mentor-reason:

*Образы взхлѣб словами насквозь путаются не стихами.
совсем не. просто. вопрос. притаился. замер. босиком.
между строк. глазками просвечивает. (бирюзовыми) улыбается предвкушением.
чуда из-за кулис.
я тишина тишиною. глубже по самое горло пустотой* (Салангин, 2009:2)

*Images greedily words are through confused not by verses.
At all. Simply. A question. Has hidden. Gauging. Barefoot.
Between lines. Eyes appears through. (Turquoise) smiles an anticipation.
Miracle because of side scenes.
I silence of silence. More deeply on the throat emptiness
/here and so on translation is our)*

2. The idea of the text can be subcontracted its musical-poetic beginning. Over «the new poetic alphabet» such Kazakhstan authors, as D.Nakipov, M.Isenov, E.Zhumagulov, K.Omar, A.Tazhi, I.Beketov, E.Zejfert work.

Does not give in to the simplified perusal (that is called, at first sight) D.Nakipov's poetic text «Time Re » in which the hypertrophied isometric of a sound does not allow to the text to sprout the information:

PE

...рекорды радостных «ре» на фоне релаксации революций регенерируют в нас темных предтеч, едва достигших прогресса нечленораздельных реплик, и ныне - чрезмерно уверенные в себе пребудущие предки – революционеры риска и рынка, веруя в прямую реинкарнацию... (Накипов, 2009:5)

...racord's joyful «**pe**» against a relaxation of revolutions recycle in us of the dark forerunners who have hardly reached of progress of inarticulate remarks, and nowadays - excessively self-assured future ancestors - revolutionaries of risk and the market, believing in direct reincarnation ...

In a poem «Juniper Life during a rain» M.Isenov has moved to the centre of poetic speech earlier secondary signs of the text – melodic intonation and phonetic parities in the statement:

...попробуй срежиссируй этот бред...
...все тридцать лет...все двадцать тысяч лье...
...в дожде...в нужде...нестиранном белье...
...его портрет... и получи патент...
...на эту жизнь... на смерть...из кинолент...
...на все семь бед... и всех его зверей...
...но не зверей...на тени на стене...
...на песни осени...оплёски «Каберне»...
...в таверне... в кружке...плещется на дне...(Исенов, 2000:56).

... Try director this delirium ...
... All thirty years ... leagues all twenty thousand ...
... In a rain ... in need ... not wash laundry ...
... Its portrait ... also receive the patent ...
... For this life ... on death ... from films ...
... On all seven troubles ... and all its animals ...
... But do not fly into a rage ... on a shade on a wall ...
... on a song of autumn ... "Cabernet" ...
... in a tavern ... in a mug ... laps at the bottom ...

But even such poetics of the text bears the information, and the reader gets in sound dependence, a captivity set once and someone of values. Perusal of the vertical information "nulls" any attempt of the text to unequivocal suppression of the recipient: the idea of the text fluctuates from trouble ascertaining at semantic-graphic level ("delirium", "need", «not wash laundry», "death",) to high poetic declarations of love by a life as a whole:

...попробуй срежиссируй этот бред...
...все тридцать лет...все двадцать тысяч лье...
...в дожде...в нужде...нестиранном белье...
...его портрет... и получи патент...

... try director this delirium ...
... all thirty years ... leagues all twenty thousand ...
... in a rain ... in need ... not wash laundry ...
... its portrait ... also receive the patent ...

3. The text can limit separate the graphic letter from sense, i.e. keeping visible and volume enough case of letter-words to give up to the last in the right to traditional logistical development of thought. So "removes" an information overabundance of the text Paul Bannikov, working, at first sight, with known categories of "strong places of a verse», and as a matter of fact comparing variants of reading of texts the inhabitant and the researcher-philologist (last slowly finds product through repetitions, «circle» on one place, comes back to

read before idea-sense finding). The position "simply reading" was perceived earlier lower, and in P.Bannikov's poem it is reading gives possibility to experience «other» any statement:

ПОЛУВЕРТЕНЬ

*ний бум с рабочих мест вечер
ает ближе к окраинам затих
небом в пятнах между домами под
ет ни или не с печальной улыбкой бред
лась на остановке далеко позади оста
ются капли полосами над горизонтом
спуск*

кается тьма с небес опус

ется сердце в ритме полнолуния забь (Банников, 2004:28)

4. "Confuse" mind of the text high concentration of neologisms can also. And again paradox: as it is strange, but invented «from a head» word form supersede more adult and pretentious "parent" - the same *head* Idea of the text. For example:

*«Цык-цык, тихо», - бегают в ухе
Шепоты из круга циферного.*

Оскупилось время

Придуманными часами:

«Цык-цык, цыц!» - укапывает на дверь,

Китает из пластмассового куба,

Вынаряживает в цыпочки.

Затушу багрово голос неостановимый (Банников, 2004:30)

5. The above-stated examples not once illustrated also such reception of bridling of authoritarianism of the text, as use in one artistic touch of mutually exclusive concepts. Meeting in one art space, they it is very active (if not aggressively) block counter semantic fields. Only in one line of P.Bannikov consisting of 4 words («***I Will extinguish redly a voice not stop***»), it is possible to find 4 steams opposition the phenomena:

I will extinguish - redly (do not correspond action - colour of action),

I will extinguish - a voice (do not correspond action - object of action),

Redly - a voice (do not correspond a sign - object),

I will extinguish – not stop (a combination)

At the moment of collision of opposite senses the Text gives rise to space of "zero pressure» as the major condition anigulation any hierarchical system of values. But the reached purpose - Emptiness - in such cases turns around only the beginning of a way-search of incomprehensible idea of the text. Collision of paradigms of perception interferes with formation of a logic chain between poetic reception and an art picture of the world. Some time the recipient of such text is in a prostration zone, and the longer not achieve communication between separate recognition symbols of intentionally scattered art system, the longer the consciousness is kept in a condition «weightlessness-anybody empower ».

So, we name the separate receptions allowing the Text to apply for the right to be free from every possible imposing from-out of. But no combination and stratification of these and other receptions can give to the Text serious (not game!) claims for heterogeneity ***if the author-demiurge does not seize Other Ethos.***

Within the limits of the problem put in the given report, I wish to pay attention to creativity of the modern poet Shamshada Abdullaev recognized as the head of the Fergana school of poetry - essentially new phenomenon in the Russian-speaking literature of end XX -

beginnings XXI of century. By A.Skidan's recognition, «*except language as that a little that unites S.Abdullaeva's poetry with Russian poetry, Russian cultural consciousness in general ...*» (Скидан 2003:6). And the critic is absolutely right. S.Abdullaeva's creativity is put outside the brackets national and historical bindings to themes, social ideas, geopolitical realities, literary traditions. It iridologist and is absolutely illogical. As once stay in Fergana has allocated the poet sharp with perception of space and time so now throwing away abroad Reason does S.Abdullaeva's Russian-speaking poetry alien. What the creative system of coordinates of poetry of the named author, allowing it to leave from the text-reasonable power?

1. Post apocalyptic anything - the main Space, the Hero and the main Theme of all creativity of the poet. Probably, it also is the Starting point of other outlook S.Abdullaeva demanding «... *hardness and and belief in other art ethos*», «... *much more fair system of coordinates, though, possibly, the extremely unacceptable for the majority of people*» (Abdullaev 2003:21).

2. Intellectual dumb in S.Abdullaeva's Text brings tracks inequality (not an oxymoron, but substantial inequality concepts) where one unknown is compared to another:

...на улочке, обитой грубостью мальчиков (Абдуллаев, 2003:27),
... on a small street upholstered with roughness of boys,

В зале перед гобеленом закрыто окно,
в котором виден бесконный луг, отражающийся то
в чайном фильтре на столе,
то в металлическом полумесяце над затравевшими
останками во сне (Абдуллаев, 2003:39),

In a hall before a gobelin the window is closed,
In which it is visible бесконный a meadow, reflected that
In the tea filter on a table,
That in a metal half moon over grassing
remains in a dream,

...Я знаю это чувство длящейся неподвижности... (Абдуллаев, 2003:41),
... I know this feeling of a lasting immovability ...,

Или вот что: оно
Щекочет закрытые веки снаружи,
Как тёмный бриллиант в пустом июле...(Абдуллаев, 2003:63).
Or here that: it
Tickles the closed eyelids outside,
As a dark brilliant in empty July ...

It is result of the certain purposeful work, which purpose «*to expose immediately appearing metaphor*», to force a metaphor «*to enter the marriage union with silence*» (Abdullaev 2003:14).

The sensual-authentic perception of an image coincides with its simultaneous embodiment: the image ceases to bear any certain sense, becomes unreal. By a recognition of the poet,

...наступает время, в котором
Не в плоти, не в удачной суетности видимых и
Правомочных препятствий, а только

В названиях находишь предназначенное лишь для тебя
Странное величие... (Абдуллаев, 2003:25).

... there comes time, in which
Not in a flesh, not in a successful vanity visible and
Competent obstacles, but only
In names you find intended only for you
Strange greatness ....

Through things, their designations in S.Abdullaeva's art world «are sprouted by weariness» (Abdullaev, 2003:14). The image in space of its Text-creativity is always homeless and lonely:

... ящерицы в пустую пятницу на
черном сюзане в углу глинобитного зала,
иди к своему мёртвому богу ... (Абдуллаев, 2003:21),
... lizards on empty Friday on
Black сюзане in a corner of a pise-walled hall,
Go to the dead god ...

... меловой берег, тигр, женщина, дерево
и пустота, подкрепленная за краем ландшафта
теплым, синевато-серым мерцанием... (Абдуллаев, 2003:34),
... cretaceous coast, a tiger, the woman, a tree
And the emptiness supported behind edge of a landscape
Warm, livid blinking ...

... городская река в зеркале и нигде... (Абдуллаев, 2003:121).
... the city river in a mirror and anywhere ...

S.Abdullaeva's poetic letter almost always impersonal. The author does not apply for the status of the Demiurge. His point of view is dissolved in passers **anigulation** find out – not find out streams: «*the Poet absorbed by something, feels, that it as if is **erased, depersonalized** by this powerful aspiration to return to an imperceptible and at the same time close reality, more true, than he*» (Abdullaev, 2003:12). Behind transfer of subjects, "hollow" events, the facts the proof understanding of disappears that this matter - a bluff, all a known deceit, the scenery, stirring to understand the unique essence of things:

...тощие блики
Плескались на твоём мозжечке, на земле,
На полированной крышке настенных часов,
Темных, как засыхающий ил... (Абдуллаев, 2003:85).

... lean patches of light
Lapped on your cerebellum, on the earth,
On the polished cover of wall hours,
Dark, as drying up silt ....

Whether not therefore so it is marked S.Abdullaeva's many texts - from uncertain words, pronouns with semantics of negation open?

Что-то отпущено. Конец... (Абдуллаев, 2003:24),
Something is released. The end ...

Никакой идеи...(Абдуллаев, 2003:54),
Any idea ...

Скворцы голосаг:
Нигде, никогда...(Абдуллаев, 2003:55),
Starlings wail:
Anywhere, never ...

Они говорят, ничего (Абдуллаев, 2003:80).
They speak, anything.

Whether not therefore accurate, almost the film exposition with arrange «in the places» in one text develops heroes into a plot-action, a plot-sense? S.Abdullaeva's all texts are at war in due course, drop out of necessity of conformity to a certain logic course of events and coherence of things with each other. But as the existing way of a visually-graphic tracing of the text forces to recognize time domination in **за**Text each poem of this poet the basic character is only the space.

Other space – cinema photographic clearly and accurately showing senselessness of claims of Time:

...Время течет
медленнее, чем... Даже
слышно, как мы дышим в интервалах между
хлопаньем дверей и петушиных крыльев. Исчезнуть, прыгнуть,
чья-то обувь гниёт на краю Этны. (Абдуллаев, 2003:41)

... Time flows
More slowly, than ... Even
It is audible, as we breathe in intervals between
Clap of doors and cock wings. To disappear, jump,
Someone's footwear decays on the brink of Etna.

Syntax of verses of S.Abdullaeva is illogical: it also develops the text in two planes of perception simultaneously - metaphorical and household:

Они говорят, ничего
(красный мяч по наклонному берегу мнёт
Глазастую поросль, но жар
Веет с востока сквозь щели костистых колонн, и дверные лохмотья
Плавно бьются, как жабры. Тутовник
Заперт в земной против солнца столбняк, словно чёрный кастрат,
...

Мы не видим ни здесь, ни.
Мир, идущий от них, вовремя зреет вовне (Абдуллаев, 2003:80).

They speak, anything
(The red ball on inclined coast rumples
Big-eyed young growth, but heat
Blows from the east through cracks of bony columns, and a door tatter
Smoothly fight, as gills. A mulberry

It is locked in a terrestrial tetanus against the sun, as if the black eunuch,

...

We do not see here.

The world going from them, ripens in time outside.

The rhythm of the Text of S.Abdullaeva also is nonconventional: it keeps not on the account of syllables, and on vibrations between clearness, availability of expressive means - and darkness, tightness of the maintenance, between emotional definiteness - and logic unsolved images.

As we see, during an epoch of finding by culture other axiology paradigms once again the text changes behavioral strategy, preferring senses not cleared and essentially in cognizable. «In poetry should be only a ring» - confirmed Trediakovsky at the beginning of development of literary Russian. It is "recollected" by the literature during especially responsible times what beginning XX Century is, - to lift on a text surface the sacral text (behind-Text) as is frank-triumphing, but idea of eternal love not read out up to the end, as self-revival pledge, as secret of creativity.

Литература:

1. Абдуллаев Ш. Неподвижная поверхность. М., 2003.
2. Банников П. Полувертень. Ж.: Аполлинарий. №3(24), 2004.
3. Исенов М. Житие можжевельника в дождь. Ж.: Аполлинарий. №8, 2000.
4. Накипов Д. Время РЕ. Алматы, 2009.
5. Салангин 2009: Ышшоодын. Алматы. №1, 2009.
6. Скидан 2003: Абдуллаев Ш. Неподвижная поверхность. М., 2003.
7. Ышшоодын 2009: Ышшоодын. Алматы. №1, 2009

ჟანა ტოლისბაევა
ტექსტის მოქმედებითი სტრატეგიის ერთი საკითხისათვის
(ტექსტი დიქტატორიდან ტექსტი დემოკრატიისაკენ)
რეზიუმე

ტექსტის დიქტატურას, რომელიც, როგორც წესი, თავს იჩენს სიტყვიერების განვითარების „საკვანძო“ პერიოდებში (ვ. ტოპოროვი), ცვლილებები შეაქვს შემეცნების ყველა ტიპში. ტექსტის ისტერიულობა განპირობებულია მიმდინარე დროის ქაოსითა და ენტროპიით. II-III ათასწლეულების ზღვარზე ასეთი ტექსტების მხრიდან ზეგავლენა უფრო ინტენსიური ხდება რაოდენობრივადაც და ხარისხობრივადაც. შესაბამისად, ტექსტების უმეტესი ნაწილი ცდილობს ინფორმაცია გადმოსცეს უფრო აგრესიულად, ვერბალური გამოხატვის „ჰორიზონტალურად“. სულ უფრო ხშირად ასეთი ტექსტების პოეტური ენა ცხადყოფს ტექსტის ზეიდვის სიტყვებით გამოხატვის შეუძლებლობას, იმდენად რამდენადაც, აზრი გადადის ტექსტს უკან. ტექსტს უკან კი, როგორც წესი, მიყვავართ ტექსტის მუსიკას.

Жанна Толысбаева
Об одной поведенческой стратегии текста
(от текста-диктатора к тексту-демократу)
Резюме

Диктатура текста, проявляющаяся, как правило, в «узловые» периоды (В.Топоров) развития словесности, вносит изменения во все типы сознания. Хаос и энтропия текущего времени мотивирует истеричность текста. На границе II - III тысячелетия давление со стороны таких текстов становится интенсивней и количественно, и качественно. Соответственно, большое число текстов пытается выразить информацию всё более агрессивно, «по горизонтали» вербального выражения. И всё чаще поэтический язык таких текстов свидетельствует о невозможности выразить сверхидею текста в словах, так как смысл уходит в затекст. К затексту, как правило, выводит музыка текста.

მარინე ტურავა

(საქართველო)

ერთ ცის ქვეშ მცხოვრობთ
(ბესიკ ხარანაულის პოეზია)

ქართულ პოეზიაში თავისუფალი, არაკონვერციული ლექსის აღორძინება სხვა რამდენიმე სახელთან ერთად, პირველ რიგში, ბესიკ ხარანაულს უკავშირდება. თუმცა პოეტს იმთავითვე მძიმე, ორჭოფული გზით მოუხდა სიარული, რადგან მისი პოეზიის მისამართით არაერთხელ დასმულა კითხვა – არის თუ არა ეს ნამდვილი პოეზია? საქართველო ტრადიციული ქვეყანაა და რუსთაველისა და გალაკტიონის სამშობლოში ლამის მოთხოვნად არის ქცეული კლასიკური ლექსი, თითქოს მიღებული საზომის დაუცველად, კლასიკური ვერსიფიკაციულობის გარეშე შეუძლებელი იყოს „მშენიერებისა და ვნების ქინძისთავზე დატევა“ (უილიამ ფოლკნერი). „ბესიკ ხარანაულმა მეტრული სპეციფიკაც ზედმეტად ჩათვალა. ლექსი გარეგნულად პროზას გაუთანაბრა“ (სოსო სიგუა) და მაინც პოეტად დარჩა.

გალაკტიონის მერე, ქართულ პოეზიაში ბუნებრივად გაჩნდა საფრთხე, ყველა პოეტს რაღაც აეღო, გაემოერებინა მისგან. ლექსის კონვერტირება გ. ტაბიძის პოეზიის ერთი რომელიმე შტოს, მიმართულების განმეორების საშიშროებას შეიცავდა, ამიტომაც აირჩია ხარანაულმა ეს გზა, თუმცა იგი ცალსახა და მარტივი არ ყოფილა. პოეტმა კონკრეტულად თავისი, საკუთარი ნიშა დაიკავა. ვიღაცას მოსწონს, ვიღაცას არა, მაგრამ ეს გზა მხოლოდ მისია, ერთადერთია. ამ გზის განმეორების საფრთხეც თითქმის არ არსებობს, რადგან პირველდამწყების სიფრთხილით ბეწვის ხიდზე გავლის დამლა არასოდეს ჩამოშორდება.

ამ ბოლო დროს ხარანაულის პოეზია აქტიურად ითარგმნება უცხო ენებზე. ფრანგულად ითარგმნა და გამოიცა პოემა „ამბა ბესარიონი“. წიგნის პრეზენტაცია კი გაიმართა სტრასბურგსა და პარიზში. ფრანგული კრიტიკაც აქტიურად გამოემხმურა მათთვის უცნობი ქართველი პოეტის შემოქმედებას. „გასული საუკუნის 50-იან წლებში ხარანაულმა ახალი დინება შეიტანა პოეზიაში თავისუფალი ლექსების სახით, უარი თქვა რა იმ პერიოდის პოეზიაში გამეფებულ მანერიზმსა და პათეტიზმზე. ეს არის ფაბულაზე აგებული „მიუმხრობელი პოეზია“, რომელიც მიუღებელი იყო როგორც საბჭოთა, ისე ანტისაბჭოთა პოეზიის მიმდევრებისათვის. სხვებმა თავისი საწინააღმდეგო დამოკიდებულება ხელისუფლების მიმართ სტრიქონებს შორის გამოხატეს, და მოახერხეს იმდენად შორს წასულიყვნენ, რომ ხოტბა შეესხათ დამოუკიდებლობისათვის“ (ვენერანდა პალადინო, „ბესიკ ხარანაულის გზავნილი“).

და მაინც ბესიკ ხარანაულის ფორმისმიერი ძიებები უფრო ეპიკურ ჟანრშია თვალში საცემი, აქ აშკარაა „პროზასთან გათანაბრება“, მისი პოეზია, განსაკუთრებით ადრეული ლექსები, კი მხატვრული სიტყვიერების ჭეშმარიტი „ნესტარითაა ნახსვლეტი“.

„სიყვარულის აღმართზე შეყვარებულები მომავალზე ლაპარაკობენ, დაღმართზე კი საუბრის თემა წარსული ხდება“ (ანდრე მორუა). ამ საკმაოდ ტრივიალური და გაცვეთილი პოეტური თემის ინტერპრეტაციას ხარანაული ასე გვთავაზობს:

*„ჯერ ჩვენ გვაკლია ბევრი წვიმა და ბევრი ქარი,
ბევრი წყველა და ბევრი კრულვა, ბევრი გინება,
მასხრად აგდება, მოხურული ყველასგან კარი*

და მოთმინება –

იმის, რაც არ მოითმინება.

ჯერ ჩვენ გვაკლია სიყვარულის დროით შემოსვა,

როცა წარსული უკვე ვეღარ გაგვაგულისებს,

დაგვარგავთ წლებსაც და ხსოვნასაც, წყალსაც, გემოსაც,

როგორ ელოდა პენელოპე თავის ულისეს...

განა ბევრია ეს ყოველი სიყვარულისთვის“.

პოეტებს განსხვავებულად, „გარდარეულად“ უყვართ, ეს საყოველთაოდ ცნობილი ფაქტია, ამ განსხვავებულებში ხარანაული მაინც ინარჩუნებს საკუთარ სმას, საკუთარ „გარდარეულობას“ –

„ვინა თქვა, რომ

„ერთ ცის ქვეშ ვცხოვრობთ“.

მე აქა ვარ და შენ იქა ხარ – გადაკარგული.

განა შორი-შორ იწერება სიკვდილ-სიცოცხლე?

„ერთ ცის ქვეშ ვცხოვრობთ“.

– ასე ვრცელი საბანი ჩვენ არ გვჭირდება“.

შესაძლებელია პოეტი აქ ყოფნა-არყოფნის საიდუმლოსა და სიკვდილ-სიცოცხლის სამანებს შორის გავლელულ უჩინარ საზღვარსაც გულისხმობდეს. მის პოეზიაში ხომ ურთულეს ფილოსოფიაზე საუბარი უბრალოდ, მარტივად ხდება.

ხანმოკლე სიყვარული პოეტისათვის ცხადში დასიზმრებული, ახდენილი ზმანებაა, წარსული კი რეალობა, რადგან „აწმყო სიზმარს ემსგავსება“. „თუნდა წვიმა თუნდა სიყვარული“ მისთვის სულერთია, რადგან მხოლოდ გაზაფხულის შესაპუნა წვიმასავით თავსდამტყდარი და მოულოდნელი გრძნობაა ღვთის წყალობა.

სიყვარული რომ ყოველდღიური შრომაა და აგურ-აგურ შენდება, ამასაც ორიგინალურად გვეტყვის პოეტი:

„სიყვარული

არის ის კარი,

რომელიც ყოველდღე პირველად იღება.

აქ არ არსებობს ჩვევა – მშველელი.

რადგან სიყვარული არის ის კარი,

რომელიც ყოველდღე სხვადასხვანაირად იღება

და არ არსებობს არავითარი იმედი –

გუშინდელიდან გამოყოლილი“.

„აღამიანთა სევდა საერთოა, სიკვდილ-სიცოცხლის სევდა. რა არის სიკვდილი, რა არის სიცოცხლე? ორი კითხვა და ორი პასუხი. მე მეონი, სევდაა აღამიანად ყოფნა, მეორე სევდა კი – არყოფნა“ (გოდერძი ჩოხელი).

ხარანაულის პოეზიაში უჩინარი, ინტიმური სევდით გაჯერებული სიკვდილი ყოველ ფეხის ნაბიჯზე გვხვდება:

„ელოს მოგროვილი ვაშლი

ჯერაც ისევ ეზოში ეყარა,

თვითონ კი უკვე კუბოში იწვა.

ვინღა ჩაიყრის ხელისგულით

უბილლო პირში

მაგიდაზე მოქუჩებულ პურის ნამცეცებს!“

ჩვეულებრივი სცენაა, ცოტა ყოფითიც, ცოტა ნატურალისტურიც, უმეტაფოროც, მაგრამ მაინც პოეტურად ინტიმური, სევდისმომგვრელიც...

„სიზმარში გნახე, გეძინა

*ჩვენს აივანზე ტკბილადა,
თუ კიდევ გნახავ, სიცოცხლე
გადამქცეოდეს ძილადა...“
ასე მღეროდა ოდესღაც
გოგონა ჩემი კლასელი,
ახლა კი მეგობარი წინ მიწევს,
ღამეს ვათენებ თვალსველი,
არც ძილი მომეკიდება,
არც მომერევა სასმელი!”*

პოეტის პიროვნული სევდა იმდენად გადამდებია და იმდენად გულწრფელი, რომ ნამდვილი პოეზიის ღამის მთავარ მოთხოვნად იქცეს. რაც მთავარია, ასე არავინ გამოხატავს საკუთარ სათქმელს, ეს ხმა ერთადერთია და სხვაში არ აგერევა.

*„მას ახასიათებდა/ ღამაზად გაკვირვება/ და აი/ მისი დაკრძალვის დღეს
ასეც მოხდა/ მთელი დღე ქარი უბერავდა/ თებერვლის ქარი/ ხოლო ღამით თოვ-
ლი მოვიდა/ თოვლი იღო ახალ საფლაავზე/ ღამაში თოვლი/ თან საბედნიეროდ/
ეს საფლაავი მას ეკუთვნოდა/ სიმშვიდე იყო/ და ეს იყო იმის თვისებაც/ მოვლენე-
ბის დაშორიშორება/ ქარით და თოვლით“* („დილიკო“). პოეტი ჩვეულებრივად გვიყვება სიკვდილის ამბავს, თითქოს ლექსის აქტორი სასეირნოდ წასულიყოს და არა სამუდამო განსასვენებელში. ასოციაციებით ბორის პასტერნაკთან მივდივართ – „არ არის ქვეყნად სევდა ისეთი, რომელსაც თოვლი ვერ განკურნავდეს“, ბესიკ ხარანაული არა მხოლოდ ცხოვრებას გვიხატავს, არამედ საკუთარ დამოკიდებუ-
ლებას ცხოვრებისადმი. სიკვდილ-სიცოცხლის მარადიულობა, ყოფნა-არყოფნის გარდაუვალობა მისთვის თოვლის მოსვლასავით ბუნებრივი და კანონზომიერია.

*„მარტოდენ სიკვდილმა იცის ჩემს შესახებ და ისიც გზაშია... განა ჩემთვის,
თქვენთვის მოიჩქარის“.* ბესიკ ხარანაულის ლექსები იმდენად ბუნებრივი და ერთი შეხედვით, იმდენად ადვილად დასაწერია, რომ თითქოს იკარგება საკრალურობის შეგრძნება. თხზვა „მისტიკური ექსტაზის მომენტში სრულდება, როცა ავტორი თავის თავს აღარ ეკუთვნის“ (მარსელ პრუსტი). მაგრამ წერა ყოველთვის ძნელია, მით უფრო ასე ბუნებრივად, ასე გულწრფელად.

ხარანაულისათვის „*პოეზიაა მოგონებაა იმისა, რაც იყო*“, იქნებ იმისაც, რაც უნდოდა რომ ყოფილიყო, აქ აპოლინერი გვაგონდება – „ნაზი ვითარცა მოგონება“. პოეტი ხელახლა აღმოაჩენს დაჟანგებულსა და მივიწყებულს, მას ახალ სიცოცხლეს ჩუქნის. პოეზია არის ერთგვარი გამოსავალიც – *„ჩემი რომ არ ხარ, ლექსებით ვჩემულობ“*. პოეზია ხომ თავისუფალი ზონაა, აქ ყველაფერი ნებადართულია, მით უფრო, თუ იგი „*მოგონებაა იმისა, რაც იყო*“. როგორც გინდა მოიგონებ, რამდენსაც გინდა მოიგონებ... ლექსში ჩაატყდებ იმას სამარადუამოდ, ვინც შენ გვერდით „ერთი სიცოცხლე“ არ გაატარა. საინტერესო ანტითეზაა: მარადუამი და ერთი სიცოცხლე, კოსმიური და კონკრეტული დრო, მარადიულობა და წამერთი, რომლის მოხელთებაც მხოლოდ პოეტებს შეუძლიათ.

ეს პოეზია იმარხავს ხარანაულის – როგორც პოეტის და როგორც ადამიანის ავტოპორტრეტსაც, დაუნდობელს, თვითკრიტიკულს, შინაგანი გვემითა და ტანჯვით აღსავსეს –

*„მე ვერაფერი მოვუხერხე
ჩემს თავს – ცოფიანს,
სულ – ცოტა არის,
სულ – უღირსი, მარად ნაკლული,*

*ისე, ვით ჩიტი, თავის ფრთების ჯვარზე გაკრული...“
მაგრამ რომელ ერთს ვითამაშებ,
რომელს გავწვდები,
მე ხომ ის არ ვარ,
მე ხომ ეს ვარ,
მე ხომ კაცი ვარ,
როგორც ყველა ქარს ვერ გასწვდება
პეპელას ფრთები,
ჩემი ნაფლეთიც, სწორედ ისე, მიწას დაცვივა“ (სიმღერა).*

„ბესიკ ხარანაული – პოეტი, ვინც ისე დაიწყო თავისი მონოლოგი, თითქოს სცენაზე არავინ დახვედრია (გურამ ასათიანი) და რომლის შემოქმედებაშიც სამშობლოს მოტივს მანამდე ერთობ მოკრძალებული ადგილი ეჭირა, მეტიც, ვისაც გასული საუკუნის სამოცდათიან წლებში, – ქართული პატრიოტული ლექსის ახალი ზეობის ხანაში, ნათქვამი ჰქონდა, „საიქიოში აღარ მინდა მე ქართველობა, რომელიმე დიდი ერის შვილი მსურს ვიყო, რომ ერთი სიტყვით გავაგებინო ყველას, ვინცა ვარო“ („ხეიბარი თოჯინა“), (თეიმურაზ დოიაშვილი, „საქართველო ქარია“), ოთხოცდათიან წლებში პატრიოტულ თემაზე იწყებს წერას.

ბესიკ ხარანაული ისეთი პოეტია სამშობლოს სიყვარულზე ჩვეულებრივად რომ ვერ დაწერს, საქართველოს ხსენებასაც რომ მოერიდება და თავისი გრძნობის გაშიშვლებასაც, მაგრამ შეფარვით, უჩინრად, სტრიქონებს შორის მაინც რომ ვერ დამალავს ნამდვილ გრძნობას, „ადგილის დედის“ მიზიდულობას, ფუძის ანგელოზის ერთგულებას. **„და სიარული თიანური, დედაჩემური/ როგორც ხურჯინი, ისეე ზურგზე მკიდია“ („სიმღერა“), „თიანეთი დაავიწყდათო! – იტყოდა ხოლმე/ რადიო რომ მორჩებოდა ამინდის პროგნოზს/ ათას მხარეს რომ ჩამოთვლიდნენ.../ ხუმრობით კი იყო ნათქვამი/ მაგრამ რაღაც სევდაც ერია/ რაღაც ნატვრაც... თიანეთი რომ დაავიწყდათ“ („თიანეთი დაავიწყდათ!...“), მხოლოდ თიანეთის ხსენებაც კი სამშობლოს შეგრძნებას იწვევს, პოეტს გამუდმებით სტკივა თავისი მშობლიური მხარე, მამულ-დედული.**

ხარანაულს აქვს ბევრი სიუჟეტური ლექსი, თავისი შინაარით ბალადურობის მატარებელი. ამ ლექსებს შორის გამოირჩევა „ვაჟა-ფშაველა ცხენით მიდის ჩარგლიდან თბილისში და გზად თავის ცოლს ებაახება“. ტექსტის მიხედვით, მოქმედება 1913 წელს ვითარდება, ვაჟას განვლილი აქვს ცხოვრების უდიდესი ნაწილი, დაწერილია მისი ყველა მთავარი ნაწარმოები, პოეტი თითქოს მეორე ცოლს ესაუბრება, მაგრამ ეს არის საკუთარ თავთან საუბარი, შინაგანი მონოლოგი, პოეტური და ცხოვრებისეული გზის ერთგვარი ანალიზი. როგორც როსტომ ჩხეიძე თვლის: ხარანაული „ვაჟას მიაწერს თავის განცდებს, ვაჟას ათქმევინებს: **„მე სხვანაირად არ შემეძლო ლექსების წერა! მთავალში, როცა ვინმე დაუკვირდება, აღმოაჩენს თუ გულს როგორ მიჭამდა ეჭვი, როგორ ვცდილობდი, მეც მეწერა სხვათა კილოზე, სხვა საზომებით სხვა ძვირფასი მეოსნების მსგავსად. მაგრამ რომ არ გამომდიოდა!“** პოეტს ესმის, რომ გაკვალული გზებით სიარული უფრო ადვილია, ნაკლებად რისკიანი და საბედისწერო, მაგრამ აქა დგას და სხვაგვარად არ ძალუძს. მისთვის ეს ფორმა ყველანაირი შინაარსის გამოთქმის, საკუთარი პოზიციის გამოხატვის ყველაზე მიღებული საშუალებაა. თვითგამოხატვის გარდა ამ ლექსში ჩანს მეორე პოეტის ტკივილის გაცნობიერებისა და გათავისების უნარი, ახლობელი სულების იდენტურობა. იმის სურვილიც, რომ ვაჟას დაწუნებული ენის მსგავსად, დრომ წაიღოს ეჭვი ხარანაულის პოეზიის ნამდვილობაზე, ქარსა და წვიმას გადაურჩეს მისი ლექსი, მისი სულის ამოძახილი.

პოეზია ხარანაულის ცხოვრებაა, ანი და ჰოე, ამიტომაც მისთვის პოეტის სახელის დესაკრალიზაცია ძალიან მტკივნეულია, თუმცა ამ ტკივილსაც სხვაგვარად გამოხატავს. პოეტობა ჯვარია, რომელიც ცხოვრების ბოლომდე უნდა ზიდო და მთის მწვერვალზე თუ არ აიტანე, შუა გზაში გაჩერებულს არავინ მოგიგონებს, მაგრამ **„ბაირონი უკვე აღარ გაიღვიძებს!“** და აიტან თუ არა, ზიდავ თუ არა აღარა აქვს დიდი მნიშვნელობა. ერთ მშვენიერ დილას ცნობილ პოეტად დაბადების შესაძლებლობა გაქრა, მითოსად იქცა. **„ბაირონი უკვე აღარ გაიღვიძებს!»** – რამდენ რამეს იტყვს ეს ფრაზა, რამდენ იმედგაცრუებას, რამდენ სევდას. ახლა მოდაში „ყაზბობაშეყრილი ფირმა-მამაკაცები» არიან, სნობისტური ჟანრებით – კინოთი და რომანით. მათ

**„სული ამოართვეს ელიტარულობას და
საშუალო მომხმარებლის მამებლად იქცნენ“.**

პოეტი აღარავის სჭირდება უკვე და ეს არა მარტო მისი, მთელი სამყაროს განსაცდელია, რადგან იდეალიზმშიც არის წვეთი ჭეშმარიტების და რილკეს მკითხველი, ემილი დიკინსონის მკითხველი, ნოვალისის მკითხველი, ოდენის მკითხველი, გალაკტიონის მკითხველი რომ სჯობია უვიც სნობსა და საშუალო მომხმარებელს, ცოტათი მაინც რომ სჯობია, ეს ყველამ იცის (ჯერ XVIII საუკუნეში მოითხოვდა ნოვალისი სამყაროს გარომანტიულებას – „სამყარო უნდა გარომანტიულდეს, ამგვარად ვიპოვით ხელახლა მის თავდაპირველ არსს“, უკვე XX საუკუნეში ბროდსკი წერდა – „ჩვენს ხელისუფალთ იმის გათვალისწინებით რომ ვირჩევდეთ, თუ რა წაიკითხეს, და არა იმის მიხედვით, ვინ როგორი პოლიტიკური პროგრამა შემოგეთავაზა, ქვეყნად ნაკლები სადარდელი იქნებოდა“).

„ქალისა და მამაკაცის სიყვარულის ისტორია ტრამვას ბილეთებივით იყო.

ბაირონიმა შეცვალა ლიტერატურის ისტორია. ჩაილდ ჰაროლდი კაცია და მთავარი ის არის“ (აკა მორჩილაძე). ხარანაულის ლექსის ლირიკული გმირი ამ მხრივ ზღვარს აღწევს, ის, მისი განცდები, მისი ცნობიერი და ქვეცნობიერი არის მთავარი, იმდენად მთავარი, რომ ამის გადმოსაცემად პოეტი ვერ შეეგუება ვერანაირ ჩარჩოს, შეზღუდვას, საზომს. ეს პოზიცია კაცურია, რადგან ეჭვების მიუხედავად, გაუკვალავი გზებით, ბეწვის ხიდზე მიდის, რაც მხოლოდ ძლიერთა ხვედრია.

ბესიკ ხარანაული თვითკმარი პოეტია, საკუთარ თავში და წიაღში რომ ეძებს თემებსა და შთაგონებას:

**„მიყვარს ძებნა ისეთი რამის,
რასაც, ვიცი, რომ ვერ ვიპოვნი.
ეს ახირება როდი არის,
არც სიგიჟეა.
მაგრამ ეს მშველის,
რომ ვიპოვნო ისეთი რამე,
რაც დიდხანს, დიდხანს იღო ჩემში
და დაუანგდა ლამის კიდევაც“.**

რაინერ მარია რილკე წერდა თავის ფრანგულ წერილებში: „ლექსების წერისას გარეგანი საგნების რიტმი გეხმარება და ჩაგითრევს ხოლმე, რადგან ლირიული საზომი ბუნებიდან მოდის. ეს არის წყლების, ქარის, ღამის რიტმი. პროზის რიტმის მოსაძებნად კი საკუთარ თავში უნდა ჩაღრმავდე და აღმოაჩინო სისხლის უცნობი და მრავალფეროვანი რიტმი. პროზა ტაძარივით უნდა აიგოს. იქ მართლაც უსახელო ხარ, ამბიციებისა და დახმარების გარეშე, ხარაჩოებზე, მხოლოდ საკუთარი ცნობიერების ამარა“. ბესიკ ხარანაულის პოეზიისათვის წყლების, ქა-

რის, ღამის რიტმიც ბუნებრივია და თვითხალღმავებაც, სისხლის უცნობი და ჯერაც აღმოუჩენელი რიტმიც.

Marine Turava
We Live Under the Same Sky
(Besik Kharanauli's Poetry)

Summary

New life of verslibris, non-conventional verse is connected with the name of Besik Kharanauli in Georgian poetry (together with some other names).

But the way of the poet was not easy of course, because it was questioned a lot of times: Is it true art, true poetry or is not it?

Georgia is a traditional country and in the native cultural space of Rustaveli and Galaktion Tabidze classical verse is too respected as it is impossible to reflect absolute beauty without classical versification.

Besik Kharanauli thought that it was not necessary metrical specific form for the verse and made it like prosical composition (Soso Sigua) and he is the real poet.

In Georgian poetry after Galaktion the real danger appeared: all the poets repeated something – some of the images or directions of the greatest thinker.

Because of that B. Kharanauli chose this way but it was not easy of course.

Besik Kharanauli has his own place in Georgian poetry. This way is his own way – some of the readers like it, some – do not.

There is no danger of repeating, because he is the real pioneer of this kind of the verses.

Марине Турава
Под одним небом живем
(Поэзия Бесика Харанаули)
Резюме

В грузинской поэзии возрождение свободного неконверциального стиха вместе с другими лицами, в первую очередь, связано с Бесиком Харанаули. Поэтому поэту изначально пришлось идти сложным путем, так как по отношению к его поэзии не раз становился вопрос – настоящая ли это поэзия.

Грузия – традиционная страна и на родине Руставели и Галактиона стал как бы требованием классический стих, как будто без сохранения принятого размера, без классической версификации невозможно «поместить на булавке красоту и страсть» (Уильям Фолкнер). «Бесик Харанаули счел излишним метрическую специфику. Внешне он сравнивал стих с прозой» (Сосо Сигуа) и все же остался поэтом.

После Галактиона в грузинской поэзии, естественно, появилась опасность для каждого поэта что-то перенять у него. Конвертация стиха поэзии Табидзе имело опасность повторения направления, Харанаули выбрал другой путь – сложный и неоднозначный. Поэт занял свою конкретную, собственную нишу. Кому-то нравится, кому- нет, но это его путь, единственно верный. Опасности же повторения этого пути нет, так как первооткрыватель всегда осторожничает при прохождении над пропастью.

Marina Sioridze

(Georgia)

THE OLD FRENCH "CHANSONS DE GESTE"

The *chansons de geste*, Old French for "songs of heroic deeds", are the epic poems that appear at the dawn of French literature. The earliest known examples date from the late eleventh and early twelfth centuries, nearly a hundred years before the emergence of the lyric poetry of the *trouvères* (troubadours) and the earliest verse romances. The French *chanson* gave rise to the Old Spanish tradition of the *cantar de gesta*.

Major medieval French narrative genre, with a distinctive verse form and broadly historical content: *geste* means "history" as well as "deed"; it can also mean "lineage". *Chansons de geste* are often also referred to as "epic poems", because they are substantial works running to many thousands of lines whose major subject-matter is heroic action; the term "epic" also serves to underline the opposition between them and medieval "romance", the other major narrative genre of the period. The best-known examples of *chansons de geste* are those celebrating the heroic careers of Roland and William of Orange, both of whom appear to have been real historical figures from Carolingian times. *Chanson de geste* texts are difficult to date, but the genre flourished from at least the late 11th until the early 14th c., and longer if one includes the recasting in prose (or *mise en prose*) of earlier verse texts throughout the 14th and 15th c.; these *mises en prose* continued to be printed in the 16th c. There are over 100 surviving *chansons de geste*, not all of which have yet been edited. Nearly all are anonymous. The earliest named author is Bertrand de Bar-sur-Aube (12th c.).

Composed in Old French and apparently intended for oral performance by jongleurs, the *chansons de geste* narrate legendary incidents (sometimes based on real events) in the history of France during the eighth and ninth centuries, the age of Charles Martel, Charlemagne and Louis the Pious, with emphasis on their conflicts with the Moors and Saracens. To these historical legends, fantasy is gradually added; giants, magic, and monsters increasingly appear among the foes along with Muslims. There is also an increasing dose of Eastern adventure, drawing on contemporary experiences in the Crusades; in addition, one series of *chansons* retells the events of the First Crusade and the first years of the Kingdom of Jerusalem. Finally, in *chansons* of the thirteenth and fourteenth centuries, the historical and military aspects wane, and the fantastic elements in the stories dominate.

The traditional subject matter of the *chansons de geste* became known as the Matter of France. This distinguished them from romances concerned with the Matter of Britain, that is, King Arthur and his knights; and with the so-called Matter of Rome, covering the Trojan War, the conquests of Alexander the Great, the life of Julius Cæsar and some of his Imperial successors, who were given medieval makeovers as exemplars of chivalry.

The poems contain a small and unvarying assortment of character types; the repertoire of valiant hero, brave traitor, shifty or cowardly traitor, Saracen giant, beautiful Saracen princess, and so forth is one that is easily exhausted. As the genre matured, fantasy elements were introduced. Some of the characters that were devised by the poets in this manner include the fairy Oberon, who made his literary debut in *Huon de Bordeaux*; and the magic horse Bayard, who first appears in *Renaud de Montauban*. Quite soon an element of self-parody appears;

even the august Charlemagne was not above gentle mockery in the *Pèlerinage de Charlemagne*.

The origin of the *chanson de geste* as a form is much debated. The nineteenth century medievalist Gaston Paris, recognising that they drew on an oral epic tradition, identified this with narrative songs (sometimes called *cantilenae*) that are occasionally mentioned by contemporary authors in other genres.

Such songs about important events were sometimes being sung very soon after the military events described. As a first example, a contemporary historian records that the names of those who fell at the very minor ambush at Roncesvalles were on everyone's lips sixty years after the event, indicating the growth of a legend quite out of proportion to the original incident - a legend that would result, long afterwards, in the various versions of the *Song of Roland* that are now known. As a second example, there are references to contemporary songs on the subject of the First Crusade in two historical sources on that Crusade, supporting the statement by Graindor of Brie, composer of the surviving *Chanson d'Antioche*, that he had drawn on the original work of the jongleur and participant Richard le Pèlerin. The Spanish *Cantar de Mio Cid* shows that a comparable narrative tradition existed in Spain at the same period.

Unlike romances, which share the same metre as many other medieval French genres, *chansons de geste* are immediately recognizable because their metrical form is virtually unique to them. (It is also found in some saints' lives.) They are composed in strophes of varying length called *laises*; all the lines of each *laisse* share the same assonance or rhyme. *Laises* may be as short as three or four lines, or as long as several hundreds. In some early poems there is a close correspondence between narrative shape and *laisse* division; the story develops in a manner similar to the English ballad, with an episode being recounted in each strophe. Another ballad-like feature of these early poems is their use of repetition. Similarities of phrasing from one *laisse* to another impart a lyrical quality to the poems, and by the same token diminish their narrative impetus. It is sometimes unclear whether the same events are being re-narrated from different points of view, or whether different events are being described with a disconcerting similarity. The lyricism of the *chansons de geste* was probably also manifested in performance, since it appears that they were sung or intoned, and not, as were romances, simply read aloud.

Chansons de geste are usually monometric, i.e. all the lines are of uniform length, the decasyllabic line predominating but coming under increasing competition from the alexandrine from the late 12th c. onwards. A very few texts - including the early Gormont et Isembart - are in octosyllables. Whatever its length, the line is divided into two by a regularly placed caesura, which cuts the decasyllable 4-6 (exceptionally 6-4), and the alexandrine 6-6. Just as the *laisse* tends to correspond to a unit of narrative, so these 4 or 6 syllable hemistichs are often syntactically self-contained; and as there is repetition between *laises*, so there is a tendency for hemistichs to recur, both within a given poem, and from poem to poem. This feature has led to the *chansons de geste* being described as "formulaic", the repeated hemistichs being termed 'formulae'.

Gaston Paris also believed that the early singers followed the courts of kings and military leaders, as did Norse skalds (lyric poets) and some Celtic bards, but the evidence on this is less conclusive.

Another school of thought, championed by Joseph Bédier, holds that the poems were the invention of the poets who wrote them. Bédier further suggests that some of the stories were first invented by monks, who used them to advertise pilgrimage sites by connecting them not only with saints but also by legendary heroes of folklore. Magical relics frequently appear in

the tales. This point of view has fewer proponents since the development of Oral theory; it is additionally problematic because monks were specifically forbidden to dabble in the literature of the jongleurs.

Early *chansons de geste* are composed in ten-syllable lines grouped in assonanced stanzas (meaning that the last stressed vowel is the same in each line throughout the stanza, but the last consonant differs from line to line). These stanzas are typically called *laisses*. Stanzas are of variable length. An example from the *Chanson de Roland* illustrates the technique. The assonance in this stanza is on **e**:

*Desuz un pin, delez un eglanter
Un faldestoed i unt, fait tout d'or mer:
La siet li reis ki dulce France tient.
Blanche ad la barbe et tut flurit le chef,
Gent ad le cors et le cuntenant fier.
S'est kil demandet, ne l'estoet enseigner.*

Under a pine tree, by a rosebush,
there is a throne made entirely of gold.
There sits the king who rules sweet France;
his beard is white, with a full head of hair.
He is noble in carriage, and proud of bearing.
If anyone is looking for the King, he doesn't need to be pointed out.

Later *chansons* are composed in monorhyme stanzas, in which the last syllable of each line rhymes fully throughout the stanza. A second change is that each line now contains twelve syllables instead of ten. The following example is from the opening lines of *Les Chétifs*, a *chanson* in the Crusade cycle. The rhyme is on **ie**:

*Or s'en fuit Corbarans tos les plains de Surie,
N'enmaine que .ii. rois ens en sa conpaignie.
S'enporte Brohadas, fis Soudan de Persie;
En l'estor l'avoit mort a l'espee forbie
Li bons dus Godefrois a le chiere hardie
Tres devant Anthioce ens en la prairie.*

So Corbaran escaped across the plains of Syria;
He took only two kings in his company.
He carried away Brohadas, son of the Sultan of Persia,
Who had been killed in the battle by the clean sword
Of the brave-spirited good duke Godfrey
Right in front of Antioch, down in the meadow.

The songs were recited (sometimes to casual audiences, sometimes possibly in a more formal setting) by jongleurs, who would sometimes accompany themselves, or be accompanied, on the *vielle*, a mediæval fiddle played with a bow. Several manuscript texts include lines in which the jongleur demands attention, threatens to stop singing, promises to continue the next day, and asks for money or gifts. Since paper was extremely expensive and not all poets could read, it seems likely that even after the *chansons* had begun to be written down, many performances continued to depend on oral transmission. As an indication of the role played by orality in the tradition of the *chanson de geste*, lines and sometimes whole stanzas (especially in the earlier examples) are noticeably formulaic in nature, making it

possible both for the poet to construct a poem in performance and for the audience to grasp a new theme with ease.

Approximately eighty *chansons de geste* survive, in manuscripts that date from the 12th to the 15th century. Several popular *chansons* were written down more than once in varying forms. The earliest *chansons* are all (more or less) anonymous; many later ones have named authors.

About 1215 Bertrand de Bar-sur-Aube, in the introductory lines to his *Girart de Vienne*, subdivided the Matter of France, the usual subject area of the *chansons de geste*, into three cycles, which revolved around three main characters (see quotation at Matter of France). There are several other less formal lists of *chansons*, or of the legends they incorporate. One can be found in the fabliau entitled *Des Deux Bordesors Ribauz*, a humorous tale of the second half of the 13th century, in which a jongleur lists the stories he knows. Another is included by the Catalan troubadour Guiraut de Cabrera in his humorous poem *Ensenhamen*, better known from its first words as "*Cabra juglar*": this is addressed to a *juglar* (jongleur) and purports to instruct him on the poems he ought to know but doesn't.

The *chansons de geste* created a body of mythology that lived on well after the creative force of the genre itself was spent. The Italian epics of Torquato Tasso (*Rinaldo*), *Orlando innamorato* (1495) by Matteo Boiardo, and *Orlando furioso* by Ludovico Ariosto are all founded on the legends of the paladins of Charlemagne that first appeared in the *chansons de geste*. As such, their incidents and plot devices later became central to works of English literature such as Edmund Spenser's *The Faerie Queene*; Spenser attempted to adapt the form devised to tell the tale of the triumph of Christianity over Islam to tell instead of the triumph of Protestantism over Roman Catholicism. The German poet Wolfram von Eschenbach based his (incomplete) 13th century epic *Willehalm*, consisting of seventy-eight manuscripts, on the life of William of Orange. The *chansons* were also recorded in the Icelandic saga, *Karlamagnús*.

The respective roles of orality and writing in the production of the *chansons de geste* are, however, a matter of controversy. Even though the poems were performed orally, they may not have been performed entirely from memory, or with a high degree of improvisation. In cases where the same *chanson de geste* survives in several manuscript copies, variations between the copies may result from rival oral versions, but they may equally arise from editorial decisions or from the vagaries of medieval scribal practice. "Formula" might be a romantic term for "cliché", and certainly there could be reasons other than oral improvisation for cultivating patterns of repetition. Given the disagreement on these issues, it is difficult to give a straightforward account of the form of the *chansons de geste*.

There are analogous problems when we address their content. Here the major puzzle is that most *chansons de geste* have some kind of anchorage in historical fact, usually from the Carolingian era. How did 8th- and 9th-c. material find its way into 12th-c. poems? Were they composed in the manner of historical novels, using chronicle sources for information? The main weakness of this solution is the poems' wild inaccuracies: they seem as eager to misrepresent historical incidents as to dramatize them. Alternatively, was there a continuous tradition of oral narrative, stretching back to contemporary celebrations of historical events, but eventually distorting them through its constant retelling and embroidering upon them? The major problem with this hypothesis is that such evidence as survives for this alleged 300-year period of activity is insufficient to prove that there was a continuous *literary* tradition, as opposed to a tradition of family or local legends with no fixed form. The question of sources and origins is complex and, it would appear, irresolvable. There is no doubt, however, that the *chanson de geste* texts we now have show traces of reworking, or *remaniement*; how far back

in time such *remaniements* extend, and whether they were predominantly oral or written, remains unknown.

An interesting testimony to the character of the *chansons de geste* is that of Jehan Bodel. In the prologue to his *chanson de geste*, *Les Saisnes*, he characterizes them as 'true' in contrast with Arthurian romances ("empty and entertaining") and adaptations of the classics ("learned"). The "truth" of the *chansons de geste* may not be informed by learning, and certainly not by the accuracy sought by modern historians, but they do capture perceptions about historical reality. These poems are concerned with lived experience, which they construct as a curious amalgam of present moral and political preoccupations and past circumstances. France's heroic age - the Carolingian empire - becomes a fictional setting for heroic figures onto whom contemporary dilemmas can be displaced and through whom they can be investigated.

In the prologue to his *Girart de Vienne*, Bertrand de Bar-sur-Aube classifies *chansons de geste* into three *gestes*: those of the emperor Charlemagne; those dealing with William of Orange and his family; and those that deal with rebels or traitors. This analysis is far from satisfactory for categorizing texts (*Girart de Vienne* itself could be said to belong to all three), but it does suggest three ways of envisaging the roles of king and aristocracy in the *chansons de geste*, and thus of categorizing their political content. In the *geste du roi*, barons collaborate with the king, usually in a context of holy war or crusade; in the William poems a weak king Louis, son of Charlemagne, is only kept in power by the selfless service of his vassals; and in the poems featuring rebel barons, the social fabric is represented in various stages of disintegration as powerful factions within France war with each other, and the king is either under attack himself (as in *Renaut de Montauban*) or powerless to end the fighting (as in *Raoul de Cambrai*). The historical struggles represented in the *chansons de geste* are a powerful lens through which to view broader political and moral issues: the value and cohesion of social bonds such as feudalism, friendship, lineage, or the emergent concept of "the nation"; the validity of different means of settling disputes or enforcing authority, such as violence, coercion, litigation, or negotiation; the acceptability of social difference created by factors such as race, religion, legitimacy, gender; the threat to political stability posed by ambition or duplicity.

Indeed, until the 19th century, the tales of Roland and Charlemagne were as important as the tales of King Arthur and the Holy Grail, and the Italian epics on these themes were still accounted major works of literature.

Literature:

1. Боура С.М. *Героическая поэзия = Heroic Poetry*. — М.: Новое литературное обозрение, 2002.
2. Поль Зюмтор. *Опыт построения средневековой поэтики*. СПб, 2002.
3. François Suard, *Guillaume d'Orange. Étude du roman en prose* 1979.
4. D.J.A.Ross, «The Old French *chansons de geste*», in A. T. Hatto (ed), *Traditions of Heroic and Epic Poetry* 1980.
5. Jean-Pierre Martin, *Les Motifs dans la chanson de geste. Définition et utilisation* (Discours de l'épopée médiévale, I), Centre d'études médiévales et dialectales de l'Université de Lille III, 1992.
6. Jean-Pierre Martin, *Orson de Beauvais, chanson de geste du XIIe siècle*, Paris, Honoré Champion, «Classiques Français du Moyen Age», n° 140, 2002.

7. Dominique Boutet, «Chevalerie et chanson de geste au XIIe : essai d'une définition sociale», dans *Revue des langues romanes*, 110:1, 2006.

მარინა სიორიძე
ძველფრანგული საგმირო ეპოსი

რეზიუმე

„საგმირო ეპოსი“ შინაგანად ძალიან მრავალგვარი ჩანს: ის შეიცავს ტონითა და სტილისტიკით განსხვავებულ ეპიზოდებს, მის დეტალებში მრავალი გარდაქმნა, გადახვევა და წინააღმდეგობაა. როგორც ჩანს, ამგვარი ფაქტები იმით აიხსნება, რომ თითქმის მე-12 საუკუნის შუახანებამდე ამ ჟანრს ჰქონდა მხოლოდ ზეპირ-მტყველების ხასიათი. იმ დროს საგმირო სიმღერებს მოხეტიალე მომღერლები, ჟონგლიორები ასრულებდნენ. ყველა სიმღერა საგმირო საქმეებზე, „გორმონა და იზამბრას“ გამოკლებით, დაწერილია ათმარცვლიანი ლექსით.

დამტკიცებულია, რომ მე-13 საუკუნემდე სიმღერებს საგმირო საქმეებზე მუსიკის თანხლებით ასრულებდნენ. ცხადია, მომღერალს თავის განკარგულებაში ჰქონდა სამი მელოდიური ფრაზა (თითოეული ერთი ლექსის სიგრძის) და თავისუფლად ცვლიდა მათ მთელი ლექსის (*laisse*) განმავლობაში, აძლევდა რა განსაკუთრებულ მელოდიურ ხასიათს. გარდა ამისა, ზოგიერთ სიმღერაში ლექსის ბოლოს არის ან ლაკონური რეფრენი, ან შემოკლებული, ე.წ. „მარტოხელა“ ლექსი (*vers orphelin*).

Марина Сиоридзе
Старофранцузский героический эпос

Резюме

«Песнь о деяниях» кажется внешне разнородной: она совмещает в себе разные по тону или стилистике эпизоды, в ней множество отступлений, повторов, противоречий в деталях. Подобные факты объясняются тем, что, по-видимому, вплоть до середины XII века этот жанр имел исключительно устный характер. В то время песни о деяниях исполняли особые странствующие певцы, жонглеры. Все песни о деяниях, за исключением «Гормона и Изамбара», написаны десятисложным стихом.

Доказано, что вплоть до XIII века песни о деяниях исполнялись в музыкальном сопровождении. Вероятно, певец имел в своём распоряжении три мелодических фразы (каждая длиной в один стих) и свободно чередовал их на протяжении лессы (*laisse*), придавая ей особый мелодический характер. Кроме того, в некоторых песнях в конце лессы имеется либо лаконичный рефрен, либо укороченный, так называемый «одиночный» стих (*vers orphelin*).

ციალა მესხია

(საქართველო)

ზიქრები აზნაზეთზე

**პროფესორ ნინო (ნუცა) არდაშელიას წიგნი
„ფურცლები ცრემლით ნაწერი დღიურებიდან“**

ქართველთა და აფხაზთა გმირულ წარსულსა და თანამედროვე ცხოვრებას, სულიერ სიჭკველესა და დახვეწილ ინტელიგენტურობას, ძმობასა და მეგობრობას, თავდადებულ ბრძოლას სოციალური და ეროვნული თავისუფლებისათვის, საერთო სასიცოცხლო ინტერესების დაცვას, ლიტერატურულ და საზოგადოებრივ ურთიერთობას, ჩვენი ერთიანი დედასამშობლოს ჯადოსნურ სიდიადეს არაერთი თაობის ქართველმა და აფხაზმა მწერლებმა უკმის გუნდრუკი. მათი ჩამოთვლა ერთ წერილში შეუძლებელია, რამეთუ მეტად ჭადარა წარსულიდან მოედინება ძმობისა და მეგობრობის, სიცოცხლისა და ნათელი მომავლის ეს ჭეშმარიტი საგალობელი. ამ რაზმის ერთ-ერთი უსაჩინოესი წარმომადგენელია მეცნიერი და პოლიტიკოსი ნინო (ნუცა) არდაშელია.

თითქოს ძმობის ცისარტყელა აენტო და გულიდან გულში გადადის „შენი საქმე და დვაწლია საყურადღებო სათქმელი“. ეგრისის გულთან ჩაკონებული ენგური კარგა ხანია ლოცულობს ძმობის ნერგების გახარებაზე. მარად მხეჭაბუკი ენგურპეის უხვად გვირიგებს ღიმონისფერ შუქს დასტურ იმისა, რომ:

„ერთად ჟღერდეთ, როგორც არსად
ფანდურო და აფხიარცა,
ერთ არწივის ორი ფრთა ვართ
ერთი დედის გულისთქმაცა“.

(გიორგი ლეონიძე).

და ახლა, როდესაც ნუცა არდაშელიას წიგნზე „ფურცლები ცრემლით ნაწერი დღიურებიდან“ ვფიქრობ, ბაგეებს უნებლიეთ მოწყდა წყვილი ცრემლით დაცვარული სტრიქონები: „მესიზმრა ცეცხლი ეკიდა, სადღაც ვიდაცის კერიას, ვფიქრობდი ცისქვეშ ქვეყანა, ერთია, განა ორია, ვაჰ, თუ იქ ჩემიც ერია! სულ მტრისას ჯაქვა-ბორიას, სამშობლოვ, ჯვარი გწერია“ (ვაჟა ეგრისელი).

დღეს, ალბათ, ქალბატონ ნუცას მშობლიურ თავილონში ცარიელი ოდა ტოკაეს. მას სუსხმა დაჰკრა და დასუსხა ადგილის დედა, თალხისფერმა ცამ ცხარე ცრემლების წვიმა დაუშვა, მწუხარება, რომელსაც გაზაფხულის ცაც ვერ გამოიტირებს.

ვაზის ფოთოლივით დაძარღულ საოცნებო ხელებს უფათურებდა ცაში ლოცვად ავარდნილი ზნეკეთილი დედ-მამა, რომელთა მადლსა და ღონიერ კერას მუდამ წელგამართული უტარებია ცხოვრების გზაზე და ჩვეული სიდარბაისლით ლოცავდა მთელი სამურზაყანო და ვარდებივით ღიმილს აყრიდა მზიური აფხაზეთი, არზაყანის წილხვედრი კოპწია გალი.

რა ნათელი, რა დიდებულია ნინო (ნუცა) არდაშელიას მიერ განვლილი ცხოვრების გზა. რა უცაბედი გაელგება და ასეთი მწვერვალი. მის მიერ გადადგმული ყოველი ნაბიჯი ღვთიურია, მის მიერ დათესილი სიკეთე კი ჩვენი ქართლის მთებივით სპეტაკი და ბუმბერაზი, ბუნებასავით მწვანე და მარადიულია, ჩვენი ხალხის ხასიათივით მგზნებარე და ცეცხლოვანი... მრავალი ქალის სიცოცხლე არ

ეყოფა იმას, რასაც ნინო (ნუცა) არდაშელიას დიდი ცხოვრება იტევს, მისი დაუმრეტელი მეხსიერება დიდი ნიჭიერების ტოლფასია, დრომ გვაჩვენა, რომ მისი სახით გამორჩეული მეცნიერი და დიდი საზოგადო მოღვაწე გვყავს.

და შემთხვევით არაფერი ხდება. ხშირად მიფიქრია ნინო (ნუცა) არდაშელიას ფენომენზე. ის ხომ ზედმიწევნით ზუსტად გრძნობს დროის დინებას და მას უსადაგებს თავის ცხოვრებას, ეს არც თუ ისე იოლია. უკვე მესამე კურსის სტუდენტი გოგონა დიდი სამამულო ომის ბოლოქარი დღეების მონაწილეა, ჩამოაყალიბა ფიზკულტურის ფაკულტეტის ბაზა, სადაც ხდებოდა დაჭრილ ჯარისკაცთა სამედიცინო დახმარება და მკურნალობა. ამ პერიოდში მიიღო პირველი საბრძოლო მედალიც კავკასიის დაცვისათვის.

ძვირფასო მასწავლებლო, დეთის განგებამ მომანიჭა ეს მისია და მქონდა იღბალი სტუდენტობის პირველი დღიდანვე თქვენ გვერდით ვყოფილიყავი. ჩვენ ერთმანეთისათვის უსახლოდ სიყვარული მიგვივია და ეს სიყვარული მე არასოდეს დამიკარგავს. თქვენი საქმიანი მითითებები და შენიშვნები, მშობლიური სიტბო და გამამხნეველი წინასწარმეტყველება დღესაც ორი ვაჟიშვილის დედას ფასდაუდებელ სამსახურს მიწევს, რათა ვისწავლო სიმწელების პირისპირ დგომა და ლტოლვილობის ძნელბედობის გაიოლება. სწავლასა და ძიებში, ფიქრსა და ოცნებაში გამეპარა ჩემი სტუდენტობის ლამაზი წლები. წლები წლებს აბიჯებენ, თმებს ემატება ნათელი, მაგრამ თქვენ ჩემთვის მარად ახლობელი დარჩით, „თანამდევნი“, ალბათ, იმიტომ, რომ ბედნიერ წუთებს, საყვარელ ადამიანებს, ასე ადვილად არ ივიწყებენ. ჩვენი ურთიერთობა მეგობრობასა და სიყვარულში გადაზრდილი კოლეგიალობის უიშვიათესი მაგალითია. ეს განსაკუთრებულად ღირებულია დღეს, როცა უფლებააყრილი, ტკივილით შეძრული, მაგრამ მოვალეობის ზნეობრივი იმპერატივით დადღასმული გათითოკაცებული ადამიანები ვართ. აკი სრულყოფილი ბედნიერება ახლობლების კეთილდღეობასა და საზოგადოებრივ სიკეთეს დამატებული სამსახურებრივი წარმატებაა. ამ მხრივ თბილად მოსაგონარი და სულის მისადრეკი ნამდვილად ბევრი გვაქვს და ამაზე აქ არ შევჩერდებით...

გარჯამ და მაღალმა პროფესიონალიზმმა თავისი გაიტანა, ნუცა არდაშელიას თანამდებობები არასოდეს უძებნია, მაგრამ უფალმა მას სიყვარულის მაღლი უბოძა. ადამიანთა შემდგომი ცხოვრების გზის მკვლევრი და წამშველბელი ყოფილიყო. აკი სიკეთის ქმნა ის ნათელი სხივია, წინაპრის ხსოვნას გულში რომ აციციალებს და შთამომავლობასაც დაგილოცავს. მართლაც, რომ იშვიათია ნიჭი ასე ლაღად და თავდაჯერებით გაზიაროს მოკრძალებით მიახლოების ზეადმტაც სიხარულს, წარუვალ ადამიანურ ღირებულებებსა და ფასეულობებს. რიგითი ლექტორიდან უნივერსიტეტის რექტორამდე მუხლჩაუხრელი გარჯითა და რუდუნებით, მეცნიერებისა და კულტურის უსაჩინოესი მოღვაწის ტიტულს დაეუფლა.

ნუცა არდაშელიას გამოქვეყნებული აქვს 4 სოლიდური წიგნი-მონოგრაფია, 4 ბროშურა, 200-ზე მეტი საგაზეთო და საკურნალო პუბლიკაცია, ერთი მხატვრული ნაწარმოები. არის აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის საპატიო დოქტორი და კავკასიის ხალხთა მეცნიერებათა აკადემიის უმაღლესი ჯილდოს „ოქროს მარჯვენის“ მფლობელი, ღირსების ორდენის კავალერი, სამოქალაქო დიპლომატიის კომიტეტის წევრი, განათლების დამსახურებული მუშაკი, რუსეთის განათლების წარჩინებულის მედლის მფლობელი, დაჭრილ მეომართა დედათა სოხუმის კომიტეტის თავმჯდომარე. ამჟამად არჩეულია საქართველოს მწვერალთა, მეცნიერთა და საზოგადო მოღვაწეთა აკადემია „ქალდეას“ აკადემიკოსად.

ვფიქრობ, ამ რეგალიების აღწესხვა არაფერს განსაკუთრებულს შემატებს მის სახელს, იარლიყებსა და რეგალიებს ნამდვილ მეცნიერთან, მოძღვართან და საზოგადო მოღვაწესთან არაფერი ესაქმებათ. ქალბატონი ნუცა თავადაა რეგა-

ლია სასიქადულო მამულიშვილისა, რაინდული სულის ქალბატონისა, სიბრძნისა, ჭმუნვისა და გრძნეულებისა, რითაც ასე წელგამართულად და წარბშეუხრელად, ღამაზად მოაბიჯებს წუთისოფლის მზიან-ჩრდილიან გზაზე. მადლობა უფალს, ამგვარ ადამიანთან ურთიერთობის სიხარული რომ არ მომაკლო...

ქალბატონმა ნუცამ მეცნიერებაში, პოლიტიკასა და საზოგადოებრივ მოღვაწეობაში პოვა ქართველი ქალის ბუნების სიღამაზე და სიმყარე. გმირობის ტოლფასია მისი დედაწლი იმაში, რომ მან ამ გაუსაძლის დროს აღადგინა და საფუძველი ჩაუყარა აკაკი ჩხარტიშვილის სახელობის სოხუმის ჰუმანიტარულ ინსტიტუტს. პრინციპულობა, სამართლიანობა, ქველმოქმედება მისი დამახასიათებელი თვისებებია. მას სოხუმელ დედა ტერეზას ეძახიან.

სწორედ ამიტომაც სარგებლობს მისი უნივერსიტეტი უდიდესი სიყვარულით, რომელიც ერთ-ერთი გამორჩეული აკრედიტებული სასწავლებელია. ურთიერთპატივისცემის, მაღალი მორალური ღირებულებების დამკვიდრებაში, სტუდენტთა, სამშობლოს ერთიანობის, მისი მთლიანობის აღდგენისათვის ბრძოლაში ძალას არ იშურებს მისი რექტორი.

ქართულ-აფხაზური კონფლიქტი მისი დაუცხრომელი ტკივილი და ცხოვრების ნაწილი გახდა. ამიტომაც ის მრავალი ორგანიზაციის წევრი და თავმჯდომარეა, ქველმოქმედია და როგორც შეუძლია უმსუბუქებს ჭრილობებს ომში დაზარალებულთ.

და მაინც, ნინო (ნუცა) არდაშელიას წიგნი „ფურცლები ცრემლით ნაწერი დღიურებიდან“, რომელშიც სულის მაქსიმალური კონცენტრაციით, ნების ტრაგიკული აღვსებითა და ცივი ფილოსოფიური მზერითაა განჭვრეტილი საკუთარი შინაგანი სამყაროცა და მისგან განუშორებელი ბედისწერა... რამეთუ „ბედისწერაა არა ის, რაც ადამიანს შეემთხვევა, არამედ იგია ბედისწერა, რასაც ადამიანი საკუთარ სულში ატარებს თავად“ (კონსტანტინე გამსახურდია).

ამ წიგნშია ომის ჯოჯოხეთური ხმაური, ცეცხლმოკიდებული სოხუმი, ჩვენი უსაზღვრო სიყვარულის ასპარეზი შავი ზღვისპირი. სულში დაწვეებული გარდატეხა ისეთი ძალის აფეთქებაა, რომელიც ნებისყოფით მარადიულობის ტოლფასია.

ეს შინაგანი აფეთქება თითოეული პარაგრაფიდან ჩანს. ტკივილის მრისხანებით, სიძულვილის შერწყმამ აზრის, გრძნობის, მოქმედების ჯაჭვური რეაქცია გამოიწვია და ჩვენს წინაშე დგას ქალი – მეცნიერი, საზოგადო მოღვაწე და მეომარი, რომელსაც მეყვსეულად შეენაცვლა მრისხანებით გაფოლადებული, ზღაპრულად ძალამიცემული მებრძოლი სული ქართველობის გადასარჩენად. თითქოსდა ავტორის შინაგანი განცდებია, მაგრამ ამავე დროს დახვეწილი სინატიფა სტრიქონებში, თუ ბუნებით კეთილ ხალხს რატომ აქვს უნარი ამოქმედდეს სიძულვილის გრძნობით და იქცეს ძლევამოსილ შურისმაძიებლად.

ქალბატონი ნუცა კარგად გრძნობს იმას, რომ მეცნიერს მარტო ლექციების წაკითხვა და წიგნების წერა არ შეეძინა, არამედ მებრძოლი სული, აარსებს დაჭრილ მეომართა დედათა კომიტეტს, თუმცა შეეძლო მეუღლესთან ერთად, უსაფრთხოდ, სხვების მსგავსად, განრიდებოდა ამ ჯოჯოხეთურ ყოფას. ნინო (ნუცა) არდაშელია ჯიქურ მიიკვლევდა გზას მეცნიერებასა და პოლიტიკაში, აინუნშიაც არ აგდებდა ზოგიერთ შემთხვევაში შექმნილ არახელსაყრელ ვითარებას, არ ეპუებოდა ისეთ ადამიანებს, რომლებიც არა მარტო გულგრილად ექცეოდნენ, ზოგჯერ გზასაც უღობავდნენ კიდევ... იგი რწმენითა და გზნებით ცხოვრობს პოლიტიკაში, მეცნიერებაში. მე კი რატომღაც მგონია, მას სულაც არ ეიოლება პოლიტიკაში ცხოვრება, რომ მისი კეთილი ღიმილის, ნატიფი თავაზიანობისა და თავმდაბლობის მიღმა იმალება სულიერი ტანჯვა, პიროვნული თვითკრიტიკა, მწვავე იჭვები, აფხაზეთის ძმათამკვლელი ომის შედეგებით დათრგუნული სულის მძაფრი ტკივი-

ლები, მეცნიერისა და მეომრის ჯაფა აწევს ნაზ მხრებზე, პოლიტიკაში ჩახედვა, პოლიტიკური პათოსი მისთვის თვითგანხორციელების ერთ-ერთი გზაა, საკუთარი დამოკიდებულების გამოხატვის ერთ-ერთი საშუალებაა ცხოვრებისადმი და საერთოდ, ყოველივე იმისადმი, რაც მის გარშემო ხდება.

წიგნის ერთ-ერთი ძირითადი თავისებურებაა ის, რომ მეცნიერისა და პოლიტიკოსის თვალსაწიერიდანაა დანახული და გაანალიზებული აფხაზეთის დაკარგვით გამოწვეული ტრაგიკული შეგრძნება. ეს წიგნი ერთგვარი სინთეზია იმისა, რაც განიცადა ქალბატონმა და მისმა ოჯახმა, ათასობით ქართველმა. აფხაზეთის ომი ხომ ქართველობის, ვაჟკაცობის, კაცურკაცობის უდიდესი გამოცდა იყო. ამ წიგნის ავტორს ომი მშობლიურ სოხუმში ეწვია. ათწლეულების მანძილზე შრომითა და ოფლით შექმნილი სახლ-კარის მიტოვება, შიში, შიმშილი, გაჭირვება, სოხუმში გადატანილი საშინელებების გოლგოთის გზით დამთავრება და დეგნილის სტატუსით ჯერ თბილისში, შემდეგ კი იმერეთში, ქალაქ ზესტაფონში საცხოვრებლად დამკვიდრება.

ჩემი ღრმა რწმენით, ნუცა არდაშელია განსაკუთრებული ფენომენია მეცნიერებასა და ქართულ პოლიტიკაში. ალბათ, აქ განუსაზღვრა მას უფალმა უდიდესი ეროვნული მისიის შესრულება.

წიგნში ფაქტები და მოვლენები კეთილსინდისიერადაა გადმოცემული, სათუთი ადამიანური გრძნობებია გამოხატული, არსებული სინამდვილე დაფუძნებულია ღრმა, დახვეწილ ფანტაზიაზე, რომელიც თითოეულ აზრს მხატვრული ელფერით ტვირთავს. მკითხველს ავტორის სულის ლაბირინთებში მიმოატარებს. ამ წიგნში არის ზოგადსაკაცობრიო იდეალებზე ფიქრი, წინა პლანზეა წამოწეული ეთიკურ-ზნეობრივი პრობლემატიკა, რომლის გარეშეც წარმოდგენილია პროგრესი, თანამედროვე ეპოქის ადამიანი.

ავტორი შეუპოვარი, უღმობელია, მან ძალიან კარგად უწყის, სულ ცოტა ყოფნის ადამიანს ბედნიერებისათვის, ეს ცოტა კი მშობლიური საბუდარია, ჩვენი სანუკვარი აფხაზეთია; ენგურსგაღმა დარჩენილი საქართველოს დაბრუნებისათვის დაუცხრომელი ბრძოლაა, სადაც „ბუნებას დაუბერტყავს სილამაზის ჯადოსნური კალთა, ლურჯი მოციმციმე ზღვა ნაპირს ლოკავს, ცადაწვდილი კიპარისები მორცხვად იმზირებიან შენობის ფანჯრებში. თოლიები თვალისმომჭრელად უვლიან ნაპირს. თავბრუდამხვევ წრეს აკეთებენ და ჰორიზონტში იკარგებიან, ბუნების საკვირველებათა ეს შერწყმა თითქოს ცდილობს შეარიგოს ორი მოძმე ხალხი, რომელთა შორის ურთიერთობა, ასე შემამოფოთებლად იძაბება ყოველ საათს, ყოველ დღე“ („ფურცლები ცრემლით ნაწერი დღიურებიდან“).

ნუცა არდაშელიას წიგნმა აფხაზეთის ომის ჯოჯოხეთური დღეები თავიდან განმაცდევინა. ტკივილები გამახსენა. ჩვენს საუკუნეს ზნეობის უკმარისობაში ადანაშაულებენ, თუმცა ამ ეპოქაში მრავლადაა თავგანწირული, გმირული სიყვარული, გულანთებული ადამიანები, რომელთა დვაწლი გამორჩეულია. ამ წიგნში რეალური ფაქტები და მოვლენებია. დოკუმენტური მასალებით ავტორი საოცარი სიმახვილითა და ექსპრესიულობით გადაგვიშლის ომის პანორამას.

მეცნიერი სპეციფიკური და ზუსტი სამხედრო ტერმინოლოგიის ღრმა ცოდნით, საოცარი ფანტაზიითა და ღრმა ადამიანური, ამადლებული, ჰეროიკული განწყობილებით გადმოგვცემს ომის მძიმე სურათებს, ჩვეულებრივ ადამიანთა უძირო სევდასა და ტრაგედიას. ამ მხრივ, საკმარისია მოვიგონოთ წიგნის თავები: „აფხაზი სეპატარისტები არ ცხრებიან“, „მტრის ბანაკში უთანხმოება“, თუნდაც კამანის ტრაგედია და სხვა ეპიზოდები.

ქველმოქმედება ნინო არდაშელიას შემოქმედებითი დვაწლის წარმოჩენის მშვენიერი შესაძლებლობა გახლდათ. დიახ, სახელმწიფო და საზოგადო მოღვაწე

ებთან (ავთანდილ ჯორბენაძესთან, თენგიზ გაზდელიანთან, ირაკლი მენაღარიშვილთან, თემურ შაშიაშვილთან, ბაკურ გულუასთან, ვახტანგ ყოლბაიასთან, ოთარ ფაცაცაიასთან, გუჯარ ბუბუტეიშვილთან და სხვებთან) შეხვედრებისას გამოკვეთილი საერთო ინტერესები და სამომავლო გზების ერთად ძიების წუთები ქველმოქმედების პერიოდში დაბადებული საინტერესო იდეები, რომლებსაც ნუცა არდაშელია დღემდე დიდი სიფრთხილით ეკიდება, გახლდათ მომავალი ცხოვრების ნათელი ნიშანსვეტი. აკი ზოგჯერ დაუდევრობა, გაუგებრობა აფუჭებს ადამიანთა შორის არსებულ ურთიერთობებს და ქალბატონი ნუცა ეძებს გამოსავალს, ძიებას კი ისევ ურთიერთდანიშნულების, სიყვარულისა და თანადგომის აუცილებლობისაკენ მივყავართ.

ის, რაც აფხაზეთის მთავრობამ ვერ მოახერხა, ნინო არდაშელიამ დიდი ბრძოლისა და რუდუნების შემდეგ შეძლო, შექმნა დაჭრილ მეომართა სარეაბილიტაციო ცენტრი (რომლის შექმნაში დიდი წვლილი გაიღეს თენგიზ გაზდელიანმა და ირაკლი მენაღარიშვილმა). ეს ცენტრი დღესაც ფუნქციონირებს.

უნდა იყო კეთილი და ქველმოქმედებაც იქ ჩნდება – წითელი ზოლივით გასდევს ამ წიგნს.

წიგნი დამუხტულია დიდი და მღელვარე განცდებით, ღრმა ტრაგიზმით, გამძაფრებული ეროვნული გრძნობით, მშობლიური აფხაზეთის ღრმა სიყვარულით.

აქ იმდენად მკაფიოდ გამოჩნდა მეცნიერის ინტერესების სფერო და რაც მთავარია, შთაგონების წყაროც, რომ პირველი გაცნობისთანავე შეუმცდარად აგრძნობინოს მკითხველს, რომ ავტორის მიზანი ომის ხასიათისა და თავისებურებების წარმოჩენაა. მთელ ნაწარმოებს ქართველებისა და აფხაზების საომარი ქმედებისა და შედეგების მხატვრულ ანალიზს უძღვნის.

ვინც ომის პერიოდში სოხუმში იმყოფებოდა უსახლვროდ ემასხოვრება დაჭრილ მეომართა დაცვის დედათა სოხუმის კომიტეტის საქმიანობა. ორ სექტემბერს ეს კომიტეტი იურიდიულად გაფორმდა და დაიწყო ტანჯვის, გენოციდის, გულმოდურებას მომქანცველი, მაგრამ საღვთო და მაღლიანი გზა დაჭრილთა დასახმარებლად, ჯვარცმული ქალაქის მოსახლეობის მხარდასაჭერად. დიახ, ამ უსახურ ომში, სადაც არ არსებობდა წამალი, პირველადი დახმარების არავითარი საშუალება, არ ყოფნიდათ პური, თეთრეული, საავადმყოფოები თითქმის დაცლილი იყო ყველა სამედიცინო დახმარებისათვის საჭირო საშუალებისაგან, ამ კომიტეტს უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა. და ეს ყველაფერი შთამბეჭდავდაა ასახული წიგნში „ფურცლები ცრემლით ნაწერი დღიურებიდან“.

„გვაკვირვებდა ექიმების თავდადება, ზოგჯერ ისინი 24 საათი იდგნენ საოპერაციო მაგიდებთან. ჩვენც გვერდში ვედევით მათ და ერთმანეთს ვამხნევებდით, ხშირად ისინი ნახევრად მშივრები იყვნენ, ჩვენმა ხალხმა არ უნდა დაივიწყოს მათი სახელები – ანტონ ბაგათელია, ნაპო მესხია, ცნობილი ნეიროქირურგი, ბორის ბერულავა, ბორის ჩიქოვანი და მრავალი სხვა.“

აქვე მინდა ერთ გარემოებას გავუსვა ხაზი, რომ ავტორი არ მაღავეს აფხაზ სეპარატისტთა ნამდვილ ბუნებას, აქაა რთული, მაგრამ დახვეწილი, დაბრძენებული ქალბატონის დასკვნები და არგუმენტები, თითქოს აღარ ჩანს არც ნაკერი და არც გვირისტი, სრული შერწყმაა პერსონაჟების ხასიათთან, სინამდვილესთან. გულისშემძვრელი ტრაგიზმითაა განცდილი ომისდროინდელ ადამიანთა მწარე ხვედრი. საკენჭუბერის უღელტეხილი დაუსრულებლად გრძელდება, მიდიხარ, ვარდები, მიაბიჯებ, მაგრამ არ ჩანს დასასრული, იმედი და ნუგეში, ვინ კვდება, ვინ თავს იკლავს, ვინ კიდევ ცალ ხელში გაყინული ბავშვის ცხედარს მიათრევს ჩემოდნით, როგორც საგანძურს, მეორე არარსებულში მთელი სამყაროს კაემანია, ყველაფერი

ომიდან იწყება, ომშივე მთავრდება, აღარ განიხრევა ბედნიერება და უბედურება, წარსული და მომავალი.

და მაინც ყველაფერს სჭირდება პირობები, მომავალი ცხოვრების სივრცე ღიაა, მაგრამ გზად შიშველი ეკალი ყრია ადამიანის სულის დასაკაწრავად. მაგრამ უნდა გაიარო ამაყად, წელგამართულად, ადამიანურად. ხშირად გამარჯვების შემდეგ იწყება ბრძოლა. ცხოვრება ურთულესი მათემატიკური ფორმულაა, თუ ამოხსნი კარგია, თუ ვერ ამოხსნი, ეცადე შიგ არ ჩავარდე...

მთელი 1993 წელი აღინიშნა სეპარატისტთა მხრიდან ქართველების გაუგონარი გენოციდით, სისასტიკით, ინკვიზიციის დროისათვის უცხო მეთოდებით, შოკინისტური კატომოქულე ფსიქოლოგიით დაბანგული აფხაზი ახალგაზრდობა გაუგონარ სისასტიკეს ჩადიოდა. ბევრ მათგანს სამკლავზე ეწერა: „სიკვდილი საქართველოს“. აფხაზების მიერ ოკუპირებული გაგრის, ბიჭვინთის რაიონებში ხდებოდა მასობრივი დახვრეტები, სადისტური ქმედებები. 1992 წლის შემოდგომაზე დაწყებული სოხუმის დაბოება მთელი 1993 წელს გრძელდებოდა. თვეების მანძილზე უღმობლად ნადგურდებოდა სოხუმი და ოჩამჩირე სეპარატისტებისაგან.

ყოველივე ამის თვითმხილველი და მომსწრე გახლდათ ქალბატონი ნუცა და მისი კომიტეტის წევრები 14 თვის მანძილზე. ძნელია აღწერო და გადმოსცე თუნდაც ერთი რომელიმე ეპიზოდი ამ უღმობელი, დაუნდობელი ნგრევისა, რომლის მოწმეებიც გახდნენ კომიტეტის წევრები. აი, ისინიც: ნათელა ბურსულაია, ლეილა ხელაია-ხუციძე, ნუნუ ჯალაღონია-კიდასონია, დომნა გოგიტიშვილი, ლიანა მიქაშავიძე, მაიკო თოფურიძე, ნელი ლაგვილავა, ლიანა დუდუჩავა, ხათუნა კუპრეიშვილი, მაყვალა ჭინჭარაული, ბრიგიტა შიუკაშვილი – მადლობა მათ, ვინც საკუთარი სიცოცხლის ფასად სხვის სიცოცხლეს დარაჯობდა და რომ არა ქალბატონი ნუცა, ეს სახელები ჩვენთვის უცნობი იქნებოდა.

ბრიგიტა შიუკაშვილი და მაიკო თოფურიძე ომის ყველაზე ცხელ წერტილებში ჟურნალისტის წმიდათაწმიდა მოვალეობას პირნათლად ასრულებდნენ. არაერთი ეპიზოდი და ფოტომასალა იქნა მათ მიერ შემონახული, რომელთაც განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება სეპარატისტთა მიზნებისა და ომის მძიმე შედეგების განსჯა-გაანალიზებისათვის.

ქალბატონო ნინო! მიუხედავად აფხაზეთის უღმობელი ტრაგედიისა, რამაც „არ შემდგარის“ სტატუსიც მოგაკერათ, მადლობა უფალს, თქვენი წილი ცის ნაჭერი არასოდეს დაგიკარგავთ, უსამართლობას, კონფლიქტურობას თქვენს ბუნებას არ აკარებდით, ტაძრისაკენ მიმავალ გზასაც სწორად ჭვრეტდით და ჰაუს შეუძახებლად აგნებდით. თქვენი ცხოვრება ერთი მშვენიერი მაგალითია იმისა, თუ როგორ უნდა სძლიო დროს, არ შეეპუო თავს დატეხილ უბედურებას, არ შედრკე და კვლავაც მთელი შემართებით იღვაწო, არ დააჭენო ის უმშვენიერესი ყვავილი, რომელსაც საკუთარ სულში ასე სათუთად ელოლიავეები...

ეს წიგნი ერთი რამით განსაკუთრებულად შემორჩება ისტორიას, კერძოდ, აღწერილია ბართლომეს ღამე სოხუმში, როცა მტერმა მასობრივი დაბომბვა დაიწყო. „ქალაქის დაბოება ჩვეულებრივ მოვლენად იქცა, მოდიოდა ჭურვები განუკითხავად... იყო სირენების გამაფრთხილებელი განგაში, მაგრამ რა, სულის მოთქმას არავინ გვაცლიდა. განგაშს, განგაში მოყვებოდა, ნგრევას და სიკვდილს, ნგრევა და სიკვდილი“... (არდაშელია, 2001 : 69).

ვინ არის ამ ტრაგედიის ავტორი? – სვამს კითხვას ავტორი და თავადვე გვაძლევს პასუხს, „ვინა არის დამნაშავე? – ამბიციური პოლიტიკანი? თუ უფრო ღრმად უნდა ვეძიოთ ფესვები იმ გაუგონარი ვითარებისა, ვინ გამაუბედურა, ვინ მაქცია დამცირებულ, შეურაცხყოფილ დევნილად? შეიძლებოდა თუ არა აფხაზეთის ქართველობას, რომელიც მოსახლეობის 47%-ს შეადგენდა, გასჩენოდა შედ-

ლის, შურის გრძობა აფხაზებისადმი, რომლებიც ასე „ხელისგულზე“ გვეყავდა? რასაკვირველია, არ შეიძლება არ მარტო არსებობდა სხვა დაუწერელი კანონები, რომლებიც ასე მკაცრად არეგულირებდა ამ ვითარებას და არ უშვებდა დაპირისპირების პრეცედენტს ქართველთა მხრივ. დიახ, ისტორია მკაცრი მსაჯულია და დრო თავისას იტყვის“... (არდაშელია, 2001:69,75).

ნინო არდაშელიას ჰქონდა საშუალება თავისი თვალთ ეხილა ქართველებისათვის სიძულვილით დაავადებული აფხაზების საქმიანობა აფხაზეთის წერილს რომ ჯღაბნიდნენ და მთელი დამე სინათლე ენოთ მწერალთა კავშირის (ყოფილი მინისტრთა საბჭო) შენობაში. ქალბატონი შეძრწუნებული წერს: „ჩემი აფხაზი მეგობრები მთხოვდნენ მიგველო ზომები და შეგვეჩერებინა ეს უსახური ჩანაფიქრი. ეს ორივე მხრისათვის დამღუპველია, იმოქმედეთ, ხომ არის ორგანოები, შეაჩერონ ეს საშინელება. აი, საიდან მოდიოდა ის, რაც თავს დაგვატყდა. კი, ბატონო, მივიღეთ ყველა ზომა მე და ჩემმა მეგობარმა აფხაზებმა, მაგრამ რა გამოვიდა? ქართველი მინისტრი იჯდა იმ ორგანოებში, რომელსაც ევალებოდა აღეკვეთა ძმათა შორის უფსკრულის გათხრის ყველა ცდა. ქართველმა მინისტრმა ასეთი ზომები „აფხაზთა დაჩაგვრის“ ცდად აღიქვა და არჩია წაყრუება. წაყრუების პოლიტიკამ, პირმოთნეობის პოლიტიკამ ხომ გადაგვჩეხა აფხაზიც და ქართველიც უფსკრულში, ოღონდ რა დააშავა გულთბილმა და პატიოსანმა ქართველმა და აფხაზმა. რატომ წავგართვეს ერთმანეთის სიყვარულის, საკუთარ მიწა-წყალზე ერთად ცხოვრების უფლება? ქალბატონი დაურიდებლად ლაპარაკობს საქართველოს ერთ უდიდეს შეცდომაზე, როდესაც აფხაზეთში, სოხუმში, ამ ცხელ წერტილში მინისტრის თანამდებობა მოიგონეს და მას სათავეში ჩაუყენეს პოლიტიკისაგან შორს მდგომი, კინორეჟისორი გოგა ხაინდრავა. რა იქნებოდა, რომ სწორედ 1992 წლის შემოდგომისა და 1993 წლის ზამთარში გააზიარებული პოლიტიკა განხორციელებულიყო და იქ ბატონი უიული შარტავას მსგავსი შორსმჭვრეტელი და გამოცდილი პიროვნება ყოფილიყო. ახლა იოლია სათქმელად, მაგრამ მჯერა, რომ მოვლენები სხვანაირად წავიდოდა. არც ის ვაკხანალია, მარადიურობა, მოსახლეობის აწიოკება, რომელიც ამ პერიოდში სოხუმმა და აფხაზეთმა გადაიტანა, არ იქნებოდა. არადა, ვინც სოხუმში იმყოფებოდა იმ პერიოდში, სულით ხორცამდე შეძრწუნებული იტანდა იმ უმსგავსოებას, რომელიც ორივე მხარის ე.წ. სამხედროებს ახასიათებდათ“ (არდაშელია, 2001:70,85).

კითხვობა წიგნს და გჯერა, რომ ავტორის ფიქრი სრულიად საქართველოს დასტრიალებს თავს, არ შეიძლება არ თანაუგრძნო, გაექცე მისი სიტყვების სიმართლეს: „დავუბრუნდეთ განწირულ სოხუმს, რომელიც ასე დაუნდობლად, შეუბრალებლად იბომბებოდა, იწვოდა, ადამიანები განურჩევლად იხოცებოდნენ, იტანჯებოდნენ. ქალაქი მაინც ცოცხლობდა და რჩებოდა უღამაზეს, კეთილშობილ ქალაქად“.

ავტორის რწმენით, ქართველების, არამარტო ქართველების, არამედ კეთილი ნების აფხაზების მხარეზეა ზნეობრივი უპირატესობა, ხალხის კეთილდღეობისათვის პატიოსანი და სამართლიანი ბრძოლის ბრძნული გამოცდილება.

თავისუფლად შეიძლება ამ საბედისწერო ქმედების თავიდან აცილება, რომ ნამდვილი საქართველო ყოფილიყო, ცივი გონებით გააზრებული პოლიტიკა და პოლიტიკოსები მდგარიყვნენ საქართველოს სათავეში. განა ერთხელ ჰქონია ადგილი აფხაზი სეპარატისტების ქმედებას მოეწვივებოდა აფხაზეთი საქარველოსაგან. განა „ძლიერი ყოვლისშემძლე საბჭოთა კავშირი არ აზანზარებდა მაშინ მსოფლიოს თავისი უძლეველი შეიარაღებით“ (არდაშელია, 2001:69, 72), მაგრამ ან ობივატელი უნდა იყო, ან სრულიად გულუბრყვილო, რომ დაიჯერო აფხაზი სე-

პარატისტების ხელით მესამე ძალა დაიწყებდა ომს უსაბაბოდ. საბაბი კი ხელში ჩაეუგდეთ...

ცხოვრება საკუთარ სტრატეგიას გეთავაზობს და ყოველდღიურობა ფოკუსში გვიტრევს, რათა ძლიერმა ტკივილებმა არ დაგვორგუნოს, ტრადიციული ორიენტირები, რამაც დღემდე მოგვადწეინა, არ დაგვაკარგინოს. ამ თვალსაზრისით, წიგნში კარგი მიგნებები, ზუსტი აქცენტებია დასმული და ის სასიცოცხლო ველია მონიშნული, კაცს ამ ცოდვილ მიწაზე რომ აძლებინებს.

ომის ამბები, კონფლიქტები, შეხვედრები, ქველმოქმედების 14 წელი, ტკივილით, სიხარულით აღვსილი დღეები, ქალბატონ ნინოს სულში დღესაც სთვლემს ისე, როგორც წარსული არსებობს თითოეულ ჩვენგანში. ერთია იყო მონაწილე ჯოჯოხეთური ომისა და სულ სხვაა ამ მოვლენების ქაღალდზე გადატანის შესაშური ნიჭი და ნებისყოფა. ეს მხოლოდ ძლიერი სულის პიროვნებებს, ღვთისაგან მოვლენილთ ხელეწიფებათ, რამეთუ თუ პატიოსანი პიროვნებაა მემუარისტი, მაშინ მის მიერ გადმოცემული ფაქტები ისტორიულ სიმართლეს იცავენ იმდენად, რამდენადაც მას ამის საშუალებას მესხიერება და ამ ფაქტების საკუთარი ინტერპრეტაცია აძლევს.

ქალბატონ ნინო არდაშელიას დავა და შეხვედრები აფხაზ სეპარატისტებთან, თუნდაც ერთი შეხვედრის დღე არძინბასთან და გაეროს ელჩის რწმუნებულთან იქნებ მოგეჩვენოთ ექსცენტრიკულ დეტალად, მაგრამ სრულებითაც არა, პროფესორი ქალბატონი მთავრობის მეთაურს სათანადო არგუმენტებით უმტკიცებს, რომ „ჩვენ ის ხალხი ვართ, ვისაც განგებამ გვარგუნა ამ სულის ქვეყანაში, მის ლაჟვარდოვან ცის ქვეშ ერთად ცხოვრება. იმის ნაცვლად, რომ საინტერესო და სასურველი გაგხადოთ აქ ცხოვრება, მას ძირს ვუთხრით, დასანგრევად ვწირავთ, ჯოჯოხეთური ომის თეატრად ვამზადებთ და ვინ აკეთებს ამას – ისევ ჩვენი და თქვენი ელიტარული ზედაფენები და არა ქართველი და აფხაზი ადამიანები. დროა გონს მოვეგოთ, ჩვენ თქვენთან იმიტომ მოვედით, რომ ყველა ის ძალა, რომელსაც სურს აამღვრიოს წყალი და იქ თევზი დაიჭიროს, თქვენთან იყრის თავს. მათი შეჩერებაა საჭირო“ (არდაშელია, 2001 : 190, 200).

მისთვის, როგორც მეცნიერისა და საზოგადო მოღვაწისათვის, ამ „რაუნდს“ აქვს ზნეობრივი მნიშვნელობა და ჩემი აზრით, ესაა მთავარი. იგი ერთგვარი არგუმენტია მისი, როგორც პიროვნების უფლებამოსილებისა მონაწილეობდეს საერთო საქმეში, ესაა ჩვენი ქართველობის, მოწინავე ინტელიგენციის მეობის დადასტურება.

და მაინც, დღევანდელ კონტექსტში, როდესაც მოგვეცა საშუალება გავიაზროთ ომის მიძიმე შედეგები, მაგრამ კვლავ გვიჭირს მართებული ორიენტირება და შეფასებები, ნინო არდაშელიას წიგნი ახლებურ მნიშვნელობას იძენს არა მხოლოდ ჯოჯოხეთური ომის ეპიზოდების წარმოჩენით, არამედ როგორც ნიმუში აფხაზეთის პრობლემატიკასთან მიმართებაში, როგორც საეტაპო მოვლენა ქართულ-აფხაზეთური ურთიერთობის, თანაცხოვრების აღდგენისათვის ბრძოლაში. ამ წიგნში მკაფიოდ გამოიკვეთა აფხაზეთის ომის მიზეზ-შედეგების, მისი გააზრების მეთოდური წანამდღვრები.

ასე მგონია, ეს ნაშრომი ის წიგნთაგანია, როდესაც გაიჭრა სარკმელი ქართული ცნობიერებისათვის იდუმალებით შემოსილი ომის მწარე შედეგების ჭეშმარიტი გააზრებისათვის. მეცნიერი წარმოაჩენს დაჭრილ მეომართა დაცვის დედათა კომიტეტის საქმიანობას, ქველმოქმედების წლებს, რაც მონათხრობს მეტ ექსპრესიულობას მატებს. საოცარია იმ ქალთა გმირობა, ისინი ვაჟკაცების გვერდით იდგნენ. დაჭრილებისათვის ხან თეთრეულს კერავენ, ხან საჭმელ-სასმელითა და საწოვავით დატვირთულნი დადიან საავადმყოფოების პალატებში, მაგრამ არსად ში-

ში და ძრწოლა, არსად ქალური ისტერია, სისუსტე, არამედ თავგანწირვა, გმირული სული და მსხვერპლი დაუნანებელი გაღებული საქართველოს ერთიანობის გადასარჩენად.

აქვე მინდა მოვიტანო ერთი მაგალითი, სანამ „ლიტერატურნაია გაზეტას“ შენობასთან ჩამოდგებოდა გემი (27 სექტემბერს, იმ ავადსახსენებელ დღეს), ქალბატონი ნინო და მისი კომიტეტის წევრები ყანაში გადაეშვებინ, ჭურვების გრილსა და გამაყრუებელ ხმაურში სიმინდს ტეხენ და მინდორში ხარშავენ, რათა დაჭრილ მემორებს ცოტათი მაინც წაეხმარონ შიმშილის დაძლევაში. ასევე საკმარისია მოვიგონოთ ეპიზოდი, ომით შეშინებული, დაღლილი, დაქანცული, მოწყურებული ადამიანების ურთიერთობა რუს ქალბატონთან ვერა პავლოვნასთან.

ქალბატონ ნინოს დიალოგი ვერა პავლოვნასთან დამაფიქრებელი და მრავლისმეტყველიცაა. ეს ეპიზოდი მკითხველში ფიქრებს წამოშლის და საინტერესო განსჯისაკენ უბიძგებს. ქართველს რუსი და რუსს ქართველი ყოველთვის სჭირდება. რუსი და ქართველი ხალხის მეგობრობის ფესვები შორეულ წარსულში უნდა ვეძიოთ, მაგრამ როგორც არასდროს, დღეს უფრო ვჭირდებით ერთმანეთს. ორივე ხალხის თავგაცებმა ქართველ და რუს ხალხთან ერთად, ბრძნულად, მეგობრულად, თავთავის ისტორიებისა და კულტურულ-ლიტერატურული ურთიერთობების გათვალისწინებით უნდა გამონახონ ახალი გზა, ახალი ფორმა და მეთოდი ერთმანეთის გადასარჩენად. ამ მხრივ, დიდი როლი აკისრია კულტურას, ლიტერატურას, ხელოვნებას ბარიერების დაძლევაში.

„არა ჩემი და ჩემისთანა ნაჯაფ-ნატანჯი და საამაყო ოჯახები დაინგრა და ვეღარ აღდგება მოკლე დროში, არ არსებობს დამამშვიდებელი სიტყვები, ვიმეორებ, რა გვეშველება? ყველა მეთოდით ბრძოლის სინდრომი ამოიწურა, არა საქართველოს გადარჩენა, არამედ ჩემი გადარჩენა შენს ხარჯზე, და ეს მოხდა ერთ დღეში, მას შემდეგ, რაც უპატრონოდ მიყრილი ჭიანჭველებივით მოვრბოდით ვითომ სამშვიდობოს, ზოგი მთით, ზოგი ზღვით. ჩემი გაყინული სულიერი სამყარო მხოლოდ ტანკებისაგან გადათელილ ასფალტს ჩაკირკიტებდა. ჩემს გონებაში კი ერთი რამ უბედურების მომასწავლებელი აზრი ტრიალებდა – ჩვენ დაემარცხდით, საკუთარი ბუდიდან გაყრის საშიშროება, მომავალში ნუთუ ვეღარასოდეს გავივლი ამ გზაზე ბედნიერი და მხიარული“ (არდაშელია, 2001:100-120).

გონების პათეტიკა გულის სიდრმეში ეძიებდა ხსნას: „რა არის ადამიანის ცხოვრება, ჩვენ ხომ ყველაფერი დავკარგეთ, ძლივს გადავრჩით და მომავლის იმედით თვალი გავახილეთ – გაუმარჯოს, ჩემო კარგებო, სიცოცხლეს, რომელიც გრძელდება, ბედმა და ღმერთმა გვარგუნა აფხაზებთან ერთად გვეცხოვრა ერთი ცის ქვეშ მშვიდობიანად, მეგობრულად და სიყვარულით. დარწმუნებული ვარ ხალხის სამსჯავრო, ღვთის რისხვა განსჯის და დასჯის დანაშაულისათვის ყველას, ვინც აფხაზეთის ტრაგედიამდე მიგვიყვანა“ (არდაშელია, 2001:111-120).

ნინო არდაშელიას რწმენით, სწორედ სიყვარული დააბრუნებს ტანჯულ კაცობრიობას უფალთან და მოუტანს უსაზღვრო ბედნიერებას.

აფხაზეთის ომი საშინელია და დაუნდობელი... თუ გსურთ ბოლომდე ჩაწვდეთ ქალბატონ ნინოს სულიერ ცხოვრებას, მის ოჯახურ იდილიას, რომელიც აწ გარდაცვლილ მეუღლესთან, საქართველოსა და აფხაზეთის სახალხო არტისტთან ბორის თოფურიძესთან და ერთადერთ ქალიშვილთან, ამჟამად შორეულ ჰოლანდიაში მოღვაწე ჟურნალისტ მაიკო თოფურიძესთან აქვს, უთუოდ უნდა გადავიკითხოთ ამ წიგნის ყველა თავი.

ქალბატონმა ნინომ 1999 წლის 26 მარტს ნაქირავეები ბინიდან გააცილა 40 წლის მეგობარი, ძვირფასი მეუღლე ბორის თოფურიძე, რომელსაც აფხაზეთის ტრაგედიამ მოუღო ბოლო. „მისი გულისთვის რომ მოგესმინათ, ყურს წვდებოდა

მკერდში დაგუბებული ცრემლები ბუყბუყი“. ბორის თოფურიძე გახლდათ ათლეტური აღნაგობისა და ინტელიგენტურობით აღსავსე პიროვნება. პიროვნება საოცარი შინაგანი კულტურით. ადამის ძის მოდგმის დაუშრეტელი ნიჭი ამშვენებდა ამ დიდებულ ადამიანს. იგი იყო ჭეშმარიტი ხელოვანი, არტისტული ნიჭიერებით აღსავსე, უფალი ასე მხოლოდ ერთეულებს აჯილდოებს. მის ბიოგრაფიას 200-მდე როლი ამშვენებს. ქალბატონი ნუცასა და ბატონი ბორისის ოჯახი გახლდათ სალონი კულტურისა, თავისებური ეშითა და უშურველი სტუმარ-მასპინძლობით გამოირჩეული, რაც მთავარია, სულიერ-ადამიანური ღირებულებების ფასდაუდებელი კერა. მეც ამ ოჯახის ერთ-ერთი მოკრძალებული სტუმარი გახლდით. ამ ძვირფასი ინტელექტუალური ოჯახიდან წამოღებული სულიერი საგანძური ჩემი ცხოვრების გზის მუდმივ თანამგზავრად იქცა.

აქვე მიზანშეწონილად მიმაჩნია ქალბატონი ნუცასა და ბატონი ბორისის ქალიშვილის მაიკო თოფურიძის გენერალ კამკამიძესთან შეხვედრის ეპიზოდის გადმოცემა. მაიკო თოფურიძე აფხაზეთში მიმდინარე ომის დროს საგანგებოდ შექმნილი ინფორმაციის შეგროვებისა და გავრცელების სამსახურის პრესცენტრში მუშაობდა. მაიკო თოფურიძემ 8 წლის შემდეგ საიდუმლო გასცა: „ეტყობოდა სინანული გულს უღრნიდა ამ კეთილ კაცს. მან ყველაფერი ნახა, გაანალიზა ომობანა და ახალგაზრდობის უაზრო ხოცვა-ჟლეტა დანაშაულად ჩათვალიდა და თავისი გზა ნახა“.

მსგავსი ეპიზოდების გადმოცემით ნუცა არდაშელია ყოფიერების ჭეშმარიტ თვისებებს წინ წამოსწევს და შემთხვევითსა და წარმავალს მუდმივი განახლების თვისებად მოიაზრებს. ამ წიგნში აღწერილი ამბებით მკითხველი აფხაზეთის ქართველობასთან ერთად იმ ზნეკეთილ აფხაზების ყოფასაც გაითავისებს ბედისწერამ გამანადგურებელ ომში რომ ჩაითრია და ეროვნული თვითიდენტიფიცირების საკითხი, როგორც არსებობის საზრისი, საფრთხის ქვეშ დააყენა.

სეპარატისტთა ბინძურმა პოლიტიკამ, ამბიციებმა ეროვნულობის გრძობა დააკარგვინა ადამიანებს და სახელმწიფოებრივად მნიშვნელოვანი პრობლემები ყოველდღიური ლუკმა-პურის შოვნაში ჩააკარგვინა.

ეს წიგნი გულისშემძვრელი და მტკივნეულია ყველა ლტოლვილისათვის, ბოლოსდაბოლოს ლტოლვილნი აფხაზეთის ომიდან დევნილნი კი არ არიან. ვიდრე სოხუმი და ცხინვალი დაკარგულია, ჩვენ ყველანი ლტოლვილებად უნდა ვგრძნობდეთ თავს, ვფიქრობ, ეს ჩვენი, ქართველობის ზნეობრივი თვისება და ღირსებაა.

ომის ტრაგიკული შედეგების ფონზე ცარიელი სიტყვები და გულში მუშტის ბრაგუნი ვერ გვიშველის. გულნატკენი მეცნიერი გადამწყვეტ ნაბიჯებს მთავრობისაგან ელის, ვისაც ვითარების განმუხტვა შეეძლო, მაგრამ ამოდ. აკი ისტორია მშვენიერი ნოველაა, რომლითაც ავტორი მძიმე გარემოებასთან გვაახლოებს, რომელსაც უთუოდ დიდი ძალისხმევა სჭირდება. და მაინც, ზნეკეთილი ადამიანები – ჟიული შარტავა, გენო ადამია, გურამ გაბისკირია, გია გულუა, ბატონი ლორიკ მარშანია, ეს უკანასკნელი კი დღესაც ერთგულ მეციხოვნედ დგას აფხაზეთისა და ქართველების მეგობრობის ხიდზე, რომელთაც ძვალბრძოლაში გასაჯდომოდ ისაზრი, რომ წინაპრები ავალდებულებენ მეტი შემართებით ბრძოლას, რამეთუ წარსულის გარეშე არ არსებობს აწმყო და ჩვენ მხოლოდ ჩვენი წარსულის მემკვიდრენი ვართ, ეს აფხაზეთის ომმაც დაადასტურა და ამიტომაც თითოეული მათგანის გმირული ეპიზოდების შემონახვა მომავალი თაობებისათვის უკეთილშობილესი მისიაა.

ნინო არდაშელიას პიროვნული და შემოქმედებითი ბიოგრაფია ცოცხალი ილუსტრაციაა სულის უცნაური და საოცრად უკეთილშობილესი თავგადასავლები-

სა... გონით გასხივოსნებული რეფლექსებით იმგვარი არგუმენტების, დებულებებისა და ღრმა ანალიტიკური დასკვნებისა, რომლის გარეშეც წარმოუდგენელია ჩვენი სინამდვილე, მიმდინარე პოლიტიკური პროცესები...

დღეს, ასე თუ ისე, გონს მოსული ყველა პროგრესულად მოაზროვნე ადამიანი ფიქრობს აფხაზეთის დაბრუნებას მხოლოდ მშვიდობიანი, დემოკრატიული, ცივილიზებული გზით, რაც განპირობებულია დაპირისპირებულ მხარეთა ნდობის აღდგენის ფაქტით. ქართულ-აფხაზური თანაცხოვრების აღდგენასთან მიმართებაში უმნიშვნელოვანესი როლი ენიჭება ახალგაზრდობას. ამიტომ ჩვენი ადამიანური მოვალეობაა ხალხს, ახალგაზრდობას შევხსენოთ აფხაზეთში დატრიალებული ტრაგედიის მწარე შედეგების სიღრმისეული განსჯა-ანალიზი, დიდი მეცნიერი ქალბატონის ნაღვაწ-ნაამაგარი, რათა მის კვალდაკვალ გაადვილდეს ურთიერთობა დაპირისპირებულ მხარეთა შორის, რაც უეჭველად მიგვიყვანს ბრძნულ გადაწყვეტილებამდე. ყოველივე ეს კი ქმნის და აყალიბებს პიროვნებას, რომელიც ეროვნულ წიაღშივე განემზადება დასაბრუნებლად, როგორც ის მარცვალი სიკეთისა, სულის ნოყიერ წიაღში რომ უნდა მოიდრიკოს.

ყველა სურათი, ყველა მოვლენა, ფაქტები და დეტალები, ისევე როგორც მთელი ფილოსოფია, ფსიქოლოგია აქ მთლიანობაშია წარმოდგენილი. წიგნში თითქოს თავი მოიყარა და დიალექტიკურად გადაიკვანძა ის ზოგადიც, რაც დამახასიათებელია ადამიანისათვის და ის განსაკუთრებულიც, რაც განასხვავებს აფხაზი ხალხის ზნეკეთილ ბუნებას სეპარატისტებისა და ოკუპანტებისაგან.

დღეს პოლიტიკოსები, მეცნიერები სხვადასხვაგვარად აფასებენ საქართველოში მიმდინარე პროცესებს, ძმათამკვლელ ომზეც სხვადასხვაგვარი მოსაზრებებია, მაგრამ ქალბატონი ნინო ის მეცნიერ-პოლიტიკოსია, რომელსაც აქვს თავისი ესთეტიკა, მოვლენების შეფასების თავისებური კრიტერიუმები, მოვლენების მისეული ხედვა, გამყარებული მეცნიერული დებულებებითა და არგუმენტებით. არ გამოვრიცხავ, რომ თაობათა დამოკიდებულება გარდასული ისტორიული პროცესების მიმართ იქნება სრულიად განსხვავებული.

ნინო არდაშელიას ეს წიგნი ბევრს გვავალებს ჩვენც და მომავალ თაობებს. ხალხურმა დიპლომატიამ, ლიტერატურამ, ისტორიამ და კულტურამ უნდა შექმნას ახალი სიტუაცია, თანამედროვე დიპლომატიური ენა დიალოგისა.

უფიქრობ, თუ დიალოგზეა საუბარი, მაშინ როგორც დიდი მწერლის კონსტანტინე გამსახურდიას „მთვარის მოტაცების“ გმირები თარაშ ემხვარი და არზაყან ზვამბაია ერთად მივიდნენ ზუგდიდის დოღზე ფინიშამდე, ასე ერთად უნდა იარონ აფხაზეთში და ქართველებში მომავალ ათასწლეულებში, რამეთუ დადგადრო დაკარგულის პოვნისა და სიყვარულის დაბრუნებისა.

„უფალო, შენ ხომ იცი ჩემი ფესვები სადაცაა, ჰოდა, ერთს გთხოვ, ჩემი ნაყოფიც ჩემს ფესვებთან დაეცეს“ (ფსალმუნი).

დაბეჯითებით შემოიძლია ვთქვა, რომ ეს წიგნი არის ადამიანებზე, რომლებიც იმარჯვებენ ყოფიერების სამკვედრო-სასიცოხლო ომებში.

რა თქმა უნდა, ერთ პატარა წერილს არ შეუძლია მოიცვას ნუცა არდაშელიას წიგნით მიღებული შთაბეჭდილებების, გრძნობების და განცდების ანალიზი. თუმცა, ერთი რამ ცხადია, ნუცა არდაშელია ამ წიგნით წარმოგვიდგა როგორც ნიჭიერი მეცნიერი, პოლიტიკოსი და საზოგადო მოღვაწე, დიდი ქველმოქმედი, რომელიც საგანგაშო ზარებს არისხებს და მიძინების, ყველაფრისა და ყოველივესადმი შეგუების უფლებას არ გვაძლევს და ღრმად სწამს, რომ ღვთის ნებით, აფხაზეთში დავბრუნდებით და კვლავ იქნება სისხლი და ხორცი აფხაზი და ქართველი. საქართველო კი ორივესათვის ერთი დედასამშობლოა. სიყვარული და თავგანწირვა ამ ნაწარმოებში გააზრებულია როგორც ადამიანთა ყოფის ფუნდამენტური

საწყისი, კონცეფცია, ლტოლვა, რომელიც უპირისპირდება ომით გამოწვეულ ქაოსს, ნგრევას, ადამიანთა გათიშულობას. ომის დროს ინგრევა არა მარტო ქალაქები და სოფლები, არამედ ოჯახები, ადამიანთა შინაგანი სამყარო და ურთიერთობის ფორმები. ასეთ ატმოსფეროში სიყვარული და ურთიერთგატანა არის ძალა, რომელიც ადუღაბებს და მთლიანობაში კრავს დაშლისა და ქაოსის მოქადულ ყოფას. ავტორს მუდამ, ყოველთვის აინტერესებს ერთგულების პრობლემა, რაც შეეხება სოლიდარობის მომენტს სიყვარულში მოქიშპეთა შორის, ამის საფუძველს ეძებს ყოფიერების ზღვრულ სიტუაციებში...

„ფურცლები ცრემლით ნაწერი დღიურებიდან“ ადამიანისა და სიცოცხლის, სიყვარულის ფლუიდები მოჩქეფს და ურთიერთმიტევებისა და შემწყნარებლობის კეთილშობილ გრძობებს აღვივებს, რაც თვით ავტორის ძლიერ ხასიათსა და მაღალ ზნეობრიობაზე მიგვანიშნებს. ამ წიგნში მეცნიერი ქალბატონის პორტრეტიც გამოიკვეთა, პორტრეტი კოლხი ქალისა, რომელსაც მეცნიერება და პოლიტიკა პროფესიად უქცევია, თუმცაღა მშობლიურ აფხაზეთზე ზრუნვას ვერ შელევია. კოლხეთის უღამაზეს სოფელ თავილონიდან წამოღებული სასიცოცხლო ენერჯია მისი სულიერი წყაროს სათავეა, ის უმაგრებს საძირკველს ცნობიერებაში წინაპართა მიერ მოტანილ იმ სულიერ ფასეულობებსა და ღირებულებებს, მისი კალმის მონასმით იკვეთება წინაპართა ბრძნული გამოცდილებისა და ნაანდერძევის ძალა და სიბლი.

მთელი წიგნი გამსჭვალულია შეუნელებელი ნოსტალგიით აფხაზეთზე, გარდასულ დროზე, დაკარგულ ადამიანებზე, ხატავს ცოცხალ ხასიათებს და ეს კიდევ ერთი ღირსებაა ამ ტკივილიანი, ცრემლიანი და მღელვარე წიგნისა.

ნინო არდაშელიამ აფხაზეთის ქართველობის ტკივილი მთელი საქართველოს სისხლმდინარე ჭრილობად წარმოაჩინა და კიდევ ერთხელ შეგვახსენა უდიდესი მოვალეობა – ერთად ყოფნის, ურთიერთსიყვარულის, ერთგულებისა და ერთმანეთის გატანისა...

P.S. წერილი დასაბუქდად მზად იყო, როცა გლოვის ზარმა ჩამოკრა საქართველოში. მოხდა გაუგონარი ტრაგედია. ავიაკატასტროფაში დაიღუპა ევროპის გამორჩეული პოლიტიკოსი, პოლონეთის პრეზიდენტი ლეხ კაჩინსკი და მისი მთავრობის წარმომადგენლები.

ქალბატონმა ნინო არდაშელიამ მთელ ქართველობასთან ერთად გამოხატა ღრმა მწუხარება და გულისტკივილი პოლონეთის პრეზიდენტის დაღუპვის გამო და სოხუმის აკაკი ჩხარტიშვილის სახელობის უნივერსიტეტის სტუდენტი-ახალგაზრდობის, პროფესორ-მასწავლებელთა და რექტორის სახელით სამიძარის წერილი გაუგზავნა პოლონეთის საელჩოს საქართველოში.

ლიტერატურა:

1. არდაშელია ნინო (ნუცა), ფურცლები ცრემლით ნაწერი დღიურებიდან, თბ., 2001 წელი.
2. მესხია ციალა, კვლავ ლოცვად დგას სოხუმი და გაგრა, წიგნიდან: სასწაული და ფანტაზია, თბ., 2009.

Tsiala Meskhia
Thoughts about Abkhazia
(Book of Professor Nutsa Ardashelia «Pages of Diary Written by Tears»)
Summary

The article reflects a very interesting and versatile image of well-know Georgian scientist and outstanding person, Nutsa Ardashelia, her great deal in Georgian science and politics, in struggle for strengthening of Georgian – Abkhazian Friendship.

The book «Pages of Diary Written by Tears» is full of great and exciting and thrilling feelings, deep tensity and dramatic nature, great love to native Abkhazia.

Every phrase in the book shows that the main aim of the scientist is to make readers feel the real contours of the fratricidal war.

The author dedicates her book to the great reason – she wants to analyse the war process and its cruel results. Nutsa Ardashelia underlines ethical problems. The book reflects thoughts of common to all mankind ideals. Without that it is impossible to imagine progress and life of contemporary world.

Maybe passages of meeting of the scientists to Abkhazian separatists leader or UN ambassador Brunner seems as an eccentric details but well-know scientist contends that just Georgian and Abkhazian «cream of society» created conditions for beginning of war (not Abkhazian or Georgian people, of course). It is time to stop tragedy.

Nutsa Ardashelia thought and thinks that this period is too important, it has great ethical meaning. Her own personal responsibility forces her to participate in this important work. She represents the best part of Georgian Society.

The book is «some window» to realise the real results of cruel war.

Scientist knows war details, she participates in wounded warriors mothers committee work in charity events. This fact makes book narrative, more expressive.

Nutsa Ardashelia has her own aesthetic criterion of appraisal of events, scientific arguments and reasons.

The book is important for future generations as well – literature, culture, history, art have to create a new situation, people diplomacy must participate in legitimation of conflict results.

Book is too important for refugees not only from Abkhazia and Tskhinvali region, but for all the Georgian people as well.

It is ethical principle for Georgian people nowadays.

Циала Месхия
Думы об Абхазии
(Книга профессора Нино (Нуцы) Ардашелия
«Страницы из дневника, написанные слезами»)
Резюме

В статье показано интересное и разнообразное лицо известного грузинского ученого и общественного деятеля Нуцы Ардашелия, ее роль в грузинской науке и политике, в укреплении абхазско-грузинской дружбы.

Книга «Страницы из дневника, написанные слезами» написана с большим переживанием, глубоким драматизмом, пропитана национальным чувством, глубокой любовью к родной Абхазии. Здесь очень четко проявляются сферы интересов ученого и чувствуется цель автора – выявление своеобразия и свойства братоубийственной войны. Все произведение посвящено анализу абхазо-грузинским военным действиям и результатам.

Споры и встречи госпожи Нино Ардашелия с абхазскими сепаратистами, хотя бы один день с Ардзинба и уполномоченным посла ООН господином Брунером, могут показаться эксцентричной деталью, но это не так. Профессор Ардашелия аргументированно доказывает, что «именно наши и ваши элитарные слои, а не абхазы и грузины готовят театр адской войны. Пора прийти в себя и остановить эту адскую трагедию».

Для нее, как для ученого и общественного деятеля, этот «раунд» имел нравственное значение и это главное. В своей книге автор показывает также деятельность комитета матерей раненных воинов, что придает большую экспрессивность рассказам. Госпожа Нуца – тот ученый-политик, у которой есть своя эстетика, своеобразные критерии, ее видения подкреплены научными обоснованиями и аргументами.

Эта книга многому обязывает нас и будущее поколение. Народной дипломатии, литературе, истории и культуре надо создавать новую ситуацию, современный дипломатический язык диалога.

Эта книга близка и волнует всех беженцев, так как беженцами сегодня являются не только жители Абхазии и Южной Осетии. Все жители Грузии должны чувствовать себя беженцами, думаю, это вопрос нравственного достоинства грузин.

Ann Agranat, Marina Sioridze

(Israel), (Georgia)

ALAIN ROBBE-GRILLET'S «CHOSISME»

The French novelist Alain Robbe-Grillet achieved fame for his innovative techniques in writing fiction. Influential in avant-garde Paris intellectual circles, his controversial critical theories regarding the concept of the modern novel were fulfilled in his own narratives.

In the mid-1950s the name «Nouveau Roman» was given to the work of a group of writers who saw themselves as challenging the traditional conception of the novel, particularly the conventions governing plot and characterization. Opinions differed somewhat as to who counted as a *nouveau romancier*, but the central figures - at first—were Alain Robbe-Grillet, Nathalie Sarraute, Michel Butor, Claude Simon, and Robert Pinget (Marguerite Duras was also often associated with them, but she was never interested in belonging to a group). All these novelists wanted to create a «new realism» that would more adequately convey contemporary reality, but each of them interpreted the task in a different way. For Robbe-Grillet it meant asserting the separateness of external reality from man's anthropocentric projections; for Sarraute, the deconstruction of «character» to reveal a hitherto unformulated level of psychological interaction; for Butor, an awareness of the historical and cultural basis of our vision of reality, and so on.

Robbe-Grillet and his coterie - a select literary group composed of Nathalie Sarraute, Michel Butor, Bruce Morrissette, and Claude Simon - opposed the bourgeois, or Balzacian, novel of humanist tradition, preferring the geometrical precision and clinical exactitude of a scientific-literary approach. Robbe-Grillet, in particular, demonstrates a post-Sartrean sense of the alienated character and claims as the inspiration for his novels «the first fifty pages of Camus's *The Stranger* and the works of Raymond Rousset» (the latter is a little-known author who died in the 1930s). Critical analysis has also recognized the profound impact of the novels of Franz Kafka and Graham Greene on his work.

Despite these differences, however, they were further united by a common emphasis on the *seriousness* of fiction, considered as a means of enlightenment rather than mere entertainment. This was also Sartre's view; but the *nouveaux romanciers* disagreed with his conception of writing as an act of *political* commitment. Several vehement exchanges between him and Robbe-Grillet, Sarraute, and Simon (Butor, on the other hand, remained close to Sartre) gave the Nouveau Roman additional publicity. Indeed, one of the group's main characteristics from the beginning was the importance they attached to the theory, as well as the practice, of fiction. Sarraute's *L'Ère du soupçon* and Robbe-Grillet's *Pour un nouveau roman* played as great a role as the novels themselves in establishing the identity of the Nouveau Roman. Their status as intellectual, avant-garde writers - associated with Barthes, for instance, who wrote articles praising Robbe-Grillet and Butor - has persisted; as the initial controversial impact of their novels wore off, they have figured on many university syllabuses, and most of the authors have lectured extensively at universities throughout Europe and America.

To some extent, the collective existence of the group was a creation of the media. After an initially hostile response, they were promoted by *L'Express* and by the Minuit publishing house, where Robbe-Grillet's position as editor ensured that he, Butor (until 1960), Simon, and

Pinget were all «Minuit writers». Moreover, they began to be seen as the most significant writers of the period; 1957, which saw the publication of Robbe-Grillet's *La Jalousie*, Butor's *La Modification*, Simon's *Le Vent*, and the re-edition, by Minuit, of Sarraute's *Tropismes*, established a dominance which lasted for at least the next decade. In 1964, for instance, the three novelists selected by the European Community of Writers to represent France at a conference in Leningrad were Robbe-Grillet, Sarraute, and Butor (although illness prevented him from attending).

But their public success led to increasing tensions within the corporate identity of the Nouveau Roman, as the differences between individual members became more difficult to overlook. This process was greatly exacerbated by Jean Ricardou who, along with Claude Ollier, was a slightly later recruit to the group. Ricardou was on the editorial board of the journal *Tel Quel*, whose promotion of Structuralist- Marxist literary theory both influenced and threatened the work of the Nouveau Roman. His attempt to define the collective project of the latter more rigorously than hitherto, and the dogmatic fervour with which he imposed his definition on the group, in fact precipitated its partial break-up. The argument centred on realism, which Ricardou, following *Tel Quel*, saw as complicitous with bourgeois ideology. Therefore, he argued the Nouveau Roman should not attempt to represent or express the real in any way at all; it was no longer a question of renewing realism but eliminating it altogether in favour of a subversive free play of language. Butor and Sarraute were unable to accept this. This conflict came to a head at a conference at Cerisy which Ricardou organized in 1971: here he consolidated his dominance over the remaining *nouveaux romanciers*, going on to organize further conferences on Simon and Robbe-Grillet. But while Robbe-Grillet's fiction had always had a provocative, playfully anti-realist dimension, Simon's acceptance of the new line necessitated a major reorientation in his work in the 1970s until, finally and dramatically, he rebelled against Ricardou with the publication of *Les Géorgiques* in 1981. At a conference held in New York in 1982, Simon, Sarraute, Pinget, and Robbe-Grillet himself asserted their collective rejection of Ricardou, and the futility of any attempt to prescribe what their individual novels should be like.

In the 1960s and 1970s, Robbe-Grillet was one of the most prominent and controversial of French avant-garde writers. He launched and publicized the Nouveau Roman, through his novels and critical journalism and as editor at the Minuit publishing house. His work is based on a rejection of realism - the traditional 19th-c. novel, and also Sartre's politically committed realism. *Pour un nouveau roman* vigorously states Robbe-Grillet's position: the novelist must not accept any external constraints - whether literary conventions, political or moral concerns, or representational accuracy - but must let the text proceed freely, propelled only by its own formal logic. Humanist values must be replaced by a non-anthropocentric refusal of complicity between man and his environment.

There is thus a sense in which the *nouveaux romanciers* outlived the Nouveau Roman. They all continued to be productive throughout the 1980s, and much of their work in this period was characterized by a revalorization of real-life individual experience, e.g. the autobiographical texts of Sarraute, Robbe-Grillet, and Simon. But this was the only remaining common feature. The emphasis on clarifying and theorizing collective aims had entirely disappeared. Ricardou continued to develop his theories under the new title of «textique»; Butor's work had for some time ceased to be fictional in any conventional sense; Robbe-Grillet was almost exclusively concerned with the textual and filmic representation of his sexual fantasies; and the others had remained remarkably faithful to their original individual concerns.

They now looked back on the earlier phases of the Nouveau Roman with some scepticism and disillusionment.

But while it is true that the collective project eventually proved unrealizable, the contribution it made to the evolution of the novel is still extremely important. The significance of the Nouveau Roman is, in the first place, that of a group of writers theorizing their own fictional practice, engaging actively with wider contemporary intellectual movements (Marxism, Structuralism, psychoanalysis), and in the process generating a debate which, if at times confused or acrimonious, was always lively, demystifying, and insightful. Equally, they have produced some of the major French novels of the 20th c.

Known as the first «cubist» novelist and a «chosist», for his obsessive focus on inanimate objects, Robbe-Grillet initially described the *nouveau roman* and became the leading exponent of the New Wave in contemporary French literature. His revolutionary theories are based on the premise that man's perception of his milieu is distorted by his bourgeois background and its resulting emotionalism. Condemning the metaphorical phrasing of many existentialists, Robbe-Grillet attempts to illustrate in his fiction that all illusionary language falsely indicates a possible relationship between man and the material universe. The world is not man's domain, the novelist's essays and narratives insist, and objects exist independently of the transitory emotional content of human life. Characterized by an objective accuracy in its detailed descriptions, his writing is bare of intangible, inferential adjectives.

The Erasers, Robbe-Grillet's first novel, appears to be a conventional detective thriller but thematically reworks Sophocles's *Oedipus Rex*. Intended as a comic parody, the narrative illustrates the chosist technique in its intense focus on the India rubber of the title as an antisymbol. *Le Voyeur* explores, without either conversation or interior monologue, the psychology of a rapist. The exaggerated realism of the physical descriptions imposes a dreamlike air of surrealism on this work.

The past, present, and future are juxtaposed in *Jealousy*, an experiment with time and space elements, and humanity is characterized by mere behavior patterns, the identity of individuals being refined out of existence. The potential lushness of its tropical setting, based on Robbe-Grillet's equatorial travels, is deliberately reduced to a monochrome of color, measured distance, and tone and shape, with photographic precision. The antisymbol appears again, this time in the form of a centipede that to the nameless hero represents the image of jealousy itself. All indications of the subjective eye of the author are removed, resulting in a new literary mode. *In the Labyrinth* emphasizes the cinematic play of light and shadow over an endless expanse of snow. The Antonioni-like monotony of the landscape is reflected in the rhythm of language, and an unconventional attempt is made to suggest inner reality through the external vision.

Alain Robbe-Grillet at age 40 embarked on a parallel career as screen-writer and director. Robbe-Grillet's finest effort may be the film scenario *Last Year at Marienbad*, which reads like a novel and is written in the «continuous present». The film, directed by Alain Resnais, created considerable critical controversy and captured the Golden Lion Award at the Venice Film Festival. In this scenario, the most objectively pictorial of Robbe-Grillet's fiction, space has been created as a function of psychological time, and the internal conscious reality exists in terms of external objects with endless repetitions of long, empty corridors, baroque ceilings, mirrored walls, and formal gardens. The surprising commercial success of the film permitted its author to undertake other cinema efforts, notably *The Immortal*, the first film he both wrote and directed and winner of the Louis Delluc prize and *Trans-Europe Express*.

Robbe-Grillet is a theorist and teacher as well as a producer of fiction and film. His work has been provocative, confrontational, and often opportunist, but has always posed radical questions about the relation between cultural stereotypes, fantasy, and anti-representational structure.

Literature:

1. Anthony N. Fragola, C. Smith Roch: *The Erotic Dream Machine: Interviews With Alain Robbe-Grillet on His Films*. Southern Illinois University Press, 1992.
2. Bernal O., *Alain Robbe-Grillet: le roman de l'absence*, 1994.
3. Jefferson A., *The Nouveau Roman and the Poetics of Fiction*, 1989.
4. Heath S., *The Nouveau Roman: A Study in the Practice of Writing*, 1999.
5. Nathalie Groß: *Autopoiesis. Theorie und Praxis autobiographischen Schreibens bei Alain Robbe-Grillet*. Berlin 2008.
6. Ricardou J., *Le Nouveau Roman: hier, aujourd'hui*, 2002.
7. Roger-Michel Allemand, *Alain Robbe-Grillet*, éd. du Seuil, 2002.
8. Roger-Michel Allemand, *Le Nouveau Roman*, éd. Ellipses, 1996.
9. Scarlett Winter: *Robbe-Grillet, Resnais und der neue Blick*. Heidelberg: Winter, 2007.

ანა აგრანატი, მარინა სიორიძე

ალენ რობ-გრიეს „შოზიზმი“

რეზიუმე

რობ-გრიეს პირველი რომანების სტილი შეიძლება დავახასიათოთ როგორც „შოზიზმი“. თხრობა გამიზნულად უპიროვნოა და პირდაპირი. მთავარ მოტივად ხდება ნივთების, უსულო საგნების, რაღაც შემთხვევითი ყოფითი დეტალების აკვირებელი და უსასრულო აღწერა, რომლებიც, თითქოს, სრულიად ზედმეტია და უკანა პლანზე გადააქვთ თხრობა მოვლენებსა და პერსონაჟთა სახეებზე. თუმცა, თანდათანობით ნათელი ხდება, რომ არავითარ მოვლენას არა აქვს ადგილი, ხოლო საგნების აღწერა აიძულებს მკითხველს დასვას კითხვა იმის შესახებ, თუ რა არის ყოფა.

ალენ რობენ-გრიეს პროზის წყობას ხშირად გამოუცნობს და გაუგებარს ეძახიან, მიუხედავად შინაგანი სიმარტივისა და უპიროვნობისა და შემთხვევითი არ არის, რომ წარმოიშვა მყარი გამოთქმა „რობ-გრიეს რომანები – ლაბირინთები“.

Анна Агранат, Марина Сиоридзе

«Вещизм» Роб-Грийе

Резюме

Стиль Роб-Грийе в его первых романах можно охарактеризовать как «вещизм». Повествование нарочито обезличенное и плоскостное. Главным мотивом становится навязчивая и повторяющаяся опись предметов, неживых вещей, каких-то случайных

бытовых деталей, казалось бы, совершенно излишних и оттесняющих рассказ о событиях и образы персонажей. Однако постепенно становится ясно, что никакого события и не происходит, а опись предметов заставляет поставить вопрос о том, что такое бытие.

Строй прозы Роб-Грийе часто называют загадочным и непонятным, несмотря на внешнюю упрощенность и обезличенность, и не случайно появилось устойчивое выражение «романы-лабиринты Роб-Грийе».

ამბროსი ფაილოძე

(საქართველო)

კოლხური – ქართული ცივილიზაცია

მრავალსაუკუნოვანი ისტორიის მქონე ქართველ ერს ადრეკლასობრივი ხანის პერიოდიდან ჰქონდა ცივილიზაცია, რომელიც სხვა არაფერია, თუ არა თვითმყოფადი ქართული კულტურა.

ცივილიზებულმა ქართველმა ერმა უდიდესი წვლილი შეიტანა მსოფლიო კულტურის საგანძურში. ამის ნათელ ილუსტრაციას წარმოადგენს მსოფლიოს მოწინავე ცივილიზებულ ქვეყნებთან თანამედროვე ურთიერთობანი მეცნიერების, განათლების, კულტურის, ხელოვნებისა და ეკონომიკის სფეროში.

ქართულმა სულიერმა კულტურამ, რომელიც თავისი არსით თვითმყოფადი კულტურაა, როგორც ამას სამართლიანად აღნიშნავენ პროფესორები – ნოდარ ასათიანი, ვიქტორ გუჩუა, მარიამ ლორთქიფანიძე და შოთა მესხია, ყველაფერი საუკეთესო შეითვისა იმ კულტურათაგან, რომლებიც მეზობელ ქვეყნებში იქმნებოდა.

ქართულმა ქრისტიანულმა კულტურამ და ქართულმა მწერლობამ შორს გაუთქვეს სახელი ჩვენს ერს. აკადემიკოსი ივანე ჯავახიშვილი აღნიშნავს: „ჩვენ ყველამ ვიცით, რომ ქრისტიანობის ნიადაგზე აღმოცენებული ქართული მწერლობის ენა ქართულია, ხოლო ქართველი ხალხის უძველესი ხანის კულტურის შესწავლა უეჭველყოფს, რომ ქართველებს ქრისტეს წინათაც მრავალი საუკუნის განმავლობაში მწერლობა უნდა ჰქონოდათ, მაგრამ შესაძლებელია შემდეგ გამოირკვეს, რომ ამ ხანის მწერლობის ენა ქართულ შტოს კი არ ეუთვნის, არამედ მეგრულ-ლაზურს, ან სვანურ შტოს. ამის გამო ქართული ენა-კილოკავეების შესწავლას ჩვენი ერის უძველესი წარსულის შესწავლისათვის მეტად დიდი მნიშვნელობა აქვს და ექნება კიდევ ყოველთვის“.

პროფესორ სერგი მაკალათიას აზრით, კოლხეთით იწყება საქართველოს ისტორია.

აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ ამ საკითხთან დაკავშირებით ძირითად ავთენტურ წყაროებს წარმოადგენენ შორეული ეპოქის მოღვაწეთა მიერ გამოთქმული მეტად საინტერესო მოსაზრებები. აი, ისინიც: ისტორიის მამა – ჰეროდოტე, აპოლონიოს როდოსელი, „გეორგიკა“, „ქართლის ცხოვრება“, გამოჩენილი ქართველი მეცნიერების – ივ. ჯავახიშვილის, აკაკი შანიძის, თამაზ გამყრელიძის, კორნელი დანელიას, რამაზ პატარაძის, გრანი ქავთარაძის, იგორ კვესელავას, მაია ხეცურიანის, მამანტი ძაძაძიას, გივი ელიაშვილის, ომარ ხუხუას, გია კვაშილაშვილის და სხვა გამოჩენილ მეცნიერ-მკვლევართა მიერ გამოთქმული მოსაზრებები ქართული ცივილიზაციის კვლევის საკითხებთან დაკავშირებით.

ქართული ცივილიზაციის აკვანს კი კოლხეთი წარმოადგენდა. აკადემიკოსი თ. გამყრელიძე აღნიშნავს, რომ სწორედ ძველი კოლხეთით, კოლხური სახელმწიფოებრიობით თარიღდება უძველესი ქართული სახელმწიფოებრიობა. შემთხვევითი არაა, რომ ქართული სახელმწიფოებრიობის ჩასახვის თარიღად სხვადასხვა მეცნიე-

რულ თვალსაზრის შორის საქართველოს ხელისუფლება სწორედ „კოლხურ ვარიანტზე“ შეჩერდა.

ქართული კულტურისა და აზროვნების საწყისები, წერს პროფესორი იგორ კვესელავა, შორეულ პრეისტორიულ ხანაშია საძიებელი და ქართული ისტორიოგრაფია სამართლიანად ასაბუთებს ქართველური ტომების არსებობას ევროაზიურ და აღმოსავლური სივრცეში.

ქართული კულტურა და აზროვნება საკაცობრიო ცივილიზაციის ნაწილად უნდა მივიჩნიოთ და, ბუნებრივია, მას გავლენა უნდა მოეხდინა სხვა ხალხების ცხოვრებასა და კულტურაზეც. ქართული სახელმწიფოებრიობის სამი ათასი წლისთავი, რომელიც ქართველმა ხალხმა 2000 წელს აღნიშნა, სწორედ კოლხეთის ქართველურ სახელმწიფოდ მიჩნევამ განსაზღვრა.

ქართული ცივილიზაციის სათავეს კოლხეთი რომ წარმოადგენდა, ამის ნათელი დადასტურებაა მე-5 საუკუნის ბერძენი ისტორიკოსის, ისტორიის მამად ცნობილი მოღვაწის ჰეროდოტეს მიერ წარმოთქმული ფრაზა: „ოდესღაც კოლხებს დამწერლობა ჰქონდათ“.

ისტორიის მამის – ჰეროდოტეს ცნობის მიხედვით წერს მკვლევარი მამანტი ძაძაძია: „ოდესღაც კოლხებს დამწერლობა ჰქონდათ, მაგრამ არაფერია ნათქვამი იმის შესახებ, ჰქონდათ თუ არა მათ დამწერლობა თვით ჰეროდოტეს დროს, ე.ი. Vს-ში ჩვ.წ.აღ-მდე“.

აპოლონიოს როდოსელის „არგონავტიკის“ მიხედვითაც, ფართოდ დომინირებს აზრი იმის შესახებ, რომ „კოლხებს აქვთ მამათაგან ნაწერი კვირბები, რომლებზედაც ირგვლივ მოგზაურთათვის ნახვენებია ზღვისა და ხმელეთის ყველა გზა და საზღვარი“.

კოლხეთის, როგორც სახელმწიფოს ცივილიზებულობაზე მეტყველებს თუნდაც ის ფაქტი, რომ კოლხებს ჰქონდათ სახელმწიფო ენა. აკად. თ. გამყრელიძეს თუ დავესესხებით, „ზანური ენა“ – დღევანდელი მეგრულ-ლაზურის წინაპარი ენა – იყო სწორედ კოლხური სახელმწიფოს ენა, რომელზეც, როგორც ივარაუდება, მეტყველებდა აია – ქვეყნის, ე.ი. კოლხეთის მეფე აიეტი. ამ ენას აკად. აკაკი შანიძე „კოლხურს“ უწოდებს.

როგორც ქართული ეროვნული სახელმწიფოებრიობის, ასევე ეროვნული ცნობიერებისა და ეროვნული მოძრაობის საწყისები იმ მხრივ არის საინტერესო, რომ თვითმყოფადი ქართული სახელმწიფოს შექმნის იდეამ სწორედ კოლხეთში დაიდო სათავე. აი, რას წერს აღნიშნულთან დაკავშირებით პროფ. ი. კვესელავა: „ქართული ეროვნული ცნობიერებისა და ეროვნული მოძრაობის საწყისები შორეულ საუკუნეებში დევს. ამაზე მეტყველებს ფაზისის მაღალი დონის რიტორიკულ-ფილოსოფიური აკადემიის მხილველთა თუ მხსნელთა, აიეტის და ფარტაზის პაექრობა VI საუკუნის საქართველოს ეროვნულ-პოლიტიკური მოძრაობის პრობლემებზე. განა ეროვნული მოძრაობისადმი დამოკიდებულების დადასტურებად არ ქდერს აიეტის სიტყვები: „მე ვინატრიდი კოლხეთის სახელმწიფოს ჰქონდეს მისი ძველი ძლიერება, რომ მას არ დასჭირვებოდეს უცხო და გარეშე დახმარება ამგვარ საქმიანობაში, როგორც ომიანობის, ისევე მშვიდობის დროს, მხოლოდ თავს ეყრდნობოდეს“.

ისტორიული წყაროებიდან ცნობილია, რომ IV-VIII საუკუნეების საქართველოში მაღალ დონეს მიაღწია ცივილიზაციამ. როგორც აკადემიკოსი მ. ლორთქიფანიძე აღნიშნავს, „ამ დროის საქართველოში ფართოდ იყო გავრცელებული ანტიკური ფილოსოფია, რიტორიკული ხელოვნება. IV საუკუნის კოლხეთი იმითაც არის საინტერესო, რომ აქ ქალაქ ფაზისის (ფოთის) მახლობლად არსებობდა ფი-

ლოსოფიურ-რიტორიკული აკადემია, სადაც განათლება მიუღიათ ცნობილ ბერძენ მჭერმეტყველებს – ევგენიოსს და მის შვილს თემისტოსს“.

განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს V საუკუნის პირველი ნახევრის ქართველი მეფისწულის – მურვანოსის, იგივე პეტრე იბერის, მოღვაწეობა კონსტანტინეპოლში, რომელიც იქ ტყვედ იყო წაყვანილი. სახელგანთქმულ ფილოსოფოსს – პეტრე იბერს საქართველოსთან კავშირი არ გაუწყვეტია. უშუალოდ მის სახელთან არის დაკავშირებული არაერთი ქართული მონასტრის დაარსება პალესტინაში.

კოლხეთის აკადემიაში სწავლა-განათლება მიუღიათ საბერძნეთის იმპერატორთა შვილებს. ძველ კოლხეთში საკუთარი აკადემიის არსებობა ნათლად მეტყველებს იმაზე, რომ, როგორც ზემოთ არაერთგზის აღვნიშნეთ, ქართული ცივილიზაცია, ე.ი. ერის თვითმყოფადი კულტურის საწყისები სწორედ რომ კოლხეთში უნდა ვეძებოთ.

კოლხებმა, შექმნეს რა თავიანთი სახელმწიფო, ამით მათ შეძლეს შექმნათ ისტორიისა. ისტორია კი, თუ გერმანული კლასიკური ფილოსოფიის მწვერვალს გეორგ ვილჰელმ ჰეგელს მოვუხმობთ, „მხოლოდ ის არის, რაც თავისი გონების განვითარებით არსებითად მნიშვნელოვან ეპოქას ქმნის“.

მეცნიერების სხვადასხვა დარგის განვითარებამ კიდევ უფრო აქტუალური გახადა ძველი კოლხეთის ისტორია. ცნობილი მწერალი, მეცნიერი და კოლხური კულტურის მკვლევარი ვლადიმერ ალფენიძე წერს: „კარტოგრაფიისა და გეოგრაფიის (კოლხური კვირბები) პირველი საწყისი უძველეს დროში სწორედ კოლხებმა შექმნეს, ბერძნული და ლათინური მითები ეგვიპტელების მასწავლებლებად ასახელებენ კოლხებს. ეგვიპტეში ჰელიოპოლისის დაარსება იყო კოლხი აქციუსის პირველი გამირობა – სასწაული“. ეს ფაქტი მიუთითებს კოლხური ცივილიზაციის დიდ როლზე მსოფლიო ცივილიზაციის განვითარებაში.

კოლხური კულტურის საკითხებს არაერთი მნიშვნელოვანი ნაშრომი მიუძღვნა ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატმა, ბ-ნმა გივი ელიავამ. მან, ღრმა მეცნიერული პრინციპებიდან გამომდინარე, სხვადასხვა წყაროზე დაყრდნობით, შეისწავლა და დღის სინათლეზე გამოამხეურა „კოლხეთის ისტორიის გარიჟრაჟიდან მომდინარე ცივილიზაცია“. ბატონ გივის მოღვაწეობას კოლხური კულტურის კვლევადიებასთან დაკავშირებით მაღალ შეფასებას აძლევდა მკვლევარი ვლადიმერ ალფენიძე. მარტვილის ეროვნული მუზეუმის ფონდები, წერს ვლადიმერ ალფენიძე, „შეიცავს ენოლითური ხანის და ბრინჯაოს ეპოქის მეტად მნიშვნელოვანი ღირებულებების უნიკალურ ნივთებს, რომელთაც აქვთ მითოლოგიური ხასიათის მონაცემები, რაც ჩვენი ერის ისტორიული წარსულის მაღალკულტურული, კარტოგრაფიული და იდეოგრაფიული დამწერლობის უნიკალურ მოწმეებს წარმოადგენენ. მათ შორის დიდი მნათობების – მზისა და მთვარის – ხატ-სალოცავებია, რაც უძველეს დროშია შექმნილი და გამოყენებული. ისინი ისტორიული, ეთნიკური, ეთნოკულტურული თვალსაზრისით, უდავოდ, მეტად ღირებულ დანაშრეებს წარმოადგენენ. ორივე მნათობი ღვთის მიერ სამყაროს შექმნის მესამე დღესაა შექმნილი და ღვთიური მადლი და დანიშნულება აქვთ მიღებული“.

ოთხი ათასი წლის წინანდელი კოლხური კულტურის კვლევას წარმატებით განაგრძობს პროფესიით მათემატიკოსი გია კვაშილავა. ის 1990 წლიდან მუშაობდა კუნძულ კრეტაზე აღმოჩენილ, მსოფლიოში პირველი ბეჭდვითი დოკუმენტის „ფესტოსის დისკოს“ დეშიფრირებაზე, რომელიც უკვე დაასრულა. ფესტოსის დისკო – კოლხური ოქროდამწერლობა გამოჩენილ მეცნიერთა თვალსაწიერშია. ამ აღმოჩენას საზღვარგარეთელი მეცნიერებიც გამოეხმაურნენ.

გაშიფრა რა „ფესტოსის დისკო“, გია კვაშილავა მივიდა შემდეგ დასკვნამდე: 1. კოლხი კორიბანტების მიერ შექმნილი „კირიბიშის“ ანუ წერილფირფიტის –

„ფესტოსის დისკოს“ წარწერის ენა პროტოქართულია, ე.ი. კოლხურია. 2. დისკოზე დაბეჭდილი ნახატ-ნიშნები „კოლხური ოქროდამწერლობაა“. 3. დისკოს ტექსტი წარმოადგენს საგალობელს – „ნენანას“, რომელიც ეძღვნება აია-ნეშკარის მფარველ, პელაზგურ-კოლხურ ნაყოფიერების დიდ დედა-ღვთაებას ნანას – რეა-კიბელეს.

კუნძულ კრეტაზე ცხოვრობდნენ ქურუმები, რომელთაც კორიბანტები ერქვათ, აღნიშნავს მეცნიერი გია კვაშილავა. იგი ეყრდნობა სტრაბონის მოსაზრებას და მიიხნევს, რომ კორიბანტები იქ კოლხეთიდან იყვნენ ჩასული. ამ დიდი აღმოჩენის არარეალურობასთან დაკავშირებული ეჭვების გასაფანტავად უნდა ჩატარდეს მსოფლიოს გამოჩენილ მეცნიერ-ლინგვისტთა სიმპოზიუმი.

ფართო იყო კოლხეთის, როგორც სახელმწიფოს გავრცელების არეალი. გარდა ფაზისის აკადემიისა, აკადემია შუა საუკუნეების პერიოდში, კერძოდ, XII საუკუნეში, არსებობდა გელათშიც, რომელიც დააარსეს მეფეთ-მეფე დავით აღმაშენებელმა და გიორგი ჭყონდიდელმა. გელათის აკადემიის დაარსებასთან დაკავშირებით პროფ. მიხეილ ნიკოლაიშვილი წერს: „აკადემია ისევე აუცილებელი ატრიბუტი იყო სამეფო ხელისუფლებისათვის, როგორც საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ორგანოები, რომლებიც, ფაქტობრივად, აკადემიას ეყრდნობდნენ გადაწყვეტილების მიღების დროს. დავით აღმაშენებელმა, უწინარეს ყოვლისა, სულიერი სფეროს გარდაქმნას მიაპყრო განსაკუთრებული ყურადღება. შემთხვევით არ უწოდებია მისთვის ანტონ კათალიკოსს „მეფე ფილოსოფოსი“. დავით აღმაშენებელმა ისიც კარგად იცოდა, რომ სულიერი ცხოვრების გარდაქმნის გარეშე შეუძლებელი იყო გონივრული და სრული პოლიტიკური კურსის განხორციელება.

შუა საუკუნეების ეპოქაში გელათი კულტურის დიდ ცენტრს წარმოადგენდა. XII-XIII საუკუნეებში მონასტერთან ერთად არსებულ აკადემიაში, დიდ მეცნიერულ მუშაობას ეწეოდნენ იმ დროის ცნობილი ფილოსოფოსები და მწერლები. აქ წლების განმავლობაში მოღვაწეობდა გამოჩენილი ქართველი ფილოსოფოსი იოანე პეტრიწი. აკადემიაში ფართოდ იყო გაშლილი მთარგმნელობითი მუშაობა, თარგმნიდნენ ფილოსოფიურ და ლიტერატურულ თხზულებებს. იქმნებოდა ორიგინალური ნაწარმოებები. ამავე დროს უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ახალგაზრდები აკადემიაში იღებდნენ სრულყოფილ განათლებას.

დავით აღმაშენებლის ეპოქაში კულტურის ახალ ცენტრს წარმოადგენდა იყალთოს აკადემია თელავთან, რომლის დამაარსებელი გახლდათ ცნობილი ფილოსოფოსი არსენ იყალთოელი. იმ დროისათვის შიომღვიმის მონასტერიც კულტურის მნიშვნელოვანი კერა იყო. მას მფარველობდა დავით აღმაშენებელი. აქ გაუტარებია სიცოცხლის ბოლო წლები ფილოსოფოსს არსენ იყალთოელს.

შუა საუკუნეების პერიოდში ქართველი ხალხის კულტურულ ცხოვრებაში დიდ როლს ასრულებდნენ ქართული კულტურის საზღვარგარეთული ცენტრები. მათ შორის ყველაზე მნიშვნელოვან იყო ათონის ქართველთა მონასტერი და პეტრიწონის მონასტერი. უმაღლესი ტიპის სასწავლებლებთან, მონასტრებთან არსებობდა დაწყებითი სკოლებიც.

თანამედროვე ეტაპზე მსოფლიო ქვეყნების ცივილიზაციებთან ერთად განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს მთლიანობაში საქართველოს, პოეტის სიტყვებით რომ ვთქვათ, ამ პატარა „ნატვრისთვალის“ ცივილიზაციის კვლევას. ამ საკითხთან დაკავშირებით მეტად საინტერესო წიგნს წარმოადგენს საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორის, ქ-ნ მაია ხეცურიანის ნაშრომი „ცივილიზაციის ისტორია“. მასში დიდი ადგილი აქვს დათმობილი საქართველოს, როგორც ცივილიზაციის უდიდეს კერას.

ამრიგად, წინამდებარე ნაშრომში შევეცადეთ მოკლედ წარმოგვედგინა ქართული ცივილიზაციის საკითხები, თუ საიდან იღებს სათავეს ქართული ცივილი-

ზაცია. შემოვიფარგლეთ კოლხური კულტურით, რომელიც სრულიად საქართველოს კუთვნილებაა.

Amvrosi Pailodze

Colchis-Georgian civilization

Summary

The article deals with the aspects of Georgian civilization, with the dawn of Georgian civilization in particular.

Georgian people, who have several-century-old history, possessed the civilization that was nothing but original Georgian culture. We consider Georgian history and thinking to be the part of the human civilization and, of course, it should have an impact on the lives and culture of people.

The cradle of Georgian civilization is Colchis. Many researchers study the Colchis culture which is four thousand years old. At this stage, together with the civilizations of the world, special attention should be given to the study of the civilization of Georgia.

Амвросий Пайлодзе

Колхско-грузинская цивилизация

Резюме

В данной работе речь идет о вопросах грузинской цивилизации, в частности, о начале грузинской цивилизации.

У грузинского народа, имеющего многовековую историю, еще в раннем периоде существовала цивилизация, которая ничто иное как грузинская самобытная культура. Мы считаем грузинскую культуру и мышление частью человеческой цивилизации и, естественно, она должна иметь влияние на жизнь и культуру людей.

Колыбелью же грузинской цивилизации является Колхида. Многие ученые исследуют Колхскую культуру четырехтысячелетней давности. На данном этапе вместе с цивилизациями стран мира особое внимание должно уделяться исследованию цивилизации Грузии.

გივი ელიავა

(საქართველო)

უბოლო მატარებელი წარმოების ისტორიისათვის სამებრძოლო აღმოსავლეთ ნაწილში

ადამიანთა საზოგადოება თავისი სიყმაწვილის პირველ პერიოდში, იმ დროს, როდესაც იგი თავს აღწევს ველურობას, წელში იმართება, ვერტიკალურ მდგომარეობას ღებულობს და მარჯვენა ხელს თავისი არსებობის ძირითად ორგანოდ ცნობს, როცა ამ ხელით იმარჯვებს ტლანქი ქვის ნატეხს და მით ცდილობს მოიპოვოს საზრდო და დაიცვას თავი – აკეთებს პირველ გრანდიოზულ ნაბიჯს წინ, ადამიანთა საზოგადოების შემდგომი უფრო სრულყოფილი ფორმირებისაკენ. ეს ნაბიჯი ტექნიკაში ის ბიძგია ადამიანთა საზოგადოებისათვის, რომელმაც აღმავალი ხაზით აამოძრავა ველური, გაუჩინა საზრუნავი, საფიქრალი, საშრომი და საბრძოლი; ხელი შეუწყო ადამიანის ეკონომიურ და კულტურულ წინსვლას. ამ ბიძგით ამოძრავებული საზოგადოება არასოდეს შეჩერებულა, უკან არასოდეს დაუხევია, ტექნიკა ერთ დონეზე არასოდეს გაყინულა, პირიქით, მრავალი ათეული ათასი წლის განმავლობაში ადამიანი წინ მიდიოდა, ახალ-ახალ წარმატებებს აღწევდა ტექნიკაში, ეკონომიკაში, წინაურდებოდა კულტურულადაც; იხვეწებოდა მისი მორალური მხარე, ყალიბდებოდა მტკიცედ შეკრული მორალური საფუძვლები. საწარმოო იარაღების ცვლილებასთან ერთად იცვლებოდნენ და ვითარდებოდნენ ადამიანები. ვითარდებოდა მათი საწარმოო გამოცდილება, შრომის ჩვევები, წარმოების იარაღის გამოყენების უნარი.

ტექნიკაში ადამიანთა საზოგადოების პირველ ნაბიჯებზე მდიდარ წარმოდგენას გვიქმნის არქეოლოგიური ძიების გზით ნაპოვნი რელიკვიები – პრეისტორიული ხანის ტექნიკა. ქვის იარაღი პირველყოფილ ადამიანის ტექნიკა იყო, მაგრამ იქამდე მისვლა, შემდგომ მისი განვითარება, სრულყოფა ხანგრძლივ დროს, გამოცდილებას და შრომას მოითხოვდა მისგან. პალეოლითმა (ძველი ქვის ხანა) აამოძრავა ადამიანთა საზოგადოება შემდგომი ეკონომიკური პროგრესისაკენ. ამ დროის ადამიანი ნელ-ნელა, მაგრამ დაბეჯითებით იკვლევდა გზას, აუმაჯობესებდა ქვის იარაღს. მრავალი ასეული წელი დასჭირდა ამ საფეხურიდან უფრო მაღალი საფეხურისაკენ – ნეოლითისაკენ (ახალი ქვის ხანა) გზის გაკაფვას. ორივე საფეხურზე ადამიანი მხოლოდ ქვისგან ამზადებს იარაღს, მაგრამ აუმაჯობესებს მას, სრულყოფს და კეთილ სახმარს ხდის. ამასთან, იფართოებს გონებრივ პორიზონტს, მრავალფეროვანს ხდის თავის საქმიანობასა და ცხოვრებას. ამ წინსვლაზე, ადამიანის პირველ ნაბიჯებზე ტექნიკაში ერთგვარ შთაბეჭდილებას გვიქმნის სოფ. ნახუნაოში, ადგილ „ნაცაცხვერაში“ ნაპოვნი ქვისა და კაჟის იარაღები და ამ ეპოქის სხვა რელიკვიები. აღნიშნული ადგილი ზედა პალეოლითის ხანის ადამიანის ნამოსახლარი უნდა იყოს. ეს ის ეპოქაა, როდესაც ადამიანი ტოვებს ბნელსა და ნესტიან გამოქვაბულებს და გაშლილ ადგილზე იკეთებს პირველყოფილ საცხოვრებელ ქოხს, ამზადებს კაჟის მჭრელ პირებს, იყენებს ცეცხლს და ეწევა კერამიკულ წარმოებას. მსგავსი მასალები ნაპოვნი მარტვილის ფერდობებზედაც.

კაჟის იარაღი ნაკლებად გამძლე და ძნელად გამოსაყენებელია, ადამიანი მიაგნებს ლითონს – სპილენძს, ცივად ჭედვით აძლევს სასურველ ფორმას და იყენებს მას. ცივად ნაჭედი სპილენძი, მართალია, ფორმას ადვილად ღებულობს, იგი ადვილად ჰყვება ხელოსნის ხელს, მაგრამ ადვილად ჩლუნგებადიცაა, ამიტომ ადამიანი მას გაადნობს და გამდნარი ლითონის ყალიბებში ჩამოსხმას იწყებს. სპი-

ლენძის წარმოების საინტერესო მასალა აღმოჩენილია დგომში, ადგილ „ჩეჩონაში“. სამეგრელოში სპილენძის წარმოების უხსოვარი დროიდან მომდინარეობაზე მიუთითებს შემორჩენილი ტერმინები – „ლინჯი“, „ინჯრობა“ და „საინჯრო“, რომლებსაც ერთმანეთთან მჭიდრო კავშირი აქვთ.

სპილენძის წარმოებას ცვლის ბრინჯაოს კულტურა. სპილენძი, ასე მაგარ ქვასთან შედარებით, ადამიანთა ტექნიკის მზარდ მოთხოვნილებას მაინც ვერ აკმაყოფილებს, იგი მაინც ნაკლებად მყარია, ნაკლებად მტკიცეა. პრაქტიკამ დაადასტურა, რომ მარტო სპილენძი ძალზე რბილია, საჭიროა მისი გამტკიცება მინარევით. ამ მინარევით გამოდნობილი ლითონი უფრო მტკიცე აღმოჩნდა. სწორედ ეს გაითვალისწინა ადამიანმა, როცა ასეთი ნაღობის – ბრინჯაოს – მასიურ გამოყენებას მოჰკიდა ხელი. იგი სწრაფად გაბატონდა ადამიანთა ყოფა-ცხოვრებაში. ბრინჯაოს კულტურის რელიკვიებს უხვად პოულობენ საქართველოს ყველა კუთხეში. ამ მხრივ, საინტერესოა სოფელ კურზუში აღმოჩენილი მასალები. აქ ორი საფლავი გაითხარა – ერთი შედარებით მდიდარი და მეორე – გაცილებით ღარიბი. მათში აღმოჩნდა საყოფაცხოვრებო და სასოფლო-სამეურნეო იარაღები, საკულტო ნიშნები. მსგავსი მასალები იქნა ნაპოვნი სოფელ სალხინოში, ადგილ „ქუთუს ნაკარუში“, გურძემში, სოფელ ნალეფსაოში, ნახუნაოში, დოშაყეში, კიწიაში. კურზუში ხშირად გვხვდება ბრინჯაოს ზოდების დიდი განძი და ერთეული ეგზემპლარებიც, ასევე ხშირად გვხვდება მეტალურგიული წარმოების კერებთან ბრინჯაოს წვრილმანი ნამცვეები და წიდეებიც კი.

ბრინჯაო შეცვალა რკინამ. „რკინამ ხელოსანს ისეთი მტკიცე და მჭრელი იარაღი მისცა, რომელსაც ვერ უძლებდა ვერც ერთი ქვა, ვერც ერთი იმ დროს ცნობილი ლითონი. ყოველივე ეს ერთბაშად როდი მომხდარა. პირველი რკინა ხშირად ბრინჯაოზე უფრო რბილი იყო, ამიტომ ქვის იარაღი მხოლოდ ნელ-ნელა ქრებოდა“. რკინის გამოდნობა, ჩვენი აზრით, დაფუძნებული უნდა ყოფილიყო უძველეს მეტალურგიულ გამოცდილებზე. ბრინჯაოს დნობა მეტალურგიულ ქურას მოითხოვდა. სპილენძის და ბრინჯაოს სადნობი ქურები თავისებური იყო – ორმო ქვაბები. პირდაპირ მიწაში ჩაჭრილ თხრილში ჩადგამდნენ წინააღინ გამომწვარ ქოთნებს, ქვაბებს ან კიდევ ამოლესავდნენ თიხის სპეციალურად გამზდებული სქელი ფენით და გამოწვავდნენ. ხდებოდა ისეც, რომ ჯერ თხრილს ქვებით ამოყორავდნენ და შემდეგ ამოლესავდნენ თიხის განსაკუთრებული მასით, რომელსაც ამოწვავდნენ ხოლმე. უტოვებდნენ ხელოვნურ საქშენებს, სადაც უყრიდნენ მილაკებს და მისი საშუალებით უბერავდნენ. ჯერ პირდაპირ ფილტვის მეშვეობით, შემდეგ საბერველით. ასეთი ორმოქურების კვალი მრავლად არის მიკვლეული დოშაყეში, კურზუში, ნახუნაოში, ნალეფსაოში, სალხინოში. აქ უხვადაა ასეთი წარმოების მდიდარი რელიკვიები: ქურის კედლის ნამსხვრეები, მილაკები, წიდეები, ნაღობის ნამსხვრეები და სხვა. უაღრესად საინტერესოა სოფელი ნახუნაო, სადაც ერთმანეთის მიყოლებით ათ ადგილას არის მიკვლეული მეტალურგიული წარმოების უძველესი ნაშთები. ყურადღებას იპყრობს კაჟი ცანავას ეზოში აღმოჩენილი მეტალურგიული კერა.

ამავე სოფელში, ადგილ „ნაცაცხვერაზე“ პრეისტორიული ხანის ნამოსახლარს ზემოთ, უხვადაა მიმოხეული მეტალურგიული წარმოების ნაშთები, რაც გვაფიქრებინებს, რომ მეტალურგიულ წარმოებას აქ გაცილებით ადრეული ფესვები უნდა ჰქონდეს.

სამეგრელოში მეტალურგიული წარმოების უხსოვარი დროიდან არსებობაზე მიუთითებს რაიონის ტერიტორიაზე მრავლად შემორჩენილი ადგილთა სახელწოდებანიც: „ნაჭკადური“, „ჭკადურობუ“, „ნოჭადენი“, „ჭკადუერი“, „ჭკადუერ-ფერდი“, რომელთა მეცნიერული გაშიფრვა, ჩვენი აზრით, მნიშვნელოვანია.

დასკვნები: 1. სამეგრელოს აღმოსავლეთ ნაწილში მცხოვრებნი უძველესი დროიან მისდევდნენ მეტალურგიულ წარმოებას, ლითონის დნობასა და გამოყენებას იარაღის დასამზადებლად. ლითონის სადნობი ორმო-ქვაბები და თიხის ქოთან-ქვაბები ერთ ადგილას რამდენიმე იყო ერთმანეთის გვერდით მოწყობილი. ერთბაშად ყველა ქოთანში ახდენდნენ ლითონის დნობას, რითაც აგროვებდნენ საკმაო რაოდენობის ლითონს. აქვე ხდებოდა კრიცების ჭედვით საბოლოო წრთობა და დამუშავება. აქ მზადდებოდა იმ დროისათვის უმაღლესი ხარისხის ლითონი.

ჩვენ ვფიქრობთ, რომ მეტალურგიული წარმოება დამოკიდებული იყო საკუთარ ნედლეულზე, რომელიც მოიპოვებოდა ტეხურის ხეობის ორივე მხარეს და ნახუნაოს მთებში.

2. მეტალურგიულ წარმოებას, ლითონის დნობას ეწეოდნენ მსხვილი გვაროვნული ოჯახები. სოფ. ნახუნაოში ნაპოვნი წარმოების კერების ასეთი სიუხვე იმაზე მიუთითებს, რომ ერთ სოფელში რამდენიმე ოჯახი, ან რამდენიმე ხელოსანი ერთდროულად ეწეოდა მას. რასაკვირველია, ასეთი წარმოების გაძღოლა მაშინდელ პირობებში ერთ ოჯახს ან ერთ კაცს არ შეეძლო. იგი, ალბათ, მთელი გვარის გვაროვნულ საქმიანობასა და საკუთრებას წარმოადგენდა.

სამეგრელოს ეს მხარე, სადაც მეტალურგიული წარმოების ასეთ სიუხვესთან გვაქვს საქმე, ცხადია, მარტო თავისთვის არ ამზადებდა ლითონს. იგი საქართველოს სხვა მხარეებისათვის ლითონის მიმწოდებელიც უნდა ყოფილიყო.

Givi Eliava

For the history of the oldest metallurgical industry in the eastern part of Samegrelo

Summary

From the ancient times the population of the eastern part of Samegrelo was engaged in the metallurgical industry, in the production of metal alloys and its usage for the arms manufacture.

We think that metallurgical manufacture depended on its raw materials, that was found on the both sides of Tekhuri Gorge and Nakhunao Mountains.

Nobel classes were engaged in the metallurgical and metal alloys manufacture. These were the family properties.

The eastern part of Samegrelo, where we meet such a great diversity of metallurgical industry didn't produce the metal only for its own benefit. It used to provide the metal for other parts of Georgia.

Гиви Элиава

К истории производства древнейшей металлургии в Восточной части Самегрело

Резюме

В восточной части Самегрело жители с древнейших времен занимались производством металлургии, плавлением металла для оружия. Мы считаем, что производство металлургии зависело от собственного сырья, которое добывалось по обе стороны Техурского ущелья и в горах Нахунао. Производством металлургии,

плавлением металла занимались крупные семьи, что, наверняка, было деятельностью всей семьи и представляло их собственность. Эта сторона Самегрело, конечно же, готовила металл не только для себя. Она являлась поставщиком металла и для остальной части Грузии.

იგორ კეკელია

(საქართველო)

პიუბანი მარტვილის მუნიციპალიტეტის ოიკონიმიკა

ბოლოტი – სოფელი აბაშისა და ისკიის ხეობებში, ზ.დ. 200მ. მარტვილს 2კმ-ითაა დაშორებული და სერგიეთის თემში შედის. ადგილობრივი არაოფიციალური ვარიანტია **ბომბოტი**. სოფელი მოიხსენიება XVIII ს. ისტორიულ წყაროში, კერძოდ, გიორგი ლიპარტიანის შეწირულობის წიგნში, „ბონბოტის“ ფორმით: „ჩვენ ცვა-ფარვათა შენთა მონდობილმან და მსასოებელმან სიწმინდისა შენისამან ჩუენ ბატონიშვილმან ლიპარტიანმან ბატონმან გი(ორ)გი და თანამეცხედრემან ჩუენმან ჭილაძის ქალმან ბატონმან დარეჯან შემოგწირე ერთი კუამლი კაცი ბონბოტს, ნაჭყეპია მახარებელი მისი სახლკართა და მამულითა“ (კაკაბაძე, 1921:172). ბონბოტი სალიპარტიანოში შემავალი სოფელი ყოფილა (ბერაძე, 1964:128). ამავე სოფელში, აბაშის მარჯვენა ნაპირზე, ჯიხაჭავს გაგრძელებაზე მდებარე ვრცელ ჭაღას **ბობოტყაე** ეწოდება (ელიავა, 1977:98).

ბობოტი დუბლეტური ოიკონიმიკა. ამ სახელწოდებით ცნობილია სოფელი ოკრიბაში, გურნის თემში (აფრიდონიძე, 1980:214, 249).

ბობო და ბომბო მეგრული პირსახელება. მაშასადამე, **ბო(მ)ბოტი** „ბობოს ან ბომბოს დიდი ოჯახის სამოსახლო; ოდესღაც მისი ნადგომი, კუთვნილება“ (კეკელია, 2009:418).

ბოდობანი – სოფელი კურზუს თემში, ლებერულეს გასწვრივ, შებესა და ოჩხომურს შუა, ზ.დ. 210 მ. 1904 წლის აღწერის მასალების მიხედვით, გოდოგანში მამულებს ფლობდნენ აზნაური აღშიბაიები (ადგ. ვარიანტი – ალიშბაია), გუგუნავეები, დგებუაძეები (დგებები), კეშელავეები (ადგ. ვარიანტი – კეშილა) და ფიჩხაიები. სოფელში მთაზე შემორჩენილია გვიანი შუა საუკუნეების ციხის ნაშთი.

მხარეთმცოდნე გ. ელიავას მიერ ჩაწერილი გადმოცემა სოფლის სახელწოდებას პირველმოსახლე გოდოს სახელს უკავშირებს, რომელიც ამ ტერიტორიის მფლობელი ყოფილა, ე.ი. **გოდოშ განი** „გოდოს კუთვნილი“ (ელიავა, 1977:144). **ართ(ი) განი დისა** ნიშნავს „საკმაოდ ბევრ მიწას“. ო. ქაჯაია **ართგანის** განმარტებისას გვთავაზობს საილუსტრაციო მასალებს ხალხური პოეზიიდან: მინი ქიანას უღურუ დო ართგან-ხვალე მუშიანც „ზოგი ქვეყანას უკვდავება და ზოგიერთი (ერთი წყება)-თავისიანს“ (ქაჯაია, 2009:36). **ართგანიშე** იმავე ლექსიკონში განმარტებულია როგორც „ერთი მხრიდან“ (ქაჯაია, 2009:36). **განი** მეგრულში იგივეა, რაც „გვერდი, გვერდითი (ნაწილი); ერთი წყება; მხარე“. შდრ. დოროგანი „დოროს განი, წილი, საკუთრება“ – ტყიანი გორა მიქეიაშ გას აღმოსავლეთ კალთაზე (აბედათი, წინაკვერკვე); პეტრემ საგანო-მიკროუბანი ენგურის ნაპირას, რაც ეკუთვნოდა პეტრე ანჩიბაიას (მეორე ოტობაია). საგანო აქ აღნიშნავს „მხარეს, კუთხეს“ (ცხადაია, ჯოჯუა, 2003:140); შენგელიეფიშ საგანო//საშენგელიო-შენგელიების უბნები ენგურის მარჯვენა მხარეს, ზარწუფასა და თხინაშკარში (ცხადაია, ჯოჯუა, 2003:167).

ლენაინდრაჰო – ადგილობრივი არაოფიციალური ვარიანტია **(ლ)ენაინდრე**. თემის საკრებულოში სამი სოფელი შედის – ლენაინდრაჰო, ნოჯიხევი და სტეფას-დაბალი. სოფელი მდებარეობს ზ.დ. 114 მ., ნოდელისა და ცხენისწყლის ხეობებში. რუსეთის იმპერიის მიერ 1886 წელს ჩატარებულ საკომლო აღწერის ცნობარზე

დაყრდნობით შეიძლება ითქვას, რომ ლეხანდრაჟო-ონოლის სოფლის საზოგადოება ერთ-ერთი მოზრდილი დასახლება იყო ნოქალაქების საპოლიციო უბანში, სადაც შედიოდა ოთხი სოფელი-ლეხანდრაჟო, ნაგიბეროვო, ნაჯახოვო და ონოლია (სულ 696 კომლითა და 4669 სულით). საბჭოთა წყობილების დამყარების შემდეგ შეიქმნა ლეხანდრაჟო-ონოლის სასოფლო საბჭო, რომელიც აერთიანებდა ოთხ სოფელს – ლეხანდრაჟოს, ნაგიბეროვოს, ნაჯახოვოს, ნოჯიხევეს და ონოლიას. ამ სახით სასოფლო საბჭო სენაკის მაზრის მარტვილის რაიონში შედიოდა.

XVIII საუკუნის ისტორიკოსისა და გეოგრაფის – ვახუშტი ბაგრატიონის მიერ შედგენილ რუკაზე, ცხენისწყლის პირას აღნიშნულია პუნქტი **ლეხანა**-ს სახელწოდებით. ვახუშტისეული „ლეხანა“ ფორმითაც და რუკაზე მოცემული ადგილმდებარეობითაც დღევანდელ ლეხანდრეს შეესაბამება.

XVII საუკუნის მოგზაური არქანჯელო ლამბერტი რუკაზე ცხენისწყლის ნაპირას აღნიშნავს პუნქტს **ლესორის** ფორმით. მკვლევარი შ. ჯღარკავა მიიჩნევდა, რომ „ლესორი დღევანდელი ლეხანდრაჟო“ (ჯღარკავა, 1970:230. ხელნაბეჭდი). სენაკის მაზრის უფროსი კორნელი ბოროზდინი წერს: „ცხენისწყლის პირას მდებარე, ფაღავების საყმო სოფლები-ლეხანდრო და ნაგვაზუ ადამიანს გააოცებდა. აქ არაფერსა სთესდნენ: არც პურს, არც სიმინდს და სოფლელებს კი არაფერი აკლდათ...“ (ბოროზდინი, 1934:250).

ხანდრაგების მიერ 1770 წელს ხონის მთავარეპისკოპოს მაქსიმესადმი მიცემულ პირობის წიგნში დასტურდება „მოწმე სულ ერთობით სახანდრაო“ (კაკაბაძე, 1921:175).

სოფლის სახელწოდებისა და თვით სოფლის შესახებ საინტერესო გადმოცემა ჩაგვაწერინა მკვლევარმა შალვა ჯღარკავამ, რომელიც გასული საუკუნის სამოციან წლებში ლეხანდრაჟოელ პედაგოგ პოლიკარპე ლავრენტის ძე ხანდრაგასგან მოუსმენია: „ოდესღაც აზნაურთა ორ გვარს-კორძაიებსა და ხანდრაგებს შორის მტრობა ჩამოვარდნილა. კორძაიებს ხანდრაგები დაუბეზლებიათ სამეგრელოს მთავართან, როგორც მთავრის მოღალატენი. განრისხებულ მთავარს ხანდრაგები ამოუჟღეკტია. ხოცვა-ჟღეკტას გადარჩენია ხანდრაგას ერთი რძალი, რომელიც ამ დროს იმერეთში ყოფილა, მშობლების სახლში. ქალი ორსულად იყო და ვაჟიშვილი შეეძენია. ხანდრაგას ძე კარგი ვაჟკაცი დამდგარა, რომელსაც ერთხელ თავი უსახელებია იმერეთის მეფის კარზე. მეფესთან სტუმრად მყოფ სამეგრელოს მთავარს ეს შეუნიშნავს და მისი ვინაობა უკითხავს. როცა გაუგია მისი თავგადასავალი და ისიც, რომ ხანდრაგები უდანაშაულონი ყოფილან, ხანდრაგას ვაჟისთვის ცხენისწყლის პირას მამულები უბოძებია. ხანდრაგა ჯორზე შეუსვამს მთავარს და უთქვამს – რასაც ამ ჯორით მზის ჩასვლამდე შემოივლი, შენი იყოსო. მაშინ ეს ადგილები გაუვალი ტყით ყოფილა დაფარული, მაგრამ ხანდრაგას მაინც მოუსწრია ვრცელი ტერიტორიის შემოვლა აბაშასა და ცხენისწყალს შუა. აქ დასახლებულა და გამრავლებულა. სოფელსაც გვარის მიხედვით ლეხანდრე შეერქვა“. კ. ბოროზდინის თქმით, ხანდრაგები სათავადო აზნაურები ყოფილან (ბოროზდინი, 1934:257).

(ლ)ეხანდრე უწინ სოფლის ერთ პატარა უბანს ერქვა, სადაც ხანდრაგები სახლობდნენ. კომლთა რაოდენობით დღეს ხანდრაგებს ამ სოფელში დანელიები ბევრად ჭარბობენ, მაგრამ სოფლის ტრადიციული სახელწოდება ლეხანდრე მაინც უცვლელი დარჩა (ცხადაია, 2000:167). XX საუკუნის დამდეგს ხანდრაგებს უცხოვრიათ ნახუნაოში, სადაც ისკიას მარჯვენა შენაკადს საჭილაოში დღესაც ეწოდება **ხანდური**. სახელდების მოტივი: ხანდრაგა ფლობდა მიწებს დელისპირებში.

XVIII საუკუნის დასასრულსა და XIX საუკუნეში, როგორც ჩანს, სათავადო აზნაურთა-ხანდრაგების (ადგ. გამოთქმით **ხანდრაა**) მფლობელობაში არსებული

მამული „სახინდრაოდ“ იწოდებოდა. შდრ.: სახინდრაო-უბანი ნაკალწყარსა და სკურჩეს შუა, დიდ ნემში (ზუგდიდის მუნიციპ.). ივანდიდელი ხინდრაგების ძირის სალოცავი ნაჯახუს მთავარანგელოზთა ეკლესიაში ყოფილა. პ. ცხადიას დაკვირვებით, ლეხინდრა(ე)ოს მაგალითზე ლე- პრეფიქსთან ერთადერთ შემთხვევაში ფიქსირდება –ო სუფიქსი, რომელიც სა- -ო და ნა- -ო კონფიქსებისეული –ო –ს გავლენით (ანალოგიით) უნდა გაჩენილიყო, სა-ბერულავ-ოს, ნა-გვაზავ-ოს და სხვა-თა მსგავსად (ცხადია, 1985:154).

ნამიკოლაჲო – ნამკოლუ სოფელია ტეხურის ხეობაში, ზ.დ. 240მ. მარტვილიდან 15 კმ.-ითაა დაშორებული. „გეოგრაფიულ სახელთა ორთოგრაფიულ ლექსიკონში“ შესულია **ნამიკოლაგოს** ფორმით და იქვე მითითებულია, რომ ესაა **ნამიკოლაგო პირველისა** და **ნამიკოლაგო მეორის** გაგრცელებული სახელწოდება. სოფლის ერთი ნაწილი საზიაროა თამაკონთან, ლედგებესთან, გურძემსა და კიწიასთან. გ. ელიავას მიერ ჩაწერილი გადმოცემა კომონიმს **კოფოს-პატარა** დოქს უკავშირებს, ე.ი. „ნაკოფ“ ადგილია, სადაც კოფოები-პატარა დოქები მზადდებოდაო“ (ელიავა, 1977:136).

გურამ გრიგოლიას მოსაზრებით, ნამკოლუ ის ადგილია, სადაც უწინ ბალამწარა იდგა (გრიგოლია, 1964:109). **კოლო**, **კოფო** ო. ქაჯაიას „მეგრულ-ქართულ ლექსიკონში“ განმარტებულია, როგორც „მწარე“. მოცემულია საილუსტრაციო მასალაც: **კოლო რენ დო ვე ეჭკომენია**: ი. ყიფშ., გვ.70- მწარეა და არ შეიძლება შეიჭამოსო. **ბული წვანც კოლო რენია**: ხალხ. სიბრძ.,I, გვ.20-ბალი წვერზე მწარეაო...“ (ქაჯაია, 2002:155). **კოლო ბული/ტყარი ბული** ბოტან. ბალამწარაა (ქაჯაია, 2002:155), მაგრამ აქვს თუ არა კომონიმ „ნამკოლუს“ მეგრულ საზოგადო სახელთან-**კოფოსთან** რაიმე კავშირი, ძნელი სათქმელია, ვინაიდან **კოფო**- ფუძის წინ მთანხმონის არსებობა გაუგებრობას იწვევს.

ჩვენ მიერ ჩაწერილი ხალხური გადმოცემით, სოფლის სახელწოდების უწინდელი ფორმა **ნანკოლუ** უნდა ყოფილიყო **კო(ლ)ი** იგივე ენტომ. კალიაა (შდრ.: ლაზ. **კოლი/მკოლი**-ჭრიჭინა): ნანკოლუ – ადგილი, სადაც კალიები ბინადრობდნენ. ინფ.: „ყანას კალია შესევია და შეუჭამია“. შდრ. ნანკოლჩ-რე-ოკეინორედლის მარჯვენა შენაკადი სამურხაყანოში, გინძე ენწერში (ცხადია, ჯოჯუა, 2003:109); სხვა გადმოცემით, სოფლის მოსახლეობა უძველესი დროიდან კერამიკულ წარმოებას მისდევდა. კოლოების, პატარა სურების შესაძენად შავიზღვისპირეთიდანაც კი მოდიოდნენ. კოლოს დამზადების ოსტატები ამ სოფელში ნიკოლაგები-ნიკოიას გვარისკაცი ყოფილან. სოფლის სახელწოდება ნაკოლოც თითქოს აქედან მოდის (ელიავა, 1977:136).

კომონიმ „ნამკოლუს“ ნიკოლაგას გვართან აკავშირებს ენათმეცნიერი პაატა ცხადიაც. ნიკოლაგა მცირერიცხოვანი გვარია (249 სული). ამ გვარისკაცი ცხოვრობენ თბილისში, სენაკში, ფოთში, ნაქალაქეში, სეფიეთში, ფოცხოში, ჯოფოსა და სხვაგან (შდრ. გვარები-ნიკოლაძე, ნიკოლაიშვილი, ნიკოლეიშვილი) (ცხადია, 2000:118). ლენიკოლე უბანია მეორე მოხაშში, ციის მარცხენა მხარეს (სენაკის რ.).

მწერალი იონა მეუნარგია ოდიშის სამთავროში ჯვარის მაზრის სოფლებს შორის მიუთითებს სოფელს „ნამიკოლოუს“ სახელწოდებით (მეუნარგია, 1939:112).

ნახუნავო – ნახუნუ („საქართველოს სსრ გეოგრაფიული სახელების ორთოგრაფიული ლექსიკონის“ მიხედვით **ნახუნავო**) თემის საკრებულოს ცენტრია და სამ სოფელს – ჭაბურთას, წინაკვერკვესა და საკუთრივ ნახუნუ(უს) აერთიანებს.

მარტვილს 5 კმ-ითაა დაშორებული და მდინარეების-ნოლისა(ტარჩენის ერთ-ერთი მდგენელი) და ისკიის ხეობებში მდებარეობს.

ოდიშ-ლენხუშის დავით დადიანისეული ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული დაყოფის მიხედვით პირველი, მეორე და მესამე ნახუნოუ მარტვილის მაზრაში შე- მავალი სოფლებია (მეუნარგია, 1939:113).

კ. ბოროზდინი თავის წიგნში მიუთითებს სოფელს **ნახუნუს** ფორმით და აღ- ნიშნავს: „ბანძის გზით ნახუნუსკენ გავწიე... **ნახუნუ** მთა ალაგას არის: ჩვენ რომ შევედით, თოვლი იდო, ასე რომ წვიმას გამოვეთხოვეთ და პირდაპირ ზამთარში შევეყავით თავი“ (ბოროზდინი, 1934:283-284).

ტეხურ-აბაშის წყალგამყოფ მთასაც, რაც სოფელს დასავლეთიდან დასცქე- რის, **ნახუნუ(უ)შ გოდას** უწოდებენ. სოფლის სახელწოდების ეტიმოლოგიაზე რამ- დენიმე გადმოცემა არსებობს. ერთ-ერთი გადმოცემის თანახმად ჩვენ ქვეყანას ჰუ- ნების ჯარი შემოსევია და ამ ტერიტორიაზე დაბანაკებულა. ადგილს თითქოს ამის შემდეგ ეწოდა **ნაჰუნუ** ან **ნახუნუ** –ჰუნების ნამყოფი, ნაბანაკარი (ელიავა, 1977:119-120).

„ჰონთა ქვეყანა“ („ჰონი“ ან „ჰუნი“ თათართა მოდგმის მომთაბარე მესაქონ- ლე ტომების აღმნიშვნელი ეთნონიმია) დამოწმებულია V-VII სს. სომხურ საისტო- რიო წყაროებში. გამოთქმულია მოსაზრება, რომ „ჰონთა ქვეყანა“ აერთიანებდა და- დესტნის მიწა-წყალს, ვაინახურ ტომთა განსახლების ტერიტორიას. IV-VI საუკუნე- ებში ჰუნები მტკიცედ მკვიდრდებიან ჩრდ. კავკასიის ტერიტორიაზე. სწორედ ამ დროს იწყება ჰუნთა დამარბეველი ლაშქრობები ირან-ბიზანტიის წინააღმდეგ. ამ ლაშქრობათა ერთ-ერთ ასპარეზს კავკასიის კლდეკარებიც წარმოადგენდა.

ანდაქის ხეობაში (პირიქითი ხევსურეთი) დამოწმებულია ტოპონომი **ხონე**, რასაც ნ. ვოლკოვა თავის გამოკვლევაში **Хони**-სა და **Хоне**-ს ფორმით მოიხსენი- ებს და ამ ტერიტორიაზე ჰონთა ოდინდელი ცხოვრების კვალის მიმანიშნებლად თვლის, მაშინ, როცა ანდაქის ხეობის „ხონეს“ არანაირი საერთო არა აქვს „ჰონ- თან“ (ითონიშვილი, 1992:200-201). „ხონესა“ და „ჰონს“ შორის რაღაც კავშირის ძებნა, – წერს ვახტანგ ითონიშვილი, – მიზანშეუწონელია თუნდაც იმ მოსაზრე- ბით, რომ აღნიშნული სახელწოდებები ფონეტიკური თვალსაზრისითაც არ ავლენ- ნენ ერთმანეთთან რამდენადმე თვალშისაცემ სიახლოვეს, მაგრამ თუკი თავს ძა- ლას დავატანდით და მათ შორის მაინც დავინახავდით გარეგნულ მსგავსებას, მა- შინ ხომ ძალაუნებურად მოგვიწევდა ასეთი მსგავსების ხაზგასმა, ერთი მხრივ, „ჰონსა“, ხოლო მეორე მხრივ, საქართველოს სხვადასხვა რეგიონში დამოწმებულ ისეთ ტოპონიმებს შორის, როგორებიცაა: „ხონი“ (ქალაქი და სოფელი იმერეთში), „ხოჭიორი“ (სოფ. რაჭაში, ამბროლაურის რ-ნში), „ხონა“ (სოფელი ჭანეთში), „ხო- ნა“ (ნასოფლარი მესხეთში) და სხვა, რაც თავისთავად ახალი სერიოზული გაუ- გებრობის წყაროდ იქცეოდა“ (ითონიშვილი, 1992:201). ვ. ითონიშვილის მოსაზრე- ბით, „ჰონთა ქვეყანა“ თანამედროვე დადესტნის კასპიისპირა დაბლობებზე ლოკა- ლიზებული ისტორიულ-გეოგრაფიული რეგიონის აღმნიშვნელი ზოგადი სახელწო- დება იყო (ითონიშვილი, 1992:201).

გამოთქმულია მოსაზრება, რომ „ჰონთა ქვეყანა“ წარმოადგენდა ჩრდილოეთ კავკა- სიაში არსებულ საბირთა გაერთიანებას (Gerland, 1894:230-232; ითონიშვილი, 1991:265-266). ცნობილი ბიზანტინოლოგის ი. კულაკოვსკის მტკიცებით, „ჰუნთა ქვე- ყანა“ გარდმანის პროვინციაში უტის ოლქის ჩრდილოეთით მდებარე საკაშენე უნ- და ყოფილიყო. მან დაუშვებლად მიიჩნია ე. გერლანდისა და ი. მარკეტის ვარაუდი, „ჰუნთა ქვეყნის“ ჩრდილოეთ კავკასიაში არსებობის შესახებ (Кулаковский, 1915:345-346). ი. მარკეტის თვალსაზრისი ამ ბოლო დროს გაიზიარა მკვლევარმა

ვ. გოილაძემ, რომელიც სპეციალურად შეეხო აღნიშნულ საკითხს (გოილაძე, 2007:57-70).

კომონიმ „ნახუნუს“ ეტიმოლოგიაზე მსჯელობისას სწორედ ანდაქის ხეობის ტოპონიმ „ჰონეს“ მსგავს შემთხვევასთან გვაქვს საქმე. ჯერ ერთი, **ნახუნუსა და ნაჰუნუს** ფონეტიკური მსგავსება სულაც არ იძლევა იმის მტკიცების უტყუარ შესაძლებლობას, რომ სახელწოდებაში ჰუნთა აღნიშნული სოფლის ტერიტორიაზე ნამყოფობის კვალი ვეძიოთ, მეორეც-არცერთი ისტორიული წყაროთი არ დასტურდება შიდა ეგრისში ჰუნთა ლაშქრობის ფაქტი.

მისაღებად გვეჩვენება კომონიმ „ნახუნუს“ სხვაგვარი ახსნა. კერძოდ, სოფლის უწინდელი სახელწოდება **ნახუნუნუ** უნდა ყოფილიყო, რადგან გადმოცემები აქ ხუნუნების (გვარია) ნამყოფობაზე მიუთითებენ. ხუნუნები ამ სოფელში წინაპართა ნასახლარ ადგილებსაც მიუთითებდნენ (ელიავა, 1977:120).

ხუნუნი მცირერიცხოვანი გვარია (169 სული საქართველოში). ამ გვარისკაცი ცხოვრობენ ლეძაძამეში, ხეთაში, ზუგდიდსა და სხვაგან. ლეხუნუნე უბანია ტეხურის მარჯვენა მხარეს, ლესაჯაიეში (ცხადაია, 2000:171).

ჰაპლოლოგიის, ანუ ფუძეთა შეერთებისას თუ დევირაციისას მარცვლის ამოვარდნის ფაქტები მეგრულის ზოგად ლექსიკასა და ონიმიაში შეისწავლა პროფ. პ.ცხადაიამ, თუმცა აღნიშნული თვალსაზრისით საინტერესო ტოპონიმთა ჩამონათვალში კომონიმი ნახუნუ-ნახუნუნუ(-ხუნუნი) მითითებული არ არის (ცხადაია, 1998:105-107).

ამდენად, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ კომონიმ „ნახუნუს“ ფუძეს წარმოადგენდა **ხუნუნი**. ხუ კომპლექსის ამოვარდნის (ჰაპლოლოგიის) შედეგად მივიღეთ **ნახუნუ** ფორმა, რაც „ხუნუნების ნამყოფს; ხუნუნთა გვარის ნასახლარს“ ნიშნავს. შდრ. ნახუნუნუ-სახნავ-საბალახო ეკის თემში (სენაკის რ.).

ხალხური ეტიმოლოგია: 1. **ნახონა, ნახონუ** მეგრულში ნახნავ მიწას ნიშნავს. ჩქინ ჯვეშეფი დიხას ნოხონუნა „ჩვენი ძველები მიწას ხნავდნენ (აქ), თურმე“; 2. ნახუნდუ არდგიი რე. პატონჭკორადააშ დროს კოჩი დააშენდუნი, თაქ ხუნდი ნოდგვენა დო თის გიოხუნუნანდეს. „ხუნდის ადგილია. ბატონუმობის პერიოდში ყმა რომ დააშავებდა, აქ ხუნდი ედგათ და მასზე დასვამდნენ“. **ხუნდი, ხუნჯი** ფეხის ბორკილია, რაც წარმოადგენდა ფეხების ჩასაყოფი ნახვრეტების მქონე, გრძელსა და მსხვილ ძელს; 3. „ხუნდი – ნადირის დასაჭერი რკინის ხაფანგები ედგათ ტყეში, ტურა-მელისა და დათვის დასაჭერად“.

საელიაშო – სა(ე)იო//საელიაშო პატარა სოფელია, რომელიც აბაშისა და ინჩხიას ხეობებში მდებარეობს. სოფელი ზეგანსა და გორაკ-ბორცვებზეა შეფენილი (ზ.დ. 200მ.). დასავლეთით აბაშის ხეობა ესაზღვრება, სამხრეთით-ინჩხია და ქალაქი მარტვილი, აღმოსავლეთით-ქვაითის სერები(დობერა და დორგანე), ჩრდილოეთით-სოფელი ინჩხური.

ერთ-ერთი ვერსიით სოფლის სახელწოდება ელია წინასწარმეტყველის სახელობის ტადრის არსებობას უკავშირდება, რომელიც ნაოხვამფერდის მაღალ გორაზე ყოფილა აღმართული (დეკანოზი გოჩა, 2002:4).

მეგრულში გეოგრაფიული ობიექტის კუთვნილება-დანაშინულების გამომხატველია სა-ო კონფიქსი, რომელიც უმეტეს შემთხვევაში ლე-ე თავსართ-ბოლოსართის მორფოლოგიური ეკვივალენტია. მარტვილის რაიონში მსგავსი წარმოების ოთხი ოიკონიმი-საბერულაგო, სანაჭყებო, საელიაგო და სალხინო. საგრძნობლად მეტია მსგავსი წარმოების მიკროოიკონიმთა რაოდენობა.

სა-ო კონფიქსი გვართა დასახლებასთან ერთად მსხვილი თუ წვრილი საფეოდალო ერთეულების სახელწოდებათა მაწარმოებლადაც გვევლინება. აღნიშნულ საკითხს თავის ნაშრომში სპეციალურად შეეხო პ. ცხადაია. წარმოადგინა საილუსტრაციო მასალაც (სამურზაყანო, სადადიანო, სააფაქიო//სააფაქიო ენწერი, სამანიხო//სამანიხო ქიანა, სადადიანო ეწერი, სალიპარტიანო) და დაასკვნა: „კველა შემთხვევაში სა-ო პრეფიქს-სუფიქსით გამოხატულია დანიშნულება და განკუთვნება-ვისობაც, ოღონდ მმართველისადმი, მაღალი წოდებისადმი, თავადობისადმი...“ (ცხადაია, 1985:157).

ამ კონტექსტში შეიძლება განვიხილოთ საელიავოს სახელწოდების წარმომავლობის საკითხი. გვარის მონაწილეობით წარმოქმნილი სახელწოდება დაერქვა არა ელიავების გვარით დასახლებულ უბანს (თუმცა არც ესაა გამორიცხული), არამედ ტერიტორიას, რასაც ფლობდა და განაგებდა მაღალი წოდების (ან თანამდებობის) მქონე პიროვნება. ცნობისათვის, ელიავები საეკლესიო აზნაურები იყვნენ (ბოროზდინი, 1934:257). მაშასადამე, საელიავო „ელიავასათვის განკუთვნილი ტერიტორია, მისი სამართავ-სამფლობელო“.

საელიავოს შეუნარჩუნებია -ავა დაბოლოების -ავ ნაწილი. თუმცა, ადგილობრივი არაოფიციალური ვარიანტი საელია (ცხადაია, 1985:160–161).

სერგიათი (ადგ. არაოფიციალური ვარიანტი **სერგიათი**) აბაშისა და ტარჩენის ხეობებში, ზ.დ. 130 მ-ზე მდებარეობს. ინფორმანტ პროკოფი სურმავასგან გელიავას მიერ ჩაწერილი გადმოცემა გვიამბობს, რომ ეს სოფელი სახელგანთქმული კაცის – სერგიას დიდი ოჯახის ნასახლარია (ელიავა, 1977:95).

ერთ-ერთი ლეგენდის თანახმად, სოფლისთვის **სერგი ართი**, სერგიათი სამეგრელოს მთავარს გამორჩეული ვაჟკაცისა და მეომრის – სერგი ჩახავას პატივსაცემად შეურქმევია, რომელიც თურქებთან უთანასწორო ბრძოლაში გმირულად დაღუპულა (ელიავა, 1996:92-93).

სერგია გვარცაა და სახელიც. სასერგიო ეწოდება უბნებს ციხეთსა (სენაკის მუნიციპ.) და ხამისკურში (ხობის მუნიციპ.). მცირერიცხოვანი გვარია. სერგიები ცხოვრობენ აგრეთვე საჯიჯაოში, ხეთაში, ნოჯიხევეში, ხობში, ხორშსა და სხვაგან (ცხადაია, 2000:126). გვარი მოხსენიებულია 1569 წლის შეწირულების წინგში, საიდანაც ირკვევა, რომ კაკულიაი სერგია ხობის ღმრთისმშობლისთვის შეწირული ყმაა (ქსმ, 1970:275). 1616-1621 წლებით დათარიღებულ „საცაიშლო დავთარში“ ჩამოთვლილია ცაიშში მცხოვრები საეკლესიო გლეხები – მასხულია სერგია, ხუხული სერგია, ჯგევეშია სერგია, გეგელია სერგია, ხუხულია სერგია, გვანობა სერგია და სხვანი (ქსმ, 1970:440, 442-443, 453).

პროფ. ა. დლონტი მიუთითებს საკუთარ სახელებს – სერგეს, სერგის, სერგიას, სერგილდს (სვან.), სერგისს და სერგოს (დლონტი, 1986:187). ა. ჭანტურიას წიგნში დასახელებულია მეგრული სახელები – სერგე, სერგი, სერგია და სერგიე (ჭანტურია, 2006:600). ი. მაისურაძეს სერგიეთი სერგიას გვარით დასახლებულ სოფლად მიაჩნია (მაისურაძე, 1990:146). შდრ. სერგიაფონი-მარჩხობი, ფონი აბაშაზე (სერგიეთი).

ოიკონიმ „სერგიათის“ მოტივაციაზე მსჯელობისას ორივე ვარიანტი-გვარის ან სახელისგან სოფლის სახელწოდების წარმომავლობა, დასაშვებად მიგვაჩნია („თი“ ბოლოკიდურიანი ტოპონიმების შესახებ იხ.: ელიავა, 1972; კეკელია, 2009:415-435).

წახსურუ („საქართველოს სსრ გეოგრაფიული სახელების ორთოგრაფიული ლექსიკონის» მიხედვით **წახსური**) – სოფელი სალხინოს თემში, ზ.დ. 300მ. ცნობილია საინტერესო ისტორიული ძეგლით-მთავარანგელოზთა ეკლესიით. მოხსენიებულია XVIII ს. დათარიღებულ რატიანთა სიგელში, რაც გამოაქვეყნა აკად. ექვთიმე თაყაიშვილმა (გაზ. „ივერია“, 1891; თაყაიშვილი, 1913-1914:75-77). მანვე შემოგვინახა წახსურუს ეკლესიის ხატის აღწერილობაც (თაყაიშვილი, 1913-1914:77). წახსურუში, ყოველწლიურად, აღდგომის მომდევნო ხუთშაბათს აღინიშნება დღესასწაული „წახსურობა“, სადაც სამეგრელოსა და იმერეთის რეგიონებიდან დიდძალი ხალხი იყრის თავს. ეს ადგილი **მოსკეს**, **მოსქეს** – ნაყოფიერებისა და ოჯახის მფარველი წარმართული ღვთაების სალოცავი ყოფილა. ქრისტიანული ტაძრის აგებამდე აქ ბომონი- წარმართთა სალოცავი მდგარა, სადაც წარმართული ხვამა „ლოცვა“ აღევლინებოდა. **მოსკე**, **მოსქე** იგივე მეძვევა, შვილის მომცემი, ძეობის გამგრძელებელ-მწყალობელი. ქალი, ვისაც შვილი არ ჰყავს, ან ქალიშვილი შეეძინა და ვაჟი არ უნდებოდა, ფეხშიშველა ადის „მოსკე წახსურუში“ და თან მიაქვს მინიატურული აკვანი. გადმოცემით, წახსურუს სწირავდნენ ვერცხლით ნაჭედ აკვნებს და შვილის გაჩენას შესთხოვდნენ (ჭანტურია, 1982:212). ხატს სწირავდნენ აგრეთვე ცხვარს, მამალს, ფულს და წმინდა სანთლებს.

ო. ხუხუას მოსაზრებით, მდ. წახსურას თვისება – ცივწყლიანობა და მასში განბანვა ასოცირდებოდა შვილიანობასთან, მოდგმის გაგრძელებასთან. „წახსურას წყალში განბანილს – მამაცსა და ჯანმრთელს, შვილიც მამაცი და ჯანმრთელი ეყოლებოდა... სიჯანსაღისა და სიკეთის მომნიჭებელი წახსურა თანდათან სალოცავად იქცა, ფალოსის ღვთაებრივ ატრიბუტად“ (ხუხუა, 1981:85).

კომონიმი „წახსურუ“ ორი საზოგადო სიტყვის-**წყარი**-სა და **ჩსურუ**-ს შეერთებითაა მიღებული და ნიშნავს „ცივწყალას“. სახელწოდებაში მსაზღვრელ – საზღვრულის (სიტყვათშეერთების) პრეპოზიციური წყობა მიუთითებს ოიკონიმის არქაულობაზე (წახსურუს შესახებ იხ.: კეკელია, 2005:2; კეკელია, 2003:2). ო. ხუხუა მიიჩნევს, რომ წახსურა/წახსურუ უნდა ითარგმნოს როგორც „წყალი-სიცივე“ (და არა „ცივი წყალი“), ვინაიდან „ცივი წყალი“ ზედმიწევნით ვერ გამოხატავს მდინარის თვისებებს (ხუხუა, 1980).

გოგილო და დემურ ბასილაიები არ იზიარებენ მდინარის სახელწოდება „წახსურუს“ „ცივწყალად“ განმარტებას. მათი არგუმენტი ასეთია: „წყალცივის“ შესატყვისი მეგრულში „წყარ-რგილია“ და არა „წყარ-ჩსურუ“. ავტორთა მიერ ჩაწერილი გადმოცემა მდინარის სახელწოდებას უკავშირებს მეგრულ „ჩხვიას“, რაც წვილ-კვილს აღნიშნავს, და დაასკვნია, რომ წახსურას უწინდელი სახელი უნდა ყოფილიყო **წახხვია**, **წყარ-ჩხხვია**. ავტორები ფიქრობენ, რომ სახელწოდება მდინარის დინებას, ხმიანობას გამოხატავს, ე.ი. **წყარ-ჩხხვია** „წვილ-კვილით, ხმაურით მომდინარე“ (ბასილაია, 2008:22) გ. და დ. ბასილაიები აღნიშნავენ, რომ ოიკონიმ წახსურუს საერთო არა აქვს ცივწყლიანობასთან, ვინაიდან, მათი დაკვირვებით, ოიკონიმის ერთ-ერთი კომპონენტი, მეგრული „ჩსურუ“ ამინდის მდგომარეობის-სიცივის გამომხატველი სიტყვაა და სხვა გადატანითი მნიშვნელობა მას არ გააჩნია. აქედან გამომდინარე, ვარაუდობენ, რომ „წახსურუ“ უნდა წარმოქმნილიყო **სანწალე ჩსურუ**-დან, რაც „მწარე (საშინელ) სიცივეს; ყინვას, სუსხს“ ნიშნავს. სვანეთიდან გამოქცეული და წახსურუს ეკლესიის ფერდობზე დასახლებული გულედანის გვარისკაცი **სანწალე ჩსურუს** (მეცრ სიცივეს) ძლიერ შეუწუხებია და იძულებული გამხდარა, რომ ლეგულორდავეში დასახლებულიყო,--ასეთია ოიკონიმისა და ჰიდრონიმის ავტორებისეული განმარტება. ოიკონიმი წახსურუ კომპოზიტია, სადაც **წა** იგივეა რაც **წ(ყ)ა(რი)** „წყალი“ (შდრ.: ტოპონიმები: წაკურთხია-მორვეი ნოდელა-

ზე, ნაგებურში; წაკურთხიამ წყარი-წყარო აგუბედიაში, ბედიის მონასტერთან; წახარება-ღელე გულუხეთში; სინწა-მდინარე; წარჩე „თეთრი წყალი“ – სოფელი სამურზაყანოში და ა.შ.). რაც შეეხება მეორე კომპონენტს-ჩხურუ „სიცივე“, ეს სიტყვა იკვეთება ოიკონიმ „ინჩხურის“ მაგალითზეც, რა თქმა უნდა, თუკი დაგუშვებთ ამ უკანასკნელის „ყინულივით ცივი მდინარის“ გააზრების შესაძლებლობას.

სოფლის სახელწოდების ხალხური ეტიმოლოგია: 1. ცაშხური – ცააშ მხური „ცაავას ცხვარი“ (ცაავა გვარია); 2. ცაშხური „ზეციური ცხვარი, მსხვერპლად შესაწირი“.

ლიტერატურა:

1. აფრიდონიძე შ., მაკალათია ფ., ქართული ოიკონიმები, კრ. „ტოპონიმიკა“, II, თბ., 1980.
2. ბერაძე თ., ერთი საკითხი სამეგრელოს ისტორიული გეოგრაფიიდან, საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიის კრებული, II, თბ., 1964.
3. ბოროზდინი კ., სამეგრელო და სვანეთი (1854-1861), მოგონებანი. თბ., 1934.
4. გოილაძე ვ., ამიერკავკასიაში სად იყო „ჰუნთა ქვეყანა?“, კრ. „ქართველური ონომასტიკა“, III, თბ., 2007.
5. გრიგოლია გ., ძველი სამეგრელოს ერთი ტოპონიმიკური სახელის განმარტებისათვის, საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიის კრებული, II, თბ., 1964.
6. დეკანოზი გონა (ცაავა), საელიაოს დედათა მონასტერი, თბ., 2002.
7. ბასილაია გ., ბასილაია დ., ჩვენი სალხინო, თბ., 2008.
8. ელიავა გ., სამეგრელოს ტოპონიმიკური მასალა დიდი ოჯახის სტრუქტურის შესახებ, ჟურნ. „მაცნე“, ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის სერია, №3, 1973.
9. ელიავა გ., აბაშისა და გეგეჭკორის რაიონების ტოპონიმიკა, თბ., 1977.
10. ელიავა გ., სამეგრელო ჩემს თვალსაწიერში, I, თბ., 1996.
11. თაყაიშვილი ე., არხეოლოგიური მოგზაურობიდან სამეგრელოში, კრ. „ძველი საქართველო“, ტფ., 1913-1914.
12. ითონიშვილი ვ., კავკასიის უძველესი ეთნონიმიდან, „მაცნე“, ისტორიის სერია, №1, 1991.
13. ითონიშვილი ვ., აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის ისტორიიდან, თბ., 1992.
14. კაკაბაძე ს., დასავლეთ საქართველოს საეკლესიო საბუთები, წ. I-II, ტფ., 1921.
15. კეკელია ი., „მოსკე წაჩხურუ“, გაზ. „მარტვილის მოამბე“, №3, 2005.
16. კეკელია ი., წაჩხურუ და წაჩხურობა, გაზ. „ჭყონდიდის ზარი“, №3(10), 26 მაისი, 2003.
17. კეკელია ი., მარტვილის რჩეული გეოგრაფიული სახელწოდებანი, თბ., 2008.
18. კეკელია ი., მარტვილის ტოპონიმი (ეტიმოლოგიურ-განმარტებითი ლექსიკონი), თბ., 2009.
19. კეკელია ი., საოჯახო თემი ძველ სამეგრელოში (ტოპონიმიური მასალების მიხედვით), კრ. „ისტორიულ-ეთნოლოგიური ძიებანი“, XI, თბ., 2009.
20. მეუნარგია ი., სამეგრელოს სამთავროს უკანასკნელი პერიოდი და დავით დადიანი. მასალები და დოკუმენტები სოლ. ცაიშვილის რედაქციით, თბ., 1939.
21. მაისურაძე ი., ქართული გვარსახელები (სალექსიკონო ბიბლიოგრაფიული მასალები), თბ., 1990.
22. საქართველოს სსრ გეოგრაფიული სახელების ორთოგრაფიული ლექსიკონი (მასალები), თბ., 1987.

23. ქაჯაია ო., მეგრულ-ქართული ლექსიკონი, ტ. II, თბ., 2002; ტ. IV, თბ., 2009.
24. ქსძ, III, ქართული სამართლის ძეგლები, III. ტექსტები გამოსცა, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო პროფ. ი. დოლიძემ, თბ., 1970.
25. ცხადაია პ., მთიანი სამეგრელოს ტოპონიმია (ენათმეცნიერული ანალიზი), თბ., 1985.
26. ცხადაია პ., ჰაპლოლოგიისათვის მეგრულში, არნ. ჩიქობავას 100 წლისთავისადმი მიძღვნილი საერთაშორისო სიმპოზიუმის მასალები, თბ., 1998.
27. ცხადაია პ., გვარები და გვართა დასახლებანი სამეგრელოში, თბ., 2000.
28. ცხადაია პ., ჯოჯუა ვ., სამურზაყანოს გეოგრაფიული სახელწოდებანი, თბ., 2003.
29. ჭანტურია ა., ეთნოგრაფიული ჩანაწერები, თსუ-ის შრომები, ტ. 227, თბ., 1982.
30. ჭანტურია ა., მეგრული სახელები და გვარები, თბ., 2006.
31. ხუხუა ო., სალხინო თუ წახხურუ?, გაზ. „შრომის დროშა“, №86, 1980.
32. ხუხუა ო., ტოპონიმების – „სალხინოსა“ და „წახხურუს“ წარმოშობის ისტორიისათვის, გეგეჭკორის სარაიონთაშორისო სამხარეთმცოდნეო მუზეუმის XXVI სამეცნიერო სესია (მასალები), თბ., 1981.
33. ჯღარკავა შ., სალიპარტიანო, ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად წარმოდგენილი ნაშრომის ხელნაბეჭდი. თბ., 1970.
34. Gerland E., Die persische Feldzuge des Kaisers Herakleios, BZ., III, 1894.
35. Волкова Н.Г. Этнонимы и племенные названия Северного Кавказа, М., 1973.
36. Кулаковский Ю. История Византии, т. III, Киев, 1915.

Igor Kekelia

Researching from Martvili oikonimy

Summary

Scientific observations about some meanings of base of oikonimy in Martvili dictrict are represented in this article. Here we can see some folk explanations connected with the geographical etimology of objects.

Игорь Кекелия

Искания из ойконимии Мартвильского муниципалитета

Резюме

В статье представлены научные наблюдения над значениями исходных основ некоторых ойконимов района Мартвили.

По возможности представлены народные разьяснения, связанные с этимологией географических объектов.

Леонид Джахая

(Грузия)

ГЛОБАЛИЗАЦИЯ И ПРОБЛЕМЫ РЕГИОНАЛЬНОЙ ИНТЕГРАЦИИ

Большинство исследователей процессов современной глобализации связывает её с распадом Советского Союза и всей мировой системы социализма, то есть датирует начало глобализации 1992 годом, когда прекратилось блоковое противостояние, постсоветское и постсоциалистическое пространство Центральной и Восточной Европы стало открытым и доступным для свободного движения капиталов, товаров и трудовых ресурсов. З.Давиташвили считает, что всеобщая глобализация «только с начала 90-х годов могла осуществиться, когда крах социализма и распад Советского Союза стали провозвестниками окончания биполярной международной системы. Только в новых международных условиях стало возможным развитие глобализации» (დავითაშვილი, 2003:192).

Как известно, в свое время становление и развитие двух мировых систем – капитализма и социализма – в процессе внутрисистемной региональной интеграции прошло целый ряд этапов и стадий, прежде чем приобрело окончательный, более или менее завершённый вид много лет спустя. В результате социалистическая интеграция достигла наибольшей степени в СССР (1/6 часть земной суши) – с прозрачными административными границами союзных и автономных республик, с единым центральным государственным банком и денежно-кредитной системой, жесткой специализацией и кооперацией хозяйственных субъектов, пятилетними планами, при гегемонии Коммунистической партии. Далее, по убывающей степени интеграции следовали страны Варшавского договора и Совета Экономической Взаимопомощи (СЭВ), связанные в единый экономический и военно-политический блок социалистических стран Центральной и Восточной Европы. Еще в меньшей степени интеграция объединяла всю социалистическую систему (1/3 населения земного шара), для которой была характерна территориальная разобщенность (Куба, Вьетнам), цивилизационная разобщенность и порою противоречивость, доходящая до противоборства (Советский Союз и Китай). Наконец, еще одна грань социалистической интеграции рассматриваемой эпохи – это освободившиеся после ликвидации колониальной системы молодые государства так называемой «социалистической ориентации» в Азии, Африке и Латинской Америке с весьма расплывчатыми экономическими и политическими параметрами и интересами. Поскольку эти страны вскоре оказались ареной ожесточенной конкурентной борьбы между СССР и США, началось «перетягивание каната» с целью привлечения на свою сторону этих стран, в итоге появились страны «социалистической ориентации» и «капиталистической ориентации». Однако на самом деле это была всего лишь социалистическая фразеология для решения собственных внутренних, узконациональных, этнических, экономических и политических задач, и тем не менее здесь также обозначился раскол, а, следовательно, и еще одно препятствие на пути глобализации.

Нечто подобное происходило и в системе капитализма. Ядром региональной капиталистической интеграции был и по сей день остается Североатлантический альянс (НАТО) – военно-политический блок США и Канады с западноевропейскими странами. Далее следует Европейский Союз (ЕС) интегрированной Европы с «Общим рынком», Европарламентом и единой валютой «евро». Евросоюз в свою очередь также прошел

ряд этапов, прежде чем принял нынешний законченный вид. Так, например, вначале шла экономическая интеграция капиталистической Европы, начиная с «Европейского объединения угля и стали» (1951 год) и заканчивая «Общим рынком». Это ядро региональной капиталистической интеграции окружено капиталистическими странами, по-разному объединенных в экономические и военно-политические блоки и союзы, тяготеющие к США и, в сущности, зависимые от них в экономическом и политическом плане. Сейчас эти региональные структуры все более становятся объектами сплошной глобализации.

Образовавшиеся в итоге две мировые системы – капитализма и социализма – привели к резкому их противостоянию, к так называемой «холодной войне», которая конкретно выразилась в создании двух противоположных военно-политических блоков – Североатлантического пакта (1949 год) и Варшавского договора (1954 год). Единый мировой рынок тоже распался на два относительно независимых, вполне самодостаточных рынка. В этих условиях, разумеется, ни о какой глобализации не могло быть и речи, наоборот, конфронтация шла во всех сферах общественной жизни. Значит ли это, что до 1992 года интеграционные процессы в мире не происходили? Безусловно, они происходили, только порознь в каждой из двух мировых систем, следовательно, эти интеграционные процессы нельзя назвать глобализацией, поскольку они носили сугубо региональный характер, в особенности, Советский Союз и Европейский Союз, у которых, однако, прослеживаются как сходство, так и различие. Вот перечень их общих интеграционных черт:

1. На востоке Евразии – Советский Союз, на западе Евразии – Европейский Союз.
2. Аббревиатура: СССР и ЕС.
3. В СССР 15 союзных республик, в ЕС 30 государств.
4. Совет Экономической Взаимопомощи (СЭВ) и Общий рынок.
5. Советский рубль и европейская валюта «евро».
6. В СССР прозрачные административные границы, в ЕС прозрачные границы («Шенгенская виза»).
7. Варшавский договор и НАТО.
8. Интервидение и Евровидение.
9. Объединенный институт ядерных исследований (СССР, Дубна) и Европейский центр ядерных исследований (Швейцария, ЦЕРН).
10. Космическая программа СССР и космическая программа ЕС.

Однако есть и различия, и весьма существенные:

1. Советский Союз возник в 1922 году, Европейский Союз – в 1957 году, то есть на 35 лет позже, со всеми вытекающими отсюда последствиями (НТР, соседство с СССР, новые исторические и экономические реалии).
2. СССР занимал 1/6 часть земной суши на Евразийском континенте, а в ЕС вошли только западноевропейские страны.
3. В СССР было объединено 15 союзных республик с их автономиями, в ЕС сейчас 30 европейских государств.
4. СССР сформировался путем предоставления государственного статуса народам, которые прежде его не имели в составе Российской империи, в то время как ЕС был создан путем объединения прежде независимых государств Европы.
5. СССР развился на принципиально новой основе социализма, ЕС остался на прежней основе капитализма.
6. В СССР существовал единый для всех входящих для него республик политический строй и форма правления, в ЕС сохранился прежний уклад, традиционная

для каждого государства форма правления – от конституционной монархии до республиканской формы правления (президентской или парламентской).

7. В ЕС действует принцип единогласия (консенсуса) при принятии решений, в СССР такого правила не было, но был двухпалатный Верховный Совет: Совет Союза и Совет Национальностей, где были представлены в равном количестве все национально-государственные образования: союзные республики, автономные республики, автономные области и национальные округа.
8. Европейская денежная единица одинаково читается на всех европейских языках, в СССР номинал писался на денежных знаках на языках и алфавитах 15 союзных республик.
9. В ЕС больше демократии в смысле прав и свобод личности, в СССР с правами и свободами личности мало считались.
10. В СССР языком межнационального общения был русский язык, в ЕС таковым стал английский язык.

Этот перечень сходств и различий можно продолжить и дальше, но важен итог: СССР распался в 1992 году, а ЕС продолжает существовать и расширяться с хорошими перспективами на будущее.

Однако блоковое противостояние системы социализма и системы капитализма, их конфронтация в ходе «холодной войны» второй половины XX века зашли очень далеко. Это была поистине политика «балансирования на грани войны», политика, автором которой был госсекретарь США Джон Фостер Даллес. При этом у каждой из противоборствующих сторон сформировавшегося «двухполюсного мира» имелась собственная концепция глобализма: у одних – установление мирового коммунизма и осуществление коммунистических идеалов в масштабе всей планеты, у других – достижение мирового господства в форме глобализации. Однако в ядерный век ни то, ни другое оказалось недостижимо, поэтому очень скоро наступило равновесие сил, так называемый «ядерный паритет», который продолжался несколько десятилетий.

При этом обращает на себя внимание одно обстоятельство: советские авторы всячески подчеркивали преимущества социалистической интеграции в противовес капиталистической интеграции, в первом случае они видели только положительные стороны, а во втором случае только отрицательные, но то же самое делали со своих позиций западные пропагандисты. Впрочем, такова была задача идеологического противостояния двух систем – социализма и капитализма, и неудивительно, что ученые, идеологи обоих блоков тенденциозно освещали социально-экономические и политические процессы, происходящие в этих регионах. К примеру, одни и те же процессы и явления в СССР, аналогичные западноевропейским, оценивались на Западе негативно, вплоть до того, что Советский Союз, который был полным аналогом Европейского Союза, преподносился, как «империя зла», а Европейский Союз с теми же «прозрачными границами», единой валютой «евро», Общим рынком, Европарламентом и многим другим превозносился, как высшее достижение человеческой цивилизации. В этом проявилась идеологическая борьба времен «холодной войны», суть которой хорошо выразил французский теоретик Жан Мейно, когда писал, что экономические выгоды, которые сулит капитализму западноевропейская интеграция, «имеют меньшее значение в сопоставлении с выгодами, которые обеспечивает патронату (то есть французским предпринимателям – Л.Дж.) окончательное создание «Общего рынка», а именно упрочение капиталистического строя в Европе или, если хотите, устранение, по крайней мере на длительный период, всякой перспективы социализма» (Szokoloczy-

Sillaba, 1965:VII). Сказанного достаточно, чтобы понять идеологию «холодной войны», блокового противоборства и региональной интеграции.

После того как в ходе двух мировых войн не удалось сокрушить социализм военной силой, а попытки «отбрасывания», «сдерживания» также не принесли желаемых результатов, видные западные ученые – социологи, экономисты, политологи (Уолт Ростоу, Раймон Арон, Арнольд Тойнби) стали предлагать различные варианты «конвергенции капитализма и социализма» (советский вариант – «мирное сосуществование двух мировых систем – социализма и капитализма»). Суть «теории конвергенции» заключалась в том, что капитализм и социализм предстали двумя различными путями индустриализации общества (на стадии «индустриального общества»), а в конечном счете оба пути ведут к так называемому «постиндустриальному обществу» («обществу массового потребления», «всеобщего благоденствия»). Полагали даже, что социалистический путь более эффективен, так как за 30 лет достиг того, чего капиталистическая Европа сумела достичь лишь за 300 лет, с большими потерями и страданиями.

Сама по себе идея конвергенции социализма и капитализма (правда, на основе частной собственности и рыночных отношений) была весьма привлекательна, она исходила из того, что и капитализм имеет немало положительных сторон (высокий уровень экономики, быстрые темпы научно-технического прогресса, личные и политические свободы), и у социализма есть свои положительные стороны (обеспечение социальной справедливости, высокая степень социальной защищенности), есть у обоих и отрицательные стороны. И если отбросить отрицательные стороны и соединить положительные, то получится колоссальный прогресс в историческом развитии общества.

Однако идее конвергенции не суждено было осуществиться, так как СССР и мировая система социализма распались, и о конвергенции забыли за ненадобностью. Тем самым открылась дорога для всеобщей глобализации на основе капитализма. Неоднозначна в этом отношении позиция Социалистического Интернационала (Социнтерна), объединяющего так называемые «рабочие партии» (лейбористские, социалистические и социал-демократические). Крупнейшие европейские страны, где у власти стояли партии Социнтерна, не только поддерживают идею глобализации, но и активно участвуют в этом процессе своим мощным капиталом (например, Парижский клуб). Другое дело – политика стран Социнтерна в небольших странах Европы, где население всерьез опасается за судьбу своего национального суверенитета, государственности и самобытности культуры. Именно в небольших европейских государствах особенно сильны антиглобалистские настроения. Однако анализ показывает, что это беспокойство чисто внешнего свойства, поскольку все европейские страны без исключения входят в т.н. «золотой миллиард» Северного полушария и получают немалые дивиденды от глобализации.

При изучении интеграционных процессов в ходе всепланетной глобализации вырисовываются весьма интересные явления. В частности, оказалось, что глобализация, понятая как всеобъемлющая интеграция в масштабе всего человечества, сопровождается процессом дезинтеграции целых государств и последующей их реинтеграцией в новом раскладе. Для примера достаточно привести распад (дезинтеграцию) Советского Союза (СССР) и Социалистической Федеративной Республики Югославия (СФРЮ). Пока существовали Советский Союз и мировая система социализма («двухполюсный мир»), глобализация в теперешнем виде не могла осуществиться, и только после распада СССР и социалистического лагеря открылся простор для всепланетной глобализации («однополюсный мир»). Но как только произошла дезинтеграция СССР и СФРЮ, начался процесс реинтеграции их составных частей в европейские структуры. Спустя

всего лишь 10-15 лет бывшие советские прибалтийские республики – Латвия, Литва и Эстония – интегрировались в НАТО и Европейский Союз, одна из бывших югославских республик – Словения – также принята в НАТО и Европейский Союз. О бывших соцстранах Центральной и Восточной Европы говорить не приходится: все они сами попросились в евроатлантический военно-политический и экономический союз.

В заключение можно высказать предположение, что по целому ряду причин (цивилизационных, формационных, расовых, этнических, религиозных, геополитических, экономических, языковых и культурологических) глобализация вряд ли в ближайшее время станет полной, всеобъемлющей, поэтому правильнее говорить до поры до времени не столько о «глобализации», сколько об «интеграции». Тогда прослеживается следующее закономерное соотношение глобализации и интеграции: мы называем «интеграцией» процессы, происходящие в региональном масштабе, и «глобализацией», если эти же интеграционные процессы происходят в глобальном, всепланетном масштабе. Соответственно устанавливается и соотношение понятий «интеграция» и «глобализация»: «интеграция» – это неполная, частичная глобализация, а «глобализация» – это полная, всепланетная интеграция (другой термин для ее обозначения – «мондиализация», от французского слова «monde» – «мир», «целый мир»).

Лიტერატურა:

1. ზურაბ დავითაშვილი, ნაციონალიზმი და გლობალიზაცია, თბილისი, 2003.
2. Szokoloczy-Sillaba. Les organisations professionnelles Françaises et le Marché Commun. Paris, 1965 (предисловие).

ლენიდე ჯახაია გლობალიზაცია და რეგიონალური ინტეგრაციის პრობლემები რეზიუმე

სტატიაში გაანალიზებულია მე-20 საუკუნის ბოლოს ევროპაში შექმნილი სიტუაცია, როდესაც გლობალიზაციის პროცესის დაწყებამდე (1992 წელი) დაიწყო რეგიონალური ეკონომიკური, სოციალურ-პოლიტიკური და კულტურულ-საგანმანათლებლო ინტეგრაცია – ჯერ საბჭოთა კავშირში (1922-1992), შემდეგ კი ევროკავშირში (1957) და გამოვლენილია მსგავსება-განსხვავება ამ ორ რეგიონალურ გაერთიანებას შორის.

Leonid Djakhiaia Globalization and the Problems of Regional Integration Summary

The article deals with the situation in Europe at the end of the XXI century, when prior to the beginning of the globalization process (1992) the regional, economical, sociopolitical, cultural and educational integration started – first in the Soviet Union (1922-1992), then in the EU (1957). The article shows the distinctions and similarities of these two regional unions.

Техран Гусейнова

(Азербайджан)

**НАЛАЖИВАНИЕ ДИПЛОМАТИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ МЕЖДУ ЧЛЕНАМИ
СОВЕТА СОТРУДНИЧЕСТВА АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ
РЕСПУБЛИКИ С АРАБСКИМИ ГОСУДАРСТВАМИ
ПЕРСИДСКОГО ЗАЛИВА (ССАГПЗ)**

Восстановление независимости Азербайджана создало благоприятные условия для близкого участия страны в международных отношениях. Азербайджанское государство начало курс активной внешней политики на основе принципов международного права. За это время Азербайджанская Республика стала частью международного мира, включившись в широкие интеграционные процессы, идущие в мире.

Таким образом, в настоящее время Азербайджанская Республика наладила дипломатические отношения со 160 странами мира. В Азербайджане, в Баку действуют 38 посольств, 2 главных консульства, 12 представительств международных организаций, 7 почетных консульств. В нашей республике также аккредитованы руководители 43 дипломатических представительств, резиденции которых находятся в других городах Азербайджана (Маммедьяров).

Чтобы занять в международном мире равноправную позицию и сохранить ее, Азербайджанская Республика, с одной стороны, задействуя свои природные ресурсы и экономический потенциал, участвует в различных международных проектах, с другой, - привлекает технологию и финансовые возможности передовых стран.

В этом направлении Азербайджан развивает двусторонние отношения и расширяет связи с региональными организациями. В числе этих региональных организаций находится ССАГПЗ - очень динамичное, с политической и экономической точки зрения, учреждение, которое стремительно включается в интеграционные процессы, идущие во всем мире.

Налаживание политико-дипломатических и экономических отношений со странами-членами этой организации - Саудовской Аравией, Объединенными Арабскими Эмиратами, Кувейтом, Катаром, Обманом и Бахрейном занимает особое место во внешней политике Азербайджана. Целью ССАГПЗ, созданного в 1981 году на заседании глав названных 6 арабских государств, является "развитие сотрудничества во всех отраслях между государствами-членами, тесная интеграция и осуществление координации". (Краткий политический словарь, 1989:502).

Эта организация, учрежденная по инициативе Саудовской Аравии, ОАЭ, Кувейта, Катара, Бахрейна и Омана, создает впечатление арабского аналога Европейского Союза. Государства ССАГЗ с территорией почти 2,7 млн кв. км., 32 млн жителей и ВВП 790 млрд долларов США добывают каждую пятую тонну нефти в мире и являются обладателями 55% ее всемирных запасов. Основное же внимание уделяется вопросу обеспечения военной и экономической безопасности Персидского залива. Наряду с этим, четыре страны Персидского залива - Кувейт, Саудовская Аравия, Катар и Бахрейн подписали договор о создании единого валютного союза региональных государств. Договор, подписанный министрами иностранных дел этих стран, включает,

в основном, четыре из шести членов ССАГПЗ (Gulf Cooperation Council, GCC) («Общество и Религия», 2009).

Государства ССАГПЗ находятся в списке ведущих государств Ближнего и Среднего Востока. Нельзя не признать нефтяные и углеводородные богатства, стабильное политическое развитие и экономическую мощь этих стран. Развитие отношений с государствами ССАГПЗ для Азербайджана значимо по нескольким факторам. Во-первых, именно эти факторы сделали необходимым налаживание дипломатических связей и создание почвы для развития отношений Азербайджана со странами ССАГПЗ. С другой стороны, государства ССАГПЗ - это силы, которые оказывают сильное влияние, а иногда и давление в региональной политике. И наконец, названные страны являются мусульманскими государствами, которые в силах помочь Азербайджану занять позицию и авторитет в исламском мире.

Одним из самых влиятельных стран ССАГПЗ является Королевство Саудовской Аравии. 25% мирового нефтяного запаса приходится на долю Саудовской Аравии. В настоящее время это государство дает 12% добываемой в мире нефти (газ. «Азербайджан», 2002). Наряду с экономической мощью, Саудовская Аравия занимает сильную религиозно-политическую позицию. Расположение на территории этой страны двух святых городов мусульманского мира - Мекки и Медины превратили ее в ортодоксальный исламский центр.

Саудовская Аравия признала независимость Азербайджана 30 декабря 1991 года. Вслед за этим, 24 февраля 1992 года между Азербайджаном и этой страной были налажены дипломатические связи. Подтверждением значимости этой страны для Азербайджана явилось то, что он первым из всех мусульманских республик бывшего СССР, которые обрели независимость, открыл свое посольство в Саудовской Аравии. С апреля месяца 1994 года посольство Азербайджана в Саудовской Аравии начало свою работу. А 21 ноября 1994 года посол Саудовской Аравии Наджи Садиг Муфти, аккредитованный в Турции и одновременно в Азербайджане, представил свои верительные грамоты президенту Азербайджанской Республики Гейдару Алиеву.

Большую роль в осуществлении ряда гуманитарных и благотворительных мероприятий и планов Королевства Саудовской Аравии в отношении Азербайджана, недавно восстановившего свою независимость, и в частности, в оказании помощи беженцам, переселенным в результате армянской агрессии, сыграли ряд действующих в нашей стране организаций, а также чрезвычайный и полномочный посол Королевства (Гасанова, 2004:211). Особо нужно отметить, что первым визитом президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева в арабские страны стал его визит именно в Саудовскую Аравию. В интервью журналистам накануне этого визита президент Азербайджана сказал: "Можно сказать, что до сих пор между Саудовской Аравией и Азербайджаном не было никаких связей. Хотя после завоевания Азербайджаном независимости в этой области были сделаны определенные попытки, но и они не дали никаких результатов. Однако, поскольку эта страна обладает большим влиянием в мировом содружестве, а также учитывая наше религиозное единство, сходство наших исторических традиций, я принял приглашение Мелика Саудовской Аравии и сейчас отправляюсь в поездку. Саудовская Аравия интересует меня как страна, и я с волнением ожидаю своего паломничества туда как в священные мусульманские места" (Гасанов, 1994:399; 203).

Во время этой поездки Гейдар Алиев провел переговоры с королем Фахдом ибн Абдулазиз аль-Саудом, а также с руководителями Организации исламской конференции

и Исламского банка развития, посетил священные города Мекку и Медину. На этих встречах были также подписаны несколько договоров по сотрудничеству в различных областях.

Другой активный член ССАГПЗ, Объединенные Арабские Эмираты (ОАЭ) - государство, которое 26 декабря 1991 года одним из самых первых признало независимость Азербайджанской Республики. В первое время отношения между двумя странами осуществлялись посредством посольств Азербайджана в Великобритании, Египте и Саудовской Аравии. (Гайдар Алиев и Восток, 2005:283)

Официальные дипломатические связи между Азербайджанской Республикой и ОАЭ были налажены 1 сентября 1992 года. В июне 1994 года Чрезвычайный и Полномочный посол Объединенных Арабских Эмиратов в Турции Юсиф Халид Мухаммед аль-Ансари был одновременно аккредитован и в Азербайджане (Гайдар Алиев и Восток, 2005:283). 11 апреля 1997 года президентом Азербайджанской Республики было утверждено постановление Милли Меджлиса Азербайджанской Республики "Об учреждении посольства Азербайджанской Республики в Объединенных Арабских Эмиратах". По указу президента Азербайджанской Республики за №444, от 22 февраля 2001 года, Э.Салимов был назначен Чрезвычайным и Полномочным послом Азербайджанской Республики в Объединенных Арабских Эмиратах. С целью расширения отношений между двумя странами, в 1997 году было принято решение об открытии в ОАЭ посольства Азербайджанской Республики. С июня 2001 года Посольство Азербайджанской Республики действует в столице ОАЭ, в городе Абу-Даби (Гасанов, 1994:403).

Связи Азербайджана с ОАЭ с первых лет осуществлялись на высшем уровне. А с 1994 года они стали отличаться особой активностью. Так, в октябре 1994 года делегация, возглавляемая председателем Милли Меджлиса Азербайджанской Республики, побывала в Эмиратах с официальным визитом и представила президенту ОАЭ Шейху Заиду ибн Султан аль-Нахьяну письмо президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева. В декабре того же года в Касабланке также состоялась первая встреча глав государств Азербайджана и ОАЭ. На встрече был обсужден вопрос о развитии связей между двумя странами (Гасанов, 1994:402). В последующие годы были подписаны различные договоры по развитию этих связей.

Одним из небольших, но очень богатых и влиятельных членов ССАГПЗ является Катар. Дипломатические отношения между государством Катар и Азербайджанской Республикой были налажены в сентябре 1994 года (Гасанов, 1994:295).

В первые годы двусторонние связи между Катаром и Азербайджаном осуществлялись посредством посольств Азербайджанской Республики в Лондоне, Эр-Рияде и Каире, а также посольства Катара в Анкаре. В эти годы азербайджанская сторона провела ряд переговоров и осуществляла дипломатическую переписку с посольствами Катара в указанных городах (Гайдар Алиев и Восток, 2005:295). В сентябре 2002 года, в соответствии с указом Г.Алиева, посол Азербайджанской Республики в Саудовской Аравии был одновременно назначен послом и в Катаре (Гасанов, 1994:408). Отметим, что государство Катар в рамках международных организаций всегда демонстрировало справедливую позицию в принятии решений и резолюций, связанных с агрессией Армении против Азербайджанской Республики.

Протокол о создании дипломатических связей Азербайджана с другим членом ССАГПЗ - Кувейтом был подписан 7 октября 1994 года. В мае 1996 года делегация, возглавляемая председателем Милли Меджлиса Азербайджанской Республики,

побывала с официальным визитом в Кувейте, встретила и провела переговоры с эмиром государства Кувейт Шейхом Джабиром аль-Ахмед аль-Джабир ас-Сабахом, председателем Милли Меджлиса Кувейта Абдуллахом Ас-Салим ас-Сабахом и первым заместителем премьер-министра Кувейта, министром иностранных дел Шейхом Сабахом аль-Ахмед аль-Джабир ас-Сабахом. (Гайдар Алиев и Восток, 2005:297).

И наконец, были сделаны важные шаги в налаживании двусторонних отношений Азербайджана с двумя остальными государствами-членами ССАГПЗ – Оманским султанатом и Бахрейном. Во-первых, Оманский султанат также один из первых государств, признавших независимость Азербайджанской Республики. С другой стороны, дипломатические отношения между двумя странами были построены много ранее, уже в июле 1992 года (Гасанов, 1994:409). Дипломатические связи Азербайджана с государством Бахрейн были построены немного позже - в ноябре 1996 года. Между двумя странами велась непрерывная переписка на уровне глав государств и правительств, а также министров иностранных дел. Эта традиция соблюдается и сегодня.

В рамках ООН и ОИК как Оманский султанат, так и Бахрейн всегда защищали позицию Азербайджанской Республики в принятии резолюций, связанных с военной агрессией Армении против Азербайджана. Было бы уместным, в связи с этим, отметить интересный факт, когда на 59 сессии Генеральной Ассамблеи ООН Оманский султанат поддержал предложение, выдвинутое Азербайджаном, в связи с положением на захваченных азербайджанских землях (Гасанов, 1994:409). С 2002 года посол Азербайджанской Республики в Саудовской Аравии был также назначен послом в Оманском султанате.

Таким образом, из рассмотренного нами краткого обзора видно, что с первых лет своей независимости Азербайджанская Республика наладила тесные политико-дипломатические связи с региональными организациями и, конкретно, с государствами-членами Совета сотрудничества арабских государств Персидского залива, и эти связи стали залогом развития двустороннего и многостороннего экономического и технического сотрудничества.

Эти связи, составляющие одно из значимых стратегических направлений внешней политики суверенной Азербайджанской Республики, обеим сторонам приносят политические и экономические дивиденды. Для стран ССАГПЗ это значит стабильные отношения с мусульманским государством Южного Кавказа и сильную позицию в регионе. Что касается Азербайджана, как было отмечено выше, во многих политических вопросах, начиная от признания государственной независимости и до принятия различными международными организациями постановлений, связанных с агрессией Армении, государства ССАГПЗ были для нашей республики партнерами стратегического значения. С другой стороны, влиятельные, с политической и финансовой точки зрения, страны - Саудовская Аравия, ОАЭ, Катар, Кувейт, Оманский султанат и Бахрейн, которые, как и наша страна, являются членами Организации исламской конференции, для Азербайджана имеют немаловажное значение и в исламском мире. Торгово-экономические отношения с государствами-членами этой организации - взаимоприбыльные и, с точки зрения импорта и экспорта как промышленной продукции, так и технологий, открывают путь к выгодному рынку.

В настоящее время связи Азербайджанской Республики с государствами ССАГПЗ стабильны, сохраняются широкие возможности для продолжения и развития взаимоприемлемого сотрудничества.

Литერатура:

1. Выступление министра иностранных дел Эльмара Маммедьярова на втором совещании руководящих органов дипломатических служб.-www.xalqqazeti.com
2. "Общество и Религия" газета, 11-17 июнь, 2009 (006).
3. Гасанов А. Современные международные отношения и внешняя политика Азербайджана с.399.,с.751; Гейдар Алиев и Восток. V книга, с.203.,357; Официальный визит президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева в Саудовскую Аравию. газета "Азербайджан", 12 июля 1994, 133 (897); Было подписанно Генеральное соглашение. Газета "Азербайджан", 16 июля 1994, 137 (901); Азербайджанская дипломатия завоёвывает твёрдую позицию в исламском мире. Газета "Азербайджан", 16 июля 1994, 137 (901); Эхо исторического визита. газета "Азербайджан", 26 июля 1994, 143 (907); Совместное официальное сообщение. Газета "Азербайджан",16 июля 1994, 137 (901).
4. Гейдар Алиев и Восток. V книга.
5. Гасанов А. Современные международные отношения и внешняя политика Азербайджана.
6. Гасанов А. Современные международные отношения и внешняя политика Азербайджана; Гейдра Алиев и Восток. V книга.
7. Гейдар Алиев и Восток. V книга.
8. Гасанов А. Современные международные отношения и внешняя политика Азербайджана.
9. Гейдар Алиев и Восток. V книга.
10. Гасанов А. Современные международные отношения и внешняя политика Азербайджана.
11. Гасанова А. Королевство Саудовская Аравия на пути прогресса и в условиях мира. Газета "Республика", 8 сентябрь 2004, 208 (2146); Гейдра Алиев и Восток. V книга, страны ОИК. Чашыюглу, 2005.
12. Святость. Газета "Азербайджан", 20 март 2002 71 (3083).
13. Краткий политический словарь. М., Политиздат,1989.

ტეხრან ჰუსეინოვა
დიპლომატიური კავშირების დამყარება თანამშრომლობის საბჭოს
წევრ აზერბაიჯანის რესპუბლიკასა და სპარსეთის
ყურის არაბულ ქვეყნებს შორის
რეზიუმე

აზერბაიჯანის რესპუბლიკის დიპლომატიური ურთიერთობა თანამშრომლობის საბჭოს წევრ ექვს არაბულ ქვეყანასთან – საუდის არაბეთი, არაბეთის გაერთიანებული ემირატები, კატარი, კუვეიტი, ომანის სასულთნო და ბახრეინი – მყარდება აზერბაიჯანის მიერ 1991 წელს დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ. დღეისათვის აღნიშნულ ქვეყნებთან ურთიერთობა ვითარდება საელჩოების დონეზე. არაბული სახელმწიფოები აზერბაიჯანის მნიშვნელოვანი სტრატეგიული მოკავშირეები.

Tekhran Huseinova

***Declaration of Diplomatic Relations between Azerbaijan and the Members of the
Cooperation Council for the Arab States of the Arabian Gulf (CCASG)
Summary***

The relations between Azerbaijan and CCASG members - United Arab Emirates, Bahrain, Saudi Arabia, Oman, Qatar and Kuwait dates back to 1991 when Azerbaijan declared its independence. These relations are developing on the highest diplomatic scale. So CCASG members have embassies in Azerbaijan and vice versa. Arabian countries are very important strategic partners of Azerbaijan.

Хатира Гусейнова

(Азербайджан)

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ РЕГИОНОВ АЗЕРБАЙДЖАНА

Территория Азербайджанской Республики составляет 86.6 тыс. км², население 9 миллионов. По информации ООН, в настоящее время Азербайджанская Республика занимает 0,06 % территории мира, собственный вес во всемирном производстве продукции и услуг составляет 0,03% , а доля в международной торговле составляет 0,01 %.

Последнее десятилетие XX века является самым болезненным периодом. Являясь суверенным государством Азербайджан в течение этих лет столкнулся с серьезными проблемами. С одной стороны, в связи с переходом к рыночной экономике трудности в социально-экономической сфере, а так же война усложнили экономическое состояние страны. Эти экономические трудности, естественно, повлияли и на регионы. С 1993 года проведенная политика Г. А. Алиева позволила вывести страну из этого экономического кризиса. Начиная с 1995 года, была восстановлена макроэкономическая стабильность.

Экономическая сфера Азербайджанской Республики состоит из территориальных структур, таких как, районы, населенные пункты и регионы. Каждый регион Азербайджана имеет своеобразные особенности. Так же между этими структурами существуют торговые и технологические связи. Для анализа особенностей развития регионов важно проведение классификации. В современной науке не существует общепринятая, единая методология классификации регионов. В странах мира, в связи с большим территориальным объемом, различны число и проблемы регионов.

Понятие регион включает в себя несколько составляющих.

Географическая. В экономической географии понятие регион означает район.

Экономическая. Для экономики наибольшее значение имеет выделение регионов с позиции административного и экономического регулирования, места в региональном разделении труда, функционирования рынков, типичности социально-экономических проблем и т. п.

Под регионом следует понимать прежде всего территориальное социально-экономическое образование, основой которого является организация производительных сил, характеризующаяся единством и целостностью воспроизводимого процесса. Региональный воспроизводимый процесс включает расширенное воспроизводство производительных сил территории и воспроизводство производственных отношений. Воспроизводство факторов производства в регионе носит комплексный характер. Для этого необходимо обеспечение пропорциональности и сопряженности в развитии всех факторов регионе, отображающих наиболее рациональную структуру регионального хозяйства.

Понимание региона в качестве субъекта хозяйствования предполагает учет условия, которые складываются в пределах данной территории.

К числу таких условия, как представляется, можно было бы отнести:

- экономическую целостность территории как основу хозяйственного комплекса;
- характер и степень развития внутренних и внешних экономических связей;
- общность экономических, социальных и общественно-политических задач;

- возможность эффективного управления территорией.

На основании вышеизложенного можно дать следующее определение региона.

Регион – это целостная социально-экономическая система, которая имеет единую структуру, включающую физико-географическую, экономическую, политико-административную, этническую, социокультурную, правовую, политическую составляющие, соответствующие им социальные институты, при определяющей роли институтов управления в организации жизни региона.

Многофакторность и разнохарактерность резервов, явлений и процессов вызывает необходимость применения для их структурирования методологии системного подхода. Регион, рассматриваемый с этих позиций, представляет собой упорядоченную совокупность различных элементов, между которыми существуют или могут быть установлены определенные связи.

Некоторые авторы, учитывая состояние региона, считают целесообразным разделение регионов на 3 группы.

1. Административные регионы: территории границы, которых определены и легализованы государством.
2. Географо-экономические регионы: условно созданные территории с учетом границ и географо-экономических признаков.
3. Специальные регионы: временно созданная территория для регулирования регионального развития в определенных целях.

Классификация регионов в Азербайджане проведена в соответствии с вышеприведенным вторым пунктом по географо – экономическим признакам.

В принятой в 2004 году Государственной Программе по социально-экономическому развитию регионов Азербайджана были определены 10 экономических зон. В программе, в связи с сильным развитием, город Баку не включен в состав Апшеронской экономической зоны.

Экономические зоны Азербайджана следующие:

1. Апшерон;
2. Гянджа- Казах;
3. Шеки-Закатала;
4. Ленкорань;
5. Куба-Хачмаз;
6. Предгорная;
7. Верхний Карабах;
8. Келбаджар-Лачин;
9. Горный Ширвань;
10. Нахичевань.

Ссылаясь на эту классификацию, проведен анализ современной ситуации регионального развития в Азербайджане.

Апшеронская экономическая зона – включает районы Апшерон, Хызы и город Сумгаит.

Социально-экономические показатели (01.01.2009):

численность населения- 512.8 тыс., территория -3.29 тыс.км² , валовая продукция - 999.9 млн. манат, средний заработок- 198.9 манат, объем промышленного производства – 423588.1 тыс. манат, сельскохозяйственная продукция – 64869 тыс. манат, объем платного обслуживания- 126610.4 тыс. манат, количество врачей – 1829, число больниц- 27, число дошкольных учреждений- 86, число средних школ – 100 и т.д.

Конкурентоспособность этой зоны:

Богатство полезных ископаемых, промышленный потенциал, развитая транспортная инфраструктура, сильная топливно-энергетическая база, сильный строительный комплекс, развитая социальная инфраструктура.

Гянджа – Казах – включает административные районы: Казах, Акстафа, Дашкесан, Гедабек, Горанбой, Ханлар, Самух, Шамкир, Тавуз и города Гянджа, Нафалан.

Социально-экономические показатели (01.01.2009):

численность населения – 1169.6 тыс., территория – 12.48 тыс. км², валовая продукция – 1593.5 млн. манат, средний заработок- 171.2 манат, объем промышленного производства – 216501.5 тыс. манат, сельскохозяйственная продукция – 670126 тыс. манат, объем платного обслуживания – 247580.4 тыс. манат, количество врачей – 3004, число больниц – 123, число дошкольных учреждений – 277, число средних школ – 605 и т.д.

Конкурентоспособность этой зоны:

Благоприятная географо-экономическая позиция, богатство полезных ископаемых, высокий промышленный потенциал и промышленная инфраструктура, развитая транспортная система, сильный строительный комплекс, развитая социальная инфраструктура, сельскохозяйственный потенциал, возможности развития туризма.

Шеки – Закатала – включает районы Балакан, Кахи, Габала, Огуз, Закаталы, Шеки.

Социально-экономические показатели (01.01.2009):

численность населения – 564.9 тыс., территория – 8.96 тыс. км², валовая продукция – 705.1 млн. манат, средний заработок- 155.5 манат, объем промышленного производства – 53897.3 тыс. манат, сельскохозяйственная продукция – 334862 тыс. манат, объем платного обслуживания – 91082.7 тыс. манат, количество врачей – 1132, число больниц – 56, число дошкольных учреждений – 198, число средних школ – 375 и т.д.

Конкурентоспособность этой зоны:

Благоприятная природно-географическая позиция, богатство полезных ископаемых, потенциал легкой промышленности, развитая транспортная сеть, сельскохозяйственный потенциал, возможности развития туризма.

Ленкорань – включает районы Астара, Джалилабад, Лерик, Масаллы, Ярдымли, Ленкорань.

Социально-экономические показатели (01.01.2009):

численность населения – 821.1 тыс., территория – 6.07тыс.км², валовая продукция – 135.27 млн. манат, средний заработок – 173.9 манат, объем промышленного производства – 40347.7 тыс. манат, сельскохозяйственная продукция – 375146 тыс. манат, объем платного обслуживания – 130812.3 тыс. манат, количество врачей – 1268, число больниц – 75, число дошкольных учреждений – 121, число средних школ – 569 и т.д.

Конкурентоспособность этой зоны:

Благоприятная природно-географическая позиция, промышленный потенциал, развитая транспортная сеть, сельскохозяйственный потенциал, возможности развития туризма, социальных инфраструктур .

Куба-Хачмаз – включает районы Девечи, Хачмаз, Куба, Гусар, Сиазан. Социально-экономические показатели (01.01.2009):

численность населения – 487 тыс., территория – 6.96 тыс.км², валовая продукция – 1111.2 млн. манат, средний заработок – 189.5 манат, объем промышленного производства – 79501.1 тыс. манат, сельскохозяйственная продукция – 387346 тыс. манат, объем платного обслуживания – 81789 тыс. манат, количество врачей – 749, число больниц – 41, число дошкольных учреждений – 57, число средних школ – 428 и т.д.

Конкурентоспособность этой зоны:

Благоприятная природно-географическая позиция, богатый природный потенциал, сельскохозяйственный потенциал, развитая транспортная инфраструктура, промышленный потенциал, возможности развития туризма.

Предгорная – включает районы Агджабади, Агдаш, Бейлагань, Барда, Биласувар, Гокчай, Аджгабуль, Имишли, Курдамир, Нефтчала, Саатлы, Сабирабад, Саян, Уджар, Зардаб и города Мингачеур, Евлах, Ширван. Социально-экономические показатели (01.01.2009):

численность населения – 1792.3 тыс., территория – 21.43 тыс.км², валовая продукция – 2778.5 млн. манат, средний заработок – 178.2 манат, объем промышленного производства – 766570 тыс. манат, сельскохозяйственная продукция – 998733 тыс. манат, объем платного обслуживания – 322699.6 тыс. манат, количество врачей – 3305, число больниц – 191, число дошкольных учреждений – 363, число средних школ – 927 и т.д.

Конкурентоспособность этой зоны:

Богатый природный потенциал, сельскохозяйственный потенциал, транспортная система, промышленный потенциал.

Верхний Карабах – включает районы Агдам, Тертер, Шуша, Ходжалы, Ходжавенд, Джабраил, Физули и город Ханкент.

Социально-экономические показатели (01.01.2009):

численность населения – 605.5 тыс., территория – 7.25 тыс.км², валовая продукция – 300.6 млн. манат, объем промышленного производства – 9093.9 тыс. манат, сельскохозяйственная продукция – 133103 тыс. манат.

Конкурентоспособность этой зоны:

Богатый природный потенциал, сельскохозяйственный потенциал, возможности развития туризма.

Келбаджар-Лачин – включает районы Келбаджар, Лачин, Зангилан, Кубадлы.

Социально-экономические показатели (01.01.2009):

численность населения – 226.1 тыс., территория – 6.4 тыс.км², валовая продукция – 19.9 млн. манат, средний заработок – 189.1 манат, объем промышленного производства – 842.4 тыс. манат, сельскохозяйственная продукция – 18870 тыс. манат, количество врачей – 215, число больниц – 16, число дошкольных учреждений – 2, число средних школ – 317.

Конкурентоспособность этой зоны:

Богатство полезных ископаемых, промышленный потенциал, сельскохозяйственный потенциал, возможности развития туризма.

Горный Ширвань – включает районы Шамахи, Аксу, Исмайллы, Гобустан.

Социально-экономические показатели (01.01.2009): численность населения – 280.5 тыс., территория – 6.07 тыс.км², валовая продукция – 347.6 млн. манат, средний заработок – 172.8 манат, объем промышленного производства – 10410 тыс. манат, сельскохозяйственная продукция – 148656 тыс. манат, объем платного обслуживания –

39092.9 тыс. манат, количество врачей – 362, число больниц – 19, число дошкольных учреждений – 42, число средних школ – 253 и т.д.

Конкурентоспособность этой зоны:

Богатый природный потенциал, промышленный потенциал, развитая транспортная сеть, сельскохозяйственный потенциал, возможности развития туризма, социальных инфраструктур.

Нахичевань – включает районы Бабек, Джулфа, Ордубад, Садарак, Шерур, Кенгерли и город Нахичевань.

Социально-экономические показатели (01.01.2009):

численность населения – 397.4 тыс., территория – 5.56 тыс.км², валовая продукция – 935млн. манат, средний заработок – 233.4 манат, объем промышленного производства – 164451.6 тыс. манат, сельскохозяйственная продукция – 153344 тыс. манат, объем платного обслуживания – 69299.7 тыс. манат, количество врачей – 800, число больниц – 43, число дошкольных учреждений – 15, число средних школ – 221 и т.д.

Конкурентоспособность этой зоны:

Богатый природный потенциал, промышленный потенциал, транспортная система, сельскохозяйственный потенциал.

Отсюда вытекает необходимость определения на уровне региона потенциальных направлений роста – отраслей, которые смогут поднять экономику региона. Выявленные особенности развития регионов в современных условиях, обусловленных реформированием экономики, предполагают опасность возникновения и развития кризиса, а значит, и необходимость управления социально-экономическим потенциалом. Это, в свою очередь, требует дифференцированного подхода при анализе состояния социально-экономической системы регионов.

Таким образом, одной из основных черт системы государственного регулирования социально-экономическим развитием региона может стать поддержка отраслевых ориентиров, являющихся фактором позитивной территориальной динамики.

Литература:

1. Гранберг А.Г. Основы региональной экономики. М.: ГУ ВШЭ, 2000.
2. Львов Д.С. Региональная политика как фактор экономического роста//Проблемы теории и практика управления. М., 2000. №1.
3. Статистические показатели Азербайджана, 2009, Информационный бюллетень Государственного Комитета по статистике.

სატირა ჰუსეინოვა

აზერბაიჯანის რეგიონების განვითარების თავისებურებანი

რეზიუმე

სტატიაში გაანალიზებულია აზერბაიჯანის რეგიონალური განვითარების თავისებურებანი. ანალიზისათვის გამოვლენილია კლასიფიკაციის მნიშვნელობა. თანამედროვე მეცნიერებაში მსოფლიოს ქვეყნების რეგიონების კლასიფიკაციის სა-

ყოველთაო, ერთიანი მეთოდოლოგიის არარსებობისა და დიდი ტერიტორიული მოცულობის გამო გვხვდება სხვადასხვა სახის რეგიონალური პრობლემა.

სტატიაში დეტალურადაა განხილული ცალკეულ ეკონომიკურ ზონებში აზერბაიჯანის რეგიონალური პოლიტიკა.

Khatira Huseinova

Features of Development of Regions

Summary

This article analyzes the features of the regional development of Azerbaijan. To analyze the peculiarities of the regions the importance of classification is revealed. Due to the lack of the generally accepted classification of the regions, due to the lack of common methodology and large spatial volume we face a variety of regional issues.

The article shows the detailed description of the regional policy in the different economic zones of Azerbaijan.

Гаухар Саймагамбетова

(Казахстан)

**ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ КОММУНИКАЦИОННОГО
ПРОЦЕССА В СОВРЕМЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ**

Работа менеджера любого уровня невозможна без отлаженной системы коммуникаций. Под коммуникацией понимается процесс передачи информации от одного человека к другому с помощью приборов, жестов, речи или в письменной форме. Менеджер обменивается информацией с руководителями, коллегами, подчиненными и потребителями. Он ставит резолюции на документах и записывает свои замечания, отправляет и получает сообщения по электронной почте, просматривает отчеты, готовит презентации, проводит собрания групп, произносит речи и сообщает о своих решениях другим людям. Путем коммуникаций информация передается руководителям, а решения – их исполнителям. Без коммуникаций не может быть организации, так как без них невозможно обеспечить координацию деятельности людей. Оценки показывают, что до 80% времени руководителей всех уровней расходуется на те или иные коммуникации. Но осуществляются они далеко не эффективно: 75% американских, 63% английских и 85% японских руководителей считают коммуникации главным препятствием на пути достижения эффективности их организациями (Robert, 1970).

Коммуникации являются важнейшим связующим процессом в менеджменте. Благодаря коммуникациям обеспечивается связь между организацией и средой, взаимодействие всех функций управления и согласованность принимаемых решений. В каждой организации осуществляется множество коммуникаций

В целом коммуникации можно разделить на две большие группы – формальные и неформальные. Формальные – это предписанные коммуникации, которые должны иметь место в процессе управления. Их специально проектируют, описывают, анализируют, совершенствуют. Это основные коммуникации в менеджменте. В них входит обмен информацией организации со средой, а также внутренние коммуникации, протекающие по восходящему и нисходящему направлению, по вертикали, горизонтали и диагонали управления. Содержание горизонтальных и диагональных сообщений имеет в основном координационный характер, а вертикальных – преимущественно приказной.

Все коммуникации являются либо межличностными (между людьми), либо организационными (между уровнями и структурными подразделениями внутри предприятия, фирмы, между самой компанией и организациями в ее внешнем окружении). Организационные коммуникации также осуществляются людьми, но их необходимость и содержание диктуются потребностями организаций и их подразделений в обмене информацией с другими организациями и подразделениями.

Согласно еще одному опросу примерно 250 тыс. работников 2000 самых разных

компаний, обмен информацией представляет одну из самых сложных проблем в организациях. Эти опросы показывают, что неэффективные коммуникации - одна из главных сфер возникновения проблем. Глубоко осмысливая коммуникации на уровне личности и организации, мы должны учиться снижать частоту случаев неэффективных коммуникаций и становиться лучшими, более эффективными менеджерами. Эффективно работающие руководители - это те, кто эффективны в коммуникациях. Они представляют суть коммуникационного процесса, обладают хорошо развитым умением устного и письменного общения и понимают, как среда влияет на обмен информацией (Кнорринг, 2001:528).

Таким образом, можно обозначить основные пункты для улучшения работы в управлении предприятием - это:

1. Создать специальное подразделение (для освобождения ИТР от несвойственной их квалификации работе);
2. Поднять на должный уровень обеспечение информацией;
3. Исключить отвлечения от основной работы.

Здесь можно высказывать ряд рекомендаций для улучшения работы, потому, что мы видим – большое значение имеет система коммуникаций, которая дает возможность проведения заочных совещаний, летучек (участники которых могут находиться друг от друга на значительных расстояниях), оперативной информации.

Соответственно меняются методы и техника коммуникационных отношений руководителей с подчинёнными и вышестоящими органами.

Остальные вопросы можно было бы снять, применив творческий подход к решению управленческих задач, развитию стратегического мышления руководителей, использованию новых информационных технологий, возможностей автоматизированных офисов.

Эффектность работы предприятия достигается за счёт хороших информационных систем:

- Системы обработки текстов, платёжных ведомостей, счётов, базы данных покупателей, улучшения доступа к основной производственной информации для всех, предоставления финансовой информации о каждом деловом секторе, базы данных обратной связи с покупателем.

Информация поступает недостаточна, а именно:

- отсутствует информация и подборки по конкретным темам;
- недостаток литературы по отечественному и зарубежному опыту;
- несвоевременное поступление информации.

Несомненно, что коммуникации являются жизненно важной системой любой организации, они пронизывают все виды деятельности предприятий, это самый главный рабочий инструмент для обеспечения восприятия людьми своих организационных ролей и для интеграции организационных подразделений. Рассмотрим это на примере строительной организации ТОО «Мунайгазкурылыс». Система управления характеризуется содержанием и формой, в рамках которой осуществляется деятельность предприятия. Если содержание системы управления проявляется в ее функциях, то форма – в ее организационной структуре. Организационная структура предприятия представляет собой состав подразделений аппарата управления, отношения и связи между ними в ходе выполнения процессов управления.

Разнообразия и особенности конкретного производства обусловили

необходимость применения различных видов и типов организационных структур. ТОО «Мунайгазкурылыс» является генподрядной организацией, выполняющей весь комплекс строительно - монтажных работ «под ключ».

Объем прав и мера ответственности должностного лица или органа управления должны устанавливаться в зависимости от той роли, которая им предназначена в достижении целей системы. Произвольное толкование своих прав, обязанностей и ответственности имеет для организации деятельности звеньев аппарата управления отрицательные последствия и приводит к затруднениям в достижении цели и потерям в системе. Не рассматривая детально все содержание работ каждого звена структуры, приведем схему корпоративного центра (см. рис. 1).

ОСНОВНЫЕ ЗАДАЧИ КОРПОРАТИВНОГО ЦЕНТРА ТОО.

Основные задачи:

<p>Повышение эффективности отдельных подразделений</p>	<ul style="list-style-type: none"> _____ • Конструктивная критика основных решений и их утверждение _____ • Инициирование крупных программ повышения эффективности _____ • Общее руководство отдельными функциональными областями
<p>Определение областей деятельности компании</p>	<ul style="list-style-type: none"> _____ • Определение общего стратегического направления компании _____ • Оценка и утверждение стратегии подразделений _____ • Руководство процессом приобретения и отделения предприятий _____ • Утверждение крупных инвестиционных проектов
<p>Формирование стиля работы компании</p>	<ul style="list-style-type: none"> _____ • Определение и внедрение желаемого образа действий _____ • Активное участие в подготовке и осуществлении интегрированной программы преобразований _____ • Создание рабочих групп по проведению преобразований и обеспечение поддержки их работы _____ • Проведение совещаний и встреч для осуществления взаимодействия между руководителями подразделений
<p>Отношения с внешними сторонами</p>	<ul style="list-style-type: none"> _____ • Обеспечение эффективности отношений с сотрудниками _____ • Связь с акционерами _____ • Установление и ведение отношений на финансовых рынках _____ • Отношение с властями _____ • Общественно-политическая деятельность _____ • Хорошее знание основных заказчиков и их взаимоотношений с другими сторонами

Рисунок 1. Схема корпоративного центра ТОО «Мунайгазкурылыс»

Вертикальная коммуникация – здесь все в принципе достаточно понятно. Коммуникации проходят сверху вниз, то есть аппарат управления издает поручения или иную форму сообщения и спускает её ниже на отделения. Сверху вниз от генерального директора до служащих более низкого звена.

Горизонтальная коммуникация Коммуникации в данном случае происходят и в аппарате управления и на уровнях находящихся ниже, под аппаратом управления. Обычно межличностные отношения на более низких уровнях проводятся в независимости от генерального директора. К примеру, можно взять Учебный центр, где отношения происходят только между сотрудниками.

Если брать вертикальную форму коммуникаций, то это в первую очередь относится к нормативным документам, приказам, устной форме. Помимо этого информация от аппарата управления рассылается, как в письменной форме, так и по электронной почте, на телефонные узлы. В письменной форме обычно рассылаются утверждающие формы, нормативы и документы.

В горизонтальной форме, все намного проще. Нет никаких преград и подразделений, собирающих информацию. Коммуникации здесь происходят по давно уже известным схемам. То есть это телефон, по которому сотрудники могут общаться друг с другом не отходя от своего рабочего места, причем если рассматривать аппарат управления, то здесь в каждом кабинете у каждого сотрудника есть свой телефон. То есть существует некая офисная АТС, с привязкой номера к каждому сотруднику. Далее идет электронная почта (e-mail), что уже в наше время не является нововведением, так как является тоже одним из самых удобных средств коммуникации. Причем электронной почтой пользуются как и в аппарате управления, так и на телефонных узлах, общаясь между собой. Дальше идут личные встречи. Ведь иногда для передачи информации требуется личное присутствие человека, чтобы показать серьезность сообщения или какого то указания.

Еще одним средством передачи-получения информации является факс, по нему пересылаются документы, необходимые для ведения дел, баланса, учета и т. д.

Из неофициальных способов коммуникации стоит отнести локальную компьютерную сеть, в которой существует «чат». Сотрудники в свободное от работы время, да и во время работы общаются посредством чата. Это вид коммуникации тоже можно отнести к плюсу т. к. он исключает походы, например, к своему другу, который находится в другом крыле здания.

То, как ты выглядишь, общаешься, ведешь себя на работе, от этого зависит твоя успеваемость и понимание со стороны сотрудников и начальства, а также дальнейшее продвижение по службе. Давайте рассмотрим виды организационных обязанностей для каждого сотрудника:

1) Официальный. Сюда входит обязательное ношение строгой одежды, правильное поведение и общение.

2) Деловой. Во многом похож на официальный, но более раскрепощенный в поведении, манере общения.

3) Свободный. Больше подходит для свободной удобной одежды. Не имеется ввиду рваная одежда, джинсы, или то в чем вы привыкли ходить дома. Помимо этих стилей в компании сложились некие традиции общения ведь компании уже больше 40 лет. Существует некая культура поведения, традиции, праздники, семинары и т. д.

Как и в любой другой компании в ТОО «Мунайгазкурылыс» также существуют различные препятствия и возникают различные затруднения. К этим затруднениям

можно отнести, например, несвоевременное донесение информации к сотрудникам и аппарату управления, что может повлечь за собой материальные убытки или какие то несогласованности. Еще одним из недостатков присущий всем другим крупным компаниям является психологический настрой. Это может быть следствием, например, плохого настроения или отношения к сотрудникам по отдельности, или боязни общаться с директорами и начальниками.

Понимание самого процесса коммуникации в будущем очень поможет в сфере менеджмента, налаживании связей и успешного бизнеса и развитии своей фирмы или в работе.

Таким образом, успех в достижении организации или фирмы в любой сфере бизнеса во многом зависит от правильного понимания процессов коммуникаций и налаживания связей.

Совершенствование коммуникационного процесса приводит к ликвидации промежуточных, звеньев внутри организации и между ними. Это происходит потому, что информация является основным продуктом обмена при взаимоотношениях внутри предприятия, а так же между предприятием и поставщиком или потребителем. Она является основным продуктом договора, сделки или усилий по координации действий отдельных звеньев. В этом случае ликвидация промежуточных звеньев является следствием внедрения информационных технологий, поскольку становятся ненужными посредники между источником и получателем информации. Это в свою очередь приводит к изменению организационной структуры предприятия, организации, ликвидируются целые звенья, связанные с дополнительными затратами. Появляются более простые иерархические связи и более широкие системы контроля.

При совершенствовании коммуникационного процесса в организации необходимо выбрать одну из двух основных концепций, отражающих сложившиеся точки зрения на существующую структуру организации и роль в ней компьютерной обработки информации (Нарибаев, 1999).

Первая концепция ориентируется на существующую структуру организации. Информационная технология приспособливается к организационной структуре и происходит лишь модернизация методов работы. Коммуникации развиты слабо, рационализируются только рабочие места. Функции распределяются между техническими работниками и специалистами. Степень риска от внедрения новой информационной технологии минимальна, так как затраты незначительны, и организационная структура фирмы не меняется. Основной недостаток такой стратегии - необходимость непрерывных изменений формы; представления информации, приспособленной к конкретным технологическим методам и техническим средствам. Любое оперативное решение «вязнет» на различных этапах информационной технологии. К достоинствам стратегии можно отнести минимальную степень риска и затраты. Вторая концепция ориентируется на будущую структуру фирмы. Существующая структура будет модернизироваться. Такая стратегия предполагает максимальное развитие коммуникаций и разработку новых организационных взаимосвязей. Продуктивность организационной структуры фирмы возрастает, так как рационально распределяются архивы данных, снижается объем циркулирующей по системным каналам информации и достигается сбалансированность между решаемыми задачами. К основным её недостаткам относятся:

- существенные затраты на первом этапе, связанные с разработкой общей концепции и обследованием всех подразделений фирмы;

-наличие психологической напряжённости, вызванной предполагаемыми изменениям структуры фирмы и, как следствие, изменениями штатного расписания и должностных обязанностей.

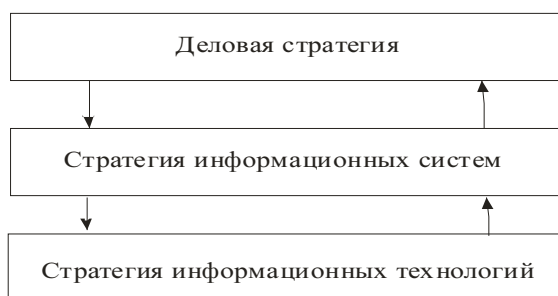
Достоинствами такой стратегии являются:

- рационализация организационной структуры фирмы;
- максимальная занятость всех работников;
- высокий профессиональный уровень;
- интеграция профессиональных функций за счет использования компьютерных сетей.

Новая информационная технология в фирме должна быть такой, чтобы уровни информации и подсистемы её обрабатывающие, связывались между собой единой информацией. При этом предъявляются два требования. Во-первых, структура системы переработки информации должна соответствовать распределению полномочий в фирме. Во-вторых, информация внутри системы должна функционировать так, чтобы достаточно полно отражать уровни управления.

Успех или провал являются результатом способности или неспособности организации к применению технологии для поддержки обработки информации или информационных систем управления без потребности к внесению изменений в бизнес или организацию.

Деловая стратегия организации и стратегия в области информационных технологий связаны таким образом.

Рисунок 2. Связь деловой стратегии и информационной технологии.

Бизнес-стратегия организации формируется путём анализа различных внутренних и внешних входных сигналов с использованием ряда возможностей для создания планов целей, политики и действий. Некоторые из этих процессов потребуют развития или улучшения информационных систем. Установление потребностей (что должно быть сделано) должно быть, затем переведено в решения, основанные на технологии (как потребности могут быть удовлетворены).

Потенциальное влияние информационных систем и технологий на организацию в её деловой среде будет зависеть не только оттого, что она хочет сделать, но также оттого, что делают другие, или на что они способны. Информационные системы и технологии могут и должны быть учтены в процессе формулирования стратегии, в условиях которой они могут содействовать деловой стратегии. Важнейшим условием совершенствования технологий принятия и реализации решений является автоматизация этого процесса на основе компьютерной техники и автоматизированных систем. Огромное значение для совершенствования коммуникаций в организации имеет

современная информационная технология. Уже давно широко распространён персональный компьютер как средство аккумуляции и последующего распространения информации. В современном деловом мире применяется электронная почта- эффективное средство связи между людьми. Новые телефонные приспособления дают возможность одновременно контактировать со многими респондентами. Видеоконференции позволяют обсуждать проблемы людям, находящимся в разных местах и даже на разных континентах.

Лიტერატურა:

1. Robert L., Katz. Management of the Total Enterprise (Englewood Cliffs, № 1.Prentice-Hall, 1970).
2. Кнорринг В. И. Теория, практика и искусство управления. Учебник для вузов, М.Из-во НОРМА-ИНФРА, 2001.
3. Нармбаев К.Н.. Джумамбаев С. Менеджмент: Учебное пособие. Алматы. 1999.

გაუხარ საიმაგამბეტოვა

თანამედროვე ორგანიზაციებში კომუნიკაციური პროცესების სრულყოფის საკითხები რეზიუმე

ცნობილია, რომ ადამიანის საქმიანობის ყველა სფეროში ინფორმაციისა და კომუნიკაციის მნიშვნელობა თანამედროვე ეტაპზე გამუდმებით იზრდება, რაც დაკავშირებულია სოციალურ-ეკონომიკური ხასიათის ცვლილებებთან, ტექნიკისა და ტექნოლოგიების სფეროში უახლეს მიღწევებთან, მეცნიერული კვლევების შედეგებთან. შეუძლებელია მხოლოდ ინტუიციასზე, ცხოვრებისეულ და პრაქტიკულ გამოცდილებაზე დაყრდნობა. აუცილებელია იმ ინფორმაციის მიღება და გათავისება, რომელიც წამოჭრილი საკითხის გადაწყვეტაში გვეხმარება. კომუნიკაციის როლი თვალსაჩინოა როგორც პატარა ფირმებში, ისე ძლიერ კომპანიებსა და კორპორაციებში.

კომუნიკაციური კავშირებისა და ურთიერთქმედების ეფექტურობაზე დამოკიდებულია არა მხოლოდ ორგანიზაციის, არამედ იქ მომუშავე ადამიანების მომავალი. გლობალური თვალსაზრისით კი, მთლიანად ქვეყნის კეთილდღეობა.

Gaukhar Saimagambetova

***Issues of communication process perfection in modern organizations
Summary***

It is generally admitted that in the modern times the meaning of the information and communication in all the fields of human activity gradually grows which is connected

with social and economical changes, the advent of the newest technological developments and results of the scientific researches. It is impossible to rely just on the intuition and your real-life experience. It is necessary to get and learn all the spreading information which helps to solve emerging problems. The role of communication is obvious both in small firms and big companies and corporations.

The effectiveness of the communication linkages and cooperation are important and not only for the future of the enterprise, as the business entity, but also for the people working for the given enterprise. And on the global scale it is very important for the prosperity of the country.

ენვერ ლაგვილავა, თემურ ჩალიგავა

(საქართველო)

ინფორმაციული საზოგადოებისა და მისი ეკონომიკის ფორმირების თავისებურებები საქართველოში

ნაციონალური ინფორმაციული ინფრასტრუქტურის ჩამოყალიბების აუცილებლობაზე მსჯელობა ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისში მიმდინარეობდა. ამ ცნების ქვეშ, პირველ რიგში, იგულისხმება ფართო მასების ორგანიზაციულ-ტექნოლოგიური ინფორმირება მისი პროგრამული განვითარებისთვის.

1995 წელს, ბრიუსელში, დიდი შვიდეულის შეხვედრაზე (აშშ, დიდი ბრიტანეთი, საფრანგეთი, გერმანია, იტალია, კანადა, იაპონია) მიღებულ იქნა გლობალური ინფორმაციული საზოგადოების პროექტები: ელექტრონული ბიბლიოთეკები, საზღვაო ინფორმაციული საზოგადოება, ჯანდაცვის გლობალური ამოცანები, საგანგებო შემთხვევების გლობალური მართვა და სხვა. ამ პროექტების განხორციელების მიზნით შეიქმნა ინფორმაციული საზოგადოების ტექნოლოგიის პროგრამა.

ყველაფერს ამას ხელი უნდა შეეწყო ბიზნეს პროექტებში ინტელექტუალური საინფორმაციო პროცესების განვითარებასათვის. როგორც წესი, ინფორმაციული ტექნოლოგიები მიმართული უნდა იყოს საფინანსო მომსახურების, გადასახადების გადახდის, საბუღალტრო აღრიცხვების, დაბეგერის ოპერაციების, კერძო პირების მომსახურების გამარტივებისკენ.

მომხმარებლის ტექნოლოგიური მხარდაჭერა გულისხმობს, პირველ რიგში, მისი უფლებების დაცვას და ეხმარება საჭირო საქონლის მოძებნაში. ეს პროგრამები ითვალისწინებენ: ელექტრონულ სერთიფიკაციას, კატალოგიზაციას, საქონლის იდენტიფიკაციას, ელექტრონულ ხელმოწერას, რაც გამორიცხავს მის გაყალბებას. ლინგვისტიკის ახალი ტექნოლოგიები ემსახურება ენის ბარიერის გადალახვას სხვადასხვა ეროვნების ადამიანებს შორის. მობილური და პერსონალური საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების განვითარების თვითმიზანს წარმოადგენს ახალი პერსონალური და უკაბელო მობილური სისტემების შექმნა. ინტელექტუალური ინტერფეისების შექმნა, რომლებიც მოქმედებენ ადამიანის გრძნობის ორგანოებზე, მიმართულია მომხმარებლისა და საინფორმაციო სისტემების ურთიერთქმედებაზე. მიკროელექტრონული ტექნოლოგიების განვითარება მიმართულია პერსპექტიული მასალების, ტექნოლოგიური პროცესების, დაპროექტების მეთოდების, ტექნოლოგიური ადჭურვილობისა და აპარატურული უზრუნველყოფის განსავითარებლად, რომელიც საჭიროა ინტეგრალური სქემების დაპროექტებისა და წარმოებისათვის. ინფორმაციული საზოგადოების თემატური მიმართულება, ინფორმაციული და ტელე-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების განვითარება, ითვალისწინებს კვლევებს სამეცნიერო ცოდნის თავისუფლად გამოყენების შესახებ. ზემოთ ჩამოთვლილი თემატური პროგრამების რეალიზაცია უზრუნველყოფს სოციალურ-ეკონომიკურ ეფექტს გლობალური პროექტების დონეზე.

1994 წელს ახალი, გლობალური ინფორმაციული საზოგადოების მშენებლობის საკითხი საფუძვლიანად განიხილა ევროკავშირის სახელმწიფოების კომისიამ და დაამტკიცა მოქმედების გეგმა შემდეგი ოთხი ძირითადი მიმართულებით:

- ნორმატიულ-სამართლებრივი სივრცის შექმნა;

- საინფორმაციო და ტელესაკომუნიკაციო ქსელების განვითარება; ძირითად მომსახურებათა კლასიფიკაცია, მოწყობილობების სტანდარტიზაცია;
- ინფორმაციული საზოგადოების სხვადასხვა სოციალური და კულტურული ასპექტის შესწავლა;
- მოსახლეობაში ინფორმაციული საზოგადოების ფორმირების კონცეფციის პროპაგანდა.

ამ გეგმას, რომელსაც „ბანგემანის ინიციატივა“ დაერქვა (ევროკავშირის კომისიის ერთ-ერთი ხელმძღვანლის გვარის მიხედვით) სულ მალე გამოეხმაურა მრავალი სახელმწიფო: აშშ, გერმანია, საფრანგეთი, იაპონია, დიდი ბრიტანეთი, ავსტრია, შვედეთი, ნიდერლანდები, ფინეთი, ჩეხეთი, დანია, ინდოეთი, სამხრეთი კორეა, ტაივანი, სინგაპური და ჰონკონგი. ყველა მათგანი იზიარებდა საერთო მოსახურებას გლობალური ინფორმაციული საზოგადოების ფორმირების შესახებ, მაგრამ ირჩევდნენ საკუთარ გზას ამ საზოგადოებაში შესასვლელად.

მთავარი მიზანი მიღწეულ იქნა – მსოფლიო საზოგადოებრიობამ აღიქვა და შეიცნო „ინფორმაციული აფეთქების“ მნიშვნელობა, ახალი ინფორმაციული საზოგადოების შექმნის აუცილებლობა.

2000 წლის ივლისში, კუნძულ ოკინავაზე, მსოფლიოს რვა უდიდესი სახელმწიფოს წარმომადგენლებმა მიიღეს გლობალური ინფორმაციული საზოგადოების ქარტია. ეს იყო ყველაზე მნიშვნელოვანი დოკუმენტი ინფორმაციის პრობლემების შესახებ. მასში ხაზგასმით არის გაცხადებული, რომ „საინფორმაციო-კომუნიკაციური ტექნოლოგიები“ წარმოადგენს ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ფაქტორს, რომელიც გავლენას ახდენს XXI საუკუნის საზოგადოების ფორმირებაზე. ინფორმაციული ტექნოლოგიები რევოლუციურ ზეგავლენას ახდენს მოსახლეობის ცხოვრების წესზე, მათ განათლებასა და მუშაობაზე, აგრეთვე მთავრობისა და სამოქალაქო საზოგადოების ურთიერთობაზე. იგი მსოფლიო ეკონომიკის განვითარების მნიშვნელოვან სტიმულად იქცა.

2001 წლის დასაწყისში, იაპონიაში, მიიღეს ძირითადი კანონი ინფორმაციული საზოგადოების ფორმირების შესახებ და შექმნეს მისი რეალიზაციის მსვლელობის კონტროლის სპეციალური ორგანო.

უფრო შთაბეჭდავია აშშ-ის მიღწევები ტექნიკური არსენალის, ასევე, ინფორმაციული ტექნოლოგიების თვალსაზრისით, მაგრამ პოსტინდუსტრიული საზოგადოებიდან ინფორმაციულზე გადასვლას ისინი ვარაუდობენ 2020 წლისათვის. ამ დროისათვის მატერიალური წარმოების სფეროში დასაქმებული იქნება მოსახლეობის 17%, დანარჩენი კი – ძირითადად ინფორმაციული მომსახურების, განათლების და თავისუფალი დროის გამოყენების სფეროში. ამასთანავე, ინფორმაციული საზოგადოება, თავის მხრივ, მოსამზადებელი საფეხური იქნება ახალი ეპოქის – კოსმოლოგიური საზოგადოების ფორმირების საქმეში, რომელიც დადგება, როგორც ამერიკელი ფუტუროლოგები ვარაუდობენ, მიმდინარე ათასწლეულის პირველ საუკუნეებში.

ყოველ დიდ საქმეს, მათ შორის, ახალ ინფორმაციულ რევოლუციას და გლობალიზაციას, გააჩნია თავისი დადებითი და უარყოფითი მხარეები. ამ პროცესების განვითარება გამოიწვევს საკმაოდ სწრაფ დაშორიშორებას მდიდრებსა და ღარიბებს შორის, როგორც ერთ ნებისმიერ სახელმწიფოში, ასევე განვითარებულ და ეკონომიკურად ჩამორჩენილ ქვეყნებს შორის. ბევრ სახელმწიფოში წარმოდგენა არა აქვთ არც კომპიუტერზე, არც ინტერნეტზე და არც ტელეფონზე. აფრიკის და ინდოეთის მოსახლეობის თითქმის ნახევარი მოკლებულია ელექტროენერჯიას.

უფრო მეტიც, სულ ბოლო ხანს ალაპარაკდნენ ახალ გრძელვადიან საფრთხეზე – ეს არის კაცობრიობის სოციალური დაყოფა ინფორმაციულად მდიდრებად და ინფორმაციულად ღარიბებად, რასაც ამერიკაში უწოდეს „ციფრული განხეთქილება“ (Digital Divide). ეს პროცესი ვლინდება სხვადასხვა დონეზე: ქვეყნის და რეგიონების შიგნით, ხალხთა შორის და მსოფლიო მასშტაბით. ამ „ინფორმაციული უთანაბრობის“ სალიკვიდაციოდ აშშ-მა, ინგლისმა, საფრანგეთმა, იაპონიამ და კიდევ რამდენიმე ქვეყანამ სუბსიდიები გაიღეს, რაც, შეიძლება ითქვას, „ზღვაში წვეთია“. მიუხედავად ამისა, ხდება მზადების გაგრძელება ინფორმაციულ საზოგადოებაში კაცობრიობის შესასვლელად როგორც კონცეპტუალურ, ასევე ორგანიზაციულ დონეზე. ამ მიმართულებით ჩატარდა რეგიონალური კონფერენციები ევროპაში (ბუქარესტი, 2002წ.), აფრიკაში (ბამაკო, 2002წ.), აღმოსავლეთ აზიაში (ტოკიო, 2003წ.), ლათინური ამერიკისა და კარიბის ზღვის აუზის რეგიონებში (ბავარო, 2003წ.), დასავლეთ აზიაში (ბეირუთი, 2003წ.). აღნიშნულ კონფერენციებში მონაწილეობა მიიღო 150-მა ქვეყანამ, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციამ და ათეულობით სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციამ.

ინფორმაციული საზოგადოების ფორმირება ცალკეული სახელმწიფოების ჩარჩოებში ან მათ საზოგადოებაში რეგულირდება სახელმწიფო საინფორმაციო პოლიტიკით. ბუნებრივია, საინფორმაციო პოლიტიკა განისაზღვრება საინფორმაციო და კომუნიკაციური ტექნოლოგიების განვითარების დონით.

საზოგადოების გადასვლა განვითარების პოსტინდუსტრიულ ეტაპზე ნიშნავს, რომ ინფორმაცია ხდება ეკონომიკური განვითარების დამოუკიდებელი ფაქტორი. ინფორმატიზაცია და გადასვლა ინფორმაციულ საზოგადოებაზე ხდება მხოლოდ მეცნიერების, ტექნიკისა და ინფორმაციული ტექნოლოგიების განვითარების განსაკუთრებულ დონეზე, რომლებიც უზრუნველყოფენ მაღალ შრომის ნაყოფიერებას, ვიდრე წინა ეტაპზე.

ინფორმაციული საზოგადოების განსხვავება ტრადიციულისგან, სადაც დომინირებს წარმოება და მომსახურების სფერო, გამოიხატება იმაში, რომ ინფორმაცია, ცოდნა, საინფორმაციო მომსახურებები და მათთან დაკავშირებული წარმოებები იზრდება შედარებით მაღალი ტემპით, რასაც თან ახლავს დამატებითი სამუშაო ადგილების შექმნა და თანდათანობით წამყვან ადგილს იჭერს ეკონომიკაში.

საქართველოში ინფორმაციულ საზოგადოებაზე გადასვლა საწყის სტადიაზეა, ამიტომაც მიზანშეწონილია იმ განვითარებული ქვეყნების გამოცდილების გათვალისწინება, სადაც ეს პროცესები მიმდინარეობს საკმაოდ მაღალი ტემპებით. საქართველოში ჯერ კიდევ არ არის განსაზღვრული ერთიანი საინფორმაციო პოლიტიკის კონცეფცია, არ შემუშავებულა ამ პრობლემის გადაწყვეტის გზები და სრულყოფილი ინფორმაციული კანონმდებლობა. აქედან გამომდინარე, პირველი რიგის ამოცანაა სახელმწიფო საინფორმაციო პოლიტიკის კონცეპტუალური საფუძვლების შემუშავება და საინფორმაციო კანონმდებლობის ფორმირება.

საქართველოს საინფორმაციო პოლიტიკის სახელმწიფოებრივი კონცეფცია უნდა ატარებდეს ნორმატიულ ხასიათს, ამასთანავე, ის მუდმივად უნდა ვითარდებოდეს და პრიორიტეტული მიზნები და ამოცანები ინფორმაციულ სფეროში უნდა იცვლებოდეს.

ქვეყნის ინფორმატიზაციის პრობლემის გადაჭრა შესაძლებელია მხოლოდ ერთიანი ინფორმაციული სივრცის შექმნის პირობებში, როგორც ინფორმაციული საზოგადოების ჩამოყალიბების აუცილებელი და მნიშვნელოვანი ფაქტორი.

საქართველოს ერთიანი ინფორმაციული სივრცის ფორმირებისათვის აუცილებელია:

- შეიქმნას ახალი და გაუმჯობესდეს ყველა დონის მმართველობითი ორგანოების მიერ მმართველობითი გადაწყვეტილებების მიღებისა და რეალიზაციის ინფორმაციული, ინფორმაციულ-ანალიტიკური და ინფორმაციულ-დოკუმენტალური უზრუნველყოფის ძველი ფორმები მთლიანად ქვეყნისა და ცალკეული რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაში, სტაბილურობისა და პროგრესის უზრუნველყოფის მიზნით;
- შეიქმნას პირობები მოქალაქეთა და მეწარმეთა კონსტიტუციური უფლებების რეალიზაციისათვის, რომელიც მათ უბიძგებს ინფორმაციული საჭიროებების გაფართოებისკენ;
- განისაზღვროს ყველა დონის საბიუჯეტო დანახარჯების გამოყენების ეფექტურობის ზრდისა და ინფორმაციზაციის სფეროში არასაბიუჯეტო სახსრების მოზიდვის გზები და მეთოდები;
- შეიქმნას ყველა დონეზე ინფორმაციზაციის სფეროში ჩადებული სახსრების ეფექტური გამოყენების მექანიზმი;
- შემუშავდეს და დამტკიცდეს ნორმატიულ-სამართლებრივი, ნორმატიულ ტექნიკური და ორგანიზაციულ-ეკონომიკური მექანიზმები ერთიანი ინფორმაციული სივრცის ფორმირებისათვის;
- გაფართოვდეს დასაქმების სფერო მოსახლეობის უფრო ფართო ფენების მოზიდვის ხარჯზე, განსაკუთრებით ახალგაზრდებისა, რომლებიც დასაქმდებიან ახალ შექმნილ საინფორმაციო-მწარმოებლობით სტრუქტურებში.

დასახული მიზნების რეალიზაციისათვის აუცილებელია გადაიჭრას შემდეგი უპირველესი ამოცანები:

- შემუშავდეს ინფორმაციული მოდელი და საერთო მოთხოვნები ქვეყნისა და რეგიონების მონაცემთა ბაზის პროექტირებასა და ფუნქციონირებაში;
- შემუშავდეს და უნიფიცირდეს სახელმწიფო დოკუმენტების პირველადი ფორმები;
- შემუშავდეს პირველადი და მეორადი ინფორმაციის, მონაცემთა ბაზისა და ტერიტორიული ინფრასტრუქტურის ინფორმაციის გამოყენების უფლების ნორმატიულ-სამართლებრივი რეგლამენტაცია, სახელმწიფო და რეგიონალური საკუთრების ფორმების გათვალისწინებით;
- ამის საფუძველზე შემუშავდეს სახელმწიფოთა და კომერციულ სტრუქტურათა შორის ტერიტორიული მმართველობის ინფორმაციის გაცვლის წესები და პირობები;
- შემუშავდეს სამართლებრივი და ნორმატიულ-ტექნიკური დოკუმენტაციის კომპლექსი ინფორმაციის კერძო და საზოგადოებრივი მოხმარებისას არასანქცირებული შეღწევისაგან დაცვისათვის.

ზემოთ ჩამოთვლილი ამოცანების გადასაწყვეტად საქართველოსა და მისი რეგიონების ერთიანი ინფორმაციული სივრცის შემუშავების მიზნით, მიზანშეწონილია შეიქმნას საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სამინისტროს ინფორმაციული ტექნოლოგიებისა და კავშირგაბმულობის დეპარტამენტთან არსებული სპეციალური სამსახური. მას უნდა ჰქონდეს შესაძლებლობა რეაგირება მოახდინოს, როგორც ინფორმაციზაციის სამუშაოების ფინანსირების მექანიზმზე, სხვადასხვა დონის საბიუჯეტო სახსრების კონსოლიდირებისა და არასაბიუჯეტო ინვესტიციე-

ბის მოზიდვის გზით, ასევე სახელმწიფო და შერეული საკუთრების მეურნეობებისთვის ქვეყნის ერთიანი ინფორმაციული სივრცის ინფორმაციული და სხვა შემადგენელი რესურსების გამოყენების უფლების რეალიზებაზე.

სახელმწიფო ინფორმაციული პოლიტიკის რეალიზების ერთ-ერთი მთავარი ინსტრუმენტი არის საინფორმაციო კანონმდებლობა, რომელიც ამ დრომდე არ არის დარეგულირებული, მაგრამ უნდა იყოს შემუშავებული როგორც ერთიანი კომპლექსური სისტემა, შედგენილი ნორმატიულ სამართლებრივი აქტებით, რომელიც მთლიანად ეძღვნება ინფორმაციულ სფეროში სამართლებრივი რეგულირების საკითხებს.

ახალი დოკუმენტი, პირველ რიგში, უნდა ეხებოდეს: მოქალაქეთა უფლებებს ინფორმაციის მიღების თავისუფლებაზე, დაუსაბუთებელი ინფორმაციის გავრცელებაზე, პასუხისმგებლობას საიდუმლო ინფორმაციაზე, შეზღუდული წვდომის ინფორმაციის გამოყენების პირობებზე.

ჩემი შეხედულებით, ინფორმაციული საზოგადოების განვითარების სტრატეგიის რეალიზაციაში, საქართველოსთვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია დისტანციური განათლების სისტემის განვითარება. ნათელია, რომ ამ პრობლემას აქვს ორი მხარე: შინაარსობრივი და ტექნიკური, რომლებიც მჭიდროდაა დაკავშირებული სხვა უფრო გლობალურ პრობლემასთან – შემუშავდეს მექანიზმი განათლების საკითხებში სახელმწიფოს საერთაშორისო და რეგიონთაშორისი ინფორმაციული ურთიერთქმედებისათვის. საბოლოო ჯამში, ეს არის საკითხი თანამედროვე ინფორმაციული და სატელეკომუნიკაციო ტექნოლოგიების ბაზაზე ერთიანი საგანმანათლებლო სივრცის ფორმირების შესახებ.

ნათელია, რომ მოდერნიზაცია და რაციონალიზაცია ისეთი განვითარებადი ქვეყნისა, როგორც საქართველოა, შესაძლებელია მხოლოდ მოსახლეობის უმეტესი ნაწილის კულტურულ-საგანმანათლებლო დონის მკვეთრი ამაღლების პირობებში. ამ ამოცანის გადაწყვეტის ინსტრუმენტია ფართო უფასო თანამედროვე დისტანციური ინტერნეტ-განათლება.

უნდა აღინიშნოს, რომ ბოლო პერიოდში საგრძნობლად გაიზარდა მოსახლეობის ნდობის ხარისხი, მაგრამ ამ მიმართულებით ჯერ კიდევ არსებობს გარკვეული პრობლემები. ამიტომ ყველაზე მნიშვნელოვან ამოცანას დღესდღეობით წარმოადგენს ღია ინფორმაციული სივრცის ფორმირება, რომელიც უზრუნველყოფს სახელმწიფო საინფორმაციო გამჭვირვალობას. ამისათვის აუცილებელია:

- პრაქტიკულად განხორციელდეს კონსტიტუციური უფლება სახელმწიფო და არასახელმწიფო ინფორმაციის შეუზღუდავად მიღების შესახებ;
- შეიზღუდოს ინფორმაციის გარკვეულ სახეებთან შეღწევა მოქალაქეთა პირადი თავისუფლებისა და უფლებათა დაცვის მიზნით;
- მოქალაქეთა უზრუნველყოფა საჭირო და უფასო ინფორმაციით.

ინფორმაციული პროდუქტებისა და მომსახურების ბაზრის სახელმწიფო რეგულირება უნდა განხორციელდეს კეთილსინდისიერი კონკურენციის საფუძველზე, მონოპოლიზაციასთან ბრძოლით. მეცნიერების, სახელმწიფოსა და ინფორმაციული ორგანოების ძალისხმევით გაერთიანებით შესაძლებელი იქნება საქართველომ დაიკავოს შესაფერისი ადგილი გლობალურ ინფორმაციულ საზოგადოებაში.

ლიტერატურა:

1. კონიაშვილი მ. საინფორმაციო სისტემები და ტექნოლოგიები ეკონომიკაში, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2005.

2. ლაგვილავა ე., ხაინდრავა რ., ახალი ეკონომიკა და მასთან დაკავშირებული ზოგიერთი საკითხი. ჟურნალში „ეკონომიკა“, №7-8, 2008.
  3. მადრაძე მ., ინფორმაციული საზოგადოების ტექნიკურ-ეკონომიკური მახასიათებლები. ჟურნალში „ეკონომიკა და ბიზნესი“, №3, 2008.
  4. Лагвилава Е. Информационное общество и некоторые аспекты его формирования в Грузии. Журналში „ეკონომიკა“, №5-6, 2009.
  5. Лагвилава Е. Концепция создания единого и регионального информационного пространства Грузии. Журналში „ეკონომიკა“, №7-8, 2008.
  6. Dolfisma W. and Soete L. - Understanding the Dynamics of A Knowledge Economy. Edward Elgar Publishing, Inc. 136 West Street, Suite 202, Northampton, Massachusetts 01060, USA - 2006.
  7. Kelly K. New Rules for the New Economy. Ten Radical Strategies for a Connected World. N.Y., 1998.
  8. Webster F. - Theories of The Information Society. Routledge, 2 Park Square, Milton Park, Abingdon, Oxon OX14 4RN - third edition 2006.
- <http://www.informationeconomy.sa.gov.au/policy/ieagenda>
  - <http://www.ida.gov.sg/home/index.aspx>
  - <http://www.itu.int/wsis/index.html>

Enver Lagvilava, Temur Chaligava
Information Society and the peculiarities of its economic formation in Georgia

Summary

To establish National Information Infrastructure is a very complex and time-consuming process. It should be based on a unified concept and international experience, as it should be included in the global information society. Proper legislative base should be worked out. Rapid formation of Information Economy is a prerequisite for a poverty reduction and job creation.

Энвер Лагвилава, Темур Чалигава
Своеобразие экономического общества и его формирование в Грузии
Резюме

Реформирование информационной инфраструктуры достаточно сложный и трудоемкий процесс. Оно должно быть основано на единой международной концепции, опыте и включено в глобальное информационное общество. Должна быть проработана единая законодательная база, нужно максимальное содействие для внедрения современных информационных технологий. Быстрое формирование информационной экономики является предпосылкой для создания рабочих мест и устранения бедности.

მაღსაზ ღვინჯილია, თინათინ ციცილოშვილი

(საქართველო)

იუნესკოს როლი კულტურული ტურიზმის განვითარებაში

(საქართველოს მაგალითზე)

კულტურული ტურიზმის როლი უმნიშვნელოვანესია მსოფლიო მემკვიდრეობის დაცვა-შენახვისათვის. იგი მოიცავს ტურიზმის ყველა იმ მიმართულებას, რომლებიც დაკავშირებულია ერის ისტორიის, კულტურის, ეთნოგრაფიის, მატერიალური და სულიერი მემკვიდრეობის პოპულარიზაციასთან. კულტურულ მემკვიდრეობაში შედის არა მარტო ძეგლები, არამედ ფესტივალები, მუზეუმები, ხელოვნების შემოქმედებითი დარგები, კულტურული მოვლენები, კუსტარული მრეწველობის ნაკეთობები, კულინარია.

ერთი მხრივ კულტურული მემკვიდრეობა, როგორც მატერიალური, ისე არა მატერიალური, საფრთხის ქვეშაა. მეორე მხრივ, ისე როგორც არასდროს, ის იწვევს დიდ ინტერესს მუნიციპალურ, ნაციონალურ და საერთაშორისო დონეზე. მსოფლიოს ხალხების კულტურული მრავალფეროვნება კაცობრიობისათვის უდიდესი მნიშვნელობის საკითხია.

მატერიალური მემკვიდრეობის დაცვას განსაკუთრებული ადგილი უკავია კულტურული ტურიზმის განვითარებაში. მსოფლიოში ცნობილი და უნიკალური ძეგლების დაცვასა და რეაბილიტაციას ემსახურება გაერთიანებული ერების განათლების, მეცნიერებისა და კულტურის ორგანიზაცია – იუნესკო (UNESCO, აკრ. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization). იგი გაეროს სპეციალიზირებული სააგენტოა, რომელიც 1945 წელს დაარსდა. მისი მიზანია მშვიდობისა და საერთაშორისო უსაფრთხოების ინტერესებისათვის ხელი შეუწყოს განათლებისა და კულტურის გავრცელებას, მეცნიერების განვითარებას, ადამიანის უფლებებისა და ძირითად თავისუფლებათა პატივისცემას რასის, სქესის, ენისა და რელიგიის მიუხედავად.

UNESCO-ს 2004 წლის გენერალურ კონფერენციაზე მიღებულ იქნა „კონვენცია კულტურული თვითმყოფადობის მრავალფეროვანი ფორმების დაცვისა და წახალისების“ შესახებ. ეს კონვენცია იძლევა საფუძველს, რომ გლობალიზაციის პირობებში არ განადგურდეს სხვადასხვა კულტურის უნიკალური ფორმები.

იუნესკოს მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლების სიაში მსოფლიოს მასშტაბით 878 ძეგლია შეტანილი, მათ შორის, 0,34% საქართველოს ძეგლებია.

მსოფლიოს კულტურული მემკვიდრეობის დაცვა პირველად გაქდერდა 1972 წელს იუნესკოს (გაეროს მეცნიერების, განათლებისა და კულტურის კომიტეტი) მიერ მიღებულ ამავე სახელწოდების კონვენციაში. იმავედროულად, შეიქმნა იგივე სახელწოდების სახელმწიფოთაშორისი კომიტეტი, რომელსაც ყოველწლიურად შეაქვს მსოფლიო მემკვიდრეობის ნუსხაში დაახლ. 30 ახალი ობიექტი. საქართველოს კულტურის ძეგლებიდან იუნესკოს ნუსხაში შევიდა: ქალაქი მუზეუმი ღია ცის ქვეშ – მცხეთა; ბაგრატის ტაძარი – ქუთაისში; გელათის სამონასტრო კომპლექსი და მაღალმთიანი სოფელი ზემო სვანეთში – უშგული.

ბაგრატის ტაძარი – ძველი ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი ქუთაისში, აგებულია X-XI საუკუნეების მიჯნაზე ბაგრატ III-ის მეფობის დროს. თავისი ხუროთმოძღვრული და მხატვრული ღირსებით განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს ქართული არქიტექტურის ისტორიაში, როგორც განვითარებული შუა საუკუნეების

დროინდელი სტილის საბოლოოდ დამამკვიდრებელ ნაწარმოებს. XVII საუკუნის დასასრულამდე ძველი უვნებლად იდგა. 1692 წელს, როგორც ვახუშტი მოგვითხრობს, „შემუსრეს ოსმალთა“.

გელათის მონასტერი – ქართული ხუროთმოძღვრული ანსამბლი, შუა საუკუნეების საქართველოს უმნიშვნელოვანესი ცენტრი. აგებულია ქ. ქუთაისის ჩრდილოეთ-აღმოსავლეთით 11 კმ-ზე, მდინარე წყალწითელის ხეობაში. დაარსებულია 1106 წელს დავით აღმაშენებლის თაოსნობით. შემოზღუდულია გალავნით. ანსამბლში შედის სხვადასხვა დროის (ძირითადად, XII-XIII სს.) შენობები.

მცხეთის ისტორიული მონუმენტები

ჯვრის მონასტერი – მე-6 საუკუნის ქართული ქრისტიანული მონასტერი. დგას მთაზე, ძველი დედაქალაქის, მცხეთის პირდაპირ, იქ, სადაც არაგვი ერთვის მტკვარს. ეკუთვნის მცხეთა-მთიანეთის მხარეს, ტაძრის სახელწოდებას ისტორიული საფუძველი აქვს. ქრისტიანობის მიღების პირველი წლებიდანვე ამ ადგილას მეფე მირიან III-მ ხის მაღალი ჯვარი აღმართა, რომელსაც, გარდა ქართველებისა, თაყვანს სცემდნენ კავკასიის სხვა ქრისტიანი ერებიც.

სვეტიცხოველი – XI საუკუნის ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი, ერთ-ერთი ოთხ დიდ კათედრალთაგან (ოშკი, ბაგრატის ტაძარი, ალავერდი). მდებარეობს თბილისიდან 20 კმ-ში, ქ. მცხეთაში. სვეტიცხოველი ყველაზე დიდი ისტორიული საეკლესიო ნაგებობაა საქართველოში დღემდე გადარჩენილთა შორის. იგი საუკუნეთა მანძილზე ქრისტიანული საქართველოს სარწმუნოებრივ ცენტრს წარმოადგენდა.

ზემო სვანეთი

სვანეთი საქართველოს ერთ-ერთი სავიზიტო ბარათია მსოფლიო ტურიზმში ცნობადი სახის შესაქმნელად.

უშგული – სოფელი სვანეთში. იგი ზღვის დონიდან 2200 მ-ზე მდებარეობს ევროპის ყველაზე მაღალ სოფლად ითვლება. მდებარეობს მთა შხარას ძირას. სოფელში დაახ. 70 კომლი სახლობს. წელიწადში ექვსი თვე არემარე თოვლით არის დაფარული და ხშირად ერთადერთი გზა მესტიისკენ გადაკეტილია. სოფელში ხშირია ტიპური სვანური თავდაცვითი კოშკები. მე-12 საუკუნით დათარიღებული უშგულის ეკლესია მდებარეობს განაპირა გორაზე.

2006 წელს მცხეთისა და ქუთაისის ისტორიული ქალაქების კულტურული მემკვიდრეობის დამცავი ზონების პროექტთა ფარგლებში განისაზღვრა მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის ქართული ძეგლების (მცხეთის ისტორიული ძეგლები, ბაგრატის ტაძარი, გელათის მონასტერი) დამცავი ზონები, რაც ამ ძეგლთა დაცვას ხარისხობრივად ახალ დონეზე აყენებს. ჩატარდა მცხეთის ძეგლთა სრული ინვენტარიზაცია. ბოლო წლების განმავლობაში საქართველომ პირველად შეადგინა მსოფლიო მემკვიდრეობის ნუსხაში შეტანილ ძეგლთა კონსერვაციის მდგომარეობის ანგარიშები.

განახლდა მსოფლიო მემკვიდრეობის ნუსხაში შესატანი ძეგლების წინასწარი სია; ძეგლთა რაოდენობა ექვსიდან თექვსმეტამდე გაიზარდა: ვარძია-ხერთვისი, თბილისის ისტორიული უბნები, უფლისციხე, შატლი, მთა-თუშეთი, დავით-გარეჯი, დმანისი, ვანი, ნიკორწმინდა, გრემი, სამთავისი, კვეტერა, ანანური, ალავერდი, კოლხური ტყეები, სათაფლია. იქმნება მათი ადეკვატური საინვენტარო დოკუმენტაცია. უახლოესი წლების მანძილზე საქართველო მსოფლიო მემკვიდრეობის ნუსხაში ახალ ნომინაციებს წარადგენს.

2006 წლის განმავლობაში მიმდინარეობდა მუშაობა მცხეთის ჯვარზე ქვის კონსერვაციის სფეროში ადრე დაწყებული საერთაშორისო პროექტის II ფაზის მომზადებაზე (კულტურული მემკვიდრეობის რესტავრაცია-კონსერვაციის საერთა-

შორისო ცენტრის UNE UNESCO-ს საკონსულტაციო ორგანო ICCROM-თან თანამშრომლობით).

2006 წელს განახლდა საქართველოს იუნესკოს საქმეთა ეროვნული კომისია, რომელმაც 2006-2007 წლების მონაწილეობის პროგრამის ფარგლებში შეარჩია და დაამტკიცა 10 პროექტი იუნესკოს პრიორიტეტების გათვალისწინებით.

საქართველოში იუნესკოს 23 ასოცირებული სკოლაა. ისინი ახორციელებენ სხვადასხვა პროექტს მის კომპეტენციაში შემავალი მთავარი მიმართულებების სფეროებში: კულტურული ტურიზმი, ეკოლოგია და სხვა. მრავალი პროექტი ჩვენს ქვეყანაში ხორციელდება მისი უშუალო მხარდაჭერითა და დაფინანსებით.

საქართველოში ტურიზმის სახეების განვითარების მხრივ კულტურულ ტურიზმს ერთ-ერთი მთავარი ადგილი უკავია. მიუხედავად ძეგლთა სიმრავლისა და მოვლა-პატრონობის მცდელობისა, ძალიან ბევრი ძეგლი ჯერ კიდევ ვერ არის სათანადოდ მოვლილი, რათა შეჩერდეს მათი განადგურება და ისინი წარდგენ სრული სახით დამთავალიერებელთა წინაშე. მუხეუმებში არსებული ექსპონატების პრეზერვაციისა და მათი ინტერპრეტაციის მხრივ, მთელი ათწლეულით, თუ მეტით არა, დასავლეთთან შედარებით, უკან არის, მიუხედავად იმისა, რომ ექსპურსიამბდლოლები უნივერსალური კვალიფიკაციის არიან საკითხის ცოდნით და დამოკიდებულებით კულტურასთან, ენის ცოდნისა და პროფესიონალური მანერის გამო. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ კულტურულ ღონისძიებათა ტურიზმისათვის ბაზარი იზრდება, იგი მოიცავს საერთაშორისო ფესტივალებისა და ხელოვნების ნიმუშების გამოფენებს, რაც ტურისტულმა ორგანიზაციებმა კულტურის სამინისტროსთან მჭიდრო კავშირში უნდა განახორციელონ. სახელმწიფომ ხელი უნდა შეუწყოს კულტურულ სანახაობათა ტურების ორგანიზატორებს მუხეუმების, ძეგლების, თეატრების მოვლა-პატრონობის გზით. თავის მხრივ, ტურიზმიდან მიღებული შემოსავლები შემდეგში ხელს შეუწყობენ კულტურული მემკვიდრეობის შენახვას თაობებისათვის გადასაცემად. ასეთივე მიდგომა სჭირდება დაცულ ტერიტორიებს და ეროვნულ პარკებს, სადაც ტურიზმისათვის უნდა გამოიყოს ტერიტორიები: სასეირნო და საჯირითო ბილიკები. კულტურული ტურიზმის განვითარებისათვის აუცილებელია ტრანსპორტის განახლება, შავ ზღვაზე კრუიზების ჩათვლით.

მსხვილ ქალაქებსა და კულტურულ ცენტრებში საჭიროა ეკონომიური კლასის სასტუმროების ქსელის გაფართოება საქალაქო ტურიზმის დამკვიდრების მიზნით.

სახელმწიფო ხელშეწყობა კულტურული ტურიზმის განვითარებაში განსაკუთრებით უნდა მოხდეს მიზნობრივი რეკლამისა და საინფორმაციო საშუალებების გამოყენების გზით. ამ მიზნით, უნდა გაფართოვდეს საქართველოს, როგორც ტურიზმის ქვეყნის, გაცნობიერების სფერო ძირითად პოტენციურ ბაზრებზე, რაც ხელმიუწვდომელია კერძო სექტორისათვის, შემდეგი საშუალებების გამოყენებით: მონაწილეობა საერთაშორისო ტურისტულ ბაზრობებზე და გამოფენებზე, უცხოელი ჟურნალისტების საქართველოში მოწვევა, უცხოეთის პრესაში და ინტერნეტის ქსელში საქართველოს ტურიზმზე ინფორმაციის გავრცელება, თემატური კონფერენციების ორგანიზება და სხვ.

ტურიზმისა და კურორტების დეპარტამენტის მიერ გაანალიზებულ იქნა საქართველოში ტრადიციულად არსებული შემეცნებითი ტურისტული მარშრუტები, რომლებსაც უახლოეს წარსულში სთავაზობდნენ უცხოელ, მათ შორის, საბჭოთა ტურისტებს; ამ მარშრუტების შედგენის პრინციპები და ტურისტთა მოგზაურობების მოტივაციები, აგრეთვე, სადღეისოდ საერთაშორისო ტურისტულ ბაზარზე არსებული მოთხოვნილება, რის შედეგადაც განისაზღვრა იმ უმნიშვნელოვანესი ძეგლების ნუსხა, რომლებიც პროგრამის პირველ ეტაპზე უნდა შევიდნენ ტურისტულ

მარშრუტებში. ეს უმნიშვნელოვანესი ძეგლები შეადგენენ კულტურული ტურიზმის საფუძველს და სახელმწიფომ უნდა იზრუნოს მათ გარშემო შესაბამისი ინფრასტრუქტურის შექმნა-მოწესრიგებაზე.

საქართველოში კულტურული ტურიზმის განვითარება უნდა დაიგეგმოს ისტორიული ძეგლების ისტორიულ-ხუროთმოძღვრული ღირსებებისა და მათ გარშემო არსებული ინფრასტრუქტურის გათვალისწინებით.

კომპანიების ხელმძღვანელების ხელშეწყობით შესაძლებელია საერთაშორისო დახმარების მოზიდვა, ადგილობრივი ოპერატორების პოლიტიკის შეცვლა, დამთვალეირებლების მოტივაცია შეწირულობების შესატანად. დამთვალეირებლების მხარდაჭერის გასაძლიერებლად საჭიროა, რომ მათ მიეწოდოთ სრული ინფორმაცია ძეგლის მდგომარეობასა და მის დასაცავად საჭირო შემდგომი ღონისძიებების შესახებ, თვალსაჩინო გახდეს ძეგლის დაცვის მიზნით ხელმძღვანელობის მიღწევების წარმოჩინება.

საქართველო კულტურული მრავალფეროვნების თვალსაზრისით, ძალზე საინტერესო ობიექტია და სამწუხაროა, რომ დღეს მრავალი უმნიშვნელოვანესი ობიექტი რჩება ყურადღების გარეშე, მრავალი მათგანი პასუხობს იმ სპეციფიკურ კრიტერიუმებს, რომელთა მიხედვითაც მსოფლიო მემკვიდრეობის სამთავრობოთაშორისო კომიტეტი ცნობს, რომ ძეგლს გააჩნია განსაკუთრებული, ზოგადსაკაცობრიო ღირებულება. და საერთოდ, საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის მნიშვნელობას, უპირველეს ყოვლისა, საჭიროა თვითონ ერი უფრო ხილდებოდეს, იცავდეს და ზრუნავდეს მის გადარჩენაზე.

ლიტერატურა:

1. კვარაცხელია ნ., კულტურული ტურიზმი, თბ., 2009.
2. www.UNESCO.ru
3. www.ka.wikibooks.org/wiki/კულტურული_ტურიზმი.

Malkhaz Gvinjilia, Tinatin Tsitsiloshvili
The role of UNESCO in the development of Cultural Tourism
(On Georgia's example)
Summary

Material and spiritual heritage of monuments are the main resources of cultural tourism. Their historical, architectural, unique and original universe leaves unforgettable impression on visitors. Care of the monuments, conservation and handing them for generations has vital importance for cultural tourism.

UNESCO is an international organization which carries out protection-rehabilitation of the unique material heritage. There are four centers in Georgia that are patronized by UNESCO. It is an important fact that travelers interested in cultural tourism choose to see only the monuments protected by UNESCO. Various programs are being developed with the aim of putting the new monuments of Georgia into the above-mentioned list.

Малхаз Гвинджилия, Тинатин Цицилошвили
Роль ЮНЕСКО в развитии культурного туризма
Резюме

Материальное и духовное наследие памятников представляет собой главный ресурс туризма. Их исторический, архитектурный неповторимый мир оставляет незаменяемое впечатление. Сохранение памятников, их консервация и передача культурному туризму – жизненно важная тема.

ЮНЕСКО именно та международная организация, которая занимается защитой и реабилитацией уникального материального наследия. В Грузии представлены всего четыре центра, которые находятся под покровительством ЮНЕСКО. Надо отметить тот факт, что интересующиеся культурным туризмом путешественники приоритетными считают осматривать те памятники, которые охраняются ЮНЕСКО. В Грузии готовятся программы, для внесения новых памятников в данный список.

მალხაზ დვინჯილია, ნანა კირტავა

(საქართველო)

სამეგრელოში ეროვნული დღესასწაულები კულტურულ-ტურისტული თავისებურებანი

სამეგრელოში ეროვნულ დღესასწაულებს, ეროვნული პრინციპებიდან და ცნობიერებიდან გამომდინარე, ყოველთვის თან ახლავს ადამიანების საზეიმო განწყობილება. ეს ის ადამიანებია, რომელთაც ისტორიაში თვალსაჩინო ადგილი უკავიათ თავიანთი ინტელექტუალური მრწამსითა და რწმენით.

ეროვნული დღესასწაულების შემოღებას, ქართული იდეოლოგიის მცნებიდან გამომდინარე, ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ადგილი უჭირავს ერის სულიერ ცხოვრებაში. კაცობრიობის ისტორიაში ეროვნული დღესასწაულების მხრივ საინტერესოა სამეგრელო, სპეციფიკური საყოველთაო-სახალხო დღესასწაულებითა და რიტუალებით.

როდესაც საკითხი სამეგრელოს სინამდვილეში ეროვნულ დღესასწაულებს ეხება, ხაზი უნდა გაუვსვთ ერთ გარემოებას. უპირველესად, ეროვნული დღესასწაულების აღნიშვნა ხელს უწყობს ადამიანთა დაახლოებას, პატრიოტული გრძნობის გაღვივებას, ახალი თაობის აღზრდას ეროვნული და ესთეტიკური სულისკვეთებით. ეროვნული დღესასწაულები, რომლებიც საზეიმო ხასიათს იღებს, ტარდება სამეგრელოს შემდეგ რაიონებში: მარტვილში, აბაშაში, ზუგდიდში, ფოთში, ჩხოროწყუში, ხობსა და წალენჯიხაში.

მარტვილის რაიონის სოფელ სალხინოში 1977 წლიდან ტარდება „სალხინობა“, რომელიც ეროვნული დღესასწაულის ხასიათს იძენს. თავის მხრივ, სალხინო ერთ-ერთი დიდი და თვალწარმტაცი სოფელია, სადაც დადიანები იღვწოდნენ. აქ ძალიან მაღალ დონეზეა განვითარებული მეურნეობა, მეცხოველეობა, მეაბრეშუმეობა. საყოველთაო აღიარება პოვა სალხინოს ოჯალემის ვაზის ჯიშმა, რომლის პროდუქცია შეესაბამება და აკმაყოფილებს საერთაშორისო სტანდარტებს. ტრადიციული და თავისი არსით ეროვნული დღესასწაული „სალხინობა“ მშრომელთა სახალხო დღესასწაულია. სწორედ ამ განახლებულ სახალხო დღესასწაულს მშრომელი ხალხი უძღვნის საგაზაფხულო სასოფლო-სამეურნეო სამუშაოების დაწყებას.

აბაშის რაიონში, ტრადიციისამებრ, ყოველწლიურად იმართება ქართული მწერლობის კლასიკოსის კონსტანტინე გამსახურდიასადმი მიძღვნილი დღე, რომელიც ტარდება 1983 წლიდან. 5 ივნისს აბაშის რაიონის მკვიდრთა ოჯახის კარები ღიაა მრავალრიცხოვანი სტუმრებისათვის. ამ დონისძიებას სახალხო ზეიმის ხასიათი აქვს. მასში მონაწილეობას იღებენ საქართველოს მთელი რიგი რაიონებიდან და ქალაქებიდან ჩამოსული ინტელიგენციის წარმომადგენლები, პოეტები, მეცნიერები, მსახიობები და სხვა.

ჩხოროწყუს რაიონში, სოფელ თაიაში, ეროვნული დღესასწაული „სალხინობა“ ტარდება 1982 წლიდან, ყოველი წლის 23 ოქტომბერს. ერთ მნიშვნელოვან გარემოებას საგანგებოდ უნდა გაეხვას ხაზი – სოფელ თაიას მთიან უბანში ოდითგანვე იმართებოდა ახალდაქორწინებულთა მისალოცი ცერემონიალები. თვით ამ ადგილისა და მე-11 საუკუნის ისტორიული ძეგლის სახელწოდებაც „ოსინდალე“ აღნიშნულ ცერემონიალთან არის დაკავშირებული (მაკალათია, 1992:15).

„ერთგულების“ სახალხო დღესასწაული, რომელიც თავისი არსით ეროვნული დღესასწაულის რანგშია წარმოდგენილი, 1983 წლიდან, 22 ოქტომბერს ტარდება

ქალაქ ზუგდიდში და მიზნად ისახავს ოჯახების განმტკიცებას, ახალგაზრდა თაობის პატრიოტული იდეებით აღზრდას – ეს ფრაზები ძირითად ლაიტმოტივად გასდევს სახალხო დღესასწაულს, რომელიც მიძღვნილი არის მრავალშვილიანი და ახალდაქორწინებული ოჯახებისადმი.

აქვე უნდა ითქვას ისიც, რომ ეწეობა ოქროსა და ვერცხლის ქორწილები, ახალდაბადებულთათვის სახელის დარქმევის ცერემონიალები. ასევე უნდა აღინიშნოს ზუგდიდის რაიონში, სოფელ ცაიშში, გამოჩენილი მწერლის, მთარგმნელის, პუბლიცისტის, ეთნოგრაფისა და საზოგადო მოღვაწის იონა მეუნარგიას (1852-1919) ხსოვნისადმი დაწესებული დღე, რომელიც ტარდება 1980 წლის 18 ივნისიდან. იონა მეუნარგიას კრიტიკულ-პუბლიცისტურ წერილებში, ნარკვევებსა და ფელეტონებში ასახვა პოვეს იმდროინდელი საქართველოს კულტურულ-ისტორიულმა მოვლენებმა.

აღნიშნულ დღესასწაულთაგან, რომლებიც სამეგრელოში ტარდება, განსაკუთრებით უნდა გამოვყოთ საქართველოს მეფეთ-მეფე – დავით აღმაშენებლის აღმზრდელისა და მასწავლებლის, საეკლესიო და საერო მოღვაწის გიორგი ჭყონდიდელისადმი მიძღვნილი ეროვნული, სახალხო დღესასწაული „ჭყონდიდობა“, რომელიც ქ. მარტვილში იმართება.

საქართველოს საპატრიარქოს სინოდის გადაწყვეტილებით, ყოველი წლის 25 სექტემბერს აღინიშნება გიორგი ჭყონდიდელისადმი მიძღვნილი დღე. ზემოში მონაწილეობას იღებენ როგორც საეკლესიო მოღვაწეები, ასევე შემოქმედებითი ინტელიგენციის წარმომადგენლები: მეცნიერები, მწერლები და სხვა (ჯავახიშვილი, 1998:5).

სამეგრელოს, პოეტის სიტყვებით რომ ვთქვათ, ამ პატარა ნატერისთვალს, განსაკუთრებული ყურადღება სჭირდება.

ეკონომიკის განვითარების კვალობაზე, ადვილი შესაძლებელია როგორც ეროვნული დღესასწაულების გამრავალფეროვნება, ასევე ისტორიული ძეგლების შესწავლა, როგორც ადგილობრივი, ასევე უცხოელი სპეციალისტების მეშვეობით.

კულტურულ-ტურისტული მენეჯმენტის განვითარება არის უმთავრესი ფაქტორი მხარის ისტორიული შესწავლის თვალსაზრისით. ტურიზმის პრიორიტეტულობა საქართველოს ეკონომიკის გაჯანსაღების წინაპირობაა. ტურიზმი, როგორც ცხოვრებამ დაადასტურა, ყველაზე პერსპექტიულ დარგს წამოადგენს განვითარებისა და მოსახლეობის დასაქმების თვალსაზრისით (ჯანელიძე, 1983:28).

სამეგრელოს რეგიონს და, კერძოდ, მარტვილის მუნიციპალიტეტს დიდი პოტენციალი გააჩნია კულტურული, ისტორიული, ეთნოგრაფიული, ეკონომიკური, სამკურნალო და სხვა სახის ტურიზმის განსავითარებლად. მარტვილის ტერიტორია მოიცავს პოტენციური ტურისტებისათვის ისეთ საინტერესო ღირსშესანიშნაობებს, როგორებიცაა: მარტვილის მონასტერი, დადიანების საზაფხულო რეზიდენცია ისტორიულ სოფელ სალხინოში (ამჟამად მამათა მონასტერი), აბაშის ხეობა თავისი უღამაზესი ჩანჩქერებით, რომელთაგან სამი წითელ წიგნში არის შეტანილი. ამავე დროს, კურორტი ლებარდე, რომელიც განთქმულია სამკურნალო მინერალური წყლებით არა მარტო სრულიად საქართველოში, არამედ მის ფარგლებს გარეთაც, განთქმულია დიდი ტრადიციების მატარებელი მარტვილის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმი. მისი დამფუძნებელი გახლავთ რამდენიმე დარგობრივი აკადემიის აკადემიკოსი, ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატი, ბატონი გივი ელიავა. 60 ათასამდე ნივთი და მასალა, რომლებიც მუზეუმშია წარმოდგენილი, ნათლად დალადებს იმაზე, თუ რაოდენ მდიდარი ყოფილა სამეგრელოს რეგიონი სულიერი კულტურის თვალსაზრისით.

საქართველოს სინამდვილეში, ტურისტულ-კულტურული მენეჯმენტის საკითხთან დაკავშირებით, ჯერჯერობით განებვრებელი არ ვართ, თუკი მხედველობა-

ში არ მივიღებთ პროფ. ნ. კვარაცხელიას, მ. მეტრეველის და დ. ჯანელიძის შემოქმედებით მოღვაწეობას ამ მიმართულებით. წინამდებარე ნაშრომის მიზანია, მიუხედავად მწირი მასალისა, შეძლებისდაგვარად შევეხოთ ამ აქტუალურ საკითხს. ძალზედ მნიშვნელოვანია კულტურული ტურიზმის როლი და ადგილი საერთაშორისო მოგზაურობებში. ვფიქრობთ, ინტერესმოკლებული არ იქნება, თუ შევეხებით ტერმინ „ტურიზმის“ ეტიმოლოგიის საკითხს. პროფ. მიხეილ ჭაბაშვილის „უცხო სიტყვათა ლექსიკონში“ „ტურიზმი“ შემდეგი ფორმულირებით არის წარმოდგენილი: **ტურიზმი** (ფრანგული სიტყვაა *tourisme*) – მოგზაურობა ამა თუ იმ მხარეს ქვეყნის გაცნობისა და დასვენების მიზნით; სპორტის სახე – მოგზაურობა, ლაშქრობა ფეხით, ველოსიპედით, თხილამურებით და სხვა (ჭაბაშვილი, 1989:385).

ტურისტების ჯგუფები დაინტერესებული უნდა იყვნენ მხარის ღირსშესანიშნაობებით. დღის წესრიგში დგას თავისუფალი დროის გატარების ფორმები – სანახავი ადგილები და ის, რითაც ტურისტი შეიძლება გაერთოს ადგილზე ყოფნის პერიოდში.

აქვე მოკლედ შევეხებით მარტვილის სინამდვილეში არსებულ ვითარებას. რაიონში იმართება სხვადასხვა სახის ეკლესიური რიტუალები: მარტვილობა, ალერტობა და, როგორც ზემოთ გვქონდა აღნიშნული, მარად უკვდავი გიორგი ჭყონდიდელის დღისადმი მიძღვნილი ღონისძიება, რომელიც საზეიმო ხასიათს იღებს. რაიონში არის რამდენიმე ტაძარი, რომელიც მოქმედია. ტარდება წირვა-ლოცვა, ლიტურგია და სხვა სახის სარიტუალო ღონისძიებები.

კულტურულ-ტურისტული მენეჯმენტი გულისხმობს კულტურული მემკვიდრეობის ირგვლივ მოსახლეობა დახმარებას, მათი პროდუქციის გასაღებას. ტურიზმიდან შემოსავლების მიღება ხორციელდება უშუალოდ მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის ობიექტების მნახველებისაგან თანხების მიღებით, სხვადასხვა შემოწირულობის სახით. ამავდროულად, მსოფლიო მემკვიდრეობის ობიექტებმა შეიძლება მიიზიდონ ტურისტული წარმოებები, რითაც გაიზრდება ადგილობრივი მოსახლეობის დაინტერესება. ყოველივე ეს საშუალებას მისცემს ტურისტულ პარტნიორებს განავითარონ შემოქმედებითი მიდგომა ფინანსური მოგების გაზრდისათვის.

სახეგასმით უნდა აღინიშნოს ის გარემოება, რომ ტურიზმი დიალოგის, მშვიდობისა და განვითარების ინსტრუმენტია. ხარისხიანი ტურიზმისათვის აუცილებელი პირობაა კარგად შენახული და მოვლილი მატერიალური და არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობა. ასევე აუცილებლობას წარმოადგენს ტურისტების, ადგილობრივი მოსახლეობის და ტურისტული კომპანიების მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება.

ისმის კითხვა – როგორ უნდა მოხდეს ტურიზმის განვითარება?

ტურიზმის განვითარება უნდა მოხდეს დარგთაშორისი და გლობალური მიდგომით, საზოგადოებრივ და კერძო სექტორებთან თანამშრომლობით, არასამთავრობო ორგანიზაციების, მეცნიერების, მოქალაქეებისა და ადგილობრივი მოსახლეობის ერთიანი ძალისხმევით.

სახელმწიფო ხელშეწყობა კულტურული ტურიზმის განვითარებაში განსაკუთრებით უნდა მოხდეს მიზნობრივი რეკლამისა და საინფორმაციო საშუალებების გამოყენების გზით.

კულტურული ტურიზმის პრობლემებით დაკავებული მეცნიერები იკვლევენ ქალაქების ეკონომიკას, ინფრასტრუქტურის განვითარების გზებს, კულტურულ და გასართობ მიმზიდველობას, რაც, საბოლოო ჯამში, ხდება ტურისტების მოზიდვის საშუალება. წინამდებარე ნაშრომში, მწირი მასალების მიუხედავად, შესაძლებლობის ფარგლებში შევეცადეთ, კულტურულ-ტურისტული მენეჯმენტი განგვეხილა,

როგორც ქვეყნის წინსვლისა და განვითარების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი.

ლიტერატურა:

1. კვარაცხელია ნ., კულტურული ტურიზმი: თეორია და პრაქტიკა, თბ., 2009.
2. მენაბდე ლ., ძველი ქართული კულტურის კერები, თბ., 1992.
3. მაკალათია ს., სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, თბ., 1992.
4. მეტრეველი მ., ტურიზმი, თბ., 2003.
5. ჯავახიშვილი ივ., ტომი XII, თბ., 1998.
6. ჯანელიძე დ., ქართული თეატრის ისტორია, თბ., 1983.
7. ჭაბაშვილი მ., უცხო სიტყვათა ლექსიკონი, თბ., 1989.

Malkhaz Gvinjilia, Nana Kirtava
Cultural and tourist features of national holidays in Samegrelo
Summary

National holidays have a special place in cultural tourism. Exploitation of these resources contributes to the national identity of the country, the preservation of rituals and traditions, which ultimately provides an indelible impression on tourists.

In one of the most beautiful parts of Georgia – Samegrelo, national holidays are held with the elements of specific rituals. Ensuring the trust of management and «promotion» of these resources may exercise ritual tourism. The latter will have high national and cultural significance for the region.

Малхаз Гвинджилия, Нана Киртава
Культурно-туристические особенности национальных
праздников в Самегрело
Резюме

Национальные праздники занимают особое место в культурном туризме. Эксплуатация указанных ресурсов содействует национальной самобытности страны, сохранению ритуалов и традиций, в конечном итоге оказывает неизгладимое впечатление на туриста.

В одном из самых красивых уголков Грузии – Самегрело, национальные праздники проводятся с элементами специфических ритуалов. С обеспечением целевого менеджмента и «промоушена» указанных ресурсов возможно осуществление ритуального туризма. Это последнее будет иметь высокую национально-культурную значимость для региона.

თათია ნაკაშიძე

(საქართველო)

**სტუდენტის მიერ თვითშეფასების სქემების გამოყენება
სასწავლო პროცესში**

ევროპული სატრანსფერო და სააკუმულაციო კრედიტების სისტემის მიხედვით, შეფასება შეიძლება იყოს შეფასებითი და განმავითარებელი. ეფექტურია უწყვეტი-მიმდინარე შეფასება, ანუ როცა სტუდენტის სამუშაო ფასდება კურსის შესწავლის განმავლობაში და არა მხოლოდ საბოლოო გამოცდაზე, რაც ხელს უწყობს, სტუდენტი წახალისდეს უკეთესი შედეგისათვის. განმავითარებელ შეფასების კომპონენტად განიხილება დიაგნოსტიკური შეფასება. დიაგნოსტიკური შეფასების დროს ხდება გარკვეული მომენტისათვის არსებული ცოდნისა და უნარ-ჩვევების შეფასება, რათა სტუდენტმა ზუსტად დაგეგმოს სწავლის პროცესი სუსტი და ძლიერი მხარეების გათვალისწინებით.

სტუდენტის წარმატების შესამოწმებლად კურსის ფარგლებში გამოიყენება სხვადასხვა მეთოდი: წერიტი, ზეპირი, ტესტირებული გამოცდები, პროექტი ან პორტფოლიო.

შეფასებისათვის საჭიროა კრიტერიუმი, ანუ იმის აღწერა, თუ რა უნდა გააკეთოს სტუდენტმა სწავლის დასახული მიზნის მისაღწევად.

კრიტერიუმები იმ მისაღწევი შედეგებიდან გამომდინარეობს, რასაც მასწავლებელი ისახავს რომელიმე თემის შესწავლისას ან უნარ-ჩვევების დაუფლებისათვის.

შეფასების ძირითადი ფორმებია: გამოცდა, ტესტირება, პრეზენტაცია, კოლოკვიუმი, ექსპერტის დასკვნა, შესრულებული სამუშაოს მოცულობა და ხარისხი, ესე, რეფერატი, მოხსენება, განსაზღვრული დროის დაცვა, სტატია, პრაქტიკული საქმიანობის უნარი, ინტერვიუ, თვითშეფასების მატრიცის ანალიზი, სემინარის წარმართვა, დემონსტრირება აუდიტორიის წინაშე.

უცხო ენის მიმართულების კულტურათა დიალოგის სწავლება/ სწავლისათვის (იმ კვალიფიკაციისათვის, სადაც უცხო ენა მეორე ენაა) ეფექტურად მივიჩნით სტუდენტის წარმატების შესამოწმებლად განმავითარებელი შეფასება. ფორმად შევარჩიეთ თვითშეფასების სქემები, რომლის შერჩევასაც ვიხელმძღვანელებთ თუნიზის პროექტის შედეგებით, რომელიც კომპეტენციის მისაღწევ ერთიან სივრცეს ქმნის.

თვითშეფასება არის პროცესი, რომლის საშუალებითაც სტუდენტი ერთვება საკუთარი სწავლის მიზნების ჩამოყალიბებასა და საკუთარი სწავლის პროცესის მართვაში.

თვითშეფასება არის სტუდენტის მიერ საკუთარი შესაძლებლობებისა და მიღწეული შედეგების შეფასება.

თვითშეფასება სტუდენტს საკუთარი ცოდნის ობიექტურად შეფასების, დამოუკიდებლად სწავლის და თვითკრიტიკის უნარ-ჩვევებს უვითარებს. საშუალებას აძლევს, კარ-

გად გააცნობიეროს თავისი სუსტი და ძლიერი მხარეები, ამით სწავლის პროცესის მიმართ მეტი ინტერესი და პასუხისმგებლობის გრძნობა უვითარდება.

თვითშეფასება სასწავლო პროცესის განუყოფელ ნაწილს შეადგენს. ის მიზანმიმართული, სისტემური და თანმიმდევრული პროცესია. იგი ხელს უწყობს სწავლის ხარისხის ამაღლებას.

თვითშეფასების სქემები მრავალმხრივია. გამოიყენება შეფასების სხვადასხვა მეთოდი. ცოდნის ხარისხი შეიძლება შემოწმდეს ქულებით ან შეფასების შკალით.

თვითშეფასებისათვის საჭიროა საკუთარი ნაშრომის შეფასების კრიტერიუმები, სასწავლო აქტივობების ჩამოწერილი პერიოდული წერილობითი შეფასება, თვითშეფასების ცხრილი, პასუხებით სწორი ვარიანტის შემოწმება, საკუთარი შეცდომების მიზეზების ახსნა, მომავალი სემესტრის ნიშნის დაგეგმვა და დაგეგმილის შეფასება, წარმატება-წარუმატებლობის შეფასება. სტუდენტს თვითშეფასების უნარის განვითარება საგანმანათლებლო და პროფესიული დაოსტატების მიზნების მიღწევაში დაეხმარება. გთავაზობთ თვითშეფასების სქემების ნიმუშებს:

№1

	არასოდეს	იშვიათად	ყოველთვის
1. ლექციის თემის მიხედვით შემიძლია ვივარაუდო, რაზე იქნება საუბარი.			
2. ყურადღებით ვისმენ და ვიმახსოვრებ ძირითად საკითხებს.			
3. ყურადღებას ვაქცევ იმ არგუმენტებსა და საკითხებს, რომლებიც აზრის გამოთქმის საშუალებას მაძლევს.			
4. მიყვარს საჭირო და საინტერესო ინფორმაციის სხვადასხვა წყაროებში მოძებნა და ჯგუფში მისი პრეზენტაცია.			
5. ვცდილობ მეგობრისა და ჩემი მოსაზრებები დეტალურად გავიაზრო და შევაჯერო.			
6. თავს კომფორტულად ვგრძნობ, როცა ლექციის მსვლელობაში ჩართული ვარ და ჩემი მოსაზრება ვინმესთვის მისაღებია.			
7. ჯგუფში ან წყვილებში მუშაობისას ვირჩევ პარტნიორს.			
8. მომწონს ჩემ მიერ მომზადებული მასალის დემონსტრირება.			

№2

სუსტი მხარე	ძლიერი მხარე
<ol style="list-style-type: none"> 1. რა ვერ გავაკეთე წარმატებით. 2. რა ვერ გავაკეთე კარგად. 3. ვისთან ერთად არ გამომივიდა წყვილებში, ჯგუფში მუშაობა. 4. რატომ დავეუშეი შეცდომა. 5. რატომ არის რთული ამის სწავლა. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. რა გავაკეთე წარმატებით. 2. რა გავაკეთე კარგად. 3. ვისთან ერთად ვიმუშავე კარგად. 4. როგორ შევქმელი შეცდომის გასწორება. 5. ყველაზე კარგად როგორ შეიძლება ეს ვისწავლოთ.

№3

შემოხაზეთ თქვენთვის მისაღები პასუხი.

<ul style="list-style-type: none"> • როცა ლექციის თემა ახალია, უკეთ ვსწავლობ. 	დიახ	არა
<ul style="list-style-type: none"> • ზუსტად გავიგე, რა სამუშაოს შევასრულებდი. 	დიახ	არა
<ul style="list-style-type: none"> • ვიცი, რას უნდა მივადწიო. 	დიახ	არა
<ul style="list-style-type: none"> • შეკითხვის დასმის შესაძლებლობა მომეცა. 	დიახ	არა
<ul style="list-style-type: none"> • დავიცავი დროის ლიმიტი. 	დიახ	არა
<ul style="list-style-type: none"> • როცა სხვა ლაპარაკობს, მოვუსმენ . 	დიახ	არა
<ul style="list-style-type: none"> • ვიცი, როგორ შეფასდება ჩემი საქმიანობა. 	დიახ	არა

№4.

	ყოველთვის	ხანდახან	არასოდეს
<ul style="list-style-type: none"> • შემიძლია უცხოელ მეგობარს მივწერო წერილი. 			
<ul style="list-style-type: none"> • შემიძლია ვისაუბრო ნაცნობ თემაზე. 			
<ul style="list-style-type: none"> • შემიძლია ჩანაწერის მოსმენისას გავიგო, რაზეა საუბარი. 			
<ul style="list-style-type: none"> • თემის დაწერისას ვიყენებ ახალ ნასწავლ სიტყვებს. 			
<ul style="list-style-type: none"> • გამოვხატავ აზრს სხვის ნაამბობზე. 			
<ul style="list-style-type: none"> • თვალის ერთი გადავლებით ვხვდები, რაზეა ტექსტი. 			
<ul style="list-style-type: none"> • კონტექსტით ვხვდები უცნობი სიტყვების მნიშვნელობას. 			
<ul style="list-style-type: none"> • ვსარგებლობ ლექსიკონით. 			

თვითშეფასების სქემების გამოყენება ლექცია-სემინარის სხვადასხვა ფაზაში. ეფექტურია შინაარსის რეალიზებისა და რეფლექსიის ფაზაში გამოყენება.

თვითშეფასების სქემების გამოყენება შეიძლება როგორც სასწავლო პროცესში, ასევე დამოუკიდებელი მუშაობის დროს.

სასწავლო პროცესში თვითშეფასების სქემის გამოყენება გარკვეულ დროს მოითხოვს, წამოიჭრა პრობლემა-ხომ არ გამოიწვევს იგი სტუდენტთა გადატვირთვას, რამდენად სასარგებლოა მისი გამოყენება სტუდენტისათვის?

აღნიშნულ პრობლემაზე პასუხისათვის ჩავატარე გამოკვლევა.

კვლევის მიზანი: ა) სასწავლო პროცესში თვითშეფასების სქემების გამოყენების გავლენა სტუდენტთა გადატვირთვაზე.

ბ) სტუდენტთა დამოკიდებულება თვითშეფასების სქემის გამოყენებისადმი.

კვლევის მეთოდოლოგია: შეფასების სქემები შერჩეულ იქნა ლექციის ტიპისა და ფაზის მიხედვით. სქემა №1 გამოყენებულ იქნა მინილექციის პროცესში. (შინაარსის რეალიზების რეალობის ფაზა), სქემა №2 წყვილებსა და ჯგუფებში მუშაობის შემდეგ (შინაარსის რეალიზება და რეფლექსიის სტადიები), სქემა №3 გამოწვევის ფაზაში, მოლოდინების მეთოდის გამოყენების შემდეგ. სქემა №4 რეფლექსიის ფაზაში სავარჯიშოების შესრულების შემდეგ.

თვითშეფასების სქემების გამოყენებაზე კვლევა ჩატარდა ორ ეტაპად. პირველ ეტაპზე სტუდენტებს გაეწიათ კონსულტაცია სქემების დანიშნულებაზე, შეფასების ტექნოლოგიაზე, სქემების შედეგების გამოყენების მახასიათებლებზე (რაში გამოადგებათ, რას გაიუმჯობესებენ).

ჩატარების დრო 2008 წლის დეკემბერი, 2009 წლის თებერვალი. კვლევაში მონაწილეობდა 36 სტუდენტი. მონაცემთა დასამუშავებელი მეთოდები: ახსნითი, სტატისტიკის პროცენტების გამოთვლა, შედარებითი ანალიზი.

	ნაკლებად		საშუალოდ		სავსებით	
	I ეტაპი	II ეტაპი	I ეტაპი	II ეტაპი	I ეტაპი	II ეტაპი
<ul style="list-style-type: none"> რამდენად არის თქვენთვის მისაღები თვითშეფასების სქემის გამოყენება. 	40%	8%	32%	38%	28%	54%
<ul style="list-style-type: none"> რამდენად გადატვირთათ თვითშეფასების სქემით შეფასებამ. 	36%	89%	44%	9%	20%	2%
<ul style="list-style-type: none"> რამდენად სასარგებლო აღმოჩნდა თქვენთვის თვითშეფასების სქემა. 	29%	14%	35%	46%	25%	48%

ცხრილის ანალიზი ცხადყოფს, რომ თვითშეფასების სქემა მისაღები, საინტერესო და სასარგებლო აღმოჩნდა მას შემდეგ, რაც სტუდენტები დარწმუნდნენ სქემის გამოყენებით უკეთესი შედეგის მიღწევაში.

თვითშეფასების სქემების ანალიზი დაეხმარება სტუდენტს, შეაფასოს, თუ რა შედეგს მიაღწია, რა არის კიდევ გასაკეთებელი, რა არის საჭირო სუსტი მხარის დასაძლევად, რამდენად ეხმარება შესწავლილი მასალა თავისი მიზნების მიღწევაში. შეეძლება: კრიტიკულად განიხილონ საკუთარი შესაძლებლობები და საჭიროების შემთხვევაში შეიტანონ ცვლილებები სწავლის სტრატეგიებში.

თვითშეფასების სქემების გამოყენება ხელს უწყობს თვითმოტივაციის ამაღლებას, საკუთარი სწავლის მართვას, სწავლისადმი პასუხისმგებლობის განვითარებას.

თვითშეფასების სქემების ანალიზი საშუალებას აძლევს ლექტორ-მასწავლებელს: წახალისოს სტუდენტები მკაფიო სასწავლო მიზნების დასახვასა და თავიანთი სწავლის პროცესზე თვითმონიტორინგის განხორციელებისათვის; შექმნან პირობები, რათა სტუდენტმა ისწავლოს და მიაღწიოს წარმატებას, გარკვეულ მომენტში შეაფასოს თავისი პროგრესი და იზრუნოს უკეთესი შედეგისათვის.

თვითშეფასების სქემები წარმოადგენს განმავითარებელი შეფასების კომპონენტს – დიაგნოსტიკური შეფასების ეფექტურ ფორმას.

ლიტერატურა:

1. კრებული „კრედიტების ტრანსფერისა და დაგროვების ევროპული სისტემა“, 2006.
2. თუნიზის პროექტის შედეგები, 2008.
3. სწავლა და შეფასება, თბ., 2002.

Tatia Nakashidze
The usage of self-assessment diagrams by the students
in educational process
Summary

The paper deals with the problem of the educational course «Cultural dialogue» achieved competences for the qualifications where foreign language is the second language - high professional education, BA studies.

The author in her paper worked out self-assessment diagram peculiarities, multiple models, usage periods, assessments, analyses' criterions, students' activities.

Achieved diagnostic importance is confirmed for learning govern progress and mobility from one qualification level to another .

Татия Накашидзе
Схемы самооценки, используемые студентами
в процессе обучения
Резюме

В работе рассматривается задача учебного курса „Диалог культур“, достигнутых компетенций для тех специальностей, где иностранный язык принят вторым языком. Это высшее профессиональное образование, бакалавриат.

Разработаны характеризующие схемы самооценки, многовариантные образцы, периоды употребления, критериумы анализа оценок, студенческой активности.

Утверждены значения принятого диагностирования для успеха, управления прогресса учебы и мобильности для перехода от одного уровня на другой.

Акылбек Ахметов

(Казахстан)

СИСТЕМНЫЙ АНАЛИЗ КАТЕГОРИАЛЬНО-ПОНЯТИЙНОГО АППАРАТА ЭКОНОМИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ В ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ НАУКЕ

Необходимость характеристики категориального аппарата периодически актуализируется в педагогической науке при разработке той или иной проблематики вследствие усложнения теории, появления новых отраслей, открытия неизвестных ранее закономерностей. Ученые, разрабатывающие методологические основы педагогики (Ф.А. Фрадкин и др.), отмечают, что нечеткость категориального аппарата является одной из причин снижения эффективности педагогических исследований, делает некорректным сравнение и сопоставление полученных результатов, становится серьезным препятствием для дальнейшего развития науки, понижает ее престиж, исключается возможность эффективно управлять объектом воздействия.

Научные педагогические понятия объективно являются ступеньками, узловыми точками познания мира, характеризуются глубиной, сущностным характером отображения явлений, широтой обобщения. Они должны отвечать уровню современной практики и отражать объект в соответствии с достигнутым в науке уровнем развития системы определенных знаний.

Различия в содержании и интерпретации понятий, отмечает В.Е. Гмурман, имеют место во всех науках и обусловлены рядом факторов, в частности исторических, так как изменение и усложнение практики вызывает потребность "снятия" этих тенденций и отображения их в понятиях за счет введения новых или корректировки содержания традиционных категорий (Гмурман, 1967).

Значительное влияние на интерпретацию понятий оказывают теоретические школы, которые, разрабатывая авторские схемы, выделяют в понятиях стороны, подчеркивающие концептуально значимые компоненты явлений. П.В. Копнин установил зависимость между уровнем развития науки и глубиной категоризации, связанности, гибкости, отточенности используемых понятий. Чем более развита система определенной науки, тем она точнее, адекватнее отражает свой предмет, больше выражает существенных отношений в предмете, обеспечивает гибкость и открытый характер понятий (Копнин, 1973). Однако на практике зачастую обнаруживается не согласие в понимании и интерпретации одних и тех же понятий разными авторами.

Приходится констатировать, что в научно-педагогической литературе сложились несколько упрощенные представления о содержании экономического воспитания и практике его осуществления. Во-первых, отсутствует анализ понятийного аппарата, раскрывающего сущность экономического воспитания. Во-вторых, нет ясного представления о месте и роли экономического воспитания в комплексе основных направлений воспитания личности, формирования экономической культуры в системе мировоззренческой культуры человека. В-третьих, нередко содержание экономического воспитания сводится лишь к усвоению элементов экономических знаний. Все это приводит к смещению акцентов в воспитательном процессе, затрудняет достижение желаемого результата.

Исходя из этого, в качестве одной из теоретических задач нашего исследования мы определили системно-категориальный анализ теории экономического воспитания. К числу наиболее широко представленных в научной литературе понятий относятся следующие: экономическое воспитание, экономическое образование, экономическое сознание, экономическое мышление, экономическая деятельность, экономическая культура, экономические качества, экономические знания, экономические умения, экономический опыт, экономическое поведение, экономические потребности, экономические мотивы, экономические интересы.

Наиболее общим, как уже отмечалось, является термин "*экономическое воспитание*". Ниже мы приводим определения разных исследователей, характеризующие различные взгляды на эту категорию и обосновываем наш подход.

Экономическое воспитание рассматривается исследователями как часть общего воспитания. Оно характеризуется как воздействие на сознание людей таким образом, чтобы каждый человек активно, творчески, квалифицированно участвовал в коллективном труде, по-хозяйски относился ко всему общественному, вырабатывал в себе экономические качества.

В теоретическом плане экономическое воспитание определяется как процесс подготовки человека к активной общественно полезной трудовой деятельности на основе познания законов экономического развития. Экономическое воспитание - необходимое условие осознанного включения членов общества в общественный трудовой процесс и активного участия в его поступательном развитии.

Экономическое воспитание в широком смысле - это целенаправленное участие в нем всех слоев общественности, претворение в жизнь экономических отношений, всемерное использование в воспитательных целях прессы, радио, телевидения, кино и театрального искусства. Оно предполагает формирование у членов общества знаний, умений и навыков, потребностей и интересов, стиля мышления, поведения и деятельности, которые соответствуют принципам и нормам доминирующего типа хозяйствования. В процессе экономического воспитания, как отмечают исследователи, вырабатываются такие качества личности, как бережливость, дисциплинированность, деловитость, организованность, ответственность, предприимчивость и др.

Экономическое воспитание с необходимостью охватывает и формирование экономического поведения. Под этим термином понимается совокупность поступков человека, выражающих его соотношение с внешней экономической средой, систему экономических действий личности, сознательной, воспитанной экономически. Социально такое поведение обусловлено целесообразной экономической деятельностью в быту, в школе, в обществе в целом, в процессе хозяйственно-бытового, общественно полезного, производительного труда. Решающим в поведении, о котором идет речь, является характер мировоззрения личности, обуславливающего направленность, последовательность и общественно-экономическую значимость этого поведения. В нем должны найти свое воплощение основные экономические качества личности.

Н.Л. Клепач, В.Д. Попов и Л.Е. Эпштейн сущность экономического воспитания определяют как систематическое, целенаправленное воздействие общества на человека в интересах формирования знаний, умений и навыков, потребностей и интересов и других социально-психологических качеств, а главное -

образ мышления и деятельность, соответствующих в природе существующего производства, целям, принципам и нормам хозяйствования, общественной морали (Клепач, Попов, Эпштейн, 1979:223). Это процесс становления каждого члена общества как хозяина коллектива, на деле укрепляющего общественную собственность, рационально использующего народное достояние человека, который последовательно руководствуется в своей деятельности общественными интересами, экономической политикой государства.

В.Г. Игнатов считает, что экономическое воспитание - это целенаправленное и планомерно организованное воздействие на членов общества для выработки у них современного экономического мышления и умений, навыков и потребности действовать в соответствии с учетом объективных экономических условий и законов, принципов и норм хозяйствования в целях наиболее полного осознания и обеспечения индивидуальных, коллективных и общенародных интересов при ведущей роли последних.

В. Анин придерживается мнения, что экономическое воспитание предполагает выработку у людей государственного подхода к делу, умения экономически грамотно мыслить, давать правильную экономическую оценку тому или иному общественному явлению внутренней и международной жизни, техническому нововведению, общественной значимости выбранной профессии, своего личного труда и т.п.

Экономическое воспитание, подчеркивает Н.А. Хроменков, способствует формированию у учащихся дисциплинированности, исполнительности, деловитости, бережливости, чувства хозяина. Оно учит жить и трудиться в коллективе, повышать эффективность труда и качество работы, соизмерять личные потребности с экономическими возможностями, личные интересы с коллективными и общенародными, проявлять нетерпимость к потребительству (Хроменков, 1989:192).

Анализ становления и развития экономического воспитания в советской школе и в советской педагогике позволил увидеть в произведениях выдающихся педагогов и организаторов образования А.В. Луначарского, Н.К. Крупской, А.С. Макаренко, В.А. Сухомлинского, С.И. Шацкого и других творческое развитие учения о воспитании подрастающего поколения и ее составной части - экономического воспитания, почерпнуть немало ценного из поучительного опыта его постановки, накопленного в современной школе и педагогике, определить сущность и особенности экономического воспитания учащихся на современном этапе социально-экономического развития общества.

Экономическое воспитание есть систематический, целеустремленный, планомерный, совместно организованный педагогический процесс, предусматривающий подготовку выпускников к экономической деятельности в различных сферах народного хозяйства. Данный процесс предполагает выработку умения экономически грамотно мыслить, правильно, с точки зрения экономики, оценивать то или иное общественное явление внутренней и международной жизни; способствует приобщению к систематическому общественно полезному, производительному, эффективному и качественному труду, к анализу его результатов, поискам наиболее рациональных форм организации своей и коллективной деятельности. В ходе рассматриваемого процесса воспитывается сознательное отношение к продуктам труда, материальным ценностям, прививаются навыки рационального исполь-

зования времени, соизмерения своих потребностей с экономическими возможностями их удовлетворения, формируются и укрепляются экономическое сознание и поведение, экономические интересы, стимулы и мотивы эффективной экономической деятельности, приобретаются такие качества, как экономическая расчетливость, деловитость, организованность, дисциплинированность, чувство ответственности, предприимчивость.

Таким образом, экономическое воспитание рассматривается исследователями многопланово:

- как воздействие на сознание людей с ориентацией на экономику;
  - как процесс экономической подготовки человека;
  - как целенаправленное участие в экономической жизни;
  - как совокупность способов производственной деятельности;
  - как систематическое, целенаправленное воздействие на потенциальных субъектов производства;
  - как процесс формирования экономических качеств личности;
  - как процесс подготовки к экономической деятельности и т.д.

Каждое из представленных определений экономического воспитания раскрывает одну из граней этого сложного воспитательного процесса. На наш взгляд, в представленных определениях не отражен субъектно-объектный характер воспитательного процесса. За последние годы в педагогике накоплен новый научный материал, позволяющий конкретизировать и полнее трактовать характер воспитательного процесса. Так, педагогическое воздействие мыслится как процесс организации и вовлечения личности в разнообразную деятельность: учебную, трудовую, творческую, прогностическую, оценочную, совместную, игровую и т.д. Воздействие должно не столько побуждать школьников к той или иной деятельности, сколько возбуждать внутреннее стремление и интерес к ней. Более того, сейчас общепризнанным является положение о том, что воспитательное воздействие оказывает надлежащий педагогический эффект лишь в том случае, когда оно вызывает у воспитуемой личности положительное отношение к деятельности и стремление к дальнейшему саморазвитию. Признание личности не только в качестве объекта, но и активного субъекта воспитания приводит к выводу, что развитие личности происходит не по бихевиористской формуле "стимул - реакция", а мыслится в известной мере как процесс внутреннего поступательного самодвижения. Сущность его заключается в том, что внешние педагогические воздействия, преломляясь через внутреннее восприятие развивающейся личности, вызывают у последней осознание и переживание "разрыва" между достигнутым и необходимым уровнем в работе над собой.

В конечном счете, глубинная сущность экономического воспитания заключается в переводе разнообразных влияний в фактор индивидуального личностного развития.

Исходя из этого, мы рассматриваем экономическое воспитание не как прямое воздействие, а социальное взаимодействие субъектов воспитательного процесса, направленное на формирование экономической культуры личности.

ლიტერატურა:

1. Гмурман В.Е. Основные понятия (категории) педагогической науки /Общие основы педагогики/. М.. 1967.
2. Копнин П.В. Диалектика как логика и теория познания. М.. 1973.
3. Клепач Н.Я., Попов В.Д., Эпштейн Л.Е. Экономическое воспитание масс. Организация и эффективность. М. Экономика, 1979.
4. Хроменков Н.А.. Образование. Человеческий фактор. Общественный прогресс. М. Педагогика, 1989.

აკილბეკ ახმეტოვი
ეკონომიკური აღზრდის კატეგორიულ-ცნობითი აპარატის
სისტემური ანალიზი პედაგოგიურ მეცნიერებაში
რეზიუმე

სტატიაში მოცემულია ეკონომიკური აღზრდის თეორიის სისტემურ-კატეგორიული ანალიზი. სამეცნიერო პედაგოგიური ცნებები ობიექტურად არის საფუძვრები, სამყაროს შეცნობის საკვანძო წერტილები, ხასიათდებიან სიღრმით, მოვლენის არსებითი ასახვის ხასიათით, განზოგადების მასშტაბურობით. ისინი უნდა პასუხობდნენ თანამედროვე პრაქტიკის დონეს და ასახავდნენ ობიექტს მეცნიერებაში მიღწეული დონის შესაბამისად.

ჩვენ განვსაზღვრეთ ეკონომიკური აღზრდის თეორიის სისტემურ-კატეგორიული ანალიზი. სამეცნიერო ლიტერატურაში ყველაზე უფრო ფართოდ წარმოდგენილ ცნებებს განეკუთვნება: ეკონომიკური აღზრდა, ეკონომიკური განათლება, ეკონომიკური შემეცნება, ეკონომიკური აზროვნება, ეკონომიკური მოღვაწეობა, ეკონომიკური კულტურა, ეკონომიკური ხარისხი, ეკონომიკური ცოდნა, ეკონომიკური უნარები, ეკონომიკური გამოცდილება, ეკონომიკური მოქმედება, ეკონომიკური მოთხოვნილებები, ეკონომიკური მოტივები, ეკონომიკური ინტერესები.

სტატიაში საუბარია ტერმინ „ეკონომიკურ აღზრდასთან“ დაკავშირებით სხვადასხვა მკვლევრის მიერ გაკეთებულ განსაზღვრებებზე, ნაჩვენებია განსხვავებული შეხედულებები და ამასთან, მოცემულია ჩვენი მიდგომის დასაბუთება.

ეკონომიკური აღზრდა განხილულია როგორც აღზრდის პროცესის სუბიექტების სოციალური ურთიერთობა, რომელიც მიმართულია პიროვნების ეკონომიკური კულტურის ფორმირებისაკენ.

Akilbek Akhmetov
System analysis of categorical and conceptual framework
of economic education in pedagogic science
Summary

In this article the system-category analysis to theory of the economic education is conducted. The scientific pedagogical concepts are objectively the stages and the key points of cognition of the world, characterized by deep essential nature of the display of the image of the

phenomena and the breadth of generalization. They must meet the level of modern practice and reflect the object in accordance with the progress of the development in the system of certain knowledge.

We have defined the system-categorical analysis of the economic education theory to be one of the theoretical problems of our study. The following conceptions are widely offered in the scientific literature: economic education formation, consciousness, economic thinking, activity, economic culture, economic quality, knowledge, economic skills, experience, economical behavior, economic requirements, motives and interests.

As already noted, "economic education" is the most general term. Below we bring the different researchers' conceptions characterizing different points of view on this category and motivation of our approach.

The economic education is considered as a social interaction subject of upbringing process set to the formation of personality's economic culture.

Назым Стамгалиева

(Казахстан)

ФОРМИРОВАНИЕ ИНОЯЗЫЧНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ

Изучение иностранного языка призвано сформировать личность, способную и желающую участвовать в межкультурной коммуникации. Но такую личность невозможно формировать без знаний о социокультурных особенностях страны изучаемого языка. Изучение языка и культуры одновременно обеспечивает не только эффективное достижение практических, общеобразовательных и развивающих целей, но и содержит значительные возможности для вызова и дальнейшего поддержания мотивации обучаемых.

Истинно комплексный подход к целям обучения требует владения всех аспектов в качестве компонентов цели на равных правах. Однако это означает не равномерное распределение времени на все аспекты, а их равноправие в плане значимости для формирования личности учащегося.

Неправомерно, если обучение иностранному языку направлено не на формирование личности, а лишь на овладение умениями говорить или читать. При определении цели и содержания обучения должны быть названы не только умения, но и функции, которые сможет выполнять человек, опираясь на эти умения. Учащиеся в процессе обучения должны «принять» эти функции и осознать их значимость.

Отсюда следует, что при определении содержания и целей обучения нельзя упускать ни одну из сторон. Все они в комплексе взаимосвязаны, взаимозависимы и проявляются в виде обучающего, познавательного, развивающего и воспитательного результата, который достигается постепенно, в процессе овладения иностранным языком.

Основной целью обучения иностранного языка в пороговом уровне названо формирование коммуникативной компетенции, здесь авторы уже не разграничивают цели на общеобразовательные, практические, воспитательные и развивающие. Именно комплексный подход к реализации этих целей позволил им выделить несколько её составляющих:

- лингвистическая компетенция
- социолингвистическая компетенция
- социокультурная компетенция
- стратегическая компетенция
- дискурсивная компетенция
- социальная компетенция

Коммуникативная компетенция – способность средствами изучаемого языка осуществлять речевую деятельность в соответствии с целями и ситуацией общения в рамках той или иной сферы деятельности. В её основе лежит комплекс умений, позволяющих участвовать в речевом общении в его продуктивных и рецептивных видах. Базируется же коммуникативная компетенция на ряде других компетенций.

Лингвистическая (языковая) компетенция – это владение знаниями о системе языка, о правилах функционирования единиц языка в речи и способность с

помощью этой системы понимать чужие мысли и выражать собственные суждения в устной и письменной форме.

Речевая компетенция означает знание способов формирования и формулирования мыслей с помощью языка, обеспечивающих возможность организовать и осуществить речевое действие (реализовать коммуникативное намерение), а также способность такими видами пользоваться для понимания мыслей других людей и выражения собственных суждений. Она означает также способность пользоваться языком в речевом акте. Этот вид компетенции некоторые исследователи называют также **социолингвистической**, стремясь этим подчеркнуть присущее обладателю такой компетенции – умение выбрать нужную лингвистическую форму и способ выражения в зависимости от условий речевого акта: ситуации, коммуникативных целей и намерения говорящего.

Социокультурная компетенция подразумевает знание учащимися национально-культурных особенностей социального и речевого поведения носителей языка: их обычаев, этикета, социальных стереотипов, истории и культуры, а также способов пользования этими знаниями в процессе общения. Формирование такой компетенции на занятиях по языку проводится в контексте диалога культур с учетом различий в социокультурном восприятии мира и, в конечном счете, способствует достижению межкультурного понимания между людьми и становлению «вторичной языковой личности».

Социальная компетенция проявляется в желании и умении вступать в коммуникацию с другими людьми, в способности ориентироваться в ситуации общения и строить высказывание в соответствии с коммуникативным намерением говорящего и ситуацией. Этот вид компетенции называют также **прагматической компетенцией**, желая подчеркнуть присущее владеющему языком умение выбрать наиболее эффективный способ выражения мысли в зависимости от условий коммуникативного акта и поставленной цели.

Стратегическая (компенсаторная) компетенция – это компетенция, с помощью которой учащийся может восполнить пробелы в знании языка, а также речевом и социальном опыте общения в иноязычной среде. Владение ею дает возможность:

- при *чтении*: а) предвосхитить содержание текста по его названию, жанру, оглавлению в книге; б) догадаться о значении незнакомых слов, опираясь на контекст, тему, ситуацию; в) при обращении к словарю выбрать правильное значение искомого слова; г) догадаться о значении незнакомого слова по знаковым элементам его структуры (корню, суффиксу и др.);
- при *слушании*: а) догадаться о значении слова, фразы, опираясь на контекст; б) при межличностном контакте обратиться к партнеру за помощью (например, попросить повторить сказанное);
- при *говорении*: а) упростить фразу, опираясь на известные слова, образцы речи и структуры его построения; б) внести в свою речь поправки, используя выражения типа «Простите, я скажу это по-другому» и др.

Дискурсивная компетенция (от фр. *discourse* - речь) означает способность учащегося использовать определенные стратегии для конструирования и интерпретации текста. Понятие *дискурс* означает связный текст, сверхфразовое единство. Различие же между текстом и дискурсом состоит в следующем. Если под текстом

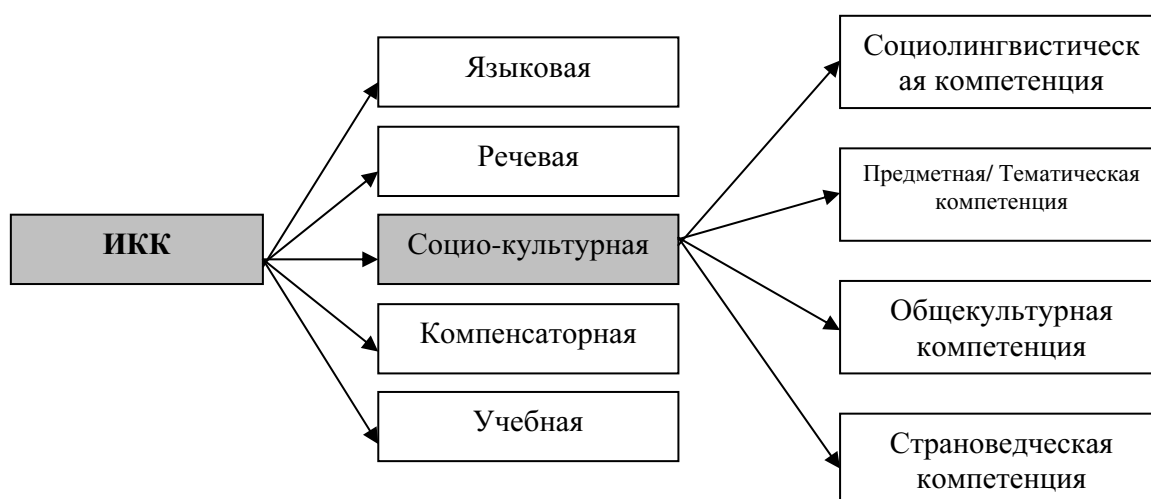
понимается некая абстрактно-формальная конструкция, то под дискурсом – тексты, порождаемые в результате общения. Следовательно, дискурс является таким речевым произведением, которое наряду с лингвистическими характеристиками обладает экстралингвистическими параметрами, отражающими ситуацию общения и особенности участников общения. Дискурсивная компетентность – это знание особенностей, присущих различным типам дискурсов, а также способность порождать дискурсы в процессе общения. Наиболее употребительные типы дискурсов в учебно-профессиональной сфере общения – доклад, сообщение, обсуждение, расспрос и др.

Предметная компетенция – это способность ориентироваться в содержательном плане общения в определенной сфере человеческой деятельности. Для будущего преподавателя иностранного языка исключительно важное значение имеет также **профессиональная компетенция**, приобретаемая в ходе обучения. Она обеспечивает способность к успешной профессиональной деятельности и включает: а) знания из области дидактики, методики, психологии, лингвистики и других наук, значимых для профессиональной деятельности педагога; б) умение организовать учебную деятельность учащихся и управлять такой деятельностью; в) умение владеть коммуникативной компетенцией, максимально близкой к уровню носителей языка; г) личностные качества, обеспечивающие эффективность педагогического труда (требовательность, вежливость, ответственность и др.).

Что изменилось в процессе модернизации образования в содержании обучения иностранным языкам? Современная цель обучения иностранным языкам – формирование иноязычной **компетенции (ИКК)**, включающей языковую, речевую, социокультурную, компенсаторную и учебно-познавательную компетенции. Это интегративная цель обучения, имеющая четкую практическую направленность. Основным акцент делается на социокультурную составляющую ИКК, на включение учащихся в диалог культур. Схематически это выглядит следующим образом:

Социокультурная составляющая иноязычной коммуникативной компетенции (ИКК)

Схема №1

Планируемый результат обучения – достижение выпускниками функциональной грамотности во владении иностранным языком, т.е. реальное рабочее владение им, достижение как минимум, порогового уровня обученности (уровня В1), принятого Советом Европы. Однако, учитывая неодинаковые потребности, способности и возможности учащихся, их различные планы на будущее, личностно-ориентированная парадигма (ЛОП) допускает разные уровни обученности: общеобразовательный / базовый уровень и повышенный профильный уровень.

Выбор уровня обученности – за учащимися. Следовательно, он в качестве субъекта учения как бы включается и в процесс целеполагания.

Как меняется в процессе образования содержание обучения? Благодаря личностно-ориентированному подходу уточняется компетентный состав обучения иностранному языку. Это можно увидеть на следующей схеме:

Схема №2

Содержание обучения иностранному языку

Объект обучения (teaching)	Объект усвоения (learning)	Результат обучения (competence)
Язык (language)	Знания (knowledge)	Языковая компетенция (linguistic competence)
Речь (speech)	Навыки (habits)	Речевая компетенция (speech activities)
Речевая деятельность (speech activities)	Умения (skills)	Коммуникативная компетенция (communicative competence)
Культура (culture)	Межкультурная коммуникация (intercultural competence)	Социокультурная компетенция (sociocultural competence)

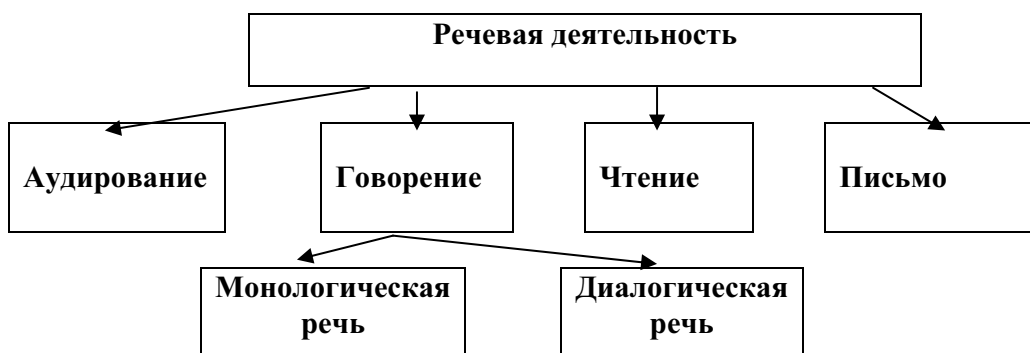
При ЛОП важно предусмотреть ещё один компонент/аспект содержания обучения: чувства и эмоции, вызываемые воздействием выделенных компонентов содержания и создающие благоприятную обучающую и воспитывающую среду (мотивационный и ценностно-ориентационный аспект). Выделение этого компонента способствует развитию мотивации учения и ценностных ориентаций учащегося.

Как меняется характер и объём содержания обучения в зависимости от выбранного уровня овладения иностранным языком?

Обучение иностранному языку *в начальной школе* направлено на создание условий для ранней коммуникативно-психологической адаптации к новому языковому миру, отличному от мира родного языка и культуры, и для преодоления в дальнейшем психологического барьера в использовании иностранного языка как средства коммуникации в современном мире; ознакомление с зарубежным песенным, стихотворным, сказочным фольклором, миром игр и развлечений; приобретение детьми социального опыта за счет расширения спектра проигрываемых коммуникативных ролей в ситуациях семейного и школьного общения, общения с друзьями и взрослыми на иностранном языке; формирование представлений об общих чертах и особенностях общения на родном и иностранном языках; формирование элементарных коммуникативных умений в 4-х видах речевой деятельности (говорении, чтении, аудировании и письме) с учетом возможностей и потребностей младших школьников; формирование некоторых универсальных лингвистических понятий, наблюдаемых в родном и иностранном языках (схема №3).

Виды речевой деятельности

Общеобразовательный/базовый уровень достигается в рамках общеобразовательного курса (3 часа в неделю). Он нацелен на завершение школьной общеобразовательной подготовки по предмету, и его содержание имеет общекультурную направленность.

Профильный уровень ориентирует на:

- развитие профессиональных устремлений старшеклассников средствами иностранного языка;
- продолжение профессионального ориентированного образования в среднем специальном учебном заведении или ВУЗе;
- использование иностранного языка в практической деятельности сразу после окончания курса обучения (например, в гостиничном, туристическом бизнесе и т.п.)

Профильное обучение – это углубленное профессионально-ориентированное обучение. Оно строится на базе общеобразовательного/базового курса и представляет собой многоярусную систему.

Обязательный минимум содержания основных общеобразовательных программ представлен в форме набора предметных тем (дидактических единиц), включаемых в обязательном порядке в основные (образовательные программы государственного стандарта общего образования). Примерная программа по иностранному языку составлена на основе компонента государственного стандарта основного, общего образования и включает в содержание обучения:

- предметное содержание речи;
- речевые умения;
- языковые знания и навыки (практическое усвоение);
- социокультурные знания и умения.

При изучении иностранного языка в основной школе в центре внимания находится последовательное и систематическое развитие у учащихся всех составляющих коммуникативной компетенции в процессе овладения различными стратегиями говорения, чтения, аудирования и письма. Обучение иностранному языку в основной школе направлено на изучение иностранного языка как средства международного общения посредством формирования и развития базовых коммуникативных умений в

основных видах речевой деятельности; коммуникативно-речевого вживания в иноязычную среду стран изучаемого языка (в рамках изучаемых тем и ситуаций); социокультурного развития учащихся в контексте европейской и мировой культуры с помощью страноведческого, культуроведческого и лингвокультуроведческого материала; культуроведческого и художественно-эстетического развития учащихся при ознакомлении с культурным наследием стран изучаемого языка; формирования умений представлять родную культуру и страну в условиях иноязычного межкультурного общения; ознакомления учащихся с доступными им стратегиями самостоятельного изучения языков и культур.

При наличии возможностей целесообразно начинать изучение второго иностранного языка в основной школе.

На завершающей ступени в профильной школе обучение иностранному языку должно способствовать развитию иноязычной коммуникативной компетенции, обеспечивающей использование иностранного языка в ситуациях официального и неофициального общения в учебной, социально-бытовой, культурной, административной, профессиональных сферах коммуникативного взаимодействия. При этом в центре внимания остается развитие культуры устной и письменной речи на иностранном языке, углубление культуроведческих знаний об образе и стилях жизни в странах изучаемого языка.

Обучение иностранному языку на третьей ступени направлено на развитие коммуникативной культуры и социокультурной образованности учащихся, позволяющей им быть равноправными партнерами межкультурного общения на иностранном языке в бытовой, культурной и учебно-профессиональной сферах; обучение этике дискурсивного общения на иностранном языке при обсуждении культуры, образа жизни людей; развитие общеучебных умений собирать, систематизировать и обобщать культуроведческую и иную информацию, представляющую интерес для учащихся; ознакомление учащихся с технологиями самоконтроля и самооценки уровня владения языком; развитие умений представлять родную страну и культуру, образ жизни людей в процессе иноязычного межкультурного общения; использование иностранного языка в профессионально-ориентированном образовании.

Литература:

1. Бим И.Л. Теория и практика обучения немецкому языку в средней школе. Проблемы и перспективы. – М.: Просвещение, 1988.
2. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. Методическое руководство. – 3-е изд. Переработанное и дополненное. – М.: Русский язык, 1983.
3. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Лингвострановедческая теория слова – М., Русский язык, 2000.
4. Лаптева О.А. Идеи коммуникативной лингвистики в коммуникативной методике. М., 1990.
5. Качалова К.Н., Изралевиц Е.Е. Практическая грамматика английского языка с упражнениями и ключами. Киев: Методика, 2003.
6. Китайгородская Г.А. Интенсивное обучение иностранным языкам: теория и практика. М.: Русский язык, 1992.
7. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. 2-е изд. М.: Просвещение, 1991.
8. Романова Л. Практическая грамматика английского языка. М.: Айрис-Пресс. 2002.

9. Хведченя Л.В., Хорень Р.В., Крюковская И.В. Практическая грамматика современного английского языка. М.: Книжный дом, 2005.
10. Щукин А.Н. Обучение иностранным языкам: теория и практика: Учебное пособие для преподавателей и студентов. – М.: Филоматис, 2004.

ნაზიმ სტამგალიევა
უცხოენოვანი კომუნიკატიური კომპეტენციის ფორმირება
რეზიუმე

სტატიში განხილულია უცხო ენის სწავლების კომუნიკატიური კომპეტენციისადმი კომპლექსური მიდგომის საკითხები. პრაქტიკული, საგანმანათლებლო, აღმზრდელობითი მიზნების განხორციელებისადმი ასეთი მიდგომა საშუალებას იძლევა გამოვეყნოთ რამდენიმე შემადგენელი ნაწილი: ლინგვისტური კომპეტენცია, სოციოლინგვისტური კომპეტენცია, სოციოკულტურული კომპეტენცია, სტრატეგიული კომპეტენცია, დისკურსიული კომპეტენცია, სოციალური კომპეტენცია.

სწავლების დაგეგმილი შედეგი გულისხმობს მინიმუმ B1 დონის მიღწევას. ამასთან, სწავლების სხვადასხვა დონეზე (ზოგადსაგანმანათლებლო და პროფილური) გათვალისწინებული უნდა იქნეს მოსწავლეების განსხვავებული მოთხოვნები, უნარები და შესაძლებლობები.

ზოგადსაგანმანათლებლო დონის მიზანია უცხო ენაში სასკოლო ზოგადსაგანმანათლებლო მომზადების დამთავრება, ხოლო პროფილური დონე ორიენტირებულია: უცხო ენის საშუალებით უფროსკლასელების პროფესიული მისწრაფებების განვითარებაზე; საშუალო სპეციალურ ან უმაღლეს სასწავლებელში პროფესიული ორიენტირებული სწავლების განვითარებაზე; სწავლების კურსის დამთავრებისთანავე უცხო ენის პრაქტიკულ საქმიანობაში გამოყენებაზე.

Nazim Stamgalieva
The Formation of the Foreign Language Communicatory Competency
Summary

In this article the questions of communication competency of foreign language teaching are considered. The existing combined approach has allowed selecting several components while learning foreign language: linguistically competency, sociolinguistic competency, sociocultural competency, strategic competency, discourse competency and social competency.

The planned result of the education is to achieve functional literacy in foreign language learning, i.e. to be able to speak the language fluently, to achieve minimum, basic level of language (the level B1), accepted by European Council. Herewith different needs, abilities and possibilities of pupils and different levels of their education must be taken into account: general (base) level and high profile level.

The general level aimed at completion of school general preparation on foreign language and a profile level orientates on: development of the professional aspiration of pupils in their senior year with the help of foreign language; the continuation of the professional oriented education at the special educational institutions or universities ; use of the foreign language in practical activity after completion of curriculum.

ღია სვანიძე

(საქართველო)

ფრუსტრაცია – ურთულესი ფსიქიკური მდგომარეობა

ტერმინით „ფსიქიკა“ ფსიქოლოგიაში აღინიშნება შინაგანი სულიერი სამყაროს ყველა ფენომენი, როგორც ცნობიერი, ისე ქვეცნობიერი. იგი ტვინის სისტემური თვისება, მისი ფუნქციაა, არამატერიალური, თვალუხილავი ფენომენია. მისი მეშვეობით სუბიექტი ახერხებს გარე სამყაროს ხატების აგებას და ამის გათვალისწინებით საკუთარი ქცევების და მოქმედებების რეგულირებას.

ფსიქიკურ სინამდვილეს ყოფენ სამ ჯგუფად, ესენია: ფსიქიკური პროცესები, ფსიქიკური თვისებები და ფსიქიკური მდგომარეობები. ამ უკანასკნელში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია **ფრუსტრაციას – წუხილისა და მღელვარების დრმა განცდას, რომელიც წარმოიშობა ძლიერი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების გზაზე გადაუღალახავი წინააღმდეგობების, დაბრკოლებების არსებობით.** ფრუსტრაცია შეიძლება განვიხილოთ, როგორც ფსიქოლოგიური სტრესის ერთ-ერთი ფორმა.

ფრუსტრაციასთან დაკავშირებით წარმოგიდგენთ მის არქიტექტონიკას. იგი შედგება სამი ელემენტისაგან:

1. ფრუსტრატორი, მიზეზი რამაც გამოიწვია ფრუსტრაცია; 2. ფრუსტრაციული სიტუაცია (ფრუსტრირებული ადამიანი); 3. ფრუსტრაციული რეაქცია.

ფრუსტრაციას თან სდევს უარყოფითი ემოციების მთელი გამა: ძლიერი დაძაბულობა, უკიდურესი მღელვარება, აფორიაქება, თავის საქციელზე ანგარიშგაუწევლობა და სხვ. ფრუსტრაციის დონე დამოკიდებულია: **1. ფრუსტრატორის სიმძლიერესა და ინტენსიურობაზე; 2. ფრუსტრირებული ადამიანის ფუნქციონალურ მდგომარეობაზე და 3. ცხოვრებისეული სიძნელეებისადმი და ემოციებისადმი დამოკიდებულების მდგრად ფორმებზე, რომლებიც ყალიბდებიან პიროვნების ფორმირებისას.**

ფრუსტრაციის განხილვისას მნიშვნელოვან ცნებას წარმოადგენს მისი **ტოლერანტობა**. ფრუსტრაციული მდგომარეობის ანალიზის დროს უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება **ფრუსტრაციული სიტუაციის ადეკვატური შეფასების უნარს და მისგან გამოსვლის გზების წინასწარხედვას, განჭვრეტას.**

მოკლედ, **ფრუსტრაცია შეიძლება განვიხილოთ, როგორც დაუკმაყოფილებელი მოთხოვნილებებით გამოწვეული უკიდურესი უკმაყოფილების მდგომარეობა, რომელიც ვლინდება მძიმე განცდების სახით.**

ფრუსტრაციას იწვევს პიროვნების უძლიერეს სურვილსა და ობიექტურ შესაძლებლობებს შორის წარმოშობილი კონფლიქტი.

ყოველგვარი უკმაყოფილება, ცხადია, არ იწვევს ფრუსტრაციას. იგი მძლავრად ვლინდება იქ, სადაც უკმაყოფილების, მღელვარების ხარისხი იმაზე მაღალია, რისი ატანაც შეუძლია პიროვნებას.

ფრუსტრაციის დროს ადამიანი ნერვულ-ფსიქიკური მდგომარეობის გაუარესებას განიცდის, რაც მის ჯანმრთელობაზეც აისახება. უზომოდ და უიმედოდ შეყვარებული ადამიანი მძიმე ავადმყოფის მდგომარეობაშია.

ფრუსტრაციის გამოვლენის ფორმა დიდად არის დამოკიდებული ადამიანის ფსიქოლოგიურ ტიპზე და მის ტემპერამენტზე, ნებისყოფაზე. თუმცა, არის ისეთი შემთხვევებიც, როდესაც უძლიერესი ადამიანებიც ხდებიან ფრუსტრაციის მსხვერპლნი.

ფრუსტრაციის მიზეზი არსებითად არის სუბიექტის ძლიერ მოთხოვნილება-სა და ამ მოთხოვნილების დაკმაყოფილებისათვის საჭირო ობიექტის მოპოვების შესაძლებლობების შეზღუდვებს შორის წარმოშობილი წინააღმდეგობები, რომლებიც სანქცირებულია საზოგადოებაში გაბატონებული სოციალური ნორმების არსებობით, რელიგიური და ეთნიკური ნორმებით, საზოგადოებრივი აზრით და სხვა.

საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს, რომ მოთხოვნილებების დამაკმაყოფილებელი ობიექტის არსებობა, მოცემულობა სულაც არ არის საკმარისი იმისათვის, რომ ეს ვითარება სამოქმედო სიტუაციად იქნას განცდილი. საჭიროა, რომ **სუბიექტს გააჩნდეს ამ ობიექტის დაუფლების შესაძლებლობა** (მამარდაშვილი, 1998).

ფრუსტრაცია და კონფლიქტი მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ადამიანის ცხოვრებაზე. იგი ხელს უშლის მის წინსვლას, წარმატებებს. ეს ზემოქმედება შეიძლება იყოს **კონსტრუქციული ან დამანგრეველი**.

განვიხილოთ **კონსტრუქციულ და დამანგრეველ** ზემოქმედებებს შორის განსხვავება.

კონსტრუქციული ეშაქტი. ფრუსტრაცია და კონფლიქტი, ჩვეულებრივ განიხილება როგორც ადამიანისათვის საზიანო მოვლენები და იგი ყოველთვის ხელს უშლის მიზნის მიღწევას. იმის გამო, რომ სუბიექტი ყურადღების ფოკუსირებას მთლიანად მოცემულ მომენტში მოქმედ კონსტრუქციულ მოტივზე ახდენს და ამ მოტივთან შედარებით სხვა მოთხოვნილებები, სურვილები და ინტერესები ძალას კარგავენ და მეორე პლანზე გადადიან, **მიუღწეველი მიზნის მიზიდველობა კიდევ უფრო იზრდება და ძლიერდება.**

ძალის ინტენსიფიკაცია. საზოგადოდ, კონსტრუქციულ ეფექტს მიზნის მიღწევის მცდელობასთან მიყვავართ ძალების **ინტენსიფიკაციის** (გაძლიერების), ნებისყოფის დაძაბვის გზით. რაც უფრო დიდია დაბრკოლებები და გარკვეულ ზღვარს აღწევენ, მით უფრო ძლიერდება ძალების (აქტიურობის) ინტენსიფიკაცია მათ დასაძლევად.

რაც უფრო რთულდება დასახული მიზნის მიღწევის მცდელობა, მით უფრო აქტიური მოქმედებისაკენ წარიმართება ფრუსტრირებული ადამიანის ძალები. მხოლოდ დაბრკოლების შემთხვევაშია შესაძლებელი მოტივის ძალამ თავის მაქსიმუმს მიაღწიოს.

მძიმე მდგომარეობაში მყოფი ადამიანის ძალების ინტენსიფიკაციამ შეიძლება **კომპენსაციის** ფორმაც მიიღოს. თეოდორ რუზველტი, რომელსაც სუსტი ჯანმრთელობა ჰქონდა სიყმაწვილეში, მთელი სიცოცხლის მანძილზე უდიდეს დროს და ენერგიას ანდომებდა თავისი ფიზიკური ძალების შენარჩუნებას და გაძლიერებას, რათა მოეხდინა ახალგაზრდობაში განცდილი ფრუსტრაციის მტანჯველი გრძნობის კომპენსაცია. ასეთივე მდგომარეობა ჰქონდა მას სიყვარულშიც, როდესაც მისი «მტანჯველი» ქალი მისი მეუღლე გახდა, იგი მას მთელი სიცოცხლე თავს ევლებოდა.

ზოგჯერ ძალების ინტენსიფიკაციას, თუ დაბრკოლება არ არის ძალიან დიდი, წინააღმდეგობისა და დაბრკოლების გადალახვამდე მიყვავართ. მაგრამ თუ დაბრკოლება ძალიან დიდია და კომპენსაცია ვერ მიიღწევა, მაშინ სხვა ტიპის შემგუბელი უნდა გამოინახოს, მაგალითად, ფრუსტრირებული სუბიექტი იძულებულია **მიზნის მიღწევის საშუალებების შეცვლას** მიაღწიოს.

ადამიანს, რომელსაც ფრუსტრაცია დაეუფლა, შეიძლება სრულიად განსხვავებული შეხედულება გაუჩნდეს იმ სიტუაციაზე, რამაც ასეთ მდგომარეობაში ჩააყენა იგი და გადახედოს თავის წინა **საშუალებებს**, რომლებსაც მიზნის მისაღწევად იყენებდა.

დაძაბულობის ზრდამ, შეიძლება სიტუაციის წინათ შეუმჩნეველი ასპექტები გამოავლინოს. გამოიძებნოს უფრო ქმედითი **საშუალებები** მიზნის მისაღწევად.

დაძაბულობის ზომიერ ზრდას, მიზნის მიღწევასა და ახალი გზის პოვნისაკენ, ფრუსტრაციის დაძლევისაკენ მხოლოდ მაშინ მივყავართ, თუ წინააღმდეგობის, დაბრკოლების დონე არ არის ძალზე მაღალი. მაგრამ, თუ წინააღმდეგობის დაბრკოლების დონე ძალიან მაღალია, მაშინ კვლავ მოსაძებნია ახალი ტიპის **შემგუბელი**. ასეთი შეიძლება იყოს უკვე თვით **მიზნის შეცვლის მცდელობა**.

მიზნის შეცვლა. ადამიანმა უნდა შეძლოს მძიმე მდგომარეობაში, არა მხოლოდ ალტერნატიული გზის პოვნა მიზნის მისაღწევად, არამედ, უკიდურეს შემთხვევაში მან უნდა შეძლოს ალტერნატიული მიზნის აღმოჩენაც, რომელიც დააკმაყოფილებს მის მოთხოვნილებას. დაძაბულობის ზრდის ზემოქმედება სუბიექტზე შეიძლება გამოვლინდეს საძიებო არეალის ზრდაში, რამაც შესაძლოა **მიზნის შეცვლის** გაცნობიერებამდე მიიყვანოს ადამიანი. ამაში უაღერესად დიდ როლს თამაშობს «ადვილი მისაწვდომობა». აქ შეიძლება გავიხსენოთ პრაქტიკული, მაგრამ ცინიკური გამონათქვამი: «როდესაც მე არა ვარ იმ ქალის გვერდით, რომელიც თავდავიწყებამდე მიყვარს, მე მიყვარს ქალი, რომელიც ჩემს გვერდით არის». მაგრამ, ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ შეცვლილი მიზანი იშვიათად არის იმის იდენტური, რომელიც შეცვალა, ე.ი. თავდაპირველი მიზნის ან სურვილის ტოლფასოვანი.

ალტერნატიული მიზნის მიღწევა შესაძლებელია მხოლოდ **კომპენსაციის** საშუალებით, მაგრამ თავდაპირველი დაძაბულობა მაინც გადაუწყვეტელი რჩება.

სიტუაციის გადაფასება. თუ ძალების ინტენსიფიკაცია, მიზნის მიღწევის ახალი საშუალებების გამოყენება, ან თვით მიზნის შეცვლა, როგორც ასეთი, არ მიგვიყვანს წარმატებამდე, ფრუსტრაციის და კონფლიქტის გადაწყვეტამდე, მაშინ შეიძლება მოხდეს **სიტუაციის მნიშვნელოვანი შეცვლა**. თუ სუბიექტის განკარგულებაში არსებული **შესაძლებლობები** ქცევის მიზნის რეალიზაციას ვერ უზრუნველყოფს, მაშინ მან უარი უნდა თქვას თავისი ძლიერი მოთხოვნილების დაკმაყოფილებაზე, ან ისეთი სიტუაცია ეძიოს, რომელშიც აღნიშნულ მოთხოვნილებას დაკმაყოფილებს იმ აქტივობის გზით, რომელთა შესრულებაც შეუძლია (ჩხარტიშვილი, 1995).

ფრუსტრაციის თავიდან აცილების უფრო მნიშვნელოვან გზად გვევლინება ალტერნატივებს შორის არჩევანის გაკეთება. დაძაბულობის გაძლიერება გვეხმარება გავაკეთოთ არჩევანი, რომელიც უზრუნველყოფს ადაპტაციას. **დაძაბულობას სიტუაციის გადახვევამდე მივყავართ.** სიტუაციის გადაფასებამ შეიძლება იქამდე მიგვიყვანოს, რომ ელემენტები, რომლებიც წინააღმდეგობებით აღსავსედ გვეჩვენებოდა, აღმოჩნდნენ ჩვეულებრივი, უმტკივნეულო. მთლიანობაში, სიტუაციის გადაფასება ნიშნავს ინდივიდის მიერ ახალი ელემენტების ჩართვას, რამაც, შესაძლოა, კონფლიქტის თავიდან აცილების შანსი გააჩინოს.

ფრუსტრაციის დესტრუქციული ზემოქმედება. თუ ფრუსტრაციიდან გამოსავლის კონსტრუქციულმა გზებმა ვერ მიგვიყვანეს მიზნის მიღწევამდე, დაძაბულობა თანდათან ძლიერდება. ბოლოს და ბოლოს იგი იმ დონეს აღწევს, რომლის დროსაც მისი ეფექტი ხელს ვეღარ უწყობს იმ მოქმედებას, რომლითაც მიღწეული იქნება მიზანი და დაძაბულობა **დამანგრეველ** ხასიათს ღებულობს. ეს მდგომარეობა რამდენიმე მიზეზით შეიძლება იყოს განპირობებული:

– **ჯერ ერთი**, ენერჯის, აქტიურობის მობილიზაცია შეიძლება ისეთი ძლიერი აღმოჩნდეს, რომ მან გადააჭარბოს იმ დონეს, რომელიც აუცილებელია პრობ-

ლემის გადასაჭრელად. სუბიექტმა შეიძლება «ზედმეტად მოინდომოს», რაც ძალე-
ბის დახვეწილი კოორდინაციის დარღვევას გამოიწვევს.

– **მეორეც**, ზედმიწევნითმა დაძაბულობამ შეიძლება კოგნიტურ შეზღუდუ-
ლობამდე მიგვიყვანოს: ადამიანი მაქსიმალურად ამახვილებს ყურადღებას მიზნის
მიღწევის ხელისშემშლელ პირობებზე, ჩაკეტილ გზებზე, მიუღწეველ შედეგებზე,
რის გამოც იგი უკვე ვერ ამჩნევს ალტერნატიულ გზებს, ან სხვა შესაფერის სა-
შუალებებს.

– **და ბოლოს**, დაძაბულობის ზრდას ხშირად ახლავს ძლიერი ემოციური
აგზნებადობა, რომელიც წინ ეღობება გააზრებისა და არჩევის რაციონალურ პრო-
ცესს. ადამიანები დედავენ, ვარდებიან პანიკაში და კარგავენ სიტუაციაზე კონ-
ტროლის უნარს.

ფრუსტრაციისადმი ტოლერანტობა. არსებობს დაძაბულობის დონის
ზღურბლური სიდიდე, რომლის გადაჭარბებაც თვისობრივად განსხვავებულ ზე-
მოქმედებას ახდენს ადამიანზე, მის ქცევაზე. ამ სიდიდეს **ფრუსტრაციისადმი ტო-
ლერანტობა** ეწოდება. სუბიექტმა შეიძლება იგრძნოს მკვეთრად გამოხატული და
ხანგრძლივი ფრუსტრაცია, ამასთან ქცევის დეზორგანიზაციის რაიმე ნიშანი არ
გამოავლინოს. მან შეიძლება გააგრძელოს ნებისყოფის დაძაბვა მიზნის მისაღწე-
ვად, ეძებოს მისი მიღწევის ახალი გზები, ან ალტერნატიული მიზანი. მისწრაფ-
ვის წარმატებების მისაღწევად; აკეთებს **რაციონალურ არჩევანს**, მაგრამ დაძაბუ-
ლობის შემდგომი ზრდის შემთხვევაში, ადამიანი შეიძლება სულიერი წონასწორო-
ბიდან გამოვიდეს და ვეღარ შეძლოს კონსტრუქციულად გაართვას თავი პრობლე-
მურ სიტუაციას. ეს იმის მაუწყებელია, რომ სუბიექტმა გადააჭარბა ფრუსტრაციის-
სადმი შემწყნარებლობის – ტოლერანტობის, ინდივიდუალურ ზღვარს, დონეს.

ფრუსტრაციისადმი ტოლერანტობა ცვლად სიდიდედ გვევლინება. იგი დამო-
კიდებულია დაძაბულობის სიდიდეზე, ინდივიდის პიროვნულ თავისებურებებზე და
გარკვეულ სიტუაციაზე.

ერთი და იგივე ადამიანს უნარი შეწევს გაუძლოს დაძაბულობის სხვადას-
ხვა დონეს სხვადასხვა გარემოებაში. ტოლერანტობა ნაწილობრივ იმაზეა დამოკი-
დებული, თუ რა განცდა ჰქონდა ახლახან ადამიანს, იმაზეც თუ რას ელოდება,
რას ხედავს იგი უახლოეს მომავალში.

ორმა სხვადასხვა ადამიანმა ერთნაირ ფრუსტრაციულ სიტუაციაში შეიძლე-
ბა სრულიად განსხვავებული ტოლერანტობა გამოავლინოს, ისევე, როგორც ერთი
და იგივე პიროვნებამ ერთსა და იმავე ვითარებაში, მაგრამ სხვადასხვა დროს.

როგორც კი აღგზნებლობის, აღელვების დონე, მიაღწევს და გადააჭარბებს
ფრუსტრაციისადმი ტოლერანტობის ინდივიდუალურ ზღურბლს, ჩნდება მნიშვნე-
ლოვანი, მკვეთრად გამოხატული დესტრუქციული შედეგები. მათ შორის აღსანიშ-
ნავია **აგრესია** და სიტუაციიდან **გაქცევა, განრიდება**.

აბრმისა. თავის უმარტივეს ფორმად აგრესია გვევლინება, როგორც დაბ-
რკოლებაზე, ბარიერზე თავდასხმა ან პირდაპირ შეტევა. ამ აზრით იგი გვევლინე-
ბა ადაპტაციური ქცევის გამოვლინებად. მაგრამ აგრესია შეიძლება მეტად საზი-
ანოც იყოს: გადასაღალახავი დაბრკოლება ხშირად უფრო დახვეწილ მიდგომას მოით-
ხოვს, ვიდრე თავდასხმას, რომელიც რისხვით არის გამოწვეული, უფრო მეტიც,
ფრუსტრაცია შეიძლება გამოიწვიოს მოტივთა შორის კონფლიქტმა ან შეუსაბამო-
ბამ. ასეთ შემთხვევაში არ არსებობს ლოგიკურად ასახსნელი თავდასხმის ობიექ-
ტი და აგრესია ბევრ ობიექტზე ვრცელდება, რომელთა შორისაც ზოგიერთებს
არაფერი საერთო არ აქვთ არსებულ ფრუსტრაციასთან. აგრესიის ასეთი გენერა-

ლიზაცია თანდათან იზრდება ფრუსტრაციის ზრდასთან ერთად. ადამიანი შეიძლება ისეთ მდგომარეობაში ჩავარდეს, რომ არავინ და არაფერი არ დაზოგოს.

შეიძლება არსებობდეს მიზეზები, რომლებიც წინ ელობებიან აგრესიის მიმართვას უშუალოდ ფრუსტრაციის წყაროზე. ეს უკანასკნელი შეიძლება საშიშროებას ან უხერხულობას წარმოადგენდეს. მაგალითად, სტუდენტი არ კადრულობს ლექტორის მიმართ იყოს აგრესიული, რომელიც მისთვის ფრუსტრაციის წყაროს წარმოადგენს. შეიძლება ფრუსტრაციის წყარო იყოს ქალი, რომელსაც თაყვანს სცემს. ამ შემთხვევაში აგრესია თავის გამოსავალს ნამდვილი ობიექტის სხვა ობიექტით შეცვლის მეშვეობით პოულობს. ამგვარად, აგრესია მიმართულია არა ფრუსტრაციის ნამდვილ, გაცნობიერებულ მიზეზზე, არამედ სრულიად სხვა ობიექტზე, ადამიანზე – «განტყვევის ვაცზე».

სიტუაციიდან ბაჰცევა. ფრუსტრაციისა და კონფლიქტის სხვა დესტრუქციული ფორმა გახლავთ ფრუსტრაციული სტრუქტურიდან **გაქცევის ტენდენცია**. მიუხედავად იმისა, რომ ზედმიწევნით დაძაბულობის შემთხვევაში გაქცევის რეაქციამ შეიძლება მოგვცეს შემსუბუქების გრძნობა, იგი მაინც ნეგატიურ აქტად გვევლინება, ვინაიდან არ უზრუნველყოფს მიზნის მიღწევის შესაძლებლობას.

ქრონიკულმა ფრუსტრაციამ და **გაქცევის** რეაქციის წარმოშობამ ბოლოს და ბოლოს შეიძლება **მიგვიყვანოს თავდაცვის რეაქციის** არასასურველი მექანიზმის წარმოშობამდე. ერთ-ერთი მათგანი არის **რეგრესია**. კონფლიქტის არსებობამ და სუბიექტის მიერ მისი გადაწყვეტის გზის არჩევამ ადამიანში შეიძლება გამოიწვიოს საზოგადოების მხრიდან **დასჯის შიში**. ეს იწვევს **შფოთვისა და მღელვარების** გრძნობას, რომელმაც შეიძლება დომინირებული ადგილიც კი დაიკავოს.

მღელვარებას, შფოთვას ინდივიდი მიჰყავს ფრუსტრაციის გაძლიერებამდე და თავის **დაცვის მექანიზმის წარმოშობამდე**. ეს ეფექტები განსხვავდება უშუალო კონსტრუქციული ან დამანგრეველი ზემოქმედებისაგან, რომლებიც ზემოთ განვიხილეთ და წარმოადგენენ რეაქციებს შფოთვაზე, მღელვარებაზე, რომლებიც გამოწვეულია შინაგანი კონფლიქტების გადაწყვეტის სიძნელეებით. ისინი გვევლინებიან მოქმედების წესებად, რომლებიც მიმართულები არიან მღელვარების შემცირებისაკენ ან თავიდან აცილებისაკენ.

დამცველი მექანიზმები. დამცველი მექანიზმები ინდივიდის განუყოფელ თვისებად გვევლინებიან. ისინი არა მხოლოდ ასახავენ პიროვნების ზოგად თვისებებს, არამედ მისი განვითარების უმნიშვნელოვანეს ასპექტსაც წარმოადგენენ.

დაცვითი მექანიზმი არის პიროვნების სტაბილიზირების სპეციალური რეგულაციური სისტემა, რომელიც მიმართულია წუხილის, ძლიერი მღელვარების აღმოფხვრის ან მინიმუმამდე დაყვანისაკენ. იგი დაკავშირებულია შინაგანი კონფლიქტის გაცნობიერებასთან. **ფსიქოლოგიური დაცვის ფუნქციაა ცნობიერების დაცვა ნეგატიური მატრამფირებელი განცდებისაგან.**

ფართე გაგებით, დაცვითი მექანიზმი ნებისმიერი ქცევის რეგულირებას ახდენს, იგი ცდილობს აღმოფხვრას ფსიქოლოგიური დისკომფორტი, რის გამოც ადამიანი უმძიმეს სტრესულ მდგომარეობაში იმყოფება; «ადგილს ვერ პოულობს», დაკარგული აქვს ძილი და მოსვენება, უკიდურესად დაქვეითებულია ურთიერთობის პროცესი და სხვ.

ვიწრო გაგებით, დაცვითი მექანიზმი გამოიყენება ცნობიერების შინაარსის სპეციფიური შეცვლის აღსანიშნავად, როგორც მთელი რიგი დაცვითი მექანიზმების ფუნქციონირების შედეგი.

დაცვითი სტრატეგიის ტერმინით აღინიშნება სტრატეგია, რომელსაც ადამიანები გამოიყენებენ, რათა დაიცვან თავიანთი თავი წუხილისაგან, უსიამოვნო

მღელვარებისაგან, მაგ. მუზის გაჩენა, ლექსის დაწერა და მისი შინაგანი პერსევერაცია, ძალიან ამშვიდებს ადამიანს (დროებით მაინც).

დაცვითი სტრატეგიები ყალიბდება არსებითად, ქვეცნობიერად, უფრო მეტად იმისათვის, რომ საქმე გვექნოდეს უშუალოდ ჩვენს მღელვარებასთან და არა წუხილისა და მღელვარების გამომწვევ ვყაროსთან.

დამცველი მექანიზმებიდან ცნობილია **განდევნის** მექანიზმი, რომელიც პირველად ზ. ფროიდმა აღწერა. იგი მღელვარების თავიდან აცილების პირდაპირ გზას წარმოადგენს. **განდევნის შედეგად ადამიანი ვერ აცნობიერებს თავისი მღელვარებისა და შფოთვის გამომწვევ იმპულსებს**, ან აღარ ახსოვს წარსული ავადმყოფური შემთხვევები, რომლებიც ღრმად შეეხო მის პიროვნებას.

მტანჯველი, მატრამვირებელი გრძნობებისა და მოგონებების განზრახული დათრგუნვა მეტად ჩვეულებრივია, მაგრამ ეს არ არის განდევნა. განდევნა განზრახვით არ ხდება. განდევნა ხდება **ავტომატურად**, როგორც რეაქცია გარკვეულ ფრუსტრაციულ სიტუაციაზე. სწორედ ის წარმოადგენს მღელვარების, შფოთვის ჩაქრობის დამცველ მექანიზმს. ვარაუდობენ, რომ განდევნა გაცილებით მეტია, ვიდრე დავიწყება. განდევნას შეიძლება მოტივაციური დავიწყება ეწოდოს.

მღელვარების, ძლიერი ფრუსტრაციის განდევნის მცდელობას თან სდევს წინააღმდეგობის ტენდენცია, დამცავი რეაქციის ფორმირება, რაზეც ზემოთ აღინიშნა.

დამცავი რეაქციის ფორმირებამ შეიძლება დაიფაროს ადამიანი ისეთი მოქმედებისაგან, რომელიც ნამდვილად მიიყვანს მას შფოთვის, ძლიერი მღელვარების წარმოშობამდე. ხშირად იგი თავიდან ამორებს ადამიანს ანტისოციალურ საქციელსაც.

თუ დამცავი მექანიზმი მიაღწევს წარმატებას, მაშინ ადამიანი ფრუსტრაციის, ძლიერი შფოთვის შემთხვევაშიც კი გამოვლენილ გრძნობებს და მოქმედებას იმდაგვარად უხსნის თავის თავს, რომ შეინარჩუნოს საკუთარი თავის პატივისცემა და თავი აარიდოს მღელვარებას და შფოთვას.

კონფლიქტის ასეთ **კოგნიტურ გარდასახვას რაციონალიზაცია ეწოდება**. იგი ისეთ დროს იცავს ადამიანს, როდესაც მღელვარება და შფოთვა გარდაუვალია, რითაც შესაძლებლობას აძლევს მას ადაპტაციური გადაწყვეტილება მიიღოს.

მაშასადამე, **დამცველი მექანიზმის** ჩამოყალიბების და განვითარების ძირითადი ფუნქციაა პიროვნების დაცვა მღელვარებისაგან, შფოთვისაგან, წუხილისაგან და გაღიზიანებისაგან. აღნიშნული მექანიზმი არსებითად პიროვნების მიერ არ არის გაცნობიერებული. პიროვნებასა და დაცვით მექანიზმს შორის ურთიერთობები შინაგან ურთიერთდამხმარე ხასიათს ატარებენ: დამცველი მექანიზმები იცავენ პიროვნებას, ხოლო პიროვნების სტრუქტურა განსაზღვრავს იმას, თუ სახელდობრ რომელი მექანიზმი უნდა იქნას გამოყენებული მის დასაცავად. ყოველი ცალკეული ინდივიდი სხვადასხვა სიტუაციაში სხვადასხვა დროში სხვადასხვა დამცველი მექანიზმით სარგებლობს. თითოეული ჩვენთაგანი იყენებს თავისი საკუთარი თავის პატივისცემის დაცვითი მექანიზმის საკუთარ სისტემას, რომელიც, როგორც ადამიანისათვის სპეციფიური სისტემა, საკმაოდ ადრე ყალიბდება.

დამცავი მექანიზმის ინდივიდუალური ფორმის წარმოშობა ღრმა შესწავლას მოითხოვს.

დამცავი მექანიზმის სპეციფიური ინდივიდუალური სისტემისათვის უდიდესი მნიშვნელობა აქვს არა მხოლოდ შეძენილ გამოცდილებას, ფსიქოლოგიურ ტიპს, ტემპერამენტს და ნებისყოფის სიძლიერესა თუ სისუსტეს, არამედ მემკვიდრეობას და სომატურ ფაქტორებსაც.

დამცავი მექანიზმი არა მხოლოდ იცავს სუბიექტს მტანჯველი ფრუსტრაციისაგან, შფოთვისა და მღელვარებისაგან და უნარჩუნებს მას თავისი თავის პატივისცემას, არამედ ეხმარება კიდევ გაუმკლავდეს ცხოვრებისეულ სიძნელეებს. ეს მექანიზმი ინდივიდს «კარნახობს» და მიუთითებს პრობლემის შესაძლო გადაწყვეტაზე, აძლევს ამოსუნთქვის, შესვენების შესაძლებლობას, თავშესაფარს უსიამოვნებიდან თავის დასაღწევად.

ღასკვნა:

– ფრუსტრაცია წარმოადგენს ადამიანის ძლიერ მოთხოვნილებასა და საზოგადოების მიერ სანქციონირებულ შეზღუდვებს შორის წარმოშობილი მკაცრი წინააღმდეგობების გარდაუვალ შედეგს.

– ფრუსტრაციას შეუძლია ხელი შეუწყოს მიზნის მიღწევას მხოლოდ მოტივაციის გაძლიერების წყალობით, რასაც არსებითად მიზნის მიღწევის საშუალების შეცვლამდე მიყვავართ. საჭიროების შემთხვევაში, შესაძლებელია მოვლი სიტუაციის გადაფასებაც.

– მიზნის მიღწევის გართულებას შეიძლება მოყვეს მისწრაფების ობიექტის მიმართ ყურადღების უკიდურესად გადაჭარბებული დაძაბვა, რის გამოც სუბიექტს მხედველობის მიღმა რჩება მიზნის მიღწევის ალტერნატიული გზების ძიება, ერთი მიზნის მეორე მიზნით შეცვლის შესაძლებლობა. ამის გამო მიუღწეველი მიზნის მიმზიდველობა კიდევ უფრო იზრდება და ძლიერდება.

– ფრუსტრაციით გამოწვეული დაძაბულობის ზრდა იმ დონეს აღწევს, როდესაც ეფექტური მოქმედება შეუძლებელია. ფრუსტრაციისადმი ტოლერანტობის ზღურბლის სიდიდე, კონკრეტულ სიტუაციაში სხვადასხვა ადამიანისათვის განსხვავებულია, თუმცა ყველასათვის მტანჯველია.

– თუ ფრუსტრაციისადმი ტოლერანტობის ზღურბლი ზღვარს აღემატება, სახეზეა აგრესიული მოქმედება, ან გაქცევის რეაქცია. აგრესიის ობიექტი შეიძლება აღმოჩნდეს არა მხოლოდ ფრუსტრაციის წყარო, არამედ სრულიად უცხო ადამიანი, საგანი (მოხდეს შენაცვლება).

– როდესაც წარმოიშობა ორ სასურველ მიზანს შორის არჩევანის შესაძლებლობა, გადაუწყვეტელობის მიღწევა სწრაფად და უმტკივნეულოდ მიმდინარეობს.

გაცილებით რთულია სიტუაცია, როდესაც არჩევანი უნდა გაკეთდეს ორ არასასურველ გარემოებას შორის. კიდევ უფრო მტანჯველია სიტუაცია, როდესაც ერთი და იგივე მიზანს გააჩნია ნათლად გამოხატული, როგორც დადებითი, ისე უარყოფითი თვისებები.

– უკიდურესად დაძაბული, კონფლიქტური სიტუაციის გადაწყვეტილებას ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში მიყვავართ შფოთვის, მღელვარების წარმოშობამდე, რასაც, თავის მხრივ, თან სდევს გაქცევის, თავის არიდების რეაქცია ან დამცველი მექანიზმის წარმოშობა. დამცავ მექანიზმებს შორის მნიშვნელოვანია: განდევნა, განკერძოება, დაცვის რეაქციების ფორმირება, რომლებიც გაუცნობიერებლად არსებობენ და მოქმედებენ.

ლიტერატურა:

1. ნადირაშვილი შ., განწყობის ანტროპული თეორია, თბ., 2001.
2. სვანიძე ლ., კულტურა, როგორც ურთიერთობის რეგულირების სოციალური ნორმა, ჟურნ. „კულტურათაშორისი კომუნიკაციები“, №2, 2007.
3. ჩხარტიშვილი შ., განწყობა და ცნობიერება, თბ., 1995.
4. მამარდაშვილი მ., ლექციები ფსიქონალიზის შესახებ, თბ., 1998.
5. Рабочий словарь психолога – консультанта, М. 2005.

Lia Svanidze
Frustration – complicated physical state
Summary

The article considers the frustration – a deep feeling of emotion, which arises because of the existence of insuperable obstacles on the way of strong demands' satisfaction.

The author substantiated that frustration arises because of a conflict between the person's deep desire and a real objective possibilities.

After a thorough research of the mentioned problem the author showed us those ways and means, by means of which the person tries to find the way out of a distressful state of frustration.

She characterized those defensive mechanisms, which give the opportunity to the person to cope with the frustration and to keep respect towards himself/herself.

The defensive mechanism is a «shelter» where the person finds facilitation.

Лия Сванидзе
Фрустрация – сложнейшее психическое состояние
Резюме

В статье рассматривается фрустрация – состояние глубочайшего волнения, которое возникает в связи с непреодолимыми препятствиями, существующими на пути удовлетворения сильнейших потребностей. Автор обосновал, что фрустрацию вызывает конфликт, возникающий между сильнейшим желанием и объективной возможностью.

В результате основательного изучения указанного вопроса, автор показал те пути и средства, с помощью которых личность пытается выйти из мучительного состояния фрустрации.

Автор охарактеризовал защитные механизмы, что даёт личности возможность избавиться от фрустрации и сохранить самоуважение, это убежище, где человек чувствует облегчение.

ვაჟა მორგოშია

(საქართველო)

ბუნებრივ ეროვნულ სიმდიდრეს დაცვა სჭირდება

მცენარეული საფარი, განსაკუთრებით ტყე, ჩვენი ხალხის ენერჯის მარად მომდინარე წყაროა. ამ ენერჯიამ ქართველ ხალხს საშუალება მისცა პირნათლად მოსულიყო XXI საუკუნემდე და მსოფლიო კულტურაში ღირსეული წვლილი შეეტანა. „ტყე ყოველ ქვეყანაში დიდი ეროვნული სიმდიდრეა, მაგრამ ისეთ მთიან ქვეყანაში, როგორც საქართველოა, ტყე არა მარტო სიმდიდრეა და ეროვნული ღირებულება, არამედ ისეთი საუნჯეა, რომელიც ინახავს ქვეყნის მრავალნაირ სასიცოცხლო საწყისს“, – წერს დიდი ბოტანიკოსი ნიკო კეცხოველი (კეცხოველი, 1961:8).

საქართველოში ტყის ყადრი ძველი დროიდან იცოდნენ და ეს ასახული იყო სახელმწიფო კანონმდებლობაში. ვახტანგ VI-ის კანონებში წერია: „ტყე, ბალახი და წყალი სახელმწიფოსია“. მაგრამ ყოველივე ეს ხალხის კეთილდღეობისათვის იყო საჭირო და იმავე კანონში ვკითხულობთ: „სამი რამ არ დაეჭირების კაცსა: ტყე, ბალახი და წყალი“.

ამ წერილის მიზანია საზოგადოებას გავახსენოთ რელიქტიური და ენდემური მცენარეები, რომლებიც დიდმა ბოტანიკოსმა ნ. კეცხოველმა პირადად ფოტოფირზე დააფიქსირა გასული საუკუნის 50-იან წლებში მდინარე ტეხურის ხეობაში და შეიტანა 1961 წელს გამოცემულ ფოტოალბომში „მცენარეული საფარი ერის საუნჯეა“. ეს მცენარეებია „ნეკერჩხალი კლდეზე“ და „ბზიანი“.

მდინარე ტეხურის ხეობით გასულ წლებში კიდევ ერთი გულშემატკივარი მეცნიერი დაინტერესდა. ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის თანამშრომლის, დოქტორ მარინე ჟორდანიას ხელმძღვანელობით მოეწყო 25-დღიანი ექსპედიცია ტეხურის აუზში. XX საუკუნის 50-იან წლებთან შედარებით, სურათი არსებითად შეცვლილია. წითელ წიგნშია შეტანილი მთის ნეკერჩხალი და კოლხური ბზა. ბზის კორომები (ბზიანი) მასიურად გაჩეხილია და კვლავაც იჩეხება.

მეცნიერული თვალსაზრისით საინტერესო მცენარეა ნეკერჩხალი. იგი გვხვდება ბუნქის ან ხის სახით. არის ერთი, ორი ან მრავალსახლიანი (პოლიგამიური) მცენარე. არსებობს მისი 150-მდე სახეობა, გავრცელებულია ევრაზიაში, ჩრდილოეთ და ცენტრალურ ამერიკაში, ზონდის არქიპელაგის კუნძულებზე, ზომიერი და სუბტროპიკული ჰავის პირობებში, ნოყიერ და დაწრეტილ ნიადაგებზე. ზოგიერთი სახე ეგუება ნიადაგის სუსტ დამლაშებას. უმეტესობა ყინვაგამძლე და მეზოფილური მცენარეა, ნაწილობრივ, ქსეროფაგი (ტეხურის ხეობაში ქვის ლოდზე იყო აღმოცენებული). კავკასიაში იზრდება ნეკერჩხლის 11 სახეობა. აქედან საქართველოში – 6. ჩვენში გავრცელებულია დაბლობიდან სუბალპურ სარტყლამდე, უმრავლესობა კი – მთის შუა და ზემო სარტყლამდე. ჩვენი ქვეყნის არასტაბილურ პერიოდში განსაკუთრებით გაიჩეხა ნეკერჩხალი. მერქნის სამეურნეო ღირსების გამო იგი საზღვარგარეთაც იქნა გატანილი.

ბზა – ორლებნიანი მარადმწვანე მცენარეა, რომელიც გვხვდება დაბალი ხის ან ბუჩქის სახით. ცნობილია 70-მდე სახეობა. გავრცელებულია ზომიერ, სუბტროპიკულ და ტროპიკულ ზონებში. კავკასიაში გვხვდება ბზის ორი სახეობა – კოლხური და პირკანული (თალიში, აზერბაიჯანი). კოლხური ბზა ბუჩქია ან 8-10 (18) მ. სიმაღლის ხე, იზრდება ბარისა და მთის ტენიან ხეობებში, დრმა კარბონატულ ნიადაგებზე, ქვიანსა და კლდოვან ადგილებში. მთის კალთებზე ქმნის კორომებს (ბზიანი), ფოთლოვან ტყეებში იზრდება ქვეტყედ. მთებში მისი გავრცელების არეალი ზღვის დონიდან 400-1600 მეტრ სიმაღლემდე აღწევს. საქართველოში შემორჩენილია ბზის ოთხი უცხოური სახეობა. ჩვეულებრივ ან მარადმწვანე ბზას ფართოდ იყენებენ დეკორატიულ მებაღეობაში, კარგად იტანს ყოველწლიურ სხვლასა და ვარჯის ფორმირებას, რგავენ ეულად, ჯგუფად, ბორდიურად. ბზა ეულად დგომისას ნაყოფს 15 წლის ასაკიდან იძლევა, ხოლო შერეულ ხეთა დგომაში – 40-60 წლიდან. სიცოცხლის ხანგრძლივობაა 500-600 წელი. იზრდება ნელა, მერქანი მძიმეა, კარგად პრიალდება, იყენებენ სხვადასხვა ნაკეთობისათვის. ბზის ფოთლებისა და ტოტებისაგან ამზადებენ ყავისფერ საღებავს. ქერქისა და ფოთლების ნაყენს იყენებენ მედიცინაში. განსაკუთრებით ფოთლები შეიცავს ალკალოიდ ბექსანს, მის თესლში 37% ზეთია.

კოლხეთში ბზა გაჰქონდათ საზღვარგარეთ. ის ეკვივალენტური წონით იცვლებოდა მარილზე. ბზის გატანასთანაა დაკავშირებული ხალხური მედიცინის თვალსაჩინო წარმომადგენლის გაიოზ ბერულავას მოღვაწეობა (ის იყო პედაგოგი-ბიოლოგი. ჰქონდა საკმაოდ მდიდარი ბიბლიოთეკა ადამიანის ანატომიაზე). ბ-ნი გაიოზი ამბობდა: „თურქეთიდან ჩამოსული ლაზები ოჩხომურის ხეობაში ბზას ამზადებდნენ და გაჰქონდათ. ერთხელ ნაადრევად დაზამთრდა და ლაზები ვერ დაბრუნდნენ სამშობლოში. ისინი მთელი ზამთარი სახლში ჰყავდა ბაბუას, მასპინძლობდა მათ. როცა წასვლის დრო დადგა, გაწეული პატივისცემის საპასუხოდ, ლაზებმა ადამიანის ძვლის მოტეხილობის განკურნებისათვის საჭირო მაღამოს დამზადების საიდუმლო ასწავლეს ოჯახის უფროსს (ბაბუას), რომელიც ამ საიდუმლოს მხოლოდ ერთ მემკვიდრეს გადასცემდა“. როცა გ. ბერულავას ჯერმა მოაღწია, მაშინ ეს მაღამო 40 ნაერთისაგან მზადდებოდა (მცენარეული და სააფთიაქო წამალი). გ. ბერულავა თვალს ადევნებდა სააფთიაქო წამლების დინამიკას და შესაბამისად ხეწდა მაღამოს დამზადების ტექნოლოგიას. ბოლოს, გასული საუკუნის 60-70-იან წლებში, მაღამო 12 ნაერთისაგან მზადდებოდა. აქედან 8 იყო მცენარეული, ხოლო 4 – აფთიაქში შექმნილი. ამ ოთხიდან ერთი – გველის შხამი ვიპრაკუნი – ყოველთვის დომინირებდა. როგორც ვნახეთ, ბზის საზღვარგარეთ გატანის ერთმა შემთხვევამ ეს სასიკეთო სამკურნალო ტრადიცია დაამკვიდრა.

ჩვენს დიდ საერთო ოჯახში – დედამიწაზე – მდგრადი და დინამიურად ჩამოყალიბებული მრავალფეროვნება იყო, რომელსაც ადამიანი თავისი ჩარევით არღვევდა. დედამიწაზე არცერთი წერტილი და სულიერი არ არსებობს ზედმეტი, მათ ყველას ისევე აკისრია გარკვეული ფუნქცია, როგორც ადამიანის თითოეულ ორგანოს. არ შეიძლება დაისვას კითხვა – ჭიანჭველა უფრო საჭიროა თუ სპილო? ერთს რაც შეუძლია, ის მეორისთვის მიუწვდომელია. სწორედ ამიტომაც, აუცილებელია ადამიანმა გონიერება გამოიჩინოს და მცენარეული საფარის, ხე-ტყის მნიშვნელობას კომერციული და საშეშე მასალად გამოყენების თვალსაზრისით არ საზღვრავდეს. „მცენარეული საფარი ერის საუნჯეა“, – ბრძანებს ნიკო კეცხოველი. საუნჯეს უნდა მოეუაროთ. „ბუნება ჩვენშია, ჩვენ ბუნებაში ვართ“, – გვასწავლის მგოსანი ვაჟა. „ნუ ვჭრით იმ ტოტს, რომელზედაც ვზივართ“, – გვკარნახობს ამერიკელი ეკოლოგი ოდუმი.

კოლხეთის, ტეხურის აუზის ბიომრავალფეროვნების შენარჩუნება ჩვენი და ჩვენი მომავალი თაობების მოვალეობაა.

ლიტერატურა:

1. კეცხოველი ნ., მცენარეული საფარი ერის საუნჯეა, თბ., 1961.

Vazha Morgoshia
Natural Wealth of the Nation needs protection
Summary

Floral surfaces, especially forest , are the source of the energy of our people. From ancient times people of Georgia knew the worth of the forest. The present article deals with the relict and endemic plants, gives the description of each of them.

In order to preserve the diversity of vegetation on the planet the problem should be viewed with great wisdom and caution . We should not determine the value of vegetation only as timber.

It is our duty to preserve the biodiversity of Tekhuri basin, Kolkheti.

Важа Моргошия
Природным национальным богатствам нужна защита
Резюме

Растительная поверхность, особенно лес, являются источником энергии нашего народа. В Грузии с древнейших времен знали цену лесу. В представленной статье речь идет об реликтивных и эндемных растениях, рассмотрены и охарактеризованы каждые.

Для сохранения разнообразия существующей на планете растительности человек должен подходить с большим умом и осторожностью и не определять их стоимость древесиной и коммерческой важностью. Наша обязанность – сохранение биомногообразия Техурского бассейна, Колхиды.

Oleg Bazaluk

(Ukraine)

THE NEW MODEL OF THE UNIVERSE

The new model of the Universe is considered and suggested in the context of this research. Its name is The Evolved Matter Model. It is based on the analysis of the two previous models – The Evolved Universe Model and The Vernadskiy's Evolved Substance Model.

Let's try to build more improved model of the Universe based on the new qualitative generalizations. According to Sedov L. modeling is a method of the cognizable objects research using their models (Sedov, 1984). As for me consideration of the existing scientific models of the Universe and modeling of the new one on the grounds of these models may help us to gain the following goals: 1) it would let to sort out deeper in the great numbers of the scientific researches of the Universe that were accumulated during the years of the surrounding reality studying; 2) it would let to properly systemize the accumulated results; 3) it would let us to create more real and greatly approximated to reality model of the Universe existence that would reveal its contents from the positions of the modern level of science.

There are two basic competent models of the Universe. The first one is based on the theological conceptions with the God's will of the Universe formation. At present it is supplemented by the modern natural-science knowledge but still substantiating the fundamental questions solutions by means of the preternatural forces. We are not going to review this model in the context of the research.

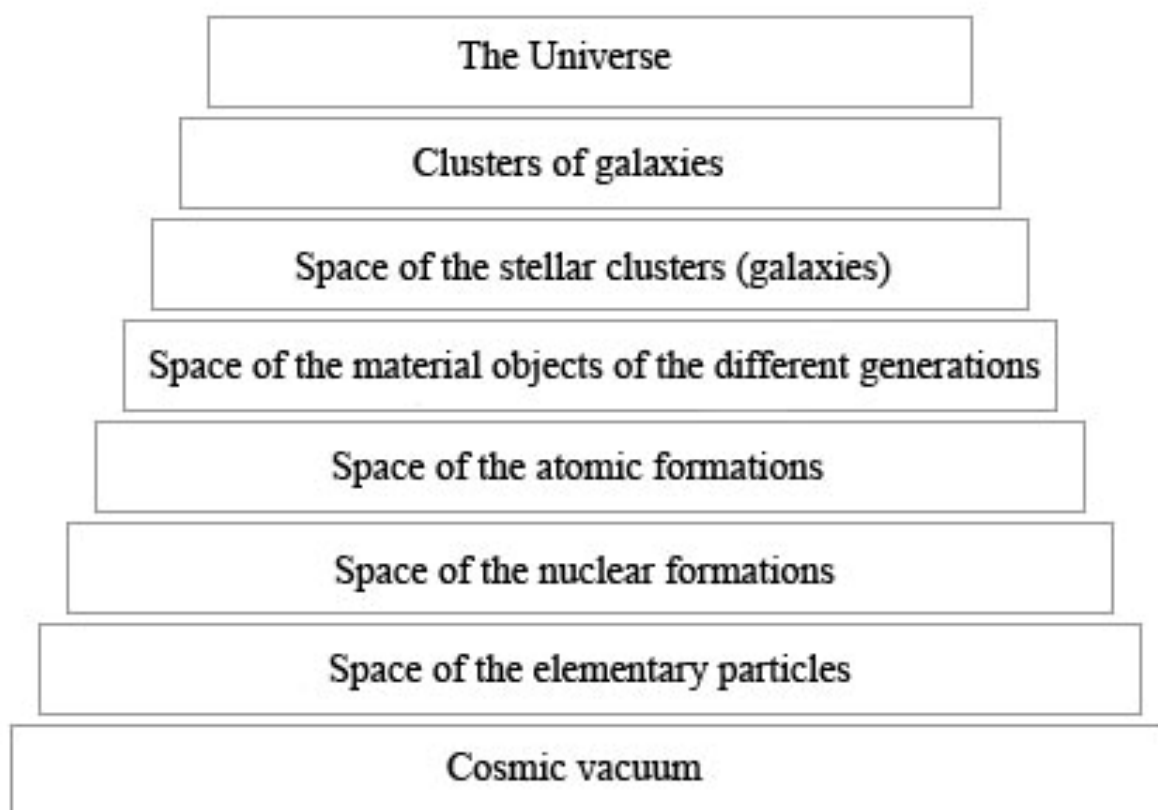
The second model of the Universe existence is actively developed by the natural-science knowledge. We mean the unique scientific model of the world existence at present. I identify this model as the Evolved Universe. I knowingly avoid the Big Bang widespread name because of the series of contradictions it contains. They reduce its scientific value greatly (Bazaluk, 2002:272) .

At the time of its development the Evolved Universe model was passing the series of the key stages. It contains some other particular models that are actively developed and obtained more specific by the modern science. The Universe at the context of the Evolved Universe model is scrutinized like an evolved structure. The history of this model origination starts from the first cosmological (cosmogonical) doctrines of the ancient Greeks or even earlier. But the model got the empiric completion in the Kant-Laplacian philosophy-mathematic conception. After the Boltzman's, Clauziseses and others researches and the thermodynamics formation the model has became reviewed as the evolved model. In the 20th century the model transformed from the empiric vision into the physico-mathematical substantiation stage. On the basis of the Einstein's probability theory Russian physician Fridman A. substantiated three real scripts of the Universe development. A little bit later another Russian physician Gamov G. showed that the Expanding Universe model is the most proven by the astrophysical observation. From here the Evolved Universe model were extended and supplied. The modern science uses two basic

particular theories to describe the Universe. They are the theory of relativity and the quantum mechanics. The general theory of relativity describes the gravity interaction and the large-scale structure of the Universe, but the quantum mechanics operates with the small-scale phenomena.

Simplistically the Evolved Universe model can be set out in the following way. According to Penrose-Hoking theorems of the singularity [9] the evolution of the modern Universe started from the singularity point as a result of the Big Bang about 13,7 (14) billions years ago (Bazaluk, 2003:144). The Universe expanded according to the model of chaotic expansion that was suggested by Russian physicist Andrey Linde at the end of eighties. Supposing that the Universe model corresponds with the ideal gas model we can explain the evolution direction basing on the low entropy system passage into the high entropy one. According to R. Penrose the singularity point is the lowest entropy point.

According to Khazen's law (Bazaluk, 2003:127) the Universe evolves hierarchically. The model foresees the following consistency of the evolved hierarchy (Fig.1). But of course the constituted hierarchies are formal.

Fig.1. The hierarchical structure of the Evolved Universe model

What are the model's characteristics? Firstly, it contains the search of the Universe origin. What is the Universe beginning? What are the processes and phenomena that preceded the Universe? What is the singularity point? What is the script of the Universe development?

Secondly, the Evolved Universe model stakes on the space and time structures consideration and the appropriate origin of the substance and its derivations.

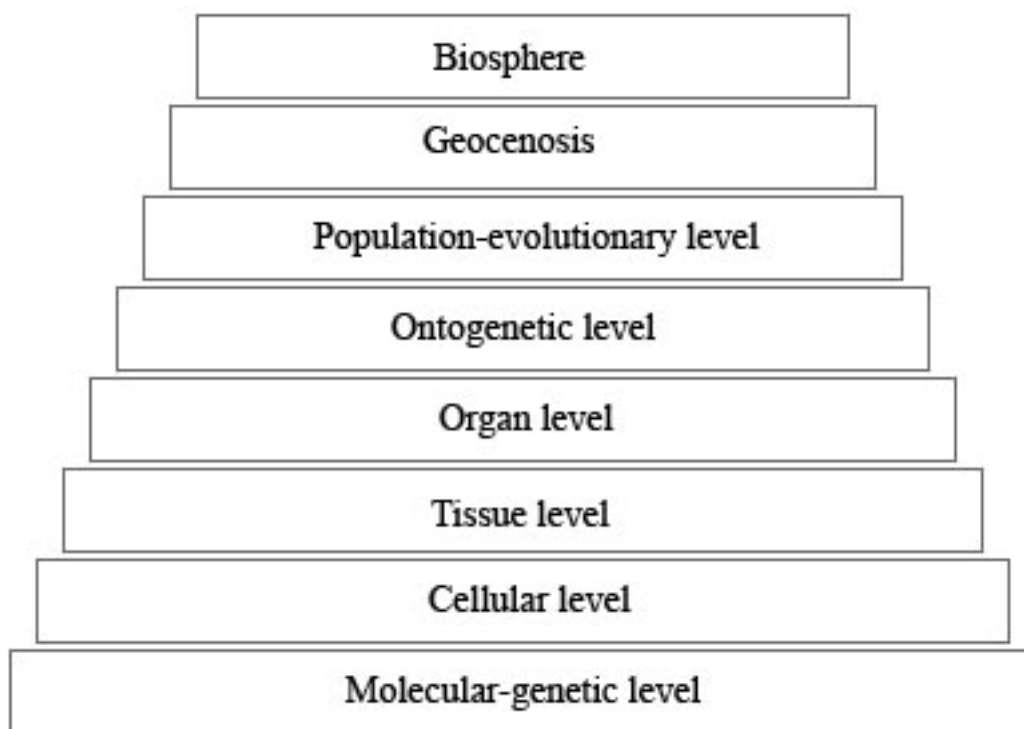
Thirdly, the Evolved Universe model doesn't scrutinize the living matter manifestations («living substance» according to Vernadskiy's terminology) and the intelligent matter ones (the humanity). Mainly this model is represented the physical and mathematical disciplines and it doesn't exceed the bounds of the for sure established facts. It describes just the inert («lifeless») substance evolution because its existence is an established fact.

At the same time with development of the physico-mathematical substantiation of the Evolved Universe model (at the beginning of the 20th century) we note the natural science scientific generalizations that had been left unnoticed or more precisely left without due mark. We are talking about the researches in the areas of geology, geochemistry etc. that have been performed by the famous Russian thinker V.Vernadskiy. There are a lot of papers that have been already written and that will be written about the value of Vladimir Ivanovich Vernadskiy's researches for the world science. But as for me the model of the Universe that follows his researches is underestimated at the context of his creative heritage understanding. Vernadskiy has never devoted himself to the cosmological models creation. But his generalizations of the Earth's geological and biological chronicle are equal to the modeling in the scale of the separated material object. With all this going on we have to give him due because he analyzed the processes and phenomena on the Earth in the context of the space activity.

If we extrapolate his doctrine about the living substance that he reviewed in the Earth's scale to the space scales we will get a new cosmological model with its new vision of the Universe existence! Namely, the inert matter is a primary matter state and it evolves into the living matter through the transition state! The living matter is in series embedded into the inert matter but it doesn't prevent it to exist all-sufficiently in the scales of the predominant pressure of the inert matter and to evolve as a dynamic system.

I named this model by the name of the Evolved Substance. This one doesn't reject the Evolved Universe model. The first model includes the second one in its structure. In Vernadskiy's model the Evolved Universe model is described as a primary matter state (inert substance). But inert substance goes through the transitive state (bioinert substance) into the new qualitative state (living substance) as a result of the physico-chemical evolution! The result of Vernadskiy's summarization is that the Universe is not just an inert matter and this system evolution (Fig. 2). The Evolved Universe is one of the qualitative matter states in Vernadskiy's model. The Universe is also a living matter!

Thus substance also evolves in its second global essential form (living substance)! Living substance is originated from the transitive forms and it is primordially embedded into the inert matter system. It leaves a mark on the substance formation and development. That is why living matter evolves not just hierarchically (Fig.2) but also in the absolute dependence condition of environment and space (Bazaluk, 2005:412).

Fig.2.The hierarchical living substance evolution

Let me underline that scientifically separated spaces of evolved living substance hierarchy are formal and relative. They just systematize a huge amount of information about the life existence that is available for the modern science.

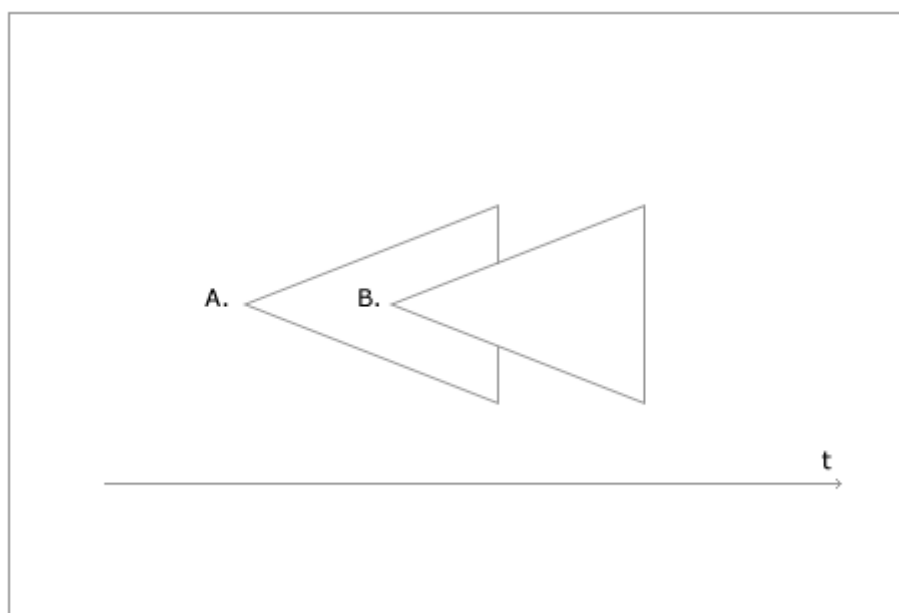
What are the distinctive features of the Evolved Substance model? Firstly according to Fig.3 the Universe contains two matter states - the inert one and the living one. The inert matter state became equal to living matter state by concernment at this model. Undoubtedly nobody can talk about the equality of inert and living substances scales. The scale concernment of living substance is incommensurably less than the primary one (inert matter). If inert substance is a Universe scale then living substance is a scale of the separate objects that are the forms of inert substance. But living substance is independent as well as inert one is despite the embedding factor and the following results of it. We mean the scales, hierarchies, structures influence incommensurabilities.

Secondly the Universe evolution as a system of the inert and living matters was postulated in Vernadskiy's model! It was the first time when living matter was postulated by the laws of the inert matter including the law of hierarchical Universe evolution as an entropy increase (Khazen's law). It was a merging of the evolved inert and living substances systems into a single whole. Since that moment it describes the essential substance evolution (the Universe evolution)!

Thirdly, the Evolved Universe model contains the empiric substantiation of the second matter state - living substance! Life has been transformed from the everyday term into the scientific concept owing to Vernadskiy and his followers. Vernadskiy was the first who supposed the life (living substance) existence possibility as a space phenomenon. This

supposition has been substantiated by K. Denbigh, G.Gladyshev, A. Khazen, etc. from thermodynamics positions.

Fourthly, Vernadskiy revived the Redy's principle. In the context of the Evolved Substance model this principle stimulates the solving of the problem of living substance origin. Vernadskiy postulated the existence of transition form between two substances states. He identified it as the bioinert substance. According to Vernadskiy the transition from one substance state to another one is possible just through the transition form. The transition of the inert substance to the living one passed through the bioinert substance! Vernadskiy referred the multitude of the transition forms (molecular and biomolecular compounds, biopolymers) to the bioinert substance. The above-listed forms were discovered and researched by Oparin, Bernal, Fox, Kalvin, etc.

Fig.3. Schematic representation of the Evolved Substance model. A – inert substance space-time; B – living substance space-time.

Thus new vision of the Universe existence has emerged in Evolved Substance model. If point A (Fig.3) is a physical singularity where inert substance formed as a result of the Big Bang then point B is a bioinert substance. Bioinert substance is a physico-chemical analogue of the physical singularity that made living substance appearance possible. There was a first time of the Universe evolution discussion and the Universe interpretation as an aggregate development of the inert and living substances.

The most of Vernadskiy's judgments got the scientific substantiation and development in researches of the famous scientists such as A.Oparin, M.Kalvin, L.Berg, A.Timofeev-Risovskiy, etc. They reviewed living substance on all the development stages.

Thus the Evolved Universe model and Evolved Substance one integrated the most important achievements of the natural science till the middle of the XX century. But at the same time these models actualized the series of questions with the answers that clashed with the models content. Besides new aspects of the Universe existence were discovered and researched over the period of time. There was a necessity to build more qualitative new model

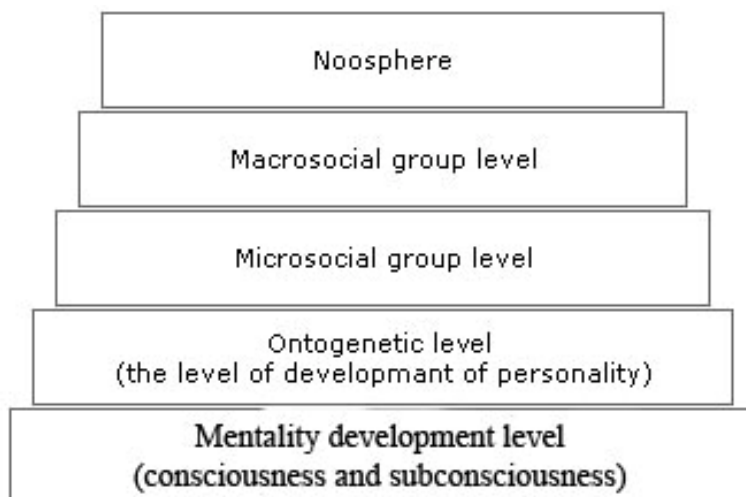
that should include the previous models achievements parallel with new qualitative information that describes the real Universe existence more completely.

Let's separate the most important achievements of the modern science that should be used during the new Universe model construction. Firstly, the fundamental natural science laws were deeper reviewed. Partially these laws were used during the previous models constructions. But the XXI century beginning is marked by the possibility of the physico-mathematical substantiation of the life evolution although it was rejected by the previous natural scientists.

At the same time I took into account that the Evolved Universe model has a continually improved strong physico-mathematical substantiation. But it leaves out of reviewing the empirically proven fact of the living and intellectual substances existence. In general the Evolved Substance model has an empiric character but this fact doesn't prevent it to join the Evolved Universe model with the natural science achievements in the living substance researching in itself. This model also tries to embrace the intellectual substance phenomena.

Secondly, the demonstrations of the living matter were systematized basing on the fundamental laws of the Universe existence. As a result it was substantiated that living substance is a matter state too. It means that dynamic system exists basing on the determinative molecular-genetic space. This system provides the living matter autonomous existence in conditions of the separate material objects (Fig.2). But for all that the universality of the Universe existence laws causes the fact in which bigger quantity of researches incline to the idea of the appropriate living matter organization in the Universe conditions. The living matter appears on all the material objects if their physico-chemical conditions naturally supply its appearance.

Thirdly, new vision of the scientific information concerning the human activity appeared at the turn of natural sciences and humanities at the beginning of the XXI century. The fundamental space of living matter (mentality space) and ability to build close to dynamic chaos self-organizing system on its basis were defined. The scientific world started to discuss the intelligent substance as a third matter state. A few people venture to spread this phenomenon on the Universe scale but it is hard to disclaim intelligent substance system in the Earth scale (Fig. 4).

Fig.4. Hierarchical evolution of the intelligent substance

Maybe later the quantity of the hierarchies in this structure can increase when quantity of the scientific information about intelligent substance extends. But at present all the essential intelligent substance forms can be formally represented as in series evolved hierarchies.

New model should answer the question how to integrate above-listed achievements into entire model of the Universe existence. How to join all-sufficient inert (Fig.1), living (Fig.2) and intelligent (Fig.4) matters systems into the hierarchically evolved model of the Universe without Khazen's and Redi-Vernadskiy's laws violations?

Analyzing these problems I think that I solved this task. I named my model of existence as the Evolved Matter model. Why did I use matter term instead of substance one? Usually if we say substance we mean just one matter form that manifests itself in the form of the direct object sensation. But there is the second matter state – the field of the physical variables. It manifests its properties during the properties measuring using devices. Thus I implied the both ones – substance and field evolution – reviewing matter evolution in my model.

In suggested model of the Universe I postulate six statements. Of course they are discussable and need to be defined more precisely following a discussion.

Firstly, matter evolution is providential. Most likely the initial physical conditions defined that matter existence is possible just afoot and this movement has a direction. It is probabilistic (acceptably accidental) and irreversible. Saying about the matter evolution I imply appropriate, predefined, constructive development of substance and field. It is justified on a basis of the fundamental laws. I postulate that matter evolution (its development providential nature) consists from two basic characteristics: a) initial defined at the singularity point; b) environment influence.

Secondly, I postulate the formal separation of the evolution process to creative evolution of the matter content and repeating it process of the discrete shaping by means of that matter content manifests itself. Matter states (inert, living and intelligent matter) are all-sufficient in their systems. These systems consist from two components: 1) constructively evolved matter content, 2) intermittent shaping that repeats it displaying content. Creative evolution of the matter content is a transition from relatively "simple" geometric constructions ("intra-atomic" and monoatomic) to polyatomic geometric constructions of substance with their complicated interactions in terms of the physical fields. This issue was reviewed minutely in other author's researches (Bazaluk, 2002, 2003, 2005).

Thirdly, every posterior ("daughter") matter states appearance is possible just through the transition matter states. For the first time this statement was expressed by V.Vernadskiy. I think that just transition matter states existence provides consistent transition from one matter state to another one in context of the fundamental laws. If we suppose that Universe existence is an interaction of the three consistently taken up matter states (inert, living and intelligent ones) then there are two transitive matter states. I named the first one a bioinert matter repeating V.Vernadskiy's wording. The second one is a biointelligent matter. The transition matter states are the intermediates that provide the Khazen's law firmness on the one hand and consistent matter transition into the qualitative new state on the other hand.

I assume that transitive matter states formation lasts up to one billion years and it has a providential nature that is caused by the radical environment changes. Exactly environment changes bring a significant extent of probability into the providential matter's evolution nature as a result of the consistent space nesting (according to Khazen's law). The transition from deterministic system to dynamic chaotic state is a pithy basis that promotes the transition matter forms appearance. The most settled changes that promote more qualitative interactions with changed environment conditions are fixed. Subsequently new matter state is formed

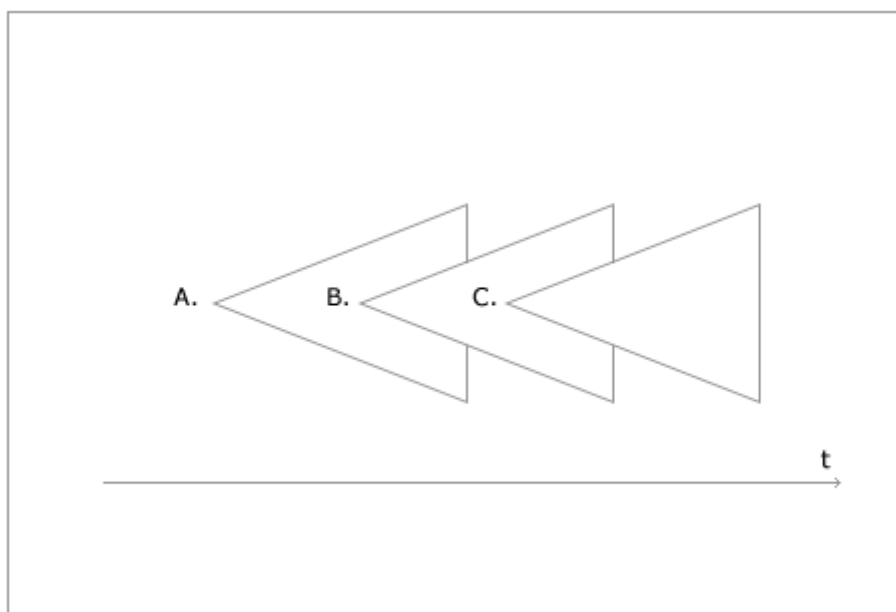
basing on their aggregate according to empiric Khazen's chain: Fortuitousness - Conditions - Memorization.

Fourthly, new matter state is a settled geometric construction of substance and a field that was formed from the transitive matter state as a result of the appropriate environment influence. In future new matter state is formed just from its initial structures but after appearance from accumulated pithy changes and strict selection. Redy-Vernadskiy's is not corrupted but its sense and area of application are changed.

Fifthly, I postulate that intelligent matter state exists and it is a third matter state. I tried to argue the fact of its all-sufficient existence in my previous researches (Bazaluk, 2002, 2003, 2005). For me intelligent matter is a cosmological phenomenon and it is represented by humanity on the Earth as on the separate material object. Its formation is predetermined by the fundamental laws of the material world.

Sixthly, I postulate the Universe universality. I suppose that laws, processes and phenomena discovered at our part of the Universe (at the Solar system) and in scale of the Earth as separate object may be extrapolated to the Universe scale and its other "parts". I extrapolated the analysis results of the matter evolution with the numerical values in the Solar system scale to the Universe scale. Suggested Evolved Matter model was built basing on the results of the matter evolution in the Solar system scale. I realize that this statement has a relative nature, doubtful expediency and permissibility of this step from my opponent's position. But my assurance is caused by the law of degradation of energy for the analysis of the living matter systems evolution. This law was repudiated before but its adaptability for it was practically proven. In this phenomenon I saw the paramount evidence of the material world universality nature and fundamental laws, processes and phenomena extrapolation possibility from one "part" of the Universe to other ones.

The six postulated statements let us join the modern science achievements into the Evolved Matter model. Its schematic picture is represented on Fig.5.

Fig.5. The Evolved Matter model of the Universe existence.

The Evolved Matter model content may be expounded in the following way. 13.,7 (14) billions years ago as the result of the Big Bang (this fact is not proven for sure) the inert matter fundamental (determinant) space was originated. Its name is a cosmic vacuum. The elementary pieces space, nuclear and corpuscular spaces were formed in series under the influence of four types of forces (there are four kinds of interactions – the gravitational one, electromagnetic one, strong and weak ones) during the three billions of years (fig.1). I underline that all the numeric values I've got as a result of the analysis of the matter evolution in the Solar system scale and as a result of the formal comparison of the results of physico-mathematical researches of the Evolved Universe model. They are substantiated fully in other authors' researches (Bazaluk, 2002, 2003, 2005).

Approximately 10,7 (11) billions years ago the evolved matter came into a new stage of the molecular and macromolecular compounds formation. This stage is noteworthy because at that time material objects started forming. We are talking about the stars, planets etc. The first bioinert matter structures also formed according to the physical laws at some of these objects. It was a beginning of the physico-chemical matter evolution. The possible ways of bioinert matter formations and the first structures of life are reviewed in researches of Oparin, Bernal, Fox, Kalvin etc. The modern science came to complete uncovering of this question basing on the multiple physico-chemical experiments. I refuse pan-sperm ideas. I hold the opinion that living matter has formed on the Earth as a result of the abiogenesis through the multitude of the transitive forms between inert matter and living one such as the different states of the monomer molecules and macromolecular compounds, biopolymers that produce bioinert matter as a transitive matter state.

The bioinert matter evolution caused the molecular-genetic level origination in the Universe structure about 9,7 (10) billions years ago. This level is determinative for the living substance space. This process duration is about one billions years. This level is determinative for the living matter space. The matter evolves constructively! This thesis and the substantiation of the reasons of the qualitative transition from one matter state to another one from the position of the law of degradation of energy are enough profoundly reviewed in the A.Khazen's researches [8]. Professor G.Gladyshev made an important contribution to the evidence of the law of degradation of energy application for the living systems [5]. The Universe life started its existence 9,7 (10) billions years ago! We talk about the first living matter appearance in determined (in time) point of the Universe taking into account the matter evolution permanent nature. This point conditionally indicates the substance and field states that passed through three billions of the years of development. During this interval the matter passed through the series of the qualitative changes and achieved the concrete physico-chemical parameters. They determined the regular and predetermined appearance of the primary structures of the living matter from the transitive form. Living matter was appearing in other "points" of the Universe parallel with the inert matter evolution and the Universe expansion. I suppose that the Universe matter evolves not just constructively that substantiated A.Khazen in his researches but also in series. For my opinion the Universe existence is an aggregate of the heterogeneous matter states that are at the different stages of their development.

Living substance was passing through the stages of its formation and development next three billions of the years. That time it was under the influence of the fundamental physical laws from one hand and Darwin's evolution laws (physico-chemical laws) from another hand. We mentioned above that the living matter evolution is providential. This property manifests itself from the first structures of the life. This fact was established by D.Kenyon and

G.Steyman basing on the huge research material. They named it as the biochemical predetermination [6]. From the first steps of development the structures of living matter developed naturally and directed taking into account the fact of their nesting into the inert substance existence. We can express the consistent hierarchical evolution of the all-sufficient multitudes of the life structures:

amino acids > protenoids > protocells > procaryotes> eukaryotes> adhesive cells > tissues > organs > organs systems > organisms > populations > species > etc.

Undoubtedly every next multitude of the life structures influences on the previous ones. But we have to admit that every next multitude is just a form of the previous form of the living matter. The far from the molecular-genetic space (amino acids and protenoids) these multitudes are placed, the more faltering is the character of their formation. The biochemically predefined changes in the scale of molecules and genes transform into the faltering scaled changes at all next spaces. In one's turn the environment changes rarely cause changes in determinative spaces of the living matter despite the fact of their importance.

First biointelligent structures of the Universe were formed about 7,7 (8) billions years ago.

Cephalization underlies the notions about biointelligent matter. It was described by Professor Dana and signed by the letter C on Fig.5. Pisces, Amphibia, Reptiles, Birds, Mammals and other fauna specimens starting with invertebrates are rationally related to biointelligent matter. Dana discovered that continual nervous system development of these classes' specimens caused the system transformation into subconsciousness and consciousness or in other words – mentality.

In suggested Universe model living matter is finished by invertebrates. I suppose that it is unreasonable to attribute another organism classes to living matter. For my opinion these classes have not just completed molecular-genetic level as a definition of the living matter space. Also they have the qualitative changes that separate these classes from the living matter world making them atypical for this world on the one hand. On another hand it let us suppose the new qualitative passage and the nervous system formation as a new determinant space in matter evolution. The value of the formed nervous system firstly has been uncovered against a background of the molecular-genetic level value in the biointelligent structures. The nervous system value shoots up in the biointelligent structures existence depending from the matter evolution duration.

As transitive forms, the biointelligent matter structures have a lot of common features with the living matter representatives as well as with the intelligent matter ones. They are joined with living matter by the commonness of the morphological and physiological parameters along with molecular-genetic level and hereditary programs domination. They are joined with intelligent matter by reflexion that is a conditionally separated level of the nervous system development. If the biointelligent structures reflexion (unconditional and conditional-reflex activity of the nervous system) is the highest level of the nervous system development then it is a basis for the intelligent matter specimens where the consciousness and subconsciousness activities were formed. The consciousness and subconsciousness are qualitatively new neuronal complexes in brain. The neuronal complexes of consciousness and subconsciousness are forming mentality and they are the qualitatively new matter states that present themselves in forms of human activity on Earth. The civilization culture is represented by the forms of evolved mentality from the primitive humanity to the modern society. For my opinion humanity and society evolutions are not just developments of their social, economical,

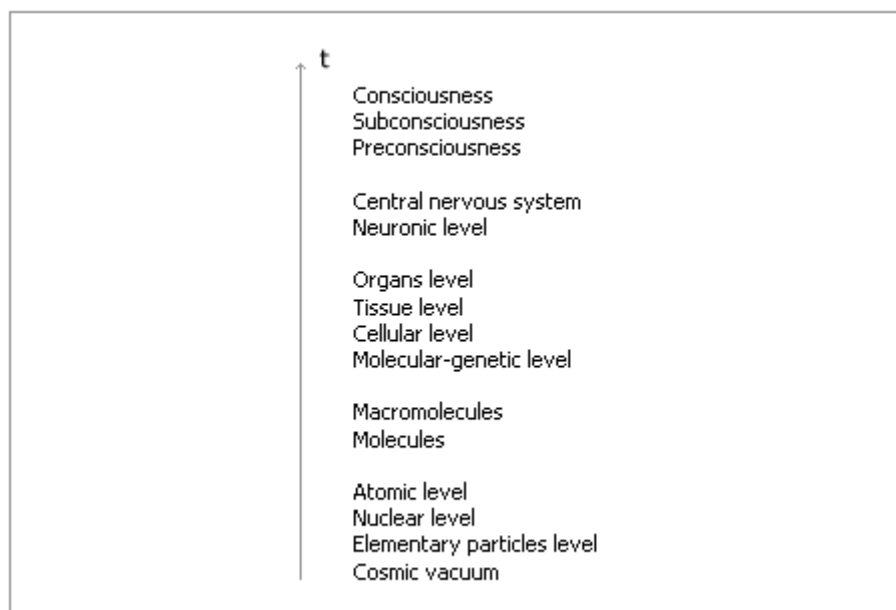
cultural, religious spheres of activity but also developments of mentality, neuron complexes of consciousness and subconsciousness.

The intelligent matter specimens appeared in the Universe about 6,7 (7) billions years ago. I underline that talking about the intelligent matter manifestations at the Universe scale we imply the matter manifestation in its concrete «point» where matter was transforming during 7 billions of years.

Comparing the Universe matter evolution with the time of three matter states existence at the Earth we reveal that humanity as an intelligent matter form is positioned at the first stages of ones development. We mean two figures comparison. The first figure is the several millions of years of the intelligent matter (humanity) development without taking into account biointelligent matter existence. The second one is 7 billions of years of the intelligent matter development at the Universe scale! Otherwise matter of the given point of the Universe that includes the Solar system and the Earth is 7 billions years overdue from the primary structures on its development! The material forms were evolved during more than 7 billions of years before matter (or Universe part). The part of our Galaxy including the Solar system with the Earth was formed basing on this matter.

The intelligent matter forming in the Universe is taking place since the nervous system value comes commensurable to the molecular-genetic level value. I suppose that exactly from this point we can start new matter state counting out.

Thus I suppose that working over my model I detected that it can visually depict the temporal matter development or its evolution relatively to the time arrow in the following way (Fig.6).

Fig.6.The matter development relatively to the "time arrow"

Fig. 6 points out the providential or conditional matter evolution nature. It is based on the fundamental laws of the Universe and on the law of degradation of energy.

The conclusions

A lot of important conclusions appear from suggested model. Let's review some of them.

First conclusion: every next matter state is nested into the previous one. The nesting fact points on the Universe succession, hierarchy and priority nature. The fundamental laws of the previous (maternal) matter states are obligatory for the further (daughter) states.

Second conclusion: suggested model of the Universe foresees the existence of two another matter states at least. Let's mark them as X1 and X2. The state X1 appeared approximately 4 billions years ago basing on the intelligent matter system. It remains at the stage of the system forming. The state X2 is formed. To be precise transitive state between X1 and X2 is formed. The future science will discover what these matter states are and what their forms are.

Third conclusion actualizes the question about the singularity point. Is point A (physical singularity and effluent inert matter state, Fig.5) primary matter state? Maybe singularity is nothing else but something similar to the B and C points (bioinert and biointelligent matters). Maybe inert matter was preceded by unknown matter state? Or maybe even it was preceded by more then one matter states? Accordingly even the Universe age can draw back to the bigger value! These questions will be answered by the science in future.

Fourth conclusion: the life and intellect expansion have no scaled nature. Systems of the living and intelligent matters occupy their own niches in the Universe and they are "spread" at the scale of their own nesting. Scale of the «spread» term for the different matter states is extremely ambiguous and relative. For example we can talk about the living matter "spread" on the material object Earth but in real this "spread" comes to the vertical 12 kilometers zone. The Earth's living matter spread at scale of the Solar system is rather insignificant.

Notes:

¹ The Big Bang model contradictions are expounded [4, 33].

² The Universe age is 13.4 ± 0.3 billions of the years according to processed results of the work of WMAP satellite (Wilkinson Microwave Anisotropy Probe).

³ ¹The law of the Universe hierarchical evolution as an entropy increase (Khazen's law): there is synthesis of the action-entropy-information (as a hierarchical physical variable) at the heart the Universe origin and evolution and it is based on the following chain: Fortuitousness - Conditions - Memorization. The balance deadlocks overcoming are descended from the principle of the fortuitousness - conditions - memorization execution maximum (the transformation ability maximum that is common for the whole Universe:

$$S_n = S_0 + S_{1|0} + \dots + S_{k|0,1,\dots,(k-1)} + \dots + S_{n|0,1,\dots,(n-1)}$$

the indexes separated by the vertical line are the entropy conditions that were imposed by the results of preceded hierarchy stages (by the elements properties that appeared on that stages) [6].

⁴ The researches of Russian scientist L.Chijevskiy are world-famous at this area [10].

Literature:

1. Bazaluk O.A. The Essence of Human life. - K.: Naukova dumka, 2002.
2. Bazaluk O.A. The Origin of Mankind: A New Cosmological Conception - Dnepropetrovsk: Porogi, 2003.

3. Bazaluk O.A. Time in the Light of a New Cosmological Conception - Dnepropetrovsk: Porogi, 2003.
4. Bazaluk O. A. The Universe: the living and intelligent substances (the historical-philosophical and natural science analysis from the standpoint of the new cosmological concept) - Dnepropetrovsk: Porogi, 2005.
5. Gladyshev G.P. Supramolecular termodynamics as a key for the life perception. - Moscow-Izhevsk: Institute of the computer researches, 2003.
6. Cenyon D., Stayman G. The biochemical predetermination /Trans. from Eng. by Bocharov A.L. Under edit. of academ. Oparin A.I. - M.: Mir, 1972.
7. Sedov L. I. The scientific theories, models and reality - "Priroda" №11. - M., 1984.
8. Khazen A. M. The mentality of the nature and mentality of the human - M.: RIO "Mosobluprpoligrafizdat", 2000.
9. Hoking S. The short history of time: From the Big Bang to black holes/ Trans. from Eng. by. Smorodinskaya N.- St.Pb.: Amphora, 2001.
10. Chijevskiy A. L. The Earth echo of the solar storms. 2-nd edition. - M.: Mysl, 1976.

ოლეგ ბაზალუკი
სამყაროს ახალი მოდელი
რეზიუმე

სტატიაში წარმოდგენილია სამყაროს ახალი კოსმოლოგიური მოდელი, რომელიც მოიცავს „დიდი აფეთქების“ მოდელს, ვ. ვერნადსკის ინერტული და ცოცხალი ნივთიერების ევოლუციის მოდელს, აგრეთვე თანამედროვე გამოკვლევებს ადამიანის ადგილის შესახებ დედამიწისა და კოსმოსის მასშტაბებში. სამყაროს თანამედროვე მოდელი მიგვიჩვენებს ადამიანის ფორმირებისა და განვითარების კანონზომიერ ხასიათზე ჩვენი პლანეტის – დედამიწის – მასშტაბებში.

Олег Базалук
Новая модель Мироздания
Резюме

В статье предлагается новая космологическая модель Мироздания, которая составными частями включает в себя модель «Большого взрыва», модель эволюции косного и живого вещества В. Вернадского, а также современные исследования места человека в масштабах Земли и космоса. Современная модель Мироздания указывает на закономерный характер формирования и развития человека в масштабах планеты Земля.

პროფესიული ეთიკა

პროექტის ხელმძღვანელი – ლეონიდე ჯახაია,
საქართველოს პედაგოგიურ მეცნიერებათა აკადემიის ვიცე-პრეზიდენტი,
ფილოსოფიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

I. პედაგოგიური ეთიკა

პედაგოგიური ეთიკის ნორმები ეფუძნება ზოგადსაკაცობრიო მორალურ ნორმებს, ადამიანთა უფლებების საყოველთაო დეკლარაციას და ბავშვთა უფლებების დეკლარაციას.

პედაგოგიური ეთიკის ნორმებია:

- 1) მოსწავლის პიროვნების პატივისცემა.
- 2) მოსწავლისათვის უახლესი, პროგრესული ცოდნის გადაცემა.
- 3) მოსწავლეებში დამოუკიდებლად და უწყვეტლევ ცოდნის შექმნის სურვილის და უნარ-ჩვევების გამომუშავება.
- 4) ეროვნული, საერთო კულტურული ფასეულობების მოსწავლეებისადმი გადაცემა როგორც თავისი პირდაპირი მოვალეობების შესრულების დროს, ასევე საგანმანათლებლო დაწესებულების გარეთ.
- 5) პედაგოგის მეთვალყურეობის ქვეშ დატოვებული მოსწავლეების ფიზიკური, სულიერი, ინტელექტუალური, ემოციური დაცვა.
- 6) პედაგოგს შეუძლია მოსწავლის ნიშნის აწევა სხვადასხვა გარემოების გათვალისწინებით (სიბეჯითე, მძიმე მატერიალური მდგომარეობა, ოჯახური მდგომარეობა, ბავშვები), მაგრამ მას არავითარ შემთხვევაში არა აქვს უფლება ნიშნის დაკლებისა.
- 7) მორალიზირების თავიდან აცილება.
- 8) ზომიერების გრძნობისა და თავშეკავების უნარი.
- 9) სწორი მეტყველების უნარი.
- 10) საკუთარი თავის მიმართ პასუხისმგებლობის გრძობა, საკუთარ თავზე მუშაობა, კვალიფიკაციის ამაღლება, მუშაობის საუკეთესო მეთოდების ძიება.
- 11) პედაგოგის ისტორიულად ჩამოყალიბებული პროფესიისა და ღირსების დაცვა და პატივისცემა.
- 12) სასწავლო პროცესში თავისი განწყობის, ოჯახური პრობლემების, პირადი სიმპათიებისა და ანტიპათიების არგამომჟღავნება.
- 13) არაკორექტული საშუალებებით საკუთარი ავტორიტეტის ამაღლებისგან თავის შეკავება.
- 14) მოსწავლის მიერ მინდობილი ინფორმაციის სხვა პირთათვის არგამხელა, კანონით გათვალისწინებული შემთხვევების გარდა.
- 15) მშობლებსა და პედაგოგს შორის ურთიერთობამ არ უნდა იქონიოს გავლენა მოსწავლის პიროვნებისა და მიღწევების შეფასებაზე.
- 16) მშობელთა ავტორიტეტის ამაღლება ბავშვების თვალში.
- 17) მოსწავლეთათვის მათი მშობლების დადებითი მხარეების წამოწევა.

- 18) მოსწავლეების აღზრდის გაუმჯობესებისათვის მშობლების მიმართ სავალდებულო მოთხოვნების ტაქტიკურად წაყენება.

II. ჟურნალისტური ეთიკა

როგორც სხვა პროფესიულ ეთიკას, ჟურნალისტურ ეთიკასაც გააჩნია თავისი ზნეობრივი ნორმები, ამიტომ ჟურნალისტი ვალდებულია დაიცვას ჟურნალისტური ეთიკის წესები, რომლებიც აჩვენებენ იმას, თუ რისი გაკეთების უფლება აქვთ ჟურნალისტებს და რისი – არა.

ჟურნალისტური ეთიკის ნორმებია:

- 1) ობიექტურად გააშუქოს მოვლენები.
- 2) უზრუნველყოს მოქალაქეთა ზუსტი ინფორმაციის მიღების უფლება.
- 3) ნებისმიერი მტკიცებულება, რომელიც შეიძლება საზიანო იყოს სხვადასხვა პირისთვის, უნდა დაასაბუთოს ფაქტებით.
- 4) დაიცვას ინფორმაციის წყაროს არგამხელის შეთანხმება.
- 5) არ გამოიყენოს თავისი პროფესიული საქმიანობა რამე მოგების მიღებისათვის.
- 6) არ დახუჭოს თვალი ისეთ ქმედებებზე, რომლებიც იმსახურებენ კრიტიკას.
- 7) პატივი სცეს პიროვნების პირად ცხოვრებასა და ღირსებას საერთაშორისო და სახელმწიფო ნორმების თანახმად.
- 8) პატივი სცეს საზოგადოებრივ ინტერესებსა და მორალს.
- 9) პატივი სცეს საყოველთაო ღირებულებებსა და კულტურულ მრავალფეროვნებას ადამიანთა უფლებების საყოველთაო დეკლარაციის თანახმად.
- 10) იბრძოდეს ომის წინააღმდეგ, განსაკუთრებით, ატომური ომისა და სხვა უბედურების წინააღმდეგ, რომლებიც ემუქრება კაცობრიობას (ძალადობა, მტრობა, ტერორიზმი, რასიზმი, ქსენოფობია, ტირანია, რელიგიური დევნა).
- 11) უსამართლო ომების გაშუქებისას ყოველთვის იყოს სამართლიანობის მხარეზე.
- 12) დაიცვას ბიოეთიკის ნორმები.

პროექტის შემსრულებლები: გვანცა ჯიწოშვილი,
გაიანე გრიგორიანი,
ტატიანა სიდორუკი.

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ЭТИКА

Руководитель проекта: Леонид Джахая
Вице-президент Академии педагогических наук Грузии,
доктор философских наук, профессор

1. Педагогическая этика

Нормы педагогической этики устанавливаются на основе общечеловеческих моральных норм, Всеобщей декларации прав человека и Декларации прав ребенка.

Этические нормы педагога:

- 1) Уважать личность учащихся.
- 2) Передавать учащимся самые передовые, прогрессивные знания.
- 3) Выбатывать у учащихся желание и навыки самостоятельно и непрерывно получать новые знания.
- 4) Передавать национальные, общечеловеческие культурные ценности при исполнении своих прямых обязанностей и за пределами образовательного учреждения.
- 5) Нести ответственность за физическую, духовную, интеллектуальную, эмоциональную защиту учащихся, оставленных под его присмотром.
- 6) Вправе повысить оценку учащемуся с учетом различных обстоятельств (старательность, трудное материальное семейное положение, дети), но ни при каких обстоятельствах не вправе снижать оценку учащемуся.
- 7) Избегать морализаторства.
- 8) Никогда не терять самообладания и чувства меры.
- 9) Заботиться о культуре своей речи.
- 10) Быть требовательным по отношению к самому себе, заниматься самообразованием, повышением квалификации и поисками наилучших методов работы.
- 11) Поддерживать и защищать своим поведением исторически сложившуюся профессию и честь педагога.
- 12) Не привносить в учебный процесс свое настроение, собственные семейные неурядицы, свои симпатии и антипатии.
- 13) Не стремиться к повышению авторитета некорректными способами.
- 14) Не сообщать другим лицам доверенную лично ему воспитанником информацию, за исключением случаев, предусмотренных законом.
- 15) Не позволять отношениям с родителями влиять на оценку личности и достижений учащихся.
- 16) Повышать авторитет родителей в глазах их детей.
- 17) Показывать учащимся положительные качества их родителей.
- 18) Тактично предъявлять необходимые требования к родителям с целью улучшения воспитания учащихся.

II. Журналистская этика

Как и все остальные виды профессиональной этики, журналистская этика имеет свои нравственные нормы.

Для того чтобы избежать неприятных случаев, журналист обязан следовать своду норм журналистской этики, регламентирующих, что журналист может себе позволить, а что – не может.

Нормы журналистской этики:

- 1) Обеспечивать право граждан на достоверную информацию.
- 2) Объективно освещать события.
- 3) Любое утверждение, способное причинить кому-либо вред, подкреплять фактами.
- 4) Не нарушать соглашения о неразглашении источника информации.
- 5) Не стремиться извлекать какую-либо выгоду из своей профессиональной деятельности.
- 6) Не умалчивать о вещах, заслуживающих критику.
- 7) Уважать частную жизнь и достоинство людей в соответствии с международными и государственными нормами.
- 8) Уважать общественные интересы и мораль.
- 9) Уважать всеобщие ценности и многообразие культур в духе Всеобщей декларации прав человека.
- 10) Бороться против войн (в особенности, против ядерной) и других бед, грозящих человечеству, против любых форм насилия, вражды, терроризма, расизма, ксенофобии, тирании, религиозных преследований.
- 11) При освещении несправедливых войн всегда быть на стороне справедливости.
- 12) Соблюдать нормы биоэтики.

Исполнители проекта: Гванца Джичошвили,
Гаянэ Григорян,
Татьяна Сидорук.

PROFESSIONAL ETHICS

Project supervisor: Leonid Djakhaia,
Vice-President of Academy of Educational Sciences of Georgia,
Doctor of Philosophical Sciences, Professor

I. Pedagogical ethics

The principles of the pedagogical ethics are based on the universal moral rules, the Universal Declaration of Human Rights and Declaration of the Rights of the Child.

Ethical principles for teachers are the following:

- 1) To respect student's personality.
- 2) To transfer the most advanced progressive knowledge to students.
- 3) To develop student's willingness and skills to get knowledge independently and continuously.
- 4) To transfer national, universal cultural values during the performance of their duties and beyond the educational institution.
- 5) To be responsible for the physical, spiritual, mental, emotional protection of the students left under his supervision.
- 6) To have right to raise the grade with due consideration of different circumstances (studiousness, difficult financial and family conditions, children), but under no circumstances have right to mark down the grade.
- 7) To avoid moralization.
- 8) Never lose the sense of proportion and self-control.
- 9) To take care of their speech culture.
- 10) To be self-demanding, to be engaged in self-education and qualification raise, searching the best methods of teaching.
- 11) To support and protect the existing profession and honor of teacher.
- 12) Not to bring their disposition, personal family problems, sympathies and antipathies into the educational process.
- 13) Not to try to raise their weight in incorrect ways.
- 14) Not to share the entrusted information with other persons except of the cases prescribed by law.
- 15) Not to allow parents' attitude to influence students' personality evaluation and academic progress in any way.
- 16) To raise the weight of the parents in the eyes of the students.
- 17) To show students the positive qualities of their parents.
- 18) Tactfully present demands towards parents in order to improve students' education level.

II. Ethics of journalism

As all other kinds of professional ethics, ethics of journalism has its own moral rules. That's why journalist must follow the certain set of rules, providing him/her with the information on what he/she is allowed and not allowed to do.

Ethical principles for journalists:

- 1) To provide citizenry with the authentic information.
- 2) To show the events objectively.
- 3) Each statement that can cause anyone problems must be substantiated.
- 4) Not to break the agreement about the non-disclosure of the information source.
- 5) Not to try to get benefits from his/her professional activity.
- 6) Not to conceal the facts deserving criticism.
- 7) To respect the personal life and dignity of people in accordance with international and state principles.
- 8) To respect social interests and moral.
- 9) To respect universal values and cultural diversity in accordance with the Universal Declaration of Human Rights.
- 10) To struggle against wars (especially against nuclear wars) and other disasters, (against all kinds of violence, feud, terrorism, racism, xenophobia, tyranny, religious persecutions).
- 11) To be on the side of justice in the case of highlighting unfair wars.
- 12) To follow the rules of bioethics.

Project executives: Gvantsa Jichoshvili,
Gaiane Grigorian,
Tatyana Sidoruk.

1. ლალი თავაძე	3
<i>სივრცე და დეიქსისი. ლოკალური სემანტიკის მქონე ლექსიკური ერთეულები</i>	
Lali Tavadze	
<i>Space And Deixis. Localisms.</i>	
Лали Тавадзе	
<i>Пространство и Деиксис. Локальные Измерения.</i>	
2. ნათია ქათამაძე.....	9
<i>პრესუპოზიციის როლი კომუნიკაციაში</i>	
Natia Katamadze	
<i>The role of presupposition in communication</i>	
Натия Катамадзе	
<i>Роль пресупозиции в коммуникации</i>	
3. სონახანიმ სადიკ	13
<i>ზოგიერთი სემანტიკური ურთიერთობების შესახებ მხატვრულ ტექსტში</i>	
Sonakhanim Sadik	
<i>On Some Semantic Relations in Artistic Text (based on content in English and Azerbaijani)</i>	
Сонаханым Садик	
<i>О некоторых семантических отношениях в художественном тексте (на материале английского и азербайджанского языков)</i>	
4. მერი მახარაძე	17
<i>კვანძოვითი Have to-ს განვითარების ახალი ხედვა ინგლისურ ენაში</i>	
Mary Makharadze	
<i>New view of the development of Quasimodal <u>have to</u> in English</i>	
Мери Махарадзе	
<i>Новый взгляд на развитие квазимодального глагола Have to в английском языке</i>	
5. ჯანა ტოლისბაევა	22
<i>ტექსტის მოქმედებითი სტრატეგიის ერთი საკითხისათვის (ტექსტი დიქტატორიდან ტექსტი დემოკრატიზაცია)</i>	
Zhanna Tolyzbayeva	
<i>About one behavioral strategy of the text (from the text-dictator to the text-democrat)</i>	
Жанна Толысбаева	
<i>Об одной поведенческой стратегии текста (от текста-диктатора к тексту-демократу)</i>	
6. მარინე ტურავა	32
<i>„ერთ ცის ქვეშ ვცხოვრობთ“ (ბესიკ ხარანაულის პოეზია)</i>	
Marine Turava	
<i>We Live Under the Same Sky (Besik Kharanauli's Poetry)</i>	
Марине Турава	
<i>«Под одним небом живем» (Поэзия Бесика Харанаули)</i>	

7. მარინა სიორიძე	38
<i>ძველფრანგული საგმირო ეპოსი</i>	
Marina Sioridze	
<i>The Old French «Chansons de geste»</i>	
Марина Сиоридзе	
<i>Старофранцузский героический эпос</i>	
8. ციალა მესხია	44
<i>ფიქრები აფხაზეთზე. პროფესორ ნინო (ნუცა) არდაშელიას წიგნი</i>	
<i>„ფურცლები ცრემლით ნაწერი დღიურებიდან“</i>	
Tsiala Meskhia	
<i>Thoughts about Abkhazia (Book of Professor Nutsa Ardashelia «Pages of Diary Written by Tears»)</i>	
Циала Месхия	
<i>Думы об Абхазии. (Книга профессора Нино (Нуцы) Ардашелия «Страницы из дневника, написанные слезами»)</i>	
9. ანა აგრანატი, მარინა სიორიძე	58
<i>ალენ რობ-გრიეს „შოზიზმი“</i>	
Ann Agranat, Marina Sioridze	
<i>Alain Robbe-Grillet's «Chosisme»</i>	
Анна Агранат, Марина Сиоридзе	
<i>«Вещизм» Роб-Грийе</i>	

ისტორია და პოლიტოლოგია – HISTORY AND POLITOLOGY – ИСТОРИЯ И ПОЛИТОЛОГИЯ

---

10. ამბროსი ფაილოძე	63
<i>კოლხური – ქართული ცივილიზაცია</i>	
Amvrosi Pailodze	
<i>Colchis-Georgian civilization</i>	
Амвросий Пайлодзе	
<i>Колхско- грузинская цивилизация</i>	
11. გივი ელიავა	68
<i>უძველესი მეტალურგიული წარმოების ისტორიისათვის სამეგრელოს</i>	
<i>აღმოსავლეთ ნაწილში</i>	
Givi Eliava	
<i>For the history of the oldest metallurgical industry in the eastern part of Samegrelo</i>	
Гиви Элиава	
<i>К истории производства древнейшей металлургии в Восточной части Самегрело</i>	
12. იგორ კეკელია	72
<i>ძიებანი მარტვილის მუნიციპალიტეტის ოიკონომიიდან</i>	
Igor Kekelia	
<i>Researching from Martvili oikonimy</i>	
Игорь Кекелия	
<i>Искания из ойконимии Мартвильского муниципалитета</i>	

13. ლეონიდე ჯახაია 81
გლობალიზაცია და რეგიონალური ინტეგრაციის პრობლემები
Leonid Djakhiaia
Globalization and the Problems of Regional Integration
Леонид Джахая
Глобализация и проблемы региональной интеграции

14. ტეხრან ჰუსეინოვა 86
დიპლომატიური კავშირების დამყარება თანამშრომლობის საბჭოს წევრ აზერბაიჯანის რესპუბლიკასა და სპარსეთის ყურის არაბულ ქვეყნებს შორის
Tekhran Huseinova
Declaration of Diplomatic Relations between Azerbaijan and the Members of the Cooperation Council for the Arab States of the Arabian Gulf (CCASG)
Техран Гусейнова
Налаживание дипломатических связей между членами совета сотрудничества Азербайджанской Республики с Арабскими государствами Персидского залива (ССАГПЗ)

15. ხატირა ჰუსეინოვა 92
აზერბაიჯანის რეგიონების განვითარების თავისებურებანი
Khatira Huseinova
Features of Development of Regions
Хатира Гусейнова
Особенности развития регионов Азербайджана

ეკონომიკა და ტურიზმი
ECONOMICS AND TOURISM — ЭКОНОМИКА И ТУРИЗМ

---

16. გაუხარ საიმაგამბეტოვა 98
თანამედროვე ორგანიზაციებში კომუნიკაციური პროცესების სრულყოფის საკითხები
Gaukhar Saimagambetova
Issues of communication process perfection in modern organizations
Гаухар Саймагамбетова
Вопросы совершенствования коммуникационного процесса в современных организациях

17. ენვერ ლაგვილავა, თემურ ჩალიგავა 106
ინფორმაციული საზოგადოებისა და მისი ეკონომიკის ფორმირების თავისებურებები საქართველოში
Enver Lagvilava, Temur Chaligava
Information Society and the Peculiarities of its Economic Formation in Georgia
Энвер Лагвилава, Темур Чалигава
Своеобразии экономического общества и его экономическое формирование в Грузии

18. მალხაზ ღვინჯილია, თინათინ ციცილოშვილი 112
იუნესკოს როლი კულტურული ტურიზმის განვითარებაში (საქართველოს მაგალითზე)

Malkhaz Gvinjilia, Tinatin Tsitsiloshvili

The Role of UNESCO in the Development of Cultural Tourism (On Georgia's example)

Малхаз Гвинджилия, Тинатин Цицилошвили

Роль ЮНЕСКО в развитии культурного туризма

19. მალხაზ ღვინჯილია, ნანა კირტავა 117
სამეგრელოში ეროვნული დღესასწაულების კულტურულ-ტურისტული თავისებურებანი

Malkhaz Gvinjilia, Nana Kirtava

Cultural and Tourist Features of National Holidays in Samegrelo

Малхаз Гвинджилия, Нана Киртава

Культурно-туристические особенности национальных праздников в Самегрело

**პედაგოგიკა და ფსიქოლოგია — PEDAGOGICS AND PSYCHOLOGY —
ПЕДАГОГИКА И ПСИХОЛОГИЯ**

---

20. თათია ნაკაშიძე 121
სტუდენტის მიერ თვითშეფასების სქემების გამოყენება სასწავლო პროცესში

Tatia Nakashidze

The Usage of Self-assesment Diagrams by the Students in Educational Process

Татия Накашидзе

Используемые студентами схемы самооценки

в процессе обучения

20. აკილბეკ ახმეტოვი 126
ეკონომიური აღზრდის კატეგორიულ-ცნებითი აპარატის სისტემური ანალიზი პედაგოგიურ მეცნიერებაში

Akilbek Akhmetov

System analysis of categorical and conceptional framework of economic education in pedagogic science

Акылбек Ахметов

Системный анализ категориально-понятийного аппарата экономического воспитания в педагогической науке

21. ნაზიმ სტამგალიევა 132
უცხოენოვანი კომუნიკატიური კომპეტენციის ფორმირება

Nazim Stamgalieva

The Formation of the Foreign Language Communicatory Competency

Назым Стамгалиева

Формирование иноязычной коммуникативной компетенции

22. ღია სვანიძე 139
ფრუსტრაცია – ურთულესი ფსიქიკური მდგომარეობა
Lia Svanidze
Frustration – Complicated Physical State
Лия Сванидзе
Фрустрация – сложнейшее психическое состояние

ეკოლოგია – ECOLOGY – ЭКОЛОГИЯ

---

23. ვაჟა მორგოშია 147
ბუნებრივ ეროვნულ სიმდიდრეს დაცვა სჭირდება
Vazha Morgoshia
Natural Wealth of the Nation needs protection
Важа Моргошия
Природным национальным богатствам нужна защита

კოსმოლოგია – COSMOLOGY – КОСМОЛОГИЯ

---

24. ოლეგ ბაზალუკი 150
სამყაროს ახალი მოდელი
Oleg Bazaluk
The New Model of the Universe
Олег Базалук
Новая модель Мироздания

პროექტი – PROJECT – ПРОЕКТ

პროფესიული ეთიკა.....163
Professional Ethics
Профессиональная этика

ჟურნალის ელექტრონული ვერსია:
<http://www.nplg.gov.ge>

E-mail: Tel.: (+ 995 32) 30 25 48; (+ 995 32) 54 14 49
indira@dzagania.com Mob.: (+995 93) 93 20 91
irsociety@rambler.ru

ჟურნალში გამოქვეყნებულ მასალაზე
პასუხისმგებელია ავტორი.

გამომცემლობა „უნივერსალი“

თბილისი, 0179, ი. ჭავჭავაძის გამზ. 19, ☎: 22 36 09, 8(99) 17 22 30

E-mail: universal@internet.ge

9 771512 436007